

patricia sverlo

UN REI COP PER COP

Biografia
no autoritzada
de Joan Carles
de Borbó

kalegorria

A tots els antifeixistes que van donar la vida defensant la República i el poder sorgit de les urnes el 1936, enfront dels colpistes de Franco, que, amb els anys, van nomenar com a successor seu Joan Carles I, actual rei d'Espanya.

UN REI COP PER COP

Biografia no autoritzada
de Joan Carles de Borbó

PATRICIA SVERLO

Traducció de Miquel Marcé

INDEX

INTRODUCCIO

PRIMERA PART: 18 ANYS I 83 DIES DE CANDIDAT

- CAPÍTOL 1: PER DESIGNI DIVÍ
- CAPÍTOL 2: ELS DURS ANYS DE L'EXILI
  - Esperant la fi de la guerra
  - A Lausana
  - Trasllat a Estoril
  - Dies de "dry Martini" i roses
- CAPÍTOL 3: MONEDA DE CANVI AMB EL FRANQUISME
  - Negociant amb el Règim
  - Primer viatge a Madrid
  - No sense el seu germà
  - Educació militar
- CAPÍTOL 4: EL CAS D'ALFONS, EL "SENEQUITA"

SEGONA PART: APRENENT DE FRANCO

- CAPÍTOL 5: SEDUINT EL FRANQUISME
  - Comença l'"Operación Lolita"
  - Buscant lloc a l'esquerra i a la dreta
  - Un Toisó per a Franco
- CAPÍTOL 6: UNA BODA I QUATRE FILLS
  - Bodes "reals" i irreals
  - Una filla sense pare
  - L'alternativa grega
  - Dues filles i un hereu
- CAPÍTOL 7: EL JURAMENT COM A SUCCESSOR
  - "Don Juan ya no sirve"
  - "Su bajeza"
  - La designació
  - El jurament a les Corts
- CAPÍTOL 8: ELS ÚLTIMS PASSOS FINS A LA META
  - Avorrit d'esperar
  - Preparant el terreny
  - La mort de Carrero
  - Suresnes i altres desgràcies de l'oposició
  - L'últim obstacle borbònic
  - Rei interí

TECERA PART: EN NOM DE LA SANTA TRANSICIÓ

- CAPÍTOL 9: POSTFRANQUISME CORONAT
  - "¡Muera el rey fascista!"
  - Reinventar la monarquia
  - El problema amb Arias
- CAPÍTOL 10: EL GOVERN DE SA MAJESTAT
  - La Reforma de Torcuato
  - La legalització del PCE
  - Les primeres eleccions
  - La Constitució
  - El final d'una etapa
- CAPÍTOL 11: TURISTA ACCIDENTAL A GERNIKA
  - Una, "grande" i monàrquica
  - Mesures de gràcia constitucionals
  - Gernika 81
- CAPÍTOL 12: 23-F. EL COP
  - Secrets de domini públic

Els "mòbils" del cop
El pla
Ajustant les peces
Dia d'autos, autobusos i tancs
Maquillant morats
El triomf del cop

QUARTA PART: GALIMATIES RESERVATS

CAPÍTOL 13: EL REI DELS SOCIALISTES

Encantat amb els dirigents del PSOE
Cops que no van ser d'Estat
A les mans del Govern

CAPÍTOL 14: FORTUNA PERSONAL

Esperit de negociant
Liquidant les propietats d'Alfons XIII
El començament de la fortuna personal del rei
Les despeses de La Zarzuela
Envoltat de bons amics
Manuel Prado, l'amiguíssim
Negocis obscurs
-PETROLI
-TRÀFIC D'ARMES
-ESPECULACIÓ FINANCERA
-NEGOCIS IMMOBILIARIS

CAPÍTOL 15: FORTUNES I AVENTURES DEL 'BRIBÓN'

Passió pel mar
Del primer veler al penúltim iot
L'últim 'Fortuna'

CAPÍTOL 16: D'AMORS I ALTRES BATALLES

Seguint la tradició dels Borbó
Una esposa "profesional"
Fantasmes del passat
Marta i els decrets falsos
Història d'un xantatge

CAPÍTOL 17: DE SABINO A CONDE, I DE CONDE A POLANCO

Sabino, el censor del rei
Mario Conde, deliris de grandesa
Jesús del gran poder

CAPÍTOL 18: MANIOBRES REIALS EN LA GUERRA DELS GAL

Primera intervenció reial
"Sólo Zarzuela puede pararlo" .
L'"apagafocs" reial aconseguix el punt final

CAPÍTOL 19: EL CAS KIO, UN EXPEDIENT OBERT

Javier de la Rosa acusa
Una guerra molt rendible
Gestions i amenaces
Tallant serrells judicials
Però la cosa continua

CINQUENA PART: LA MONARQUÍA VA BÉ?

CAPÍTOL 20: EL REI AMB EL PP

CAPÍTOL 21: I DESPRÉS DE JOAN CARLES, QUÈ?

L'enrevessada llista d'hereus
Helena, més acudits que Lepe
Cristina, la infanta llesta
Felip, el príncep solter

CAPÍTOL 22: EL "PUDRIDERO REAL"

INTRODUCCIÓ

LA DESIGUALTAT COM A PRINCIPI CONSTITUCIONAL

No hi ha cap excusa millor que el poble. Se l'invoca sempre per justificar els abusos de poder, al mateix temps que s'assenyala la sobirania popular com el paradigma a seguir. Però és un simple joc de paraules, demagògic i insultant. El poder establert avui no és res més que un botí de guerra - de l'última -, que s'ha substanciat no en la lògica del dret dels ciutadans, sinó en la de les institucions imperants que els converteixen automàticament en súbdits, buidant de continguts l'al·ludida sobirania popular.

L'autodenominada democràcia "formal", que només té de "real" la imposició de la monarquia, és tan injusta, per molt que ella mateixa es vesteixi de legalitat, com qualsevol sistema que mantingui la polarització del poder i la desigualtat en la societat (s'anomeni monarquia, teocràcia, república bananera, democràcia orgànica o dictadura). Per això, en la crua realitat no hi veuen més remei que apel·lar a l'argument del "menys dolent dels sistemes polítics".

Al llarg de la història els reis han tingut el monopoli de les riqueses i les guerres; i els pobles han estat obligats a la pobresa, els aixecaments i les revolucions. Perquè la pobresa existeixi d'una manera manifesta i irrevocable en la vida quotidiana, hi ha les lleis, normes i usos protocolaris que distingeixen i polaritzen les classes socials. Fins i tot entre els representants de les diferents institucions hi ha un ordre de precedència inapel·lable, que es fa ostensible i exemplar a cada moment. El protocol espanyol es va gestar en temps de Carles I, inspirat en l'ús del ducat de Borgonya", que ja era complex i sofisticat al segle XIV. El tercer duc d'Alba va rebre l'encàrrec d'ensenyar-lo; el príncep d'Espanya, que després va ser el rei Felip II. Entre els tisis d'aquest protocol hi havia la "creació de una atmosfera casi divina en torno al soberano, que obligava a los súbditos a creer vii el mito del monarca", cosa que quedava perfectament enquadrada amb el dret diví dels reis: "Tot poder ve de Déu, i Déu el diposita directament en una persona".

Actualment, les normes de protocol que encara hi ha vigents "obedecen todos, directa o indirectamente, a un mismo fundamento, esto es, a la desigualdad de los hombres. A diferencia de lo que suele acontecer con la generalidad de las normas jurídicas, las de protocolo se fundamentan esencialmente en tales desigualdades. No parece inexacto afirmar que, si todos los hombres fueran iguales, no podrían existir normas de protocolo", tal com recull Francisco López-Nieto y Malla, acadèmic de la Reial Acadèmia de Jurisprudència i Legislació, al seu llibre *Legislación de protocolo*. És inútil dir-ho més clar, i amb més autoritat. Cal afirmar, doncs, que el més desigual de tots els espanyols és el rei, a qui assisteix el dret constitucional, a més, de ser un irresponsable absolut.

Segons els articles 56 i 64 de la Constitució espanyola de 1978, la norma *normarum*, "la persona del Rei és inviolable i no està subjecta a responsabilitat". L'únic responsable de les seves accions és el Govern, al marge de la matèria de que es tracti, i siguin actes públics o privats ("Deis actes del Rei seran responsables les persones que els referendin", diu l'article 64). Aquesta norma anacrònica és incompatible amb la idea d'establir un Tribunal Penal Internacional, l'estatut de creació del qual va ser aprovat a Roma el 1998, i en el qual l'Estat espanyol està interessat. És inadmissible que hi hagi subjectes impunes, amb privilegis, immunitats o eximents.

La impunitat del rei recollida a la Constitució encara exigeix més que la immunitat penal: que no se l'investigui, que no se n'assenyalin els actes fronterers o que presumptament són més enllà de la norma, que no

s'hagi d'asseure en processos judicials ni en el lloc dels testimonis... El rei Joan Caries, pel fet que no esta sotmès a la llei, ni tan sols es regeix per les mateixes normes de la monarquia, que quan no es compleixen, no passa res: és vàlid que es segueixi l'ordre dinàstic de successió, o no; aplicar o no la llei sàlica o la norma que el rei ha d'haver nascut en el territori de l'Estat... ' tot depèn del que convingui en cada cas.

Però les desigualtats institucionalitzades no són gratuïtes, i només es poden mantenir per la violència, també institucional, per la repressió. Tradicionalment, com més gran és la distancia entre els extrems, més forts han de ser els mitjans coercitius oficials per perpetuar-la. Per apuntalar les desigualtats calen poders complementaris que, amb diferents arguments, divins o humans, són els executors més immediats del sistema: l'Església, l'aparell de propaganda institucional, les autoritats públiques... i, per descomptat, les Forces Armades, que mantenen evident la seva pròpia estratigrafia piramidal de classes i poders, i l'apliquen expeditivament amb la contundència dels arguments de la guerra: a base de presoners, ferits i morts.

A l'Estat espanyol, el sistema polític establert és la monarquia parlamentaria (d'acord amb l'article 1 de la Constitució), i el garanteixen les Forces Armades (article 8), el comandament suprem de les quals correspon al rei (article 62). On és la sobirania popular, la llibertat per exercir el pluralisme polític, si de qualsevol manera la república no hi té cabuda? Si la voluntat popular s'expressés en contra d'això, allà són els tres exercits, amb el rei al capdavant, per decidir amb les armes i la Constitució a la ma quin és l'ordre legal. Com pot, aleshores, el poble, o els diferents pobles de l'Estat, exercia les seves suposades potestats democràtiques.' Com es poden exercir la llibertat, la justícia, la igualtat i el pluralisme polític a que també fa referència l'article 1?

La desigualtat monàrquica no és res més que una versió moderna de la filosofia del poder. La Constitució reconeix primer els privilegis reials, i després parla de la igualtat de tothom davant la llei. No té cap lògica. Es pot fer un paral·lelisme amb algunes paraules del monarca, a vegades materialitzades en paràgrafs - qui sap qui les devia escriure - dignes de ser recollits a l'antologia "nacional" del disbarat, corn aquest del discurs del dia de la Hispanidad de 1983, farcit de contradiccions: "Los Reyes Católicos crearon un Estado moderno, fundado en las ideas de unidad y de libertad, es decir, del dercho a la diversidad. Para ello no dudaron en reducir a los que alzaban sobre los intereses nacionales sus egoísmos y sus pequeños intereses de campanario derribando, cuando fuera preciso, sus castillos".

La monarquia com a sistema polític

El domini d'un rei tendeix a l'absolut per la seva pròpia filosofia; per això, moderadament, se li dibuixen límits i símbols de representació dintre dels canons establerts per l'oligarquia.

Del poder polític actual del monarca es diu que només té un valor representatiu, que el seu paper es limita a ser una cosa així com un ambaixador de l'Estat a l'estranger, amb l'avantatge que ens estalviem eleccions a president de la república... I, sobretot, es destaca que el rei és símbol de la unitat i permanència de la pàtria.

No obstant això, cal explicar que l'Espanya "una, grande y libre" és anterior a la instauració de la monarquia? La "unidad de la Patria" com a principi irrenunciable i sagrat respon a causes que tenen molt més a veure amb el repartiment de poders que amb una monarquia que al llarg dels segles ha vist com les fronteres de l'Estat variaven sense que això l'afectés massa. La simbologia de la Corona, parant atenció al que estableix la Constitució de 1978, es correspon més amb un sistema

polític concret, unir amb ciment legal, que en el que és fonamental tampoc no es diferencia massa del Regim anterior. La novetat de la instauració de la monarquia de Joan Caries i la seva Constitució és que s'establiren nous principis de control polític intern de la sobirania, més d'acord amb els temps (com l'article 68, que descriu el sistema electoral proporcional per impedir l'accés a les institucions de grups no desitjats; o el 38, que exalta la "llibertat d'empresa" o "l'economia de mercat" elevant-los al rang constitucional).

A més, es va institucionalitzar una Espanya europea, otonica i global. Amb la peculiar manera d'entendre el nacionalisme espanyol per part dels pares de la Carta Magna, no es va fer cas a les qüestions que garantirien la independència d'Espanya enfront d'influències o ingerències d'altres paradisos o centres de poder. En aquest sentit, es va seguir una línia que només és comparable a la de les lleis que els aliats imposaren després de la Segona Guerra Mundial als estats vençuts, Alemanya i Itàlia. S'ha deixat al poble suposadament sobirà sense dret d'autodeterminació, enfront d'una majoria conjuntural al Congrés que podria cedir, a través de tractats internacionals, competències pròpies de la sobirania popular, pel que fa a tot el que correspon als àmbits militar i polític, sense que sigui obligatòria l'aprovació ciutadana (article 93). El Parlament pot aprovar la signatura d'un tractat que obligui a modificar lleis pròpies, en qualsevol matèria, i les lleis internacionals sempre prevaldran por sobre de les espanyoles en cas de contradicció. Per als tractats que afectin qüestions econòmiques, fins i tot es prescindeix del tràmit que hagin de ser aprovats per les Corts. Un govern podria cedir, o alienar, o deixar en concessió a entitats estrangeres, sectors neuràlgics del patrimoni econòmic comú, sense cap mena de problema.

En canvi, la Constitució sí que atorga al monarca atribucions que el poble no te com a dret. Entre altres coses, pot convocar a referèndum o no, consentir tractats internacionals o oposar-s'hi, convocar o dissoldre les Corts si creu que és necessari, concedir indults i declarar la guerra o fer la pau. Tot això es justifica en la seva funció d'"àrbitre" en el govern de tothom, absolutament independent dels partits. Àrbitre regulador, moderador, de contraposicions i de tensions polítiques i socials, posant un èmfasi especial en les facetes en que l'Estat es mostra dividir, en els terrenys polític, social, ideològic i nacional.

Com que tot això es garanteix amb la força dels tres exercits, és gairebé com legalitzar el cop d'Estat de la monarquia, sempre que s'invoquin raons constitucionals, un experiment que ja va ser provat per un altre Borbó, Alfons XIII, quan va donar suport a l'alçament militar del general Primo de Rivera el setembre de 1923. El general Primo de Rivera es va insurreccionar a Barcelona (era capità general de Catalunya), l'11 de setembre d'aquell any, per "salvar la Patria". La voluntat del Rei estava "secuestrada", deia. Al cap de tres dies, el 15, el general insurreccionat jurava al Palau Reial, agenollat davant el rei Alfons XIII i amb la ma sobre els Evangelis, "restablecer el imperio de la Constitución".

Quan el poble, vuit anys després, va fer fora Alfons XIII, els monàrquics van tornar a recórrer a l'exercit per reinstaurar la monarquia. Aquest era l'objectiu de l'alçament del 18 de juliol de 1936, contra una república que no va ser simplement una forma d'Estat sinó en camí de transformació revolucionaria. Els plans de la conjuntura monàrquica per restaurar els Borbó s'havien començat a forjar el 1932. La intenció del cop militar era que el general Sanjurjo assolís el poder perquè Alfons XIII pogués recuperar el tron. Però no va sortir com esperaven. El poble va sortir al carrer i va agafar les armes per defensar la República. Sanjurjo es va matar en un accident, i el cop d'Estat s'acaba convertint en una guerra civil. Si després de la victòria dels "nacionals" la monarquia no es va restaurar immediatament, va ser perquè després de la Segona Guerra Mundial els

aliats, amb els Estats Units al capdavant, van decidir que Franco continués governant en la seva "reserva espiritual de Europa", la reserva feixista, per assegurar de la manera més ferma possible la rereguarda de la Guerra Freda contra la Unió Soviètica.

En tots aquests avatars històrics els Borbó sempre han fet gala d'una qualitat que ningú no els pot negar: quan el futur és dubtós, són sempre al costat del poder. També Don Joan, encara que li sortís malament i no arribés a ser rei. En l'enfrontament que tingué amb Franco les posicions ideològiques comptaren poc. Senzillament va ser una lluita pel poder, en que Don Joan es va col·locar tant al costat de la dreta com, formalment, al costat de l'esquerra, segons el que ell creia que li podia anar millor per quedar-se ben situat en la seva cursa personal pel tron.

Però de tots els Borbó, cap no ha tingut tan desenvolupat aquest instint com Joan Caries. Sobre Franco, no fa gaire va dir: "A veces me preguntan si el General ejerció sobre mí una gran influencia. Pues sí, me influyó, por ejemplo, en la manera de ver las cosas con tranquilidad, tomando distancia, con cierto desapego". Joan Caries és el més Borbó dels Borbó pel que fa a la tirada pel poder, i va passar per davant de qui fes falta. El millor exemple és que va accedir al tron saltant-se el seu propi pare. Menysprear les mateixes regles de la Casa Reial indica que el poder era l'objectiu, més enllà d'altres criteris. Sens dubte, també va passar per sobre del poble, fet de que queda constància en els privilegis reconeguts en la mateixa Constitució.

El més curiós del poder de que s'ha investit la monarquia de Joan Caries, en el context de la democràcia parlamentària i l'Estat de dret, és que és més independent que qualsevol altre: no està sotmès al control judicial, ja que és impune; tampoc no està sotmès al control polític, ja que no es presenta a eleccions i no ha de retre comptes al Parlament de les seves actuacions; i no està subjecte, ni tan sols, al control de la premsa, perquè no es pot parlar del rei. Però, en canvi, sí que és un espai susceptible de ser manipulat i utilitzat per qui s'hi sàpiga aproximar: un govern estranger, un grup de poder econòmic, un partit polític...

En la present biografia es tracta de posar fi, en la mesura que sigui possible a les versions temoroses i laudatòries sobre l'història política del rei Joan Caries I, amb una acumulació de dades ubicades en el seu context, i amb els arguments que les interpreten. No es persegueix necessàriament fer un discurs republicà, que no sobra mai, sinó mostrar que la institució monàrquica va ser i és una eina clau del mateix poder economicopolític del franquisme.

El pseudònim no és impunitat

El lector avesat se sorprendrà que en una obra d'aquestes característiques no se citin les fonts, ja siguin referències bibliogràfiques o d'una altra mena. Però per fer una cosa tan poc ortodoxa tenim una justificació, que esperem que sigui suficient perquè el lector doni un vot de confiança pel que fa al rigor del llibre. Insistim en el fet que "la persona del rei és inviolable i no està subjecta a responsabilitat". No se'l pot jutjar, faci el que faci o digui el que digui. Però no és així per al qui escriu sobre el rei, que pot ser perseguit d'ofici, i patir les carícies de tot l'aparell de l'Estat del Regne d'Espanya. Existeix un Dret Premial i un Codi Civil, i rota previsió lògica és que es tracti d'aplicar el segon. Això no fa més que emmarcar novament els riscos d'una societat que es diu que està revestida de llibertats, entre les quals hi ha la d'informació, i fins i tot la d'opinió i, més concretament, la política. Quan aquestes idees són republicanes, es passa al camp dels "conspiradors". D'aquí el pseudònim amb que es firma el llibre, que intenta pal·liar la desproporció i busca que abans es jutgi l'obra que no pas l'autor; que

ha de respondre en igualtat davant els tribunals, si fos necessari, de la matèria, i no de campanyes de persecució personal.

No hi ha cap llei específica que posi un límit al dret fonamental a la informació i a la llibertat d'expressió per al que concerneix a la monarquia. Ni tampoc existeix un delictes tipificat com a "injúries al rei". No obstant això, en la practica, sorprèn que els jutges i fiscals es preocupin tant per impedir que ningú no pugui ni tan sols fer una broma sobre el monarca. No només importen els continguts, sinó també les formes. Perquè no n'hi ha prou de tenir *animus iniuriandi* ' (o intenció de causar dany), sinó que també cal evitar *l'animus joccandi* (o afany de conya, en argot legal), ja que fer acudits també esta considerat delictes. Per esmentar només alguns dels casos menys polítics, que freguen el ridícul, cal recordar el cuiner Marciano Delgado Francés, que el 1988 es va passar sis mesos a la presó par haver insultat el rei durant una desfilada; el mariner de Ceuta Abdclauthab Buchai Laarbi, condemnat el juliol de 1989 a sis mesos per injúries lleus al rei en un autobús; el jove José Espallargas, jutjat el gener de 1990 per haver fet un dibuix obscè sobre un segell del rei en una carta que enviava a la seva núvia des de la mili; o els tres turistes estrangers detinguts l'agost de 1991 pel fet d'insultar el rei i Espanya mentre viatjaven en un autobús a Madrid. Cap d'ells no havia utilitzat un mitja de comunicació massiu per expressar-se.

Al correu electrònic, a la correspondència i a les converses telefòniques entre l'editorial i l'autora, ja hi ha prou follets interceptors al llarg d'un any perquè els ministeris corresponents estiguin alerta de qui hi ha darrere el pseudònim. No obstant això, aquest recurs almenys ens permetrà mantenir un front, evidentment republicà, per escapolar-nos d'una repressió individual, i una persecució que durant l'elaboració del llibre ja ha donat els primers avisos.

Per poder donar a llum aquest llibre, hem tingut molta cura de ser escrupolosament respectuosos amb les informacions que s'han utilitzat. Tot el que s'hi afirma esta contrastat, i moltes vegades hi ha proves tangibles de la seva veracitat. A més, hem buscat confirmació bibliogràfica sempre que ha estar possible, limitant-nos a les versions ja divulgades en cas de dubte, per la qual cosa - esperem - comptem amb certes garanties que el que es diu es pot dir. Com a conseqüència, en gran manera el que s'explica ja ha estat publicat alguna vegada, i no ens sap gens de greu reconeixer-ho. Sí que existeix un acord tàcit, un "pacte entre cavallers", per no publicar res danyós a la Corona, fermament consolidat entre periodistes i escriptors, sota l'atenta mirada dels editors, que decideixen en última instància que es publica i que no. La premsa estrangera alguna vegada fins i tot ha arribat a atribuir-hi una base formal, i parla d'un acord presumptament firmat el 1976 entre el Govern i la Federació de la Premsa, respecte a la privacitat de la família reial. El pacte de silenci s'ha justificat per l'allunyament popular respecte al sistema monàrquic durant la Transició, que obligava a protegir-lo enfront de crítiques perilloses que haurien estar inevitables en un sistema de completa llibertat de premsa.

Però s'han publicat més coses, escampades aquí i allà, de les que es podria pensar en un principi. A banda de valentes aportacions recents, com la del periodista Jesús Cacho, autor del llibre *El negocio de la libertad* (que va aparèixer gràcies a la gosadia del seu editor, Ramón Akal), altres autors han tingut una manera curiosa de difondre informacions interessants, incloent-les en obres que dc cap manera no es presentaven com a fustigadores contra la imatge del monarca.

Jaime Peñafiel, el més agosarat a l'hora de sortir a parlar de "tafaneries" sobre els Borbó actuals, insereix un comentari simpàtic en el capítol sobre la "colera reial" (o quan el rei s'empenya i és mal educat), del seu llibre *¡Dios salve... también al rey!*: "Don Juan Carlos se dejó llevar, como cualquier ser humano, por ese desahogo que

es la cólera, no sólo propia de hombres sino hasta de Dios. ¿No existe acaso la cólera divina? ¿No se apoderó de Cristo frente a los mercaderes que invadieron el templo!"

Sense arribar a aquests extrems retòrics, Pilar Urbano fa un estudi conscienciós sobre els esdeveniments del 23-F (al seu llibre *Con k venia... yo indagué el 23 F*, en que aporta dades suficients sobre la contribució del monarca, per arribar al final, després de 270 pàgines, i dedicar tota una secció a argumentar "una verdad de Perogrullo", en paraules seves: "si el Rey hubiese estado de acuerdo con el golpe, el golpe necesariamente habría triunfado". I immediatament després, al següent apartat, Urbano torna a explicar que, de totes maneres, el cop sí que va triomfar en més d'un sentit.

També el *Don Juan*, de Luis María Ansón, resulta un aprimorat exemple d'habilitat dialèctica per dir i no dir al mateix temps. El mateix autor sosté que "las razones a favor de la República las comprende cualquiera. Las razones a favor de la Monarquía hereditaria requieren estudio riguroso, así como considerable disciplina mental". Després explica, aportant molts testimonis i proves, que el cop d'Estat del 18 de juliol de 1936 tenia com a objectiu restaurar la monarquia dels Borbó; tot i que els conjurats no es van carregar la República de 1931 perquè la monarquia fos millor, sinó perquè era "de ideología revolucionaria", és a dir, d'esquerres; demostra, a més, que la veritat de fons en la contesa entre Franco i Don Joan no va ser deguda a qüestions ideològiques, sinó a una lluita pel poder pur i dur; que Joan Carles va decebre i traí el seu pare... I tot, embolicat amb un discurs foguejat, que no s'allunya gens ni mica de l'ortodaxia monarquica més recalcitant. Ansón acaba el llibre amb paràgrafs altisonants sobre "la Monarquía de todos", "la política profunda de don Juan", "su impresionante estatura moral", "la justicia histórica"... En fi, un despropòsit total, tot i que molt ben documentat.

Però si el poc que s'ha publicat a Espanya sempre ha estat embolcallat amb la lloança més o menys enganxosa a la Corona, ha passat el mateix en una bona part de la premsa estrangera. L'estiu de 1992 *El Mundo* es feia ressò del que prèviament havia publicat la revista francesa *Point de Vue*, pel que fa als amors del rei amb la decoradora catalana Marta Gayá. I va transcendir que la Casa Reial s'havia irritat enormement no pel contingut de la informació que es difongué, sinó perquè el diari de Madrid havia omès els "elogios y valoraciones positivas" entorn del rei que incloïa el text de la revista francesa.

La revista italiana *Oggi* sempre ha seguit el mateix estil laudatori que *Point de Vue* acostuma a utilitzar amb temes monàrquics. Per exemple, després de publicar, en un reportatge de 1988 sobre la família reial espanyola, informacions absolutament tabú aquí, com "La infanta Elena neix malalta, com molts dels seus avantpassats, i avui encara s'ha de sotmetre a contínues teràpies", hi afegia comentaris compensatoris com "Als 50 anys [el rei Joan Carles] és un exemple de fidelitat: a la família, a Espanya, als valors de la democràcia..." En una altra de les seves curioses redaccions, en que *Oggi* revelava l'assumpte de la presumpta filla il·legítima del rei d'Espanya amb la comtessa italiana Olghina Robiland (també el 1988), el text del reportatge matisava: "Amb la lleialtat i honestedat que han caracteritzat sempre el seu comportament, en qualsevol circumstància, i que li ha permès conquerir la confiança dels espanyols, Joan Carles adverteix a Olghina, des del primer petó, que el d'ells és un amor impossible".

Per això, si algú se sorprèn per alguna dada en particular d'aquest llibre que li sembli especialment escandalosa, cal que tingui en compte que és molt probable que hagi aparegut abans en alguna altra font impresa, guarnida d'una altra manera. Si ningú no s'ha molestat, fins ara, a posar dificultats a autors com Luis María Ansón, Pilar Urbano, Jaime Peñafiel o José Luis Vilallonga, entre molts altres, podem presumir que no ens les posaran ara a nosaltres en tractar dels mateixos assumptes, tan sols perquè no hàgim caramelitzat la història

amb una capa de "joancarisme". Volem manifestar el nostre agraïment als autors de les obres consultades - i utilitzades aquí com a part imprescindible de la documentació -, les quals recollim per ordre alfabètic a la bibliografia del final del llibre. Si hem preferit evitar les referències puntuals, paràgraf a paragraf, tot i que no sigui massa correcte, ha estat a fi de no facilitar la feina de les persones que tenen esperit censor, cosa que posaria en perill el compromís de confidencialitat amb els informadors que han col·laborat amb nosaltres.

A banda de fonts bibliogràfiques, entrevistes amb col·laboradors anònims desinteressats, i alguns textos legals (sentències, denúncies, sumaris...), facilitats per la persona corresponent en cada cas, també hem comptat amb quantitats ingents d'informació procedent d'hemeroteques, nacionals i estrangeres, gràcies a la inestimable ajuda dels nostres documentalistes. La majoria de referències que surten al llarg del llibre a les diverses intervencions del Govern dels Estats Units, i de la Comissió Trilateral en la vida política de l'Estat Espanyol, s'han recollit de l'estudi del professor Garcés *Soberanos e intervinidos* - una magnífica investigació sobre documents desclassificats del Govern nord-americà -, la lectura del qual recomanem encaridament.

Bé, aquest és un llibre que creiem que dóna la informació possible, la que limita amb el que es pot assumir davant els tribunals. La resta queda per a una ocasió millor. O per als tribunals, si fos requerida davant d'aquests.

PRIMERA PART

18 ANYS I 83 DIES DE CANDIDAT

CAPÍTOL 1: PER DESIGNI DIVI

CAPÍTOL 2: ELS DURS ANYS DE L'EXILI

CAPÍTOL 3: MONEDA DE CANVI AMB EL FRANQUISME

CAPÍTOL 4: EL CAS D'ALFONS EL "SENEQUITA"

CAPITOL 1

PER DESIGNI DIVI

"El pobre nació ochomesino", escriu Doña María de la Mercè la mare de Joan Carles, a les seves memòries, "y tenía los ojos saltones... Era horrible. Menos mal que enseguida se arregló". Fou el 5 de gener de 1938, a Villa Gloria, al carrer Parioli, 112, de Roma, gairebé a la periferia; un barri de la mitjana burgesia. Joan Carles Víctor de Borbó i Borbó va ser batejat a la capella de l'Orde de Malta pel cardenal Pacelli, més tard Pius XII (1939-1958), el papa que va col·laborar amb el feixisme i que l'1 de juliol de 1949 condemna el marxisme en una acta del Sant Orlo.

Era el primer fill baró de Don Joan, comte de Barcelona, hereu a l'inexistent tron que va perdre el seu pare, Alfons XIII. Va néixer quan els colpistes que l'educaren i el van fer successor de Franco avançaven amb el suport de Hitler i Mussolini, i mentre la legal República, sortida de les urnes, lluitava per sobreviure en la batalla de Terol, una de les més cruentes de la Guerra Civil. Però aquella no era ni la primera ni l'última casa reial, cada una des del seu exili respectiu, que seguia fent números per esbrinar a qui li tocava posar-se la corona si arribava el moment. Europa n'estava farcida.

Que Joan Carles fos l'hereu dels Borbó no era precisament una cosa que caigués pel seu propi pes. Una dificultat gens menyspreable era que naixia fora d'Espanya. Ni tan sols tenia dret a la nacionalitat, ja que el seu avi l'havia perdut, al mateix temps que la corona, per decret republicà com a càstig per la seva complicitat en el cop d'Estat de Primo de Rivera. A més, una antiga llei que regulava les normes de successió de la Corona espanyola (l'Autoacordado, del 10 de maig de 1713), pensada en contra dels arxiducs austríacs, perquè els Habsburg no tornessin a Espanya, establia que néixer a l'estranger era un impediment per poder accedir al tron. Però aquesta llei ja se l'havia carregat segons la seva conveniència un altre Borbó, Carles IV, que també havia nascut fora d'Espanya, substituint-la per la famosa Pragmática Sanció de 1789, que és la que encara està en vigor. Els Borbó sempre van saber compondre-se-les i arreglar les lleis a la seva mida.

També calia saltar-se diverses dones per poder arribar per línia torta a Joan Carles, basant-se en el fet que els barons, perquè així ho havia decidit la Casa Reial, tenen preferència. Solament és una més d'aquelles normes que, com totes les que afecten la monarquia en general, no tenen res a veure ni amb la justícia ni amb la raó. A penes havia nascut, Joan Carles va ser considerat millor i més digne que un nombrós grup de dones de sang reial. No cal anar gaire enrere, a l'època d'Alfons XII, per veure que va passar per davant de la primera i la segona filla d'aquest, Maria de la Mercè i Maria Teresa, i de tota la descendència de totes dues. La voluntat divina també va passar per alt les germanes més grans de Don Joan, Beatriu i Maria Cristina; i la germana que Joan Carles ja tenia quan va néixer, pilar.

La injusta línia dinàstica també havia esquivat uns quants homes. Alfons XIII havia designat hereu, amb el títol de príncep d'Astúries, el seu tercer fill viu, Don Joan, per l'exclusió de dos fills més a causa de les seves deficiències. No era una pràctica nova. Carles III ja havia exclòs el seu primogènit, Felip, per la seva "imbecilidad notoria", declarant que "después de haber, intentado por todos los medios posibles, no han logrado descubrir en el desgraciado príncipe, mi hijo mayor, el menor rastro de juicio, de inteligencia, ni de reflexión.

En aquella ocasió va heretar el tron el seu segon fill, Carles IV, que gairebé era tan curt com el seu germà gran. Però no era qüestió de posar massa dificultats al destí de la pàtria. La imbecilitat, en tot

cas, no era una cosa gens estranya, ja que el que va inaugurar la dinastia, Felip V (la falta de descendència de Carles II, últim dels Àustria, desencadenà, l'entronització dels Borbó a Espanya, en la persona del seu nebot nét Felip), va mostrar clarament desordres mentals greus. Afortunadament per a la dinastia dels Borbó, ja havia assegurat la seva descendència amb diversos fills barons quan s'entestà que estava mort i va ordenar que el posseïen en un taüt, resessin uns responsos i l'enterressin viu. El seu segon fill, que el succeí després de Lluís I, mort als 17 anys, va ser Ferran VI, un personatge si més no extravagant. Una de les seves curioses manies era esforçar-se per no evacuar res, per a la qual cosa s'asseia sobre els poms punxeguts de les antigues cadires de la seva habitació, que utilitzava a la manera de taps. Una vegada va estar 18 hores en aquesta posició sense moure's. Al final, quan se li acostava la mort, es va postrar al llit. Hi feia les seves immundícies, que llançava a tots els qui el servien. Morí als 46 anys, i el seu metge va escriure: "Privado de los consuelos de la religion, y entre sus propios excrementos, ha fallecido Fernando VI, el más pulcro y religioso de los hombres".

Tornem a Caries IV... Aquest monarca desgraciat., que acabà fugint d'Espanya destronat pel seu propi fill, es va casar amb la seva cosina, Maria Lluïsa de Borbó, que va tenir, entre parts i avortaments, 24 fills. La família va ser retratada magníficament' per Goya, en una imatge que val més que mil paraules. I el succeí Ferran VII. La seva filla, Isabel II, que ho era també de Maria Cristina de Borbó i Borbó, tercera esposa del rei i cosina seva, també es va casar amb el seu cosí carnal, Francesc d'Assís, i així va seguir "millorant" l'estirp amb l'endogàmia.

Del fill d' Isabel II, Alfons XII, que sembla que si que era intel·ligent, va néixer Alfons XIII. Aquest, per una vegada, no va tenir l'ocurrència de casar-se amb la seva cosina, però, en canvi, va introduir un nou problema a la branca familiar: l'hemofília. Sembla que el rei britànic i la seva germana, la princesa Beatriu, ja advertiren Alfons que era possible que Victòria Eugènia de Battenberg, la neta predilecta de la reina Victoria, a qui Alfons XIII havia escollit amb tossuderia com a esposa, transmetés la malaltia a algun dels seus fills barons. El ministre d'Exteriors anglès també ho advertí al seu homòleg espanyol, el marques de Villa-Urrutia. Però no hi va haver res a fer: la decisió d'Alfons XIII estava presa. Es refiava de la bona sort, perquè l'hemofília no sempre es transmet.

No en va tenir, i el seu primer fill, anomenat també Alfons, va ser hemofílic. Estigué malalt gairebé tota la vida, i el 1933 va renunciar a la successió per casar-se amb una bella cubana. Uns quants anys després, el 1938, va morir sense descendència en un accident automobilístic.

El següent, fill d'Alfons XIII, Jaume, era sord-mut, motiu pel qual el seu pare l'obligà a renunciar a la Corona, també el 1933 abans que es casés. En aquella època no es podia comprendre que un rei s'hagués de fer entendre per gestos. No obstant això, com que era sord-mut i no necessàriament idiota, més endavant va recapacitar i es va voler fer enrere de la seva renúncia.

El tercer fill d'Alfons XIII va néixer mort. I després van venir dues nenes, a les quals ni tan sols es va tenir en compte. Però almenys en el cas molt concret de la infanta Beatriu, era millor no reivindicar el dret de la dona a heretar el tron, si tenim en compte el que va acabar donant de si la seva descendència. Beatriu, que era juntament amb la seva germana Margarida un dels pitjors partits de la reialesa a tot Europa, pel fet de ser possibles portadores de l'hemofília, s'hagué d'acontentar de casar-se amb Alessandro Torlonia, un personatge de discutible reputació que tenia un títol grandiloqüent, príncep de Civitella-Cessi, però d'escàs valor. La seva primogènita Sandra, va fugir per casar-se amb un playboy anomenat Clemente Lecquio, que havia estat ambaixador de la Itàlia feixista a Madrid entre 1940 i 1943, i després havia viscut diversos anys al Perú com a productor

cinematogràfic. El 1963 el pretendent al tron d'Itàlia, Humbert de Savoia, que era molt amic de Don Joan a Estoril, on compartien exili, li va fer la gràcia d'inventar-li el títol de comte, que mai no va tenir validesa legal a Itàlia. De Sandra i Clemente, n'és fill Alessandro Lecquio. Sí, el famós comte Lecquio dels escàndols rosa, que podria haver estat-o ser avui dia rei d'Espanya. Però deixem la ficció, perquè Don Joan de Borbó i Battenberg es convertí en príncep d'Astúries, en tenir la sort de no néixer hemofílic ni sord-mut ni dona. Seguint la curiosa tradició familiar, l'octubre de 1935 es va casar amb una cosina seva, Maria de la Mercè de Borbó i Orleans, filla de l'infant Caries de Borbo i la princesa Lluïsa d'Orleans. I després d'una primera filla, Pilar (nascuda a Cannes, el 30 de juliol de 1936), va néixer Joan Carles, anomenat literalment "Juanito" per la família durant dues dècades. El fet que i'anomenessin així no tindria cap rellevància si no fos que el seu germà petit l'anomenaven Alfons i no "Alfonsito".

Va néixer amb honors d'hereu, però arribat el moment, a més de saltar-se el seu propi pare, va haver de superar un parell d'obstacles més: dos Alfonsos, que li haurien pogut prendre la Corona. Un se'l va trobar a la branca de Jaume, l'oncle sord-mut, que es va retractar mil vegades de la seva renúncia al tron. Quan Don Joan, després de la Guerra Civil, va començar a apostar per una línia liberal el primogènit de Jaume, Alfons de Borbó Dampierre, es va convertir en el candidat perfecte de l'Alemanya nazi i després va seguir sent el "príncep blau de la falange" durant tot el franquisme. Quan el 1972 es va casar amb la néta de Franco, Carmen Martínez-Bordiu, la cosa encara es va complicar més.

Un altre problema important amb què es trobà Joan Carles va ser la competència del seu germà Alfons, tres anys més petit. És cert que no hi havia cap dubte que ell era primer en la línia successora, però ja hem vist que, entre els Borbó, saltar-se algú no era excepcional en absolut. A banda d'haver nascut vuitmesó i amb els ulls saltones, "Juanito" tenia en contra que mai no va ser una llumenera. Des de molt petit va estar acompanyat de tutors i classes especials, com a reforç als cursos dels col·legis - que ja eren poc convencionals d'entrada- en què estudià. I va tenir, a més, un seguiment clínic constant. Alfons, en canvi, era el llest de la família. L'anomenaven "Senequita" això sí, en diminutiu, i tothom el descrivia com una persona xocantment intel·ligent i d'una gran sensibilitat. Era, sense cap dubte, el predilecte del seu pare.

El problema del seu germà va desaparèixer molt aviat. Joan Carles tenia 18 anys i 83 dies quan accidentalment li disparà un tret. L'altre problema, el del cosí, no es considerarà del tot resolt fins el dia de la coronació. Tot i així, va morir en "un creuament de cables", tema de què es tracta més abastament en propers capítols.

CAPITOL 2

ELS DURS ANYS DE L'EXILI

Esperant la fi de la guerra

Quan Alfons XIII va haver de sortir precipitadament d'Espanya (el 4 d'abril de 1931), va començar un inacabable periple europeu, que el porta a viatjar per París, Londres, Lausana... S'instal·là primer a França i després a Roma, on s'hi estigué fins que va morir. Don Joan, que no va ser considerat hereu abans de 1933, va passar els primers anys de la República recorrent mig món com a marí. I després, quan es va casar, el 1935, s'instal·la amb la seva família a Cannes. Però se n'hagueren d'anar, expulsats, perquè les manifestacions hostils en contra seva durant tota la Guerra Civil espanyola no cessaven. Primer s'instal·laren a Milà, i després a Roma, on va néixer Joan Carles. Des de la capital italiana la família reial va seguir amb summa atenció els preparatius del cop d'Estat feixista, mentre anhelaven l'hora de poder tornar.

La República havia tingut l'amabilitat d'enviar-los totes les joies privades en els estoigs corresponents, però res més. El mateix decret republicà pel qual Alfons XIII s'havia vist privat de la nacionalitat espanyola, i que el condemnava per la seva participació en la dictadura de Primo de Rivera, l'havia desposseït de les seves propietats. És clar que el canvi, del palau reial a viure com burgesos anats a menys, no el van portar massa bé. A Roma, Don Joan durant un temps s'instal·là primer a l'Hotel Eden, i després s'allotjà a l'últim pis del palau Torlonia, a la via Bocca di Leone. La família no estava gaire còmoda en aquella casa. Un dia que Alfons XIII va arribar sense avisar se'l va trobar amb la seva dona al llit amb impermeable i paraigua per defensar-se de les goteres que produïa la banyera desbordada dels veïns de dalt. No hi havia diners per a res més, per estar més ben instal·lats. En qualsevol cas, com sol passar, la pitjor part va ser per als criats. A Petra, la donzella de la senyora Maria, i a Luis Zaplana el criat de Don Joan, els arribaren a deure un any de sou. Després es traslladaren al barri de Parioli, on va néixer "Juanito".

Allò era insostenible, però ho anaven portant amb paciència, amb l'esperança que el futur seria millor. Per aconseguir-ho, els col·laboradors ja s'havien posat a treballar durament a Espanya. Calia preparar un clima propici a l'Alçament, pensant amb l'objectiu de posar fi a aquella república de tints revolucionaris, i restaurar la monarquia. La classe mitjana va començar a dura terme els primers moviments, que són el preludi del feixisme, el 1932, amb campanyes propagandístiques als mitjans de comunicació i amb intrigants professionals de la talla d'Eugenio Vegas Latapié (després preceptor del príncep Joan Carles) o Pedro Sainz Rodríguez, que després va ser la mà dreta de Don Joan fins que es va passar al bàndol del seu fill. En aquesta època va tenir lloc l'enllaç dels monàrquics a l'exili amb la subversió contra la República a l'interior, per organitzar la conspiració que va portar al 18 de juliol de 1936. Feia una mica de tot. Una anècdota curiosa explica que, com a part de la seva estratègia per incorporar l'Església, va utilitzar els serveis d'una coneguda i atractiva rossa. La rossa, T. M., era monàrquica de cor. Havia estat l'amant del mateix Alfons XIII i del general Sanjurjo. Però el que interessa per a la història és que, en el moment en que Sainz Rodríguez en va requerir els serveis, era l'amant del nunci monsenyor Tedeschini, que, a més d'anar de putes, tenia la poca vergonya de donar suport obertament a la República. Expliquen que Sainz Rodríguez, per neutralitzar el nunci, va anar a visitar-la, que ella el va rebre

despullada a la banyera i que, allí mateix, assegut al rastell, van despatxar l'assumpte. Pedro, amb l'habilitat que li era pròpia, va obtenir una declaració per escrit de la cortesana, amb la qual havia d'aconseguir que el Vaticà retirés la confiança al nunci republicà.

Quan van creure que tot estava llest, es produí el que en principi estava pensat que los un cop d'Estat ràpid i contundent. Però no va ser així. Molts militars fidels a la República no es van afegir a l'Alçament, el poble va sortir al carrer i va començar una terrible guerra civil.

Joan no s'ho va pensar dues vegades, i a penes va trigar uns quants dies a posar-se en camí i combatre al costat dels traïdors. L'1 d'agost va creuar la frontera per Dantxarinea, es va posar l'uniforme dels voluntaris nacionals en aquella zona (granota blava i boina vermella) i va intentar arribar a files. Però el general Mola el va aturar. No el volia allà i el va fer tornar per on havia vingut. Don Joan no es va donar per vençut i va seguir insistint. El 7 de desembre de 1936 envià una carta a Franco en que s'oferia per servir en el creuer Balears. Però Franco el va rebutjar per segona vegada. Així, doncs, no va tenir més remei que tornar a Roma... a esperar. I mentre els ciutadans demòcrates defensaven la República dels colpistes de Franco, amb el suport de les armes i les tropes de Hitler i Mussolini, el seu seguidor Don Joan va concebre Joan Caries, rei actual.

Ningú no ha sabut explicar mai, d'una manera satisfactòria i raonable, per que els generals feixistes rebutjaren la incorporació a les seves files de l'infant Don Joan, que era marí professional format a l'Armada britànica. Però aquella decisió li va venir molt bé, mes endavant, a l'aspirant al tron. En primer lloc, perquè el creuer Balears va ser enfonsat poc temps després i en segon lloc, perquè va poder disfressar la seva lluita pel poder, eventualment, com si fos contra Franco, d'esperit democràtic, quan li va convenir el canvi. Aquell pas de bàndol no va trigar a arribar, imposit pel curs que estaven prenent els esdeveniments nacionals i internacionals.

Els plans dels conspiradors preveïen que Sanjurjo prengués el poder i les tornar Alfons XIII al tron durant els mesos, perquè després abdiqués en Don Joan. Però Sanjurjo es va matar en un accident, i Franco va passar a dirigir la contesa. Franco allarga la guerra molt més del que s'hauria pogut esperar i, sobre la marxa, va anar matisant les seves intencions.

El 1939 Alfons XIII va celebrar la victòria de Franco com el que més i el va felicitar generosament. Però Franco ja estava en una altra línia. Sens dubte volia que Alfons XIII abdiqués, perquè el feia responsable del desastre de l'arribada de la República. Franco deia que no volia ser un altre Primo de Rivera. Però, a més, solament sis mesos després de la fi de la guerra, quan va esclatar el conflicte a Europa, es va situar al costat de Hitler, en una tendència ideològica en què la monarquia no tenia cabuda. Tot í que la seva entrevista amb Hitler a Endaia, el 23 d'octubre de 1940, no va ser cap èxit, la postura de Franco era clarament pro Tercer Reich.

En un últim intent de salvar la situació, Alfons XIII abdica en favor del seu fill Joan el gener de 1941. Però ja era massa tard. Va morir un mes després a Roma, i Don Joan va inaugurar una nova etapa, assessorat pel seu consell privat., en què apostava per la branca anglòfona, la dels aliats, en la nova guerra que es veia a venir.

A Lausana

Amb l'entrada d'Itàlia en la Segona Guerra Mundial, l'exreina Victòria Eugènia va ser declarada persona non grata, perquè era una princesa britànica. I tota la família es traslladà a la neutral Suïssa, a Lausana, el 1942. "Juanito" aleshores tenia 4 anys.

No se sap ben bé per quins mitjans, el nivell de vida va canviar sensiblement a Lausana. Don Joan i família aquest cop s'instal·laren en

un palauet, i l'exreina Victòria Eugènia va residir a l'Hotel Royal durant bastant temps, fins que una misteriosa i abundant herència d'una amiga estrangera li va permetre adquirir Vielle Fontaine, tot un palau amb un mur molt elevat i una gran quantitat d'arbres, amb casa per a convidats, al costat del llac Léman. Hi visqué fins que va morir, el 1968. Figurava a la lletra R de la guia de telèfons (entre "Reina de Saba, tapices y objetos de Oriente" i reina Juana, mercería, com a Reina (de España) Victoria Eugènia, 24 avenue de l'Élysée). Com que no existien les pàgines grogues, és impossible saber si hi hauria sortit en un ordre semblant, classificada professionalment a l'apartat de monarquías, entre monaguillos i monjas. A Suïssa, ja se sap, són molt metòdics i treballen amb molta precisió.

A Vielle Fontaine, l'exreina Victòria Eugènia ofería còctels als quals assistien fins a 200 persones: banquers, nobles, artistes (entre els quals hi havia Charles Chaplin, que vivia a prop, a Vevey), i membres de les famílies reials sense tron de Rússia, Romania, Itàlia... El pare de "Juanito", acompanyat sovint de la seva dona, segons els informes de la Policia que els vigilava, portava "una vida desreglada, frecuentando cabarets y casinos, regresando con frecuencia a casa a las 4 y a las 5 de la madrugada, bastante perturbado por los efectos del excesivo whisky y de los cócteles", afició que no va amagar mai.

Però "Juanito" era massa jove per seguir tot allò. Al cap d'un any de ser a Suïssa, confiaren la seva educació a Eugenio Vegas Latapié, i molt aviat, després de passar pel col·legi Rolle de Lausana, el van posar en un internat, per cuidar una educació que es presentava difícil. El mateix dia que va ingressar al col·legi els seus pares van tenir una conversa amb el director, el pare Marcel Ehrburger, a qui demanaren que tractés el seu fill amb naturalitat i, si calia, amb severitat, com qualsevol alumne. No era un gran estudiant, i l'havien de pressionar perquè s'esforcés, amenaçant-lo de deixar-lo castigat a l'internat els caps de setmana sense poder viatjar a Lausana per reunir-se amb pares i germans. Eugenio Vegas el va acompanyar com a preceptor des de 1943. A pesar de les amargors dels estudis, a l'internat Saint-Jean de Friburg, on assistien nens de diverses nacionalitats tot i que hi predominaven els francesos, Joan Carles hi va fer bons amics, com el príncep Zourab Tchokotua, i Karim Aga Khan.

Com que Franco continuava sense deixar anar el poder, Don Joan va començar a pensar que havia de deslliurar-se'n per aconseguir el tron. Va jugar aquesta carta amb el suport dels aliats, fonamentalment els Estats Units i Anglaterra. Només apostava obertament pel retorn de la República la Unió Soviètica de Stalin. La resta estava en contra de l'Alemanya nazi, per descomptat, i, de retruc, contra el feixisme espanyol de Franco. Però no fins al punt de permetre que a Espanya el poder tornés a l'esquerra sorgida de les urnes el 16 de febrer de 1936 amb la coalició del "Front Popular" Per això donaven suport, formalment, al restabliment de la monarquia controlada de Don Joan.

En aquest context, l'infant Jaume, el sord-mut, que s'havia casat amb Manuela Dampierre i havia tingut dos fills, rectificà per primera vegada la seva decisió de renunciar al tron. El seu fill primogènit, Alfons de Borbó Damplerre, va arribar a ser candidat patrocinat per l'Alemanya nazi a una regència controlada per Franco, per mantenir aquest i la Falange al poder.

Durant un breu període, semblava que els aliats apostarien per enderrocar el Règim de Franco i col·locar la monarquia de Don Joan en lloc seu, com a millor estratègia per protegir els seus interessos. O almenys això creia Don Joan. Però mentre va durar la guerra, van estar més interessats a intentar evitar que l'Espanya de Franco entrés en conflicte al costat d'Alemanya. Es dedicaren febrilment a aquesta tasca els serveis secrets britànics a Espanya que compraven la complicitat de banquers, generals i polítics. Entre altres, en un lloc destacat, hi havia Juan March, que era el gestor principal per contactar a Espanya amb qui fes falta, i fer els pagaments corresponents a militars del

sistema perquè es manifestessin en contra d'entrar en la guerra i convencessin el Generalísimo. A mesura que la Segona Guerra Mundial avançava tan aviat com el caudillo va poder endevinar la derrota alemanya, es va anar posant del costat dels aliats i es va mantenir al marge de la confrontació. A canvi, volia seguir manant, i els aliats s'hi conformaren. El suport a Don Joan només va ser una manera d'exercir pressió sobre el dictador. Fou una etapa de tensos estires i arronses. Impulsat pels aliats, el maig de 1945, Franco envià a Suïssa José María de Areilza, comte de Mutriku, membre del Consell Nacional de Falange, per comunicar al comte de Barcelona la ràpida restauració de la monarquia, però sense identificar el futur monarca, cosa que Don Joan va rebutjar.

El 4 de febrer de 1945, en plena eufòria victoriosa, Churchill, Roosevelt i Stalin es van reunir a Crimea, a la conferència de Jalta, per decidir la sort del món, la divisió d'Alemanya, la creació de l'ONU, les noves fronteres i el repartiment d'influències. A Jalta, Espanya va ser una petita anècdota. Però els aliats van considerar que el fet que es restaurés la monarquia en la persona de Don Joan era una solució raonable. En acabar Jalta, el comte ja es creia que era rei. Completament llançat a tal aventura, Don Joan decidí condemnar el Règim totalitari de Franco, en el Manifest de Lausana del 19 de març de 1945, en que deixava ben clara la seva postura. Encara que, respecte a aquesta, en contra del que tant s'ha escrit després sobre el presumptament demòcrata Don Joan, tampoc no n'hi havia per tant. "Sólo la Monarquía Tradicional puede ser instrumento de paz y de concordia para reconciliar a los españoles; solo ella puede obtener respeto en el exterior, mediante un efectivo estado de derecho, y realizar una armoniosa síntesis del orden y de la libertad en que se basa la concepción cristiana del Estado", deia al manifest. Això sí, fart d'esperar durant sis anys, des que va acabar la guerra, cada vegada més desesperançat, que Franco complís el pla inicial i el col·loqués com a rei una vegada consolidat el poder, no li va costar gaire parlar de "disconformitat" i "insolidaritat" amb el Règim: "Por estas razones, me revuelvo, para descargar mi conciencia del agobio cada día más apremiante de la responsabilidad que me incumbe, a levantar mi voz y requerir solemnemente al General Franco para que, reconociendo el fracaso de su concepción totalitaria del Estado, abandone el poder y dé libre paso a la restauración del Régimen tradicional de España, único capaz de garantizar la Religión, el Orden y la Libertad". El seu criteri de progrés per al poble passava per la monarquia, la religió, però no la llibertat religiosa, i el traspàs de poders al marge del que havien determinat les eleccions generals abans del cop militar de 1936. Tot un paradigma de criteris sobre la llibertat a què feia referència.

Però el manifest va resultar contraproductiu per als objectius que perseguia. D'una banda, el dictador va prohibir amb greus amenaces que es publicés la declaració. La censura va actuar de manera implacable. Ni tant sols ABC va poder fer la mínima al·lusió a un text que sí que van recollir els diaris de l'estranger. D'altra banda, els aliats van deixar penjat Don Joan. El canvi va començar quan va morir el president Roosevelt, el 12 d'abril de 1945, dos mesos després de la conferència de Jalta. El seu successor en el càrrec, Truman, no va assumir els compromisos. En aquells moments estava més preocupat amb el perill de Stalin, de com avançava per Europa. Així, doncs, va decidir que Franco seguís. Després de Potsdam, era clar que els aliats no hi interviendrien i que el Generalísimo s'havia salvat. Truman va decidir congelar les decisions de Jalta. No volia una monarquia dèbil a Espanya que pogués ser presa de Stalin i que deixaria Centreeuropa enmig d'una tenalla comunista.

Trasllat a Estoril

Don Joan, amb el suport del seu consell privat d'incondicionals, no s'ho acabava de creure. No volia o no podia adonar-se que només feia la funció de mur de contenció al franquisme. Sense renunciar al seu objectiu d'aconseguir el tron, va iniciar un canvi d'estratègia que passava, en primer lloc, pel un canvi de residència. L'1 de febrer de 1946 els comtes de Barcelona es traslladaren a Estoril. Sortiren de Lausana gairebé de matinada, en automòbils foscos, escortats per un cotxe de Policia, i se n'hi van anar en avió via Londres.

Els fills hi van anar més tard. En principi, es van quedar a càrrec de l'àvia (l'exreina Victòria Eugènia), al palauet de Lausana. Tots menys "Juanito" a qui van deixar internat al Col·legi marià Saint Jean de Friburg. Només tenia 18 anys, però els seus pares semblaven sincerament preocupats per uns estudis que s'estaven convertint en una tortura. Li havien dit que si no treia bones notes, el cap de setmana no el deixarien anar a veure l'àvia. Amb Joan Carles hi havia el seu preceptor, Eugenio Vegas, que es quedà en un hotel de la ciutat.

A Estoril, mentrestant, hi havia pressions de l'ambaixada espanyola sobre el Govern portuguès perquè no els ampliessin els visats d'estada a Portugal i dificultar la vinguda de Suïssa dels quatre infants. Amb aquest motiu, per intentar solucionar-ho, el 15 de març Don Joan va rebre la visita de Juan March. March tenia diverses empreses de navegació i van parlar d'organitzar el viatge amb barco dels infants, ja que no podien travessar França i Espanya. March era, a més, qui ajudava a sobreviure Gil-Robles, un altre exiliat a Estoril i col·laborador de Don Joan, col·locant-lo com a advocat a Explosivos Trafaria, una empresa que depenia d'Explosivos Río Tinto. Per la seva banda, Don Joan pressionava Salazar, amenaçant amb l'escàndol que suposaria la seva expulsió, perquè voluntàriament no se n'aniria.

Les relacions amb Nicolás Franco, aleshores ambaixador d'Espanya a Portugal, de qui havia d'obtenir autorització perquè vinguessin el seus fills, van ser tenses. A l'abril es van reunir Nicolás Franco y Salazar. L'ambaixador advertia que Franco considerava inconvenient l'estada de Don Joan a Portugal, perquè això obligaria el Govern espanyol a vigilar estretament les persones que el volguessin venir a veure. Però Salazar insistia en el desinterès creixent d'Anglaterra i els Estats Units per la monarquia i en com era d'innòcua l'estada de la família reial Borbó. Franco posava com a condició que Don Joan es retractés del que havia declarat en el Manifest de Lausana, però Joan s'hi negà. La ruptura amb Franco era definitiva i la premsa ho va publicar, tanta Suïssa com a Portugal.

Però Don Joan seguia al seu aire, estava segur que la qüestió del visat anava per bon camí i visitar el palauet de Bel Ver, dels comtes de Feijó, que volia llogar quan arribessin els seus fills. També era a Monte Estoril, que era molt més gran que Vila Papoila, la primera casa on va viure, que li havien deixat els marquesos de Pelai. Bel Ver es corresponia més amb les seves aspiracions. Tenia piscina i espai per als cavalls. A Lausana, mentrestant, feien i desfeien les maletes. Per anar avançant feina abans que els infants, els comtes van fiar portar els mobles i bénsen quatre cotxes furgoneta; i també diversos turismes, un dels quals era un Bentley de quatre portes.

El viatge dels infants de Lausana a Estoril va tenir lloc a mitjan abril, de 1946. Els dos infants, "Juanito" i Alfons, eren considerats possibles hereus i es va decidir que viatgessin en avions separats per assegurar la continuïtat successora en cas de catàstrofe. Primer va volar Alfons amb les seves germanes, i dos dies després, ho va fer "Juanito", amb la seva àvia fins a l'escala a Londres. Però "Juanito" només anava a Estoril de vacances, no per quedar-s'hi. Havia de tornar a l'internat. La seua estada a Estoril, no obstant això, es prolongà per problemes de salut, una intoxicació persistent, que va retardar la seva primera comunió i la tornada a Friburg fins al novembre de 1947. El col·legi al qual havien d'assistir a Estoril, incloent-hi "Juanito" quan hi feia estades més o menys llargues, que van ser diverses, era l'Escola

das Religiosas do Amor de Deus Era un centre d'acollida de nens, que rebia indigents de la zona i nens pobres de les colònies portugueses. Però ells ni se n'assabentaren, perquè es va formar un grup de 7 o 8 nens espanyols: els germans Eraso, els Arnoso, els fills de Gil-Robles i els d'altres col·laboradors de Don Joan. Era l'única opció perquè estudiessin amb professors espanyols, perquè de l'altre col·legi que hi havia, l'Institut espanyol de Lisboa, n'era el director Eugenio Montes, que per la seva relació amb Falange i per la seva dependència del Govern espanyol, no gaudia de la simpatia de Don Joan. Les monges de l'Amor de Deus pertanyien a una congregació fundada a Zamora i tren espanyoles. A més, el col·legi estava molt ben situat, al costat de la plaça, a prop del Monte Estoril.

Però "Juanito" va ser sotmès a una disciplina especial. El seu preceptor continuà sent Eugenio Vegas Latapié, a qui es va posar una casa, Vila Malmequer ('margarida'), un xalet ofert pels propietaris, els marquesos de Pelai, que també els havien deixat Vila Papoila com a residència en un primer moment. Amb professors especials, "Juanito" hi passava els matins i les tardes estudiant. "Al pobre, muchas veces solo lo veíamos en vacaciones", recorda infanta Margarida. Fins i tot a l'estiu, havia de passar hores i hores a Malmequer. A Margarida, la seva germana cega, també li posaren una professora especial, la polonesa madame Petzenick. El maig de 1946 la seva mare l'havia portat a Fàtima per implorar "la gracia de iluminar sus dulces ojitos apagados", segons que va publicar ABC.

Però no hi va haver res a fer. A banda de cega, Margarida era bastant extravagant. Un dia va explicar un acudit sobre Franco que havia escoltat i Don Joan li va donar una sonora bufetada davant de tothom. Quan eren nens, "Juanito" i els seus amics feien brincadeiras (bromes) a costa d'ella. Quan nedava a la platja de Tamariz, li deien "más a la izquierda, más a la derecha", i ella nedava amb seguretat, sense por de res, mentre el seu germà i els seus amics es partien de riure. "Juanito" també li feia bromes quan intentava pescar, estirant dissimuladament la llinya: "Margarita, que ya pican, ya pican!"

El 1947, quan "Juanito" tenia nou anys, per ell els reis seguien sent mags que portaven joguines als nens després de Nadal: "Queridos Reyes: os escribo porque a lo mejor me traéis algo. Pero os digo que si no he sido bueno no tenéis que darme nada. Sólo carbón. Si me permitís, voy a pedir unas cositas para el 6 de enero: una escopeta de aire comprimido, una pistola con balines y una cosa que se pone en los oídos con una antena que se puede oír la radio". Els monàrquics de Bilbao li van regalar, aquell any, un balandre per aprendre a navegar, el Sirimiri. Va ser el seu primer barco. Més tard va saber que diferents reis en atur forçós passaven sovint per casa seva sense que fos 6 de gener.

Dies de "dry Martini" i roses

La vida que els comtes de Barcelona i els seus fills portaren a Estoril, tot i que es tractava de l'exili i estaven teòricament sense ingressos, no va ser precisament un infern. Cada setmana o cada mes, representants de la noblesa espanyola es traslladaven a Portugal per fer torns i assistir-los com a majordoms. La marquesa de Pelai, acostumada a tenir despeses importants com finançar la CEDA, els havia deixat gratuïtament dos palauets: un per viure-hi, i un altre, Malmequer, perquè hi muntessin aquella mena de col·legi particular només per a "Juanito", a qui els seus pares veien que feia falta tota l'ajuda que poguessin aconseguir-li. A més, Juan March gestionà que Pedro Galíndez Vallejo, un altre altruista, els cedís un veler de 30 tones i 26 metres d'eslora durant tots els estius, amb tripulació i totes les despeses pagades, del qual van gaudir durant 17 anys, fins que el barco es va morir de vell.

Al metge de la família, el doctor Loureiro, tampoc no li pagaven res. Joan Carles anava sovint a la consulta, no se sap per quin motiu i quan ja era adolescent i sortia amb els seus amics i prenia cervesa o altres

begudes, i demanava que li donés alguna cosa perquè a casa no notessin que estava alegre.

La Casa Reial dels Borbó passava els dies amb una activitat febril. Anaven al picador de la Societat Estoril Plage, de caça a Herdade do Pinheiro o el Condado da Palma; a practicar el tir de coloms; a jugar a golf a les tardes, amb contrincants, entre altres, com l'ambaixador dels Estats Units, al Club de Golf d'Estoril; al Casino...

Diuen que les relacions entre Don Joan i Nicolás Franco, el germà gran del Caudillo i ambaixador de Portugal, sempre van ser molt difícils. Però el cert és que, una vegada normalitzada la residència de la família Borbó a Estoril, van passar a saludar-se cordialment, i els descendents respectius -Joan Carles de Borbó i Nicolás fill- van fer una gran amistat que va durar molts anys. Tanta que a la dècada dels setanta els ports a col·laborar junts en els prolegòmens de la Transició. L'ambaixador, quan li preguntaven per la relació, deia: "Me encuen frecuentemente,, primero porque me gusta beber whisky, y segundo porque así evito que lo hagan otros con ideas conspiradoras" Així com a l'esposa de Do tro con el Conde de Barcelona n Joan, Doña Mana, li anava Old Fashion (un combinat de whisky del Canadà, un terròs de sucre, gotes de biter amarg, unes rodanxes de llimona i taronja, gel i una cirera), se sap que al comte de Barcelona li agradava beure "dry Martini". A vegades al bar els cambrers comentaven: "Ahora no puede más". Però sempre podia. Els cambrers en deien entre ells "un dry Martini de medida rey", perquè el seu còctel, en lloc d'una copa de ginebra, en portava dues (dos terceres parts de ginebra, una miqueta de vermut francès, una goteta de whisky i molt gel). Sempre feia unes riallades sonores que cridaven l'atenció, fos on fos.

Enmig de la voràgine festiva de la família, fins l'espia que els serveis secrets de Salazar li van posar per estar informats puntualment, Joao Costa, que oficialment exercia com a guardaespalles, va resultar un personatge simpàtic, que encaixava bé amb la resta de la troupe. Abans de ser policia havia treballat al circ com a trapezista i, quan estava de bon humor, feia salts mortals al jardí per distreure els nens.

El dia del seu sant, en un costum que després va heretar el seu fill "Juanito", el comte de Barcelona celebrava grans festes. I com que tothom volia sortir a les fotos amb ell Don Joan feia avisar un fotògraf professional, Cesar Cardoso. Però Don Joan després tenia el curiós costum de portar els compres personalment: ell recollia les còpies al fotògraf, les hi comprava i després les revenia als convidats. Feia el mateix quan els fotografiaven en grup a Villa Giralda o al Club de Golf.

La família reial Borbó no era l'única que s'havia instal·lat a Estoril en aquella època de "dry Martini" i roses. El veïnat no podia ser millor. A banda de residents de luxe com l'almirall Nicolás Horty (que havia estat regent a Hongria, combatent a favor d'Alemanya a la Segona Guerra Mundial, acusat de criminal de guerra després i alliberat el 1946 amb la condició de viure sempre a l'exili), el barri de Monte Estoril estava ple de palauets habitats per reis a l'exili. Com el rei Carol de Romania i la seva esposa, la presumpta família reial de França, la de Bulgària, la del Brasil... I també l'exrei d'Itàlia, Víctor Manuel, amb tota la seva prole, que havia hagut d'abandonar el seu país el 1946, després del referèndum que va posar fi a la monarquia, acusat de connivència i simpaties per Benito Mussolini. Tots vivien feliços esperant temps millors. El barri tenia tantes figures que fins els jugadors de mus en feien acudits: "Té més reis que Estoril".

La família de Don Joan tenia relació, sobretot, amb els italians i els francesos. Eren amics, es tractaven de tu, feien excursions junts, es visitaven assíduament, assistien en grup als mateixos espectacles i llocs d'esbarjo, tenien professors comuns per als fills.., i els nens, els de tots, com era lògic, havien de compaginar tota aquesta vida amb els estudis, primer al col·legi de les monges de Zamora i més tard als Salesians. Els Salesians, a "Juanito" li explicaven les lliçons a part dels altres nens, al despatx del pare Valentini. A més, continuava amb

les classes especials a Malmequer, tanta l'estiu com a l'hivern, i amb la presència constant de l'ombra del seu preceptor, Eugenio Vegas Latapié, que l'esbrancava a tort i a dret. Un dia li va dir: "Por este camino, nunca podrá ganarse la vida. Y tal como está el mundo, todos debemos prepararnos para poder trabajar de un modo u otro". "Juanito" es va quedar molt afectat i el dia següent va desaparèixer. Quan va tornar a Villa Giralda, va dir que havia estat recollint pilotes al Club de Tennis i li ensenyà al seu preceptor un grapat de monedes que tenia a la ma: "Tú creías que no me podía ganar la vida... Claro que sí". La de les pilotes fou l'única activitat remunerada en què va haver de doblegar l'esquena, que recordin els qui, fins avui, n'han fet públiques les memòries.

A banda del fet que "juanito" no fos gaire llest, diuen els amics que va tenir en aquella època que tampoc no era atrevit i no solia tenir èxit amb les dones. Quan ja era adolescent, tot i que durant la setmana pràcticament no el veien perquè havia d'estudiar molt, els caps de setmana el deixaven sortir una estoneta i anaven a ballar a una boïte anomenada Ronda. A pesar de les dificultats, va tenir diverses "nòvies". En primer lloc, Chantal de Quay, una belga molt avançada i moderna per a l'època. També va viure una passió profunda per una tal Viky o Piky, de la família Posser de Andrade, que li va acabar robant el seu amic Babá Arnoso. Però la més important va ser Maria Grabiela de Savoia, la segona filla de les tres que tenia Humbert, aspirant al tron d'Itàlia. La germana gran, María Pía, tenia fama d'intel·ligent; la petita, Titi, d'esbojarrada; i Gabriela, de "paradita", de ser "la más sosa", tot i que era, això sí, la més guapa de totes tres.

Així van viure, matant el temps, en la que per a la resta de Portugal va ser la dura etapa de la dictadura d'Oliveira Salazar. A finals dels anys quaranta i durant els primers cinquanta, al marge sud del riu Tajo, zona industrial amb població obrera abundant, "el cinturó roig" de l'Alentejo, hi havia vagues i manifestacions constants. La detenció, tortura, judici i condemna a cadena perpetua del líder comunista Alvaro Cunhal el 1950 va ser un dels punts culminants. El que per a les classes dominants a l'exili era el paradís va significar un camp de concentració de mordasses i misèria per a la població lusitana.

El soroll de la lluita de classes gairebé no arribava a la residència dels comtes de Barcelona. Després de Bel Ver, on van viure des de l'abril de 1946 fins a finals de 1947, se n van anar a Villa Giralda. No se sap amb quins diners aconseguí comprar la als Flgueredo el suposadament arruïnat Don Joan. Però no devia ser amb gaire angoixa, ja que abans de traslladar-s'hi definitivament, el 1948, van fer-hi unes obres importants per habilitar-la que gairebé van durar un any. Villa Giralda estava envoltada d'un jardí de més de 3.000 metres quadrats, comptava amb 51 habitacions i una terrassa amb vista a la costa de Cascais. Hi cabien fins a 400 persones, si s'ha de jutjar per algunes festes que hi van tenir lloc. Molt sensibles a la realitat social, els comtes de Barcelona formaven al jardí, un cop per setmana, una ordenada fila de pobres, a qui donaven menjar. No se sap si les sobres dels àpats reials o un menú de puchero per a sans-culottes.

CAPITOL 3

MONEDA DE CANVI AMB EL FRANQUISME

Negociant amb el Règim

Algunes de les 51 habitacions de Villa Giralda s'utilitzaven com a oficines de la secretaria de Don Joan, que mantenien les seves activitats politicoconspiratives. No era allà només per donar-se la gran vida. Entre altres ocupacions, envoltat pel consell privat que havia format, a part de redactar comunicats i manifestos, es dedicava a negociar amb el Règim de Franco. Per això no dubtava fins i tot a utilitzar els seus fills hereus com a moneda de canvi, per anar consolidant la idea de la restauració monàrquica, un objectiu al qual no renuncià mai. Postures internacionals com la retirada dels ambaixadors estrangers d'Espanya, després de la condemna de l'ONU del Règim de Franco, li permetien conservar l'esperança. Franco també tenia gestos de bona voluntat, cap als aliats i cap a Don Joan. El 1947 va convertir oficialment Espanya en Regne, amb la Llei de successió, dictada al març i ratificada mitjançant referèndum el 6 de juliol. En regne sense rei. Tota una paradoxa. A més, a partir d'aquest moment, el Govern franquista va començar a passar una renda anual de 250.000 pessetes a Victòria Eugènia com a reina viuda. No hi ha constància que també passés alguna renda a Don Joan, que en tot cas rebia ajuda de nobles i empresaris amb el consentiment del Règim.

Però els gestos de Franco no eren suficients per a l'aspirant al tron. La Llei de successió no li agradà gens i hi respongué amb el Manifest d'Estoril, el 7 d'abril, en que desqualificava el projecte: "[...] sin comprender que la hostilidad de que la Patria se ve rodeada en el mundo nace en su mayor parte de la presencia del General Franco en la Jefatura del Estado, lo que ahora se pretende es pura y simplemente convertir en vitalicia esa dictadura personal [...]". Una mica més tard, va insistir, a més, amb les famoses declaracions a The Observer, que es publicaren el diumenge 13 d'abril i obrien a tres columnes la primera pàgina del número 8.133. Deia que no havia de rectificar res del Manifest de Lausana de 1945. Ja no esperava res de Franco i molt poc dels aliats, que l'havien deixat penjat: "[...] trobo a faltar", deia, "per part de les potències occidentals [...], una visió diàfana dels mitjans que cal posar en pràctica per evitar que es prolongui l'actual aïllament d'Espanya". I començava a buscar obertament la complicitat dels opositors al Règim: "Tots els individus i entitats que es moguin i actuïn dintre de la legalitat gaudiran d'identiques llibertats. La Monarquia haurà de reconèixer els drets polítics i socials de tots els espanyols sense distinció de classes, i la seva efectivitat podrà mantenir un parangó airós amb els dels països més progressius". Fins i tot els prometia un referèndum: "[...] seré el primer a desitjar i demanar aquesta confirmació de la voluntat d'Espanya tan aviat com les circumstàncies ho permetin".

Les seves iniciatives, no obstant això, no acabaven de tenir èxit. Per descomptat, a Espanya el poble no va sortir al carrer per exigir el retorn de Don Joan. Les potències estrangeres tampoc no van decidir desembarcar-hi. I de Franco, l'única cosa que va aconseguir va ser empenyar-se amb els membres del seu consell privat, que tan malament l'havien assessorat.

Aleshores Vegas Latapié era a Friburg, acompanyant com a preceptor Joan Carles, a qui, en un pla educatiu més que complicat, havia tocar tornar temporalment a l'internat. Al juliol va presentar la dimissió com a membre de la secretaria política de Don Joan, no se sap ben bé si perquè ja no aguantava més la tensió de les persecucions polítiques, o per

desavinences amb la línia que Don Joan es decidí a seguir després del fracàs del segon manifest. Tot i que, durant algun temps, encara va continuar acompanyant el príncep. Després, va agafar el relleu com a preceptor Luis Roca de Togores, vescomte de Rocamora.

El gener de 1948 Joan Carles, encara a Friburg, va haver de ser internat 15 dies en un hospital a causa d'una otitis. Hi ha una intervenció quirúrgica posterior sobre la qual es tenen poques dades. A banda d'això, té dificultats a l'orella esquerra per lesions genètiques, hereditàries.

Al mateix mes de gener Don Joan es preguntava: "Bueno, y ahora ¿qué hago?". I va ser Sainz Rodríguez qui va assumir la responsabilitat d'aconsellar-lo. "Señor, Franquito está tan consolidado como el Monasterio de El Escorial. No hay quien lo mueva", li va dir. Tot i l'aïllament internacional a què el tenien sotmès, el dictador continuava disposat a no deixar anar el poder. Però sí que semblava predisposat a continuar la política de gestos iniciada amb la Llei de successió per intentar trencar el setge. "Para que le dejen de tratar como a un maricón con purgaciones", explica Sainz Rodríguez a Don Joan, "Vuestra Majestad tiene una baza en las manos, vital para Franco: Don Juanito. Juéguela a fondo". Acceptar Joan Carles a Espanya podria servir a Franco per demostrar al món que estava començant a pensar en el futur, i a Don Joan tampoc no li costaria tant renunciar a un fill que, de totes maneres, ja tenia lluny d'ell la major part del temps. Sainz Rodríguez va utilitzar tota la retòrica de què disposava per convence'l: "Le lamerá el culo a Vuestra Majestad cuantas veces haga falta para tener a Don Juanito en España", li va assegurar.

El 25 d'agost de 1948 Don Joan i Franco es van reunir al iot del Caudillo, l'Azor, a prop de Sant Sebastià. Joan hi acudí amb el seu barco prestat, el Saltillo. A la cambra de l'Azor, i sols, l'aspirant al tron i el dictador van parlar durant hores i acordaren que el príncep s'instal·lés a Espanya per estudiar el batxillerat. Franco va acceptar sense objeccions els professors escollits per Don Joan i es va comprometre a permetre propaganda monàrquica als diaris ABC i Diario de Barcelona.

A Don Joan no li va agradar el text que va sortir als mitjans de comunicació espanyols el 29 d'agost. I de sobte, després de l'estiu, va decidir enviar novament Joan Carles a Friburg. Només va ser una cosa temporal. Fins que Don Joan va aconseguir que els diaris del Règim publicuessin un comunicat en què es precisava que mai no havia tingut el projecte d'abdicar en favor del seu fill. Després del periple de Suïssa a Estoril i d'Estoril a Suïssa, Juanito va tornar de nou a Portugal per iniciar des d'allà el viatge a Madrid. De tant anar i tornar, va començar el curs amb una mica de retard.

Primer viatge a Madrid

El seu primer viatge a Espanya va convertir Juanito en Joan Carles, per diferenciar-lo del seu pare i congraciar-lo amb els carlistes.

El 8 de novembre de 1948, el duc de Sotomayor, José Aguinaga, el comte d'Orgaz, Mercedes Solano i el vescomte de Rocamora van acompanyar Joan Carles fins a Madrid en el Lusitania Express. Va ser una sortida discreta, seguint les instruccions de l'ambaixador Nicolás Franco, sense comiats, excepte el de la família. Conduïa el tren el comte d'Alcubierre, vestit amb la granota blava i la gorra de ferroviari (aleshores els enginyers de camins podien conduir trens; en altres viatges posteriors, el conduí el comte de Ruiseñada). A més de conductor aristòcrata, Juanito comptava amb un vagó especial, que Renfe va enviar des d'Espanya per a l'ocasió. El tren va sortir a les 8 de la tarda. Per donar-li la benvinguda, que no tingué lloc a Madrid sinó a l'estació de Villaverde, hi havia el comte de Fontanar, el marquès de Casa Oriol, el sacerdot Ventura Gutiérrez i Julio Dánvila, que va ser el seu primer preceptor a Espanya. Es a dir un grup de senyors vestits de negre, amb

l'alegria del franquisme al rostre. Quan va arribar, el van traslladar directament al Cerro de Los Angeles; i allà, missa, comunió i ofrena al Sagrat Cor.

Unes quantes setmanes després, el 24 de novembre, el van porta a El Pardo a visitar per primera vegada Franco, que el rebé com qui rep un nét, però tractant-lo d'altesa. Per al príncep va ser com anar a veure un artista de cine. Li va semblar "más bajito que en las fotografías, tenía barriga i me sonreía de una forma que me resultó poco natural". Li va preguntar com li anaven els estudis i, per comprovar-ho, li demanà la llista dels reis gots. També si li agradava caçar, i el convidà a acompanyar-lo a Aranjuez a practicar el tir de faisans, abans que se n'anés de vacances de Nadal a Estoril. Li va prometre que li regalaria una escopeta per a l'ocasió. El petit príncep també va saludar "la señora". I Franco també va rebre el metge encarregat de fer un seguiment clínic del príncep, Heliodoro Ruiz (el fill del professor de gimnàstica, del mateix nom).

No va anar a un col·legi convencional, sinó que en van muntar un d'especial per a ella Las Jarrillas, una finca propietat d'Alfonso Urquijo situada a menys de 20 quilòmetres de Madrid, a prop d'una caserna militar, a Colmenar Viejo. Perquè no estigués sol, van buscar uns quants nens de la seva edat, el millor de cada casa de l'alta burgesia i l'aristocràcia, que van deixar els col·legis respectivament per residir i estudiar amb el príncep: Carles de Borbó de les Dues Sicílies (el cosí, Alfonso Álvarez de Toledo, Agustín Carvajal Fernández de Córdoba, Jaime Carvajal y Urquijo (marquès d'Isasi), Fernando Falco (marquès de Cubas), i Alfredo Gómez Torres, Jose Luis Leal i Juan José Macaya y Aguinaga. I també es va haver de constituir un equip especial de professors, dirigit per José Garrido, un home de l'absoluta confiança de Don Joan.

A la primera carta que va escriure, "juanito" va explicar que havia participat en una cacera amb Alfonso Urquijo i que havia matat un porc senglar. Don Joan s'hi va comunicar poc, molt menys que amb els altres fills quan van ser lluny. Només alguna carta en que li recomanava que fos respectuós i obedient, i que estudiés molt. També autoritzava els professors de Joan Carles perquè li donessin algun bolet si ho creien necessari. No es volia que l'arribada del príncep tingués massa repercussió a l'interior. La situació política ja era complicada per ella mateixa. Davant la necessitat de buscar una sortida al Règim de Franco, hi havia diversos grups d'opinió. D'una banda els opositors al "Règim". Però entre els adeptes, també hi havia molts grups antimonàrquics. El mateix Franco havia participat en la deslegitimació de la monarquia. Es tractava fonamentalment de dos grups: els carlistes (que defensaven l'opció al tron de Carles Hug), i la Falange, que entenia, en una mena de disbarat entre el seu discurs i la seva pràctica, que Espanya no s'havia de desenvolupar en una àrea capitalista, i a qui mai no havia agradat la Monarquía com a forma de govern.

Però a Las Jarrillas només arribaven personatges molt escollits. Un dels visitants favorits del príncep era el general José Millán Astray, manco i borni per ferides de guerra i fundador de la Legión, per la qual Joan Carles sempre va sentir una gran fascinació. I, per descomptat, els monàrquics. Venien a veure'l els dissabtes, sobretot senyores grans que veien en ell la reaparició d'Alfons XIII. S'agenollaven davant del príncep i li besaven la mà. Manuel Prado y Colón de Carvajal hi va anar alguna vegada acompanyat de la seva mare.

No sense el seu germà

El curs 1949-1950 Don Joan va determinar que Joan Carles estudiés a Portugal. El cas és que la seva situació personal no millorava gaire amb l'estada del príncep a Espanya. O no tractaven bé el seu fill, el menyspreaven amb absència de notícies seves a la premsa o, al contrari,

es produïen aquells besamans indecents a la premsa franquista deixava entreveure que "juanito" seria el successor directe d'Alfons XIII i que la seva presència era un avançament de l'abdicació d'aquell. Alxò no ho podia permetre.

Així, doncs, Joan Carles va estudiar aquell curs a Malmequer, a Portugal. No s'hi va poder portar tot l'equip de companys d'estudis de Las Jarrillas, però sí que hi van anar Jaime Carvajal amb algú més perquè no hi estigués sol i, és clar, alguns professors. José Garrido i el pare Ignacio Zulueta, que es traslladaren des de Madrid per prosseguir la formació del nen. El senyor Monllor, un professor de l'Institut Espanyol de Lisboa, anava tots els dies a Estoril per col·laborar amb ells. Tot i que l'equip de professors va estar tot l'any dedicat en cos i ànima a juanito, no va fer un bon curs i, després de quatre setmanes de vacances, a finals de juliol van tornar els professors per preparar els exàmens de setembre, que van tenir lloc a l'institut de San Isidro de Madrid, perquè tinguessin validesa oficial.

El curs següent es va tornar a plantejar la qüestió. L'absència de "Juanito" d'Espanya havia fet que Arriba i Informaciones comencessin a onejar la bandera de Jaume, que el desembre de 1949 va reafirmar inesperadament els seus drets al tron, al·legant que la renúncia de 1933 no tenia valor legal. Aquesta decisió afectava fonamentalment el seu fill Alfons, que el 1947, quan Espanya es va convertir en regne, havia estat postulat com a possible successor al tron. Don Joan va recapacitar. Però si l'argument era que l'hereu s'havia d'educar a la seva pàtria i no a l'estranger.., aleshores era millor enviar el seu germà Alfons amb ell.

Com a resposta a això, a finals de 1952, Franco va convèncer Jaume de la necessitat que el seu fill Alfons també s'eduqués a Espanya sota la seva supervisió. I el Dampierre s'hi va traslladar per estudiar Dret a la Universitat de Deusto primer, i al Centre d'Estudis Universitaris (CEU), de Madrid, després.

Don Joan va decidir que els seus fills estudiarien a Donostia, al palau de Miramar, que havia estat residència estiuenca de la família reial a finals del segle XIX i principis del XX. Franco havia anul·lat el decret pel qual la família reial havia perdut les propietats amb l'arribada de la República, de manera que, en aquell moment, era de Don Joan, com a herència del seu pare. Enviar-hi els infants era com prendre possessió del palau novament. Tot i que aleshores s'argumentà que, si s'hi instal·laven, era per distanciar-se de Franco. L'avantatge del Caudillo, d'altra banda, va quedar clar quan el 4 de novembre de 1950 l'Assemblea General de les Nacions Unides va votar que els ambaixadors tornessin a Madrid.

A Miramar es va organitzar de nou tot un centre escolar, a la manera del de Las Jarrillas, només per als infants. S'hi va traslladar un grup d'alumnes escollits tots per Don Joan, la majoria dels quals eren fills d'amics seus. I es va constituir un equip de professors, incorporant-ne alguns de nous a l'antic: Aurora Gómez Delgado, Angel López Amo (que ja havia estat professor de Joan Carles, a Suïssa), Carlos Santamaría, el comandant Díaz Tortosa per a l'educació física el pare José María Galarra i professors d'idiomes. Però com que tot plegat era bastant irregular, de tant en tant hi anaven catedràtics de Madrid a examinar-los. Durant els quatre cursos que els infants van estudiar a Miramar, Franco va continuar avançant pel que fa a les seves relacions amb els Estats Units. El 26 d'agost de 1953 es va signar el pacte de Madrid, segons el qual s'instal·larien tres o quatre bases militars en territori espanyol.

Els estius els passaven a Estoril. El germà llest, Alfons, de vacances; i "Juanito", acompanyat dels professors José Garrido i el pare Zulueta, que després d'un mes de descans anaven també a Portugal, a Malmequer, per a la versió estiuenca del col·legi, a complir un mínim diari de quatre hores de classes i estudi.

El comiat de final de curs del juny de 1954 va ser una mica especial. Per fi, "Juanito" havia acabat els estudis de batxillerat. No se sabia què passaria després, de manera que "Juanito" i el seu germà Alfons van visitar el Generalísimo per acomiadar-se'n, gairebé com una amenaça, i li donaren les gràcies pel fet d'haver-se educat a la seva pàtria.

A l'estiu, per celebrar la graduació "Juanito", va viatjar amb tota la família amb el Saltillo, el barco que Don Joan tenia absolutament gratuït, per reunir-se amb la reina Frederica de Grècia en un d'aquells creuers que amb voluntat d'apanyar matrimonis organitzava al mar Egeu, al iot Agamenon, perquè els membres de les diferents famílies reials mantinguessin contactes i, de passada, per promocionar el turisme a la zona. Sortejava els llocs a les taules del menjador amb uns paperets i uns números. Aquella va ser la primera trobada sense enamorament sobtat entre Joan Carles i Sofia de Grècia. El cert és que en aquell iot també hi anava Gabriela de Savoia.

Educació militar

Després del batxillerat, Don Joan tenia la intenció que "Juanito" estudiés a la universitat belga de Lovaina, o això deia. Envià una nota a Franco en què l'hi comunicava, encara que sembla que mai no va pensar de posar en marxa un projecte similar. La decisió de cedir perquè continués de nou a Espanya es va imputar als seus consellers, la majoria dels quals pensaven que, arribat aquell punt, ja no hi havia cap més possibilitat. Però abans Don Joan va exigir una nova reunió amb Franco. No li va importar esperar fins que ho va aconseguir. "Juanito" ja havia perdut un trimestre d'estudis quan es va fixar l'entrevista per al 29 de desembre de 1954 a la finca de Las Cabezas, a Salamanca, que era propietat d'un home lleial a Don Joan, el comte de Ruiseñada. Hi van acordar que abans que accedís a la universitat, no estaria malament que "Juanito" passés per les tres acadèmies militars: dos cursos a l'Acadèmia General de Saragossa, un altre amb l'Armada a Marín, i un altre a San Javier, amb els aviadors.

També va tornar a Madrid el seu germà Alfons, però aquest cop, sense el pes mort de l'educació especial de Joan Carles, es va matricular en un col·legi normal per continuar el batxillerat d'una manera més convencional.

Als falangistes el pla no els agradà gens. Consideraren que Franco estava resultant un traïdor. Encara es van enfadar més quan Semana i els diaris ABC i La Vanguardia van publicar la primera entrevista amb el príncep, el 15 d'abril de 1955, realitzada per Giménez Arnau. Aquest mes mateix, durant una conferència sobre les monarquies europees a l'Ateneu de Madrid, els falangistes van distribuir octavetes que ridiculitzaven Joan Carles I van acabar a plantofades amb els joanistes. Poc temps després, el príncep va ser escridassat en un concurs hípic i, de nou, quan se li va acudir visitar un campament d'estiu falangista. El malestar també es va fer notar el 20 de novembre de 1955, durant el funeral per José Antonio Primo de Rivera, a El Escorial. "Franco, traïdor!", li va cridar el mestre d'escola Francisco Urdiales, a qui després va bufetejar el cap superior de Policia, De Diego. En sortir el Generalísimo, des de la guàrdia que retia honors algú més va vociferar: "No queremos reyes idiotas!", que en general era la consigna dels falangistes contra "Juanito".

Per a la primera etapa, la de la preparació per ingressar a l'Acadèmia General Militar, es nomenà preceptor del príncep el general Carlos Martínez Campos, duc de La Torre. També s'incorporaren al seu equip altres militars, entre els quals, Alfonso Armada (excombatent de la División Azul, que més tard organitzaria la primera Secretaria General de la Casa del Príncep i, amb els anys, el cop d'Estat del 23-F), com a ajudant del duc de La Torre; Nicolás Cotoner, marquès de Mondéjar (condecorat per la seva participació en la batalla de l'Ebre), que, de professor d'equitació, amb el temps passaria a ser cap de la Casa; i el

comandant Cabeza Calahorra (que més tard va ser codefensor del tinent general Milans del Bosch en el procés del 23-F). A l'equip també hi havia civils: Angel López del Amo, membre de l'Opus Dei, catedràtic d'història, que ja havia estat professor del príncep des de Las Jarrillas; i un capellà, en aquest cas el pare dominic Aguilar. A banda d'això, tots els dies anava a classe al Col·legi d'Orfes de l'Armada.

Pocs mesos abans, al duc de La Torre se li havia acudit comentar en un dinar que el príncep buscava casa, com a residència mentre es preparés per ingressar a les acadèmies militars. I als marquesos de Montellano (pares del marquès de Cubas, que havia estudiat amb el príncep des de Las Jarrillas) se'ls va acudir oferir generosament el seu palau de la Castellana, al solar que avui ocupa la Unión y el Fénix. Al duc de La Torre li va semblar una idea estupenda: En caso de que el príncep accepte el ofrecimiento, deberéis abandonar la casa. Ja no hi va haver possibilitat de fer marxa enrere. Els marquesos de Montellano van haver de deixar tot el servei i el personal a la seva disposició i anar-se'n a un pis de lloguer..., però contents que això contribuís a fer mèrits de futurs cortesans. El príncep va ser a Montellano des del gener fins al juny de 1955. La "Casa" vivia d'una subvenció de Presidència, però els Montellano pagaven una gran part de les despeses de manteniment.

De tant en tant rebia visites, del seu germà, de Gabriela... o de personatges importants que el volien conèixer, com monsenyor Escrivá de Balaguer. Ell també va fer algunes visites, dues de les quals al general Franco, a El Pardo. Els diumenges, després de missa, feia excursions o se n'anava a caçar amb Nicolás Cotoner. En d'una aquelles excursions, especialment accidentada, van anar al castell de la Mota. El príncep anava amb Mondéjar i Emilio García Conde, que tenia un Mercedes que deixava conduir al príncep, tot i que aquest no tenia carnet. A Olmedo, Joan Caries va atropellar un ciclista. No va ser, massa greu. A penes unes rascades. Els acompanyants del príncep van resoldre el problema amb uns quants bitllets, "para que arreglase una rueda y se comprase un pantalón nuevo". I així van eludir el fet d'haver de comunicar-ho a la Guàrdia Civil. El duc de La Torre es va quedar molt preocupat i, uns quants dies més tard, va lliurar a Joan Carles, com a regal d'aniversari i sense massa tràmits mes, un carnet de conduir. Perquè fos una sorpresa, el va introduir en sobres, l'un dintre de l'altre, cada vegada mes grans, en els quals posava "reservado", "confidencial", "secreto", "máximo secreto"..., i així successivament. I al príncep, que feia 18 anys però era molt infantil, li va fer molta gràcia.

Igual que amb la qüestió del carnet de conduir, Franco opinava que per ingressar a l'acadèmia militar era una ximpleria que s'hagués de presentar als exàmens estipulats, que era igual. Però aquesta vegada el duc de La Torre hi insistí. Això sí, els va fer fora de termini, amb una mica de retard respecte a la convocatòria oficial per als altres alumnes, perquè seguia el programa amb certa lentitud. Quan es va incorporar com a cadet a l'Acadèmia de Saragossa (la mateixa que la República s'havia encarregat de tancar poc després de proclamar-se, el 1932, quan precisament n'era el director el general Francisco Franco), l'hi acompanyà el duc de La Torre. El mateix dia que va jurar bandera (ABC li va dedicar la portada, autoritzada expressament per Franco), el 15 de desembre de 1955, Espanya ingressava a les Nacions Unides amb 55 vots a favor i les abstencions de Mèxic i Bèlgica. La Unió Soviètica no va exercir el seu dret de vet a canvi que els Estats Units tampoc no l'exercissin en la incorporació de Mongòlia. Així doncs, hi va haver un empat acordat: Espanya per Mongòlia.

CAPÍTOL 4

EL CAS D'ALFONS, EL "SENEQUITA"

L'afer d'Alfons, el "Senequita" com l'anomenaven tots, va ser un breu parèntesi en la formació militar de Joan Carles. Alfons era el germà petit de Joan Carles, tot i que la seva mare sempre s'hi referia com si fos a l'inrevés, anomenant amb diminutiu el gran i sense el més jove. "Mis queridos Juanito y Alfonso", encapçalava les cartes que els enviava a tots dos des de Villa Giralda durant el curs de 1955, només un any abans de la mort d'Alfons. El cert és que pel contingut, si s'hagués d'apostar per lògica, s'apostaria pel fet que Juanito era el petit. Era un vailet molt sensible, que s'emocionava i arribava a plorar quan l'aplaudien en un acte públic. Però ni l'un ni l'altre ja no eren tan nens. Quan va tenir lloc el tràgic succés, Joan Carles ja havia fet 18 anys, i Alfons, 14.

Ningú no posa en dubte que Alfons era l'intel·ligent i el favorit de Don Joan, en més d'un sentit. Jugava a golf com ell i, a més, molt bé. I volia ser marí quan fos gran, seguint els seus passos. Estava previst que l'any següent Alfons ingressés a l'Escola Naval de Marín. Joan Carles, en canvi, a part d'un pèssim jugador de golf, esport de què no gaudia en absolut, havia estat un nen difícil, sempre condemnat a estudiar a doble jornada per intentar seguir el ritme que corresponia a la seva edat. Hi ha persones que diuen que era "molt distret". D'altres, que les "deficiències" pel que fa a la formació eren degudes a les agitades circumstàncies familiars. Unes altres, que era un estudiant "notable" i que la seva preparació especial era deguda a un excessiu zel per part dels seus pares perquè estava destinat a ser rei. Però el seu germà, el "Senequita" Alfons, no semblava afectat per cap d'aquestes raons. Tenia carta blanca. Tothom deia que havia sortit com el seu pare, mentre que Joan Carles s'assemblava més a la seva mare. Hi ha gent que pensa que si no s'hagués mort, Alfons hauria estat escollit per Don Joan per succeir-lo, per la mateixa raó que Franco s'havia fixat en "Juanito" perquè el considerava més manejable, just en la línia del que necessitava per donar continuïtat al Règim sota la direcció dels seus seguidors.

El 1956 el dos germans eren a Espanya, tot i que en llocs diferents: Alfons, a Madrid, al Col·legi Santa Maria de los Rosales, estudiant el batxillerat, i Joan Carles, a l'Acadèmia Militar de Saragossa, com a cadet. Aquella Setmana Santa, el 22 de març van viatjar tots dos cap a Estoril de vacances amb el Lusitania Express. Tenien pensat tornar a Madrid el 2 o el 3 d'abril.

Alfons havia de participar en un torneig infantil de golf (Taça Visconde Pereira de Machado, al Club de Golf d'Estoril). Precisament el Dijous Sant, dia 29, va jugar la semifinal i es va classificar. El seu pare no cabia a la pell de goig. La final seria el dissabte següent, però ja no la va poder jugar. Aquella tarda mateix, després del torneig, tots els membres de la família van acudir junts, cap a les 6 de la tarda, als oficis de l'església de Santo Antonio, com de costum, i després se'n van anar a Villa Giralda. Aquell dia no hi havia servei, perquè era festiu. Els dos germans estaven jugant sols al pis de dalt. La comtessa xerrava amb unes amigues a la saleta i Don Joan feia temps al seu despatx fins a l'hora de sopar, moment en que van sentir un tret seguit d'uns crits. La bala li va entrar pel nas i va anar directament al cervell. Procedia d'una pistola automàtica Long Star del calibre 22, que els havia regalat, segons algunes versions, el comte dels Andes i, segons d'altres, el general Franco, amb motiu de l'ingrés de Joan Carles a l'Acadèmia Militar de Saragossa. La mort de l'infant Alfons va ser immediata. Joan Carles va avisar el seu pare tot cridant. Quan Don Joan

hi va pujar i va veure com el seu fill s'estava dessagnant a terra, en aquell moment va agafar la bandera d'Espanya, la posà sobre el cadàver i exigí a Joan Carles que, allà mateix, jurés que no ho havia fet expressament. Es va avisar urgentment el metge de la família, el doctor Loureiro, però ja no s'hi va poder fer res. Don Joan estava fora de si. No podia suportar la presència de Joan Carles. Aquella nit mateix es va prendre la decisió, pel bé de tothom, que dissabte, immediatament després de l'enterrament, tornés a Saragossa. El duc de La Torre, preceptor del príncep, va haver d'anar corrents a Estoril per emportar-se'l. Ho va fer a bord d'un avió militar DC-3 que pilotava el coronel Emilio García Conde. Joan Carles ja va anar a l'enterrament amb l'uniforme militar posat.

A la capella ardent, el fèretre es va cobrir amb la bandera d'Espanya guarnida amb l'escut de la monarquia. Fou enterrat al cementiri de la Guía, a 8 quilòmetres de Villa Giralda. Després Don Joan se'n va anar al mar i hi llençà la pistola.

A la mare, Maria de la Mercè, la van haver d'ingressar en una clínica alemanya perquè es recuperés d'una profunda depressió. Amalín López Sórrega, vídua d'Ybarra, després es va ocupar de fer-li companyia i eixugar-li els plors, fins que va morir. Don Joan li va expressar el seu agraïment en un llegat testamentari amb un record per al seu fill, Fernando Ybarra.

La situació familiar havia de ser bastant tensa, perquè la infanta Margarida, la cegueta, també fou enviada a Madrid aquell mes d'abril mateix per estudiar puericultura, i es va quedar tres anys a Espanya. Era la primera vegada que vivia tant temps allunyada dels seus pares. No va tornar a Estoril fins després de 1959. També van marxar de la casa la institutriu de tots els infants durant molts anys, la suïssa Anne Diky, que hi va entrar quan va néixer Alfons.

Durant un temps, no se sap si per iniciativa pròpia o per suggeriment de Don Joan, Joan Carles va parlar de renunciar als seus drets i ingressar en un orde religiós, de ficar-se en un convent, de fer-se cartoixà... Però, amb el temps, li va anar passant el disgust. De fet, al cap de pocs mesos, quan va conèixer Olghina Robiland, a l'estiu següent de vacances a Estoril, Juanito no donava senyals de tenir el mínim complex. Estava de dol, i portava una corbata i una banda negres, però res més. Ja es dedicava a anar a festes, ballar, i despenjar-se amb noies a la part del darrere del cotxe. No volia ni sentir a parlar de l'assumpte, això sí.

Franco no va enviar el condol a Don Joan fins diversos mesos després, al maig, aprofitant una visita de Dánvila (que aleshores era enllaç entre Estoril i El Pardo). Oficialment, l'Ambaixada espanyola va distribuir a través d'EFE la versió que l'accident havia tingut lloc quan Alfons netejava l'arma. Se l'hi havia disparat a ell mateix. Però Estoril es va omplir de periodistes i, malgrat que totes les persones properes van rebre la consigna de no dir res i es va vigilar molt particularment els nens perquè no se n'anessin de la llengua, al cap de poc temps la revista italiana Settimo Giorno va publicar una versió que s'aproximava molt més a la veritat, la qual cosa irrità Franco profundament. Més endavant el dictador va comentar: "A la gente no le gustan los príncipes que no tienen suerte". Posteriorment, coses del franquisme, en un llibre titulat La moral católica va aparèixer una història molt similar a la del príncep i el seu germà, com a exemple per analitzar els límits de la responsabilitat personal, fet que alarmà els franquistes que estaven al corrent de l'assumpte: "Dos amigos salen de caza; a uno de ellos, manejando o limpiando su escopeta, se le dispara y da muerte a su amigo. ¿Qué circunstancias modifican la culpabilidad de la acción?", es preguntava als nens en els exercicis de la lliçó 3, després d'haver estudiat que "la responsabilidad es el primer y principal efecto del acto humano y consiste en la obligación de dar cuenta de los propios actos y sufrir las consecuencias".

Al mort no se li va fer l'autòpsia mai. El germà de Don Joan, Jaume, va demanar una investigació, però Don Joan no la considerà oportuna i no es va fer. En un document datat el 1957, Jaume deia:

"Varios amigos me han confirmado que fue mi sobrino Juan Carlos quien mató accidentalmente a su hermano Alfonso. Esta confirmación de la certidumbre que yo tenía desde el día en que mi hermano Juan se abstuvo de citar ante los tribunales a quienes habían expuesto públicamente tan terrible realidad, me obliga a solicitar de las jurisdicciones nacionales e internacionales adecuadas que se proceda a la encuesta judicial indispensable para establecer oficialmente las circunstancias de la muerte de mi sobrino Alfonso. Exijo que se proceda a esta encuesta judicial porque es mi deber de jefe de la Casa de Borbón y porque no puedo aceptar que aspire al trono de España quien no ha sabido asumir sus responsabilidades".

Amb motiu del primer aniversari de la mort d'Alfons, el comte de Ruiseñada va decidir inaugurar un bust de l'infant a la seva finca de El Alamín i va voler que Joan Carles presidís la cerimònia. Però quan va informar Franco del seu propòsit, aquest li va suggerir Alfons de Borbó Dampierre com a alternativa al príncep. Franco ja començava a pensar en ell, o a amenaçar amb ell, per a la successió. Li va dir al comte: "Quiero que le cultive usted, Ruiseñada. Porque si el hijo nos sale rana, como nos ha salido el padre, habrá que pensar en Don Alfonso".

Aquell estiu mateix el Dampierre va acudir a Estoril acompanyat d'un advocat, amb la pretensió que se li concedís la condició d'infant d'Espanya. Però no va aconseguir res.

Don Joan no va oblidar mai el que havia estat el seu fill favorit. El seu retrat sempre va estar penjat en un lloc ben visible a Villa Giralda. En una carta que va enviar a Franco el 1961, encara parlava de com era de significatiu el matrimoni ja anunciat de Joan Carles "asegurando para el futuro la continuidad de la Dinastía, que era asunto que me preocupaba hondamente desde la desgraciada muerte de mi querido hijo el Infante don Alfonso (q.e.p.d.)".

L'Octubre de 1992, per primer cop des de 1956, Don Joan va parlar al seu fill el rei del seu germà mort. Aleshores Don Joan tenia 69 anys i ja estava desnonat per un càncer de coll. Però no volia morir-se sense veure'l a El Escorial. Joan Carles no va tenir més remei que accedir-hi. Les restes hi van ser traslladades des del cementiri de Cascais. Don Joan va sortir de la clínica per enterrar-lo de nou, trenta-sis anys després, a la zona del monestir destinada als infants.

SEGONA PART

APRESENT DE FRANCO

CAPÍTOL 5: SEDUINT EL FRANQUISME

CAPÍTOL 6: UNA BODA I QUATRE FILLS

CAPÍTOL 7: EL JURAMENT COM A SUCCESSOR

CAPÍTOL 8: ELS ÚLTIMS PASSOS FINS A LA META

CAPÍTOL 5

SEDUINT EL FRANQUISME

Comença l'"Operación Lolita"

Aquell jove, adolescent, ros i alt, de mirada melangiosa, que era Joan Carles quan tenia 18 anys, no va tenir problemes per seduir els homes seriosos de l'Opus Dei com López Rodó, cap als anys cinquanta. La visita a Montellano d'Esquivá de Balaguer, el 1955, ja havia estat un símptoma clar de la voluntat de l'Obra per aproximar-se al príncep. També feia anys que era una figura constant en la seva formació Angel López del Amo, professor del príncep a Friburg (1947), a Miramar (entre 1951 i 1954), durant diversos períodes en l'especial escola principesca de Malmequer, a Estoril, i, a més, l'únic civil durant l'etapa de formació militar (a Montellano i a l'Academia de Saragossa). Hauria continuat sent una peça clau si no hagués mort en accident de trànsit, als Estats Units, el 1956.

La lluita política entre les famílies del Règim es definia molt clarament a finals dels cinquanta en dos blocs: d'una banda, els tecnòcrates de l'Opus; de l'altra, la Secretaria General del Movimiento, la Falange pura i dura. Els primers es decantaven per la monarquia, però no encarnada en Don Joan sinó en un fill del Règim cobert amb les seves plomes, Joan Carles. Els segons, ben al contrari, gastaven les energies en intenses campanyes contra els Borbó, construïdes a entorn d'una idea-consigna bàsica: "No queremos príncipes tontos que no saben gobernar". Tenien una posició visceralment hostil cap a la monarquia i cap a Don Joan. Però molt més cap a Joan Carles, que per als falangistes significava l'alternativa viable a la qual Franco podia donar pas. Joan Carles agradava als tecnòcrates de l'Obra precisament per això.

A partir de 1957, després de la mort de l'infant Alfons, per diverses circumstàncies polítiques, membres i simpatitzants de l'Opus i de l'ACN de P (Asociación Católica Nacional de Propagandistas, una mica més joves, que uns quants anys després, per donar-se una mica més de distinció, es van passar a anomenar "grupo Tácito") van començar la denominada "Operación Lolita". Amb aquesta operació intentaven planificar amb prou temps com haurien de ser les coses quan Franco morís: una evolució pacífica, sense ruptura, que permetés la pervivència del Règim sota unes formes modernitzades. La monarquia es considerava més una sortida que no pas una solució a la dictadura franquista. Hi apostaven perquè sabien que el Règim no tenia hereu i s'esgotava amb Franco. La seva "Operación Lolita" (després als llibres d'història rebatejada com a "Operación Príncipe", véa a saber per que) ho tenia tot previst per governar fins als anys vuitanta, com a mínim. Comptaven amb el seu cap d'Estat, Joan Carles; diverses opcions alternatives per a cap de Govern (Carrero Blanco primer, Torcuato Fernández Miranda després, o López Rodó), i els seus "planes de desarrollo".

La guerra de famílies l'anava guanyant la Falange, fins que Carrero Blanco, considerat l'eminència grisa de la dictadura, va començar a guanyar cada cop més terreny a El Pardo i aconseguí, el febrer de 1957, que Franco fes una crisi de govern que incorporaria els seus als cercles de poder... L'eufòria entre els monàrquics va ser enorme.

Torcuato Fernández Miranda va actuar des del començament com l'ideòleg de l'operació, per dir-ho d'alguna manera. Igual que Carrero Blanco, no pertanyia a l'Opus però hi estava a prop. Els seus plans preveïen la necessitat de dur a terme certes reformes d'obertura per trencar l'aïllament d'Espanya i l'autarquia, però sempre "dentro de un orden" i des de la coherència total amb el Règim. Després a la verdadera història s'hi va afegir una infinitat de pretensions, matisos,

justificacions... i, en estudis recents, s'ha intentat presentar aquells plans com una cosa que mai no van ser, com si aquell grup de poder, que només pretenia consolidar-se a si mateix, hagués tingut al cap una reforma democràtica. En realitat, per a Fernández Miranda la successió en Joan Carles representava la garantia constitucional de la continuïtat, com va deixar escrit repetidament. L'any 1966 encara escrivia al diari Arriba que el futur rei "tiene que ser de stirpe real. Pero, además, tiene que ser encarnación de la legitimidad histórico-nacional que el Estado español, surgido del 18 de julio, encarna". Més que clar, ho tenia claríssim: "Las leyes fundamentales del Estado español", va escriure, "exigen un Rey comprometido en la continuidad histórica de la legitimidad nacional surgida del 18 de julio, como fecha irreversible".

Com ho vivia Joan Carles tot això? Doncs a bastanta distància i fins i tot distret, es dedicava a altres coses. Tothom el tractava com un jove i, essencialment, es comportava com a tal, poc conscient del que passava al seu voltant fins a límits insospitats. En aquella època era a l'Acadèmia de Saragossa i els divendres i els dissabtes se l'emportaven a dormir al Gran Hotel perquè es relaxés i la vida militar no se li fes tan dura. Al maig o al juny va conèixer Antonio García Trevijano (més popular per Trevijano, a seques), que exercia de notari d'Albarracín i sovintejava el mateix hotel els caps de setmana, molt possiblement perquè era el millor de la ciutat i el que més visió de futur li podia donar. Es clar que Joan Carles no va saber qui era fins uns quants mesos després. Amb la mateixa candidesa que havia enlluernat aquells senyors tan seriosos i catòlics, en testats a planificar el futur de la pàtria, Joan Carles va prendre Trevijano per un potentat mexicà, només perquè portava un barret de palla d'ales amples, parlava amb accent andalús i lluïa un gran bigoti negre. I ni els seus tutors ni l'espavilat notari no el van treure del seu error, per a què? Joan Carles un dia s'havia quedat petrificat contemplant el cotxe de Trevijano, un espectacular descapotable Pegaso, primer premi mundial d'elegància a l'exposició de París. I sense pensar-s'ho dues vegades es va acostar a Trevijano amb interès i tímida al mateix temps. "¿Eres mejicano?", "si, si", i com un marrec li va preguntar si el portava a donar una volta, però que abans havia d'anar a demanar permís. "¿Y cómo tienes que ir a pedir permiso tan alto como eres, li vacil·lava Trevijano que dissimulava, com si no sabés qui era el príncep Joan Carles es va acostar a un grup de generals i va tornar emocionat: "Que sí, que sí puedo ir. Me ha dicho el jefe que sí" "Pues venga, sube". I el notari fins i tot l'hi va deixar conduir una estona. El dia següent, a més va acceptar portar-lo de tornada a l'Acadèmia, amb la qual cosa va satisfer els desitjos del príncep d'arribar-hi amb cotxe. Volia que els seus companys el veiessin i presumir una mica davant d'ells per refer-se de totes les bromes respecte al seu pare que havia d'aguantar. Més d'una vegada s'havia hagut de barallar, citant-se a la nit al picador de l'Acadèmia, per passar comptes amb algú a cops de puny. I diverses vegades havia sortit d'aquestes trobades amb un ull a la funerala.

Des de la seva primera trobada, Joan Carles i Trevijano es van fer inseparables per a les escapades febrils del dissabte a la nit durant aquest curs i el següent. Trevijano li presentava noies una mica més grans que ell, que eren les que li agradaven. Com Cuqui, la veneçolana, i moltes altres, amb qui anaven a ballar o a berenar, sempre amb el Pegaso. Joan Carles iniciava aleshores la seva atzarosa vida sexual, amb milers d'aventures que també van tenir com a escenari l'Estoril dels reis exiliats. Precisament aquell any va començar les seves relacions amb la comtessa Olghina Robiland, que, seguint la pauta habitual, era uns quants anys més gran que ell, i a qui escrivia nombroses cartes amb citacions de lletres de ranxeres, que uns anys més tard ella va vendre a la premsa.

Amb Trevijano, Joan Carles va passar diversos mesos a la lluna, sense saber realment qui era el seu coreligionari de gresques, fins que Don

Joan, en unes vacances a Estoril, li va interrompre un discurs entusiasta sobre el seu amic "el mexicà": "¿Pero no ves que te está tomando el pelo, hombre, que ese es Trevijano, y es de aquí?" Naturalment, també li va haver d'explicar qui era el tal Trevijano (no seria fàcil treure'l d'una planxa tan ridícula) un conegut personatge ja en aquella època, ficat en tota mena d'intrigues polítiques, a banda de ser amic personal del mateix Don Joan. El descobriment, amb tot, no va trencar la seva amistat amb el notari. Com que estava tan ficat en política i el seu pare l'havia descrit com a tan intel·ligent, Joan Carles va aprofitar per preguntar-li, a veure si ell ho sabia: "¿Y tú me puedes decir qué va a pasar? ¿Quién va a ser rey, mi padre o yo?". Trevijano li va dir que ell després del seu pare, però la resposta no el degué convèncer massa. El poc que percebia del que es coïa al seu voltant amb els de l'Opus havia aconseguit que estigués inquiet, nerviós i impacient. "Pero yo... no sé. Como rey ¿qué voy a hacer?", li preguntava. I Trevijano, mig en broma mig de debò, un día li va engegar: "Pues lo primero, me vas a tener que meter a mí en la cárcel". Joan Carles va riure molt amb la sortida, però Trevijano ho va encertar. El primer Govern del rei Joan Carles, amb Fraga com a ministre de la Governació, el va dur a la presó el mes de març de 1976.

Buscant lloc a l'esquerra i a la dreta

A mesura que Joan Carles, des de la seva majoria d'edat acabada d'estrenar, anava refermant el seu lloc en la cursa cap al tron, Don Joan anava perdent terreny, fins a quedar-se pràcticament sense espai. L'opció joanista cada vegada estava més desdibuixada i difusa. Mentrestant, el seu fill es consolidava com el representant de l'amenaça franquista, i es convertia en enemic dintre de la casa Borbó. Els seus intents en va per aproximar-se a oposició no acabaven de donar el fruit esperat. Sovint, quan Joan Carles anava de permís a Estoril i parlaven de tal problema i tal altre, el seu pare s'irritava: "¡Demonios! ¡Me hablas desde el punto de vista de Franco!". I Ja no es tractava tan sols d'una guerra de famílies, entre els diversos sectors franquistes; ara es tractava també de la pròpia família, a la llar dels últims Borbó.

Don Joan no es va rendir mai davant els avanços del seu fill. Un dels seus successius tombs polítics a la desesperada tingué lloc a Estoril el 20 de desembre de 1957. Succeí quan va intentar recuperar espai, adherint-se a la Comunió Tradicionalista dels carlistes, en un emotiu acte en què n'acceptava els principis generals a fi de guanyar-se el suport dels seus homes. Segons la legitimitat d'origen carlista, els drets de la Corona requeien en ell, sempre que sabés guanyar-se'ls movent-se cap a la dreta. Una mina mes tard, el 1958, a Lurdes, envoltat d'uns dos mil carlistes, reafirmà la postura posant-se la boina vermella, símbol dels requetés. Fou inútil, i una mica més tard va tornar a flirtejar amb l'oposició liberal.

El 1958, pare i fill van muntar una mena de competició navegant al voltant del món, que va resultar un reflex fidel de la que tenien en el camp polític, Joan Carles havia embarcat a la badia de Cadis el 10 de gener com a guàrdia marí del barco escola Juan Sebastián Elcano. I Don Joan havia sortit el 18 de març amb el Saltillo (el veler de què gaudia a Estoril), des de Cascais, per emprendre amb uns amics l'aventura de travessar l'Atlàntic a vela. La coincidència no tenia més importància, fins que al mig de la travessia Don Joan va rebre un cablegrama de José María de Areilza, ambaixador d'Espanya als Estats Units. L'hi explicava que el seu fill havia estat convidat a una recepció a Washington en honor del Juan Sebastián Elcano, i com que Areilza era molt joanista, també l'hi invitava a ell, perquè no los menys. Don Joan, que no va acceptar mai les invitacions de les ambaixades espanyoles perquè no confraternitzava amb el Règim, aquest cop va dir que sí sense dubtar-ho. A més, s'allotjà, com el seu fill, a la residència de l'ambaixador. A partir d'aquest punt, la travessia es va convertir en una autèntica

curse per veure qui arribava primer. El comte de Barcelona accelerà el viatge fent canvis en l'itinerari previst. En assabentar-se que Joan Carles ja havia arribat a la base naval de Norfolk, va renunciar a visitar Florida i es va embarcar en un guardacostes de la Marina nordamericana, que el recollí a alta mar i el va deixar a la base aèria de Port Macon, perquè un avió militar el traslladés al més aviat possible a Washington. Va arribar-hi justa temps de no deixar-hi el seu fill sol del 8 al 12 de maig, i el 12 van anar junts a Nova York per assistir a un sopar a l'Spanish Institute, que presidiren amb Areilza. Joan es va engalanar amb el Toisó d'Or i la Creu de Santiago, que casualment havia posat a la maleta, i com si fos l'autèntic protagonista i no un afegit d'última hora ficat amb calçador per Areilza, va agrair a les autoritats les atencions cap al seu fill.

Joan Carles, en tot cas, impulsat pels seus consellers franquistes: tampoc no estalviava esforços. Tenia clar que, en aquell moment, li interessava treballar-se la dreta. Després d'obtenir la feina d'alferes de fragata i passar a l'Acadèmia d'Aviació de San Javier, a Múrcia, el 1958 es va decidir a participar per primera vegada en les celebracions del dia de la Victòria, i va desfilar davant del Caudillo com a cadet. Però no va ser un camí de roses. Per primer cop el recorregut es va omplir de pancartes: "¡No queremos reyes idiotas!", "¡Franco sí, el principito no!". Eren els falangistes i els carlistes els qui, pels voltants de la desfilada, provocaren aldarulls al carrer, enfront de joancarlistes i també de joanistes, que n'hi havia per a tots els gustos i de tots els colors. Devia ser desagradable per a ell, però Joan Carles, com el seu pare, tampoc no estava disposat a llançar la tovallola. Amb aquesta ànsia d'aproximar-se al poder que sempre l'havia caracteritzat, va continuar insistint amb els falangistes, i uns quants dies després va acudir a dipositar una corona de flors a la presó d'Alacant, on el 1936 havia estat afusellat José Antonio, el fundador de la Falange. Ajuda't i Franco t'ajudarà.

A continuació li tocava moure fitxa a Don Joan. Quan Joan Carles va acabar els estudis militars (de manera poc brillant, des del punt de vista acadèmic, com era habitual en ell), el comte de Barcelona volgué demostrar que seguia tenint autoritat sobre el seu fill. Així, doncs, el va retirar d'Espanya, esperant que Franco passés per l'adreçador d'una nova entrevista pública. S'obria la fase de negociació a l'entorn dels estudis universitaris del noi.

En principi estava previst que aquests estudis es duguessin a terme a Salamanca. Per a això s'havia buscat pis al príncep, perquè a Don Joan el palau de Monterrey que li oferien els ducs d'Alba li va semblar excessiu. S'havia configurat un programa semiprivat de dos anys de durada, per al qual no pensaven fer venir professors d'altres universitats perquè les assignatures que cursaria eren bàsiques en tots els casos i no calien especialistes.

Però Don Joan només jugava a deixar anar la corda per tornar-hi a fer breus estrebades una altra vegada. De sobte tot es va complicar a l'últim moment, amb Don Joan encabronat per una reunió que Franco i el seu fill havien tingut el 15 de desembre, molt afectuosa, en que Franco havia comentat al príncep les dificultats que tindria a la universitat, acostumat com estava a l'ambient militar. Don Joan va dir "no" a Salamanca quan faltaven 15 dies perquè comencessin els cursos programats. I movent els malucs d'esquerra a dreta, va posar com a excusa que era intolerable la presència d'ajudants militars (cop a la dreta), alhora que considerava un inconvenient greu la presència de professors com Tierno Galván a Salamanca (cop a l'esquerra). Al duc de La Torre, que aleshores era el preceptor del príncep, allò no li va agradar ni un pèl. Es va queixar del fet que Don Joan l'hi deixés quedar com un idiota, com si ell hagués enganyat a tothom: s'havien fet despeses, els professors ja estaven contractats els programes fets, l'organització d'activitats establerta... Després d'una entrevista agra amb el comte i els seus col·laboradors a Estoril, va dimitir el desembre

de 1959, lamentant-se amb amargor pel fet d'haver estat deixat de banda després de "conseguir los, tres despachos de oficial para el príncipe", cosa que, pel to en que ho va dir, no li devia haver resultat fàcil.

Després de perdre un curs sencer, el març de 1960 Don Joan va aconseguir tenir una nova trobada amb el dictador a Las Cabezas, tan desitjada com breu. Durà una mica més d'una hora, estona durant la qual devien parlar sense parar, anant al gra amb discreció per establir que Joan Caries residiria a la Casita de Arriba d'El Escorial. Algunes persones, com calia esperar, havien apostat decididament per la Universitat de Navarra, la de l'Opus Del. Però no van guanyar. Al final es va adoptar una solució intermèdia: estudiaria cursos especials, només per a ell, amb un equip de professors universitaris dirigit per Torcuato Fernández Miranda. L'equip base era un conglomerat de cert equilibri entre homes de l'Opus Dei, de Franco i de Don Joan, entre els quals hi havia Jesús Pabón, Antonio Fontán y García Valdecasas; i, per a algunes classes ocasionals, Martí de Riquer, Laureano López Rodó i Enrique Fuentes Quintana, entre altres. A més, per revestir d'oficialitat el pla d'estudis, el príncep assistiria a algunes classes a la Facultat de Dret de la Universitat Complutense.

Després del comunicat oficial sobre l'entrevista de Las Cabezas, Don Joan es va tornar a enfadar momentàniament i va amenaçar amb la Universitat de Lovaina. Però només va ser un cop d'efecte i Joan Caries es va traslladar a la Casita de Arriba d'El Escorial segons el que s'havia acordat. Era un palauet que Franco s'havia fet construir per si li calia refugiar-se durant la Segona Guerra Mundial. Tenia un saló, un menjador, tres dormitoris i un despatx. Això era tot, però comptava amb una xarxa de comunicacions ultramodernes i estava construïda a prova de bomba.

Torcuato Fernández Miranda era el més assidu. Anava a la Casita tots els matins per fer-li classe de Dret Polític. S'asseia davant de Joan Caries sense papers, sense notes, i li parlava durant hores. "¿No me vas a traer libros?", li preguntava el príncep. Vuestra Alteza no los necesita", li va explicar Fernández Miranda. I entre ells va anar naixent una gran amistat. També va ser una calorosa etapa pel que fa a les relacions entre Franco i el príncep. Es veien amb assiduïtat, només per parlar, i Franco l'observava i li explicava batalletes d'Àfrica.

Però a fora de la Casita d'El Escorial, el món seguia girant. Joan Carles ho va comprovar una mica més tard, quan va haver de representar el paper d'estudiant a la Complutense. Des de finals dels anys cinquanta les lluites estudiantils s'havien encruelit a les universitats, moltes vegades amb focus d'aldarulls. I el príncep va ser acollit com calia esperar.

Quan el 19 d'octubre de 1960 va entrar per primer cop al vestíbul de la Facultat de Dret, el van rebre amb crits ensordidors de "¡Fuera el principe de Sissi! , ¡Abajo el príncipe tonto! , ¡No queremos reyes idiotas!" En aquest context, no es tractava tan sols de grups de falangistes i carlistes. Joan Carles va haver de marxar per on havia vingut, i tornar a la seva Casita d'El Escorial. Durant diversos dies, en lloc de disminuir, la tensió va anar creixent. Trobar una solució a allò no era senzill. Aleshores es va recórrer a les JUME (Juventudes Monárquicas Españolas). El seu líder, Luis María Ansón, va aconseguir negociar amb les Falanges Universitarias que presidia Alberto Martínez Lacaci. I fins i tot, diu Ansón, amb l'ASU (Asociación Socialista Universitaria), i amb la cèl·lula comunista clandestina, encara que amb aquests hi "negociaven" directament els grisos de Franco a base de cops d'estaca i detencions. Fos com fos, les JUME van arribar a l'acord, uns quants mesos després, que deixessin assistir el príncep a classe com un estudiant més. I amb els més repatanis, sobretot un grup minoritari de carlistes irreductibles, es van provar altres tècniques: el 31 d'octubre els joves monàrquics van desplegar tots els seus efectius a la Universitat i van envoltar els avalotadors. Per fi, van aconseguir que Joan Carles entrés a la Facultat sense crits. De totes maneres, els

estudiants de l'oposició d'esquerres (entre les files de la qual -fa tants anys ja- aleshores hi havia gent com Nicolás Sartorius i Pilar Miró) van continuar sortint de l'aula en el moment en que hi entrava Joan Caries en senyal de protesta.

Però les protestes a la Ciutat Universitària, amb grisos o amb monàrquics actuant com a forces de l'ordre públic, no eren l'única font de preocupació, als franquistes aquells anys, per molt que per Joan Carles no s'assabentes pràcticament de res. També s'havien engegat projectes nacionalistes renovats a Catalunya i el País Basc, que desafiaven directament la tradició centralista secular del franquisme. I, el més important pel que fa als conflictes socials, les lluites obreres, que, el febrer de 1961, van celebrar per primera vegada des de 1939 una vaga prolongada a la conca minera d'Astúries, amb proporcions i enfrontaments massius, i reprimida durament pel Govern, del qual aleshores era ministre Manuel Fraga.

Tot allò preocupava molt Washington. Espanya continuava sent una de les dictadures protegides pels Estats Units (juntament amb la de Salazar a Portugal, Trujillo a la República Dominicana, Somoza a Nicaragua, Chiang Kai-shek a Taiwan i "pootencialment" a Vietnam). Però en lloc de plantejar-se una "intervenció premilitar indirecta", cosa que de fet li va passar pel cap en aquests anys agitats, la CIA va començar a pensar, per a aquest racó del planeta, en una petita obertura democratitzadora calculada. Per aquí anaven precisament els trets dels tecnòcrates de l'Opus i d'això tractaven els membres del Govern franquista amb els representants del centre d'intel·ligència nord-americana a les seves reunions a Madrid, després de les quals li van transmetre a Franco l'interès de la institució ianqui per aconseguir que el nostre Estat primer tolerés, i després legalitzés, almenys dos partits: un de socialdemòcrata i un altre de democratacristià. El fet que un fos demòcrata i l'altre republicà, a imitació del model ianqui, tampoc no era el cas, ja que es tractava de mantenir el control sobre el poder. La CIA creia que amb aquestes activitats complia el deure de preveure el futur, perquè si no era així després del Règim dèbil vindria el caos, i després d'aquest, el comunisme.

Els plans de reforma, no obstant això, tot i que el mateix Franco estava molt a l'aguait, encara estaven molt verds, i aleshores el juny de 1962 l'oposició va decidir accelerar-los celebrant el IV Congrés del Moviment Europeu. Al famós "Contuberni de Munic", arrossegats per l'onada que anunciava canvis possibles, s'hi van reunir monàrquics liberals, democratacristians, socialistes, socialdemòcrates, nacionalistes bascos i catalans..., sota l'autoritat de Salvador de Madariaga, que, en acabar la reunió, va afirmar: "Hoy ha terminado la Guerra Civil". Un dels que més s'ho va creure va ser Don Joan, que ja feia temps que estava en segon pla mentre el seu fill oferia espectacles gratuïts en directe als estudiants de la Complutense de Madrid. Hi va veure una oportunitat i, tot i que no va anar a Munic personalment, sí que hi envià representants per parlar amb diversos partits, que li van transmetre - probablement entre altres novetats que li interessaven -que el PSOE, en concret, si la Corona aconseguia establir pacíficament una verdadera democràcia, donaria suport lleialment a la monarquia. Franco no estava preparat per a allò. Va tenir una reacció molt més agressiva del que el comte de Barcelona podria haver esperat. Se li va encendre la sang i es va dedicar a engarjolar, deportar o exiliar els assistents amb el mateix encarnissament que sempre havia demostrat respecte als seus enemics. La qüestió dels plans d'obertura havia estat una broma, de la qual cosa Don Joan s'adonà massa tard. Ràpidament, el president del consell privat, José Maria Peman, acompanyat del secretari Valdecasas, va visitar Don Joan i, entre tots, van redactar una nota: El conde de Barcelona nada sabía de las reuniones de Munich hasta después de ocurridas... Si alguno de los asistentes formaba parte de su Consejo, ha quedado con este acto fuera de él". Un cop més, els coquetejos amb l'oposició li havien sortit malament.

Un Toisó per a Franco

Don Joan no va voler fer enfadar massa Franco i va aprofitar l'avinentesa de convidar-lo oficialment al casament de Joan Caries, el setembre de 1961, per oferir-li el Toisó d'Or. Laureano López Rodó li havia transmès subtilment que al Caudillo li agradaria rebre'l, i era un detall que en aquell precís moment li va semblar molt oportú al comte de Barcelona. Li va enviar una carta en que li deia que tenia fermament decidit que el primer espanyol a qui atorgaria el Toisó seria el Generalísimo Franco.

L'Orde del Toisó d'Or havia estat creada a Bruges per Felip el Bo, duc de Borgonya, el 1426. El document que la instituïa establia que es concediria per tres causes: "La primera, para honrar a los antiguos caballeros que sus altos y nobles hechos son dignos de recomendación. La segunda, a fin de que aquellos que de presente son fuertes y robustos de cuerpo y se ejercitan cada día en hazañas pertenecientes a la caballería, tengan motivo de continuarlas de bien en mejor; y la tercera, a fin de que los caballeros y nobles que vieren llevar la insignia [...] se animen a emplearse aun mejor que ellos en nobles hechos". Seguint les normes de la tradició, Don Joan va explicar per carta a Franco que, a ell en concret, se l'hi concedia com a "expresión del reconocimiento por parte de la Dinastía de los altos servicios prestados por V. E. a España a lo largo de toda su vida de soldado y hombre público", incloent-hi expressament els mereixements "del General victorioso en una guerra que mas que civil lo fue contra el comunismo internacional", juntament amb "la gratitud al gobernante". Era una baixada de pantalons en tota regla per part del pretendent al tron, una mes de tantes... Però Franco el va rebutjar de manera seca, dient-li textualment: "Deberíais pedir información histórica sobre la materia".

La condecoració, que consistia en un gran collaret de vint-i-quatre baules dobles entrellaçades amb pedres fogueres, del qual penja el Toisó o Velló, d'or esmaltat, té un origen dubtós sobre el qual els historiadors no es posen d'acord. En circulen diverses versions, que segur que Franco coneixia. Segons la més curiosa, Felip el Bo, entrant un dia a la secreta bescambra de la seva dama, hi trobà un rissat i ros floc, o mata de cabells, impensada casualitat que va ser motiu perquè, ruboritzada la dama i notant els presents que acompanyaven el duc la seva descurança, no dissimulessin el riure. I per fer misteri. del cas i castigar tàcitament la poca modèstia i menys dissimulació dels circumstants, el duc va fer jurament que, d'idèntica manera que havia causat tant rubor i vergonya a la dama, havia de ser el major llustre i honor de la més insigne noblesa. I així va restituir l'Ordre, el collaret de la qual representaria el "velló" de la dama. Encara que també pogués representar, segons una altra de les llegendes, el de les seves vint-i-quatre amants o amistançades juntes (que algunes fonts esmenten amb els noms complets: Marie van Cronbrugge, Thèrèse Stalports Vander Wiele, Joséphine-Henriette de la etc.), entrellaçats, que el duc anava col·leccionant i solia portar penjat del coll com a llaç d'amor. La Cort se'n mofava i per aquesta raó el sobirà va voler dignificar-lo, creant l'Ordre de més prestigi que es podia imaginar. Cal apuntar també que la més avorrida de les faules identifica el Toisó amb l'al·legoria d'una de les principals activitats dels Estats del duc: la manufactura de llana.

Del duc Borgonya, l'honor de gran mestre de l'Orde va passar a la seva filla, i després a la seva neta, el fill de la qual, Felip el Bell, en casar-se amb Joana la Boja, filla dels Reis Catòlics, va portar a la Corona d'Espanya la sobirania del Toisó. En principi només va tenir 24 cavallers, que després Carles V va augmentar a 51, el 1516. Els collarets no són mai propietat dels cavallers als quals van ser concedits i, quan moren, han de tornar-lo. Però se'n van anar "perdent" tants al llarg de la història que el nombre dels que poden existir

actualment és incalculable (es calcula que prop de 4.000). A la casa Spink de Londres, numismàtics de fama mundial, els últims anys s'han venut almenys quatre toisons d'or espanyols, tots fabricats al segle XX en vil metall sobredaurat, que és com es fan darrerament. El preu de cada un oscil·lava entre les 250 i les 350 lliures esterlines (menys de 100.000 pessetes). Es transforma en "condecoració" i no "orde", en temps d'Alfons XII, i avui és la més important de la dinastia espanyola, i el títol de gran mestre correspon al cap de la Casa de Borbó.

Tant Isabel II com Alfons XIII van evitar concedir-la mentre van ser a l'exili. Però no Don Joan, que n'atorgà sis; mentre que el seu germà gran, Jaume el sordmut, que li disputava el privilegi d'exercir com a cap de la Casa Borbó i com a aspirant a la Corona de França i d'Espanya, també el va distribuir amb generositat un nombre de vegades que no s'ha pogut determinar, entre altres als astronautes nord-americans Bormah, Lovell i Anders, que sembla que no van tornar resposta; i al mateix Franco, després del casament del seu fill amb la néta del dictador, que aquest cop sí que el va acceptar tot i que no se'l posà mai. Així, doncs, no se sap quants n'hi ha circulant pel món en aquests moments. Joan Carles el va atorgar a dotze persones en un dia. Un d'ells va ser, el 1985, per a l'emperador Hiro Hito., que, en un altre viatge oficial a Espanya, deu anys mes tard, el va ficar en una maleta que Iberia li va extraviar i no se'n va saber res mai més. Aquesta és la versió oficial, encara que potser, com Franco, conegué les seves llegendes. Probablement, deu haver acabat a la casa Spink de Londres o en una altra de similar: i, sens dubte, ja no cal esperar que morin perquè el tornin.

CAPÍTOL 6

UNA BODA I QUATRE FILLS

Bodas "reals" i irreals

Les bodes a les famílies reials sempre representen un problema, i més en el cas dels Borbó, per allò de les malalties congènites de les quals poden ser portadors alguns membres encara que no les pateixin personalment, com l'hemofília. Sovint, pel que fa especialment a les representants femenines de l'estirp, han hagut de renunciar a la pretensió de casar-se amb persones de sang reial, que no només es l'ideal sinó un requisit imprescindible per poder mantenir-se en la llista dels hereus al tron, encara que sigui en segon, tercer, quart o cinquè lloc, després del primogènit baró o altres d'escollits per designi gairebé diví.

La germana gran de l'actual rei Joan Carles, Pilar, sumava a tots els inconvenients borbònics naturals el de tenir mal caràcter, ser poc agraciada físicament i, a més, malgirbada fins al punt que, arribat el moment en què el seu pare ja estava preocupat per si es casaria, l'obligà a comprar un pintallavis i els hi va pintar ell mateix. L'exreina Victòria Eugènia, l'àvia de la jove, des de Lausana no desistia del seu interès per casar-la a costa del que fos. Com que Pilar no aconseguia trobar parella per si mateixa entre tant aristòcrata exiliat a Estoril, Victòria Eugènia va pensar en Balduí de Bèlgica, que també duia la seva creu per com tenia de pesarós el caràcter i per l'absència total de bellesa, tot i que era, això sí, rei coronar. Preparà amb molta cura la trobada entre tots dos i, com que en aquella època era costum que les infantes viatgessin amb una dama de companyia, li va donar instruccions perquè s'emportés "la menys vistosa" de les seves amigues. Seguint aquests consells, el pitjor que va poder trobar va ser Fabiola de Mora, tan poqueta cosa ella darrere d'aquelles ulleres gruixudes de pasta negra. No obstant això, la tragicomèdia planava de nou sobre els Borbó. D'aquell viatge juntes a la Cort de Brussel·les va néixer la història d'amor entre Balduí i Fabiola, que tantes pàgines de la premsa rosa va ocupar al seu dia i, com sap tothom, va acabar en boda. Era clar que eren l'un per l'altre i el destí s'havia encarregat d'unir-los. Pilar va aconseguir casar-se uns quants anys més tard, el 1967, tot i que no ho va fer amb un aristòcrata. L'elecció va recaure en Luis Gómez-Acebo, advocat que treballava com a secretari general de la companyia de ciment Asland. I seguint la línia d'humilitat que caracteritzava els Borbó, la boda va congrega més de 20.000 persones curioses a les portes de l'església, tot i que només s'hi podien considerar convidades 5.000, entre les quals, 200 representants de cases reials. Celebraren el banquet a l'Hotel Estoril Sol i l'aperitiu l'amenitzà l'estudiantina de València.

L'altra germana de Joan Carles, la infanta Margarida, cega de naixement i de caràcter una mica "ingenu" i peculiar, encara ho va tenir més difícil. Li agradava perdre's sola pels voltants d'Estoril, anar a la tira de Carcavelos i regatejar amb els gitans per comprar calçotets al seu germà un costum que encara conserva actualment. Una de les anècdotes de joventut que s'expliquen d'ella és que, quan ja estava en edat de merèixer, en algun moment després de 1961, un dia, mentre prenia un cafè en una terrassa d'Estoril, conegué un americà que, després d'una breu conversa, va demanar la mà de la infanta. Margarida, emocionada, li va explicar a un amic que fugiria amb l'americà als Estats Units i que ni tan sols volia passar per Villa Giralda per no haver de donar explicacions a la família. Quan li va descriure el presumpte novio, li va dir que era un americà molt simpàtic i "un poco.., maricón". Al sopar

familiar d'aquell dia mateix, amb l'amic confident com a convidat, Margarida va accedir a explicar-ho als seus pares, i va anunciar molt seriosa: "Mamá, me voy a casar". Al menjador es va fer un silenci espès, però allò no devia agafar massa per sorpresa els comtes de Barcelona. Molt tranquil, encara que fastiguejat de tanta ximpleria, Don Joan, que era un home de caràcter, va dir al seu convidat: "Anda, explícale a Margarita la diferencia entre un hombre y un maricón". Ell l'hi va explicar com va poder, en comprovar sobre la marxa que, en efecte, era tan ingènua que no ho sabia. Naturalment no hi va haver fuga romàntica. Uns quants anys després aconseguiren casar-la amb el doctor Zurita, el 1972, i pel que sembla van ser molt feliços.

El matrimoni de Joan Carles no va resultar més fàcil d'aconseguir que el de les seves germanes. En el seu cas, no es podia renunciar amb tanta facilitat a casar-lo amb algú de sang reial. I tampoc no hi havia massa per escollir.

La primera candidata oficial va ser la princesa Maria Gabriela de Savoia, néta de l'exrei Víctor Manuel i filla d'Humbert, l'aspirant al tron d'Itàlia, que, igual que els Borbó, gaudia de vacances indefinides a Portugal amb tota la seva família. Joan Carles i Gabriela, "Ena" per a les persones més íntimes, es coneixien des que eren nens i no se sap on va començar i on va acabar el seu festeig, ja que habitualment sortien junts amb una colla des de sempre. Tant el comte de Barcelona com l'aspirant Humbert estaven d'acord amb aquell aparellament i, de fet, van estar a punt de formalitzar-lo més d'una vegada, la primera avortada tràgicament per la mort d'Alfons, el 1956. Se sap que ella va anar a visitar Joan Carles mentre era a Espanya i va dinar-hi convidada al palau de Montellano, el 1955. Durant la seva estada a l'Acadèmia Militar de Saragossa, amb 18 i 19 anys, s'escrivien i el príncep fins i tot tenia un retrat seu a la tauleta de nit, fins que un dia el director de l'Acadèmia li va dir "¡Alteza, quite esa foto! El Caudillo podría disgustarse en caso de que viniera a hacer una visita a la Academia". Maria Gabriela, que aleshores tenia 15 o 16 anys, no agradava gaire a Franco, en primer lloc per la separació de fet de Víctor Manuel i la seva esposa, que vivia a Suïssa i tenia fama d'esbojarrada, i per la fama d'homosexual a l'armari del seu pare, Humbert de Savoia. Però, a més i sobretot, no li agradava que el seu príncep es casés amb una princesa sense tron. Volia per a ell una família reial de les de veritat, de les que regnaven. Tot i aquella oposició poc convençuda del dictador, la cosa podria haver reeixit. No se sap gaire bé per què no va acabar de cristal·litzar després de tants anys de relació gairebé oficial. Probablement hi van tenir molt a veure els amors passatgers simultanis del príncep, que eren vox populi, fins i tot en els moments més compromesos i escandalosos, en concret a finals de 1959, any en què precisament la relació amb Gabriela es va refredar definitivament. Després de Joan Carles, Gabriela va tenir altres nòvios. També va sortir amb Nicky Franco, el fill de l'ambaixador i nebot del Caudillo. Però es va acabar casant -i després divorciant- amb Robert Balkany. Actualment viu amb la seva mare a Merlinge, a 20 quilòmetres de Ginebra, i es dedica principalment a la seva gran afició, el joc i els casinos.

Una filla sense pare

De manera simultània al festeig gairebé oficial amb Gabriela de Savoia, Joan Carles mantenia altres relacions menys aristocràtiques i formals. Es va parlar de flirtejors amb una noble madrilenya i d'altres amors fugaços a Saragossa, apadrinats per Trevijano, en una època en què l'únic i veritable amor del príncep era un prototip de cotxe esportiu de luxe de la marca Pegaso. Però, sobretot, es va comentar molt sobre les seves relacions amb la comtessa italiana Olghina de Robiland, a qui havia conegut a Portugal el 1956, pocs mesos després que morís el seu germà Alfons, quan ja li havia passat el disgust i no es perdia ni un sarau. L'amor a primera vista entre Olghina i Joan Carles es va produir

en un sopar al restaurant Muxaxo, al costat de la platja del Guincho, organitzat per un grup d'altesses reials: la "festa dels exiliats". Olghina freqüentava els cercles aristocràtics d'Estoril quan anava a visitar la seva tieta Olga, que tenia un palauet a Sintra. I en aquell sarau va coincidir al costat de Joan Carles, que no va trigar a tirar-li els trastos i treure-la a ballar. Hl tenia 19 anys, i ella, 23. "Me gustas muchísimo, Olghina, te mueves como las olas...", li va dir. I aquella nit mateix aconseguí portar-la a casa amb l'"escarabat" negre que utilitzava per fer desplaçaments curts, després d'haver aparcat una estona en un punt elevat amb vista a l'Atlàntic. Els seients del darrere d'aquell cotxe van ser un punt de trobada habitual durant aquell estiu.

Per a Olghina, Joan Carles era "un iluso un poco tonto", però alt, ros, d'ulls blaus., i, sobretot, sa, a diferencia de molts dels seus familiars. Tot i la seva joventut, li agradava la "virilitat adulta" que tenia. La Robiland ja havia recorregut mil camins, incloent-hi dos avortaments pel mig. Sabia de la vida. Però és clar que Joan Carles va saber guanyar-se-la. "Le encantaba sorprenderme y dejarme con la boca abierta", recorda. Pel que sembla, que ell fos un príncep hereu va tenir poca veure en el fet que se n'enamorés. De fet, aleshores el considerava un candidat molt distant i improbable a un tron inexistent. I, d'altra banda, mai no tenia diners i, sovint, havia de pagar ella quan sortien a sopar o anaven a un hotel.

No va ser una relació clandestina en absolut. Ell anava a buscar-la a casa seva i parlava amb la seva tieta. Però, això sí, tenia la ferma convicció que estava cridat pel destí, "ja jugava a ser rei", i li va deixar dar des del començament que, de casar-se, res. La candidata oficial seguia sent Gabriela de Savoia. Olghina era., una altra cosa, més carnal. A les cartes que li enviava li deia: "Te quiero más que a nadie ahora mismo, pero comprendo y, además es mi obligación, que no puedo casarme contigo y por eso tengo que pensar en otra. Y la única que he visto, por el momento, que me atrae, física, moral, por todo, muchísimo, es Gabriela" (maig de 1957). Ella creia, i va discutir el tema amb ell, que podia competir amb Gabriela pel que fa a genealogia. Però ell no ho veia així, ni, per descomptat, els seus pares. No va ser considerada mai un partit a l'altura. I, a més, era una llibertina: "Me gusta dar todo lo que tengo, y como sólo me tengo a mí misma... Puede que en mi caso la generosidad no sea una virtud", deia d'ella mateixa. Tota la seva vida va estar lligada a escàndols i els seus propis pares li van girar l'esquena.

De totes maneres, acceptant les condicions que se'ls imposaven, van tenir una relació llarga, si bé intermitent, de més de tres anys. I ell va escriure moltes cartes, en una estranya barreja de francès, anglès, italià i, sobretot, espanyol, a l'"Olghina de mi alma, de mi cuerpo y de mi corazón". Hi intercalava lletres de les seves ranxeres favorites, a falta de millors poemes per omplir el paper, perquè mai no va ser un amant de la bona literatura. Però, com era obligat, també hi va incloure alguns paràgrafs gloriosos de creació pròpia, que va brindar a la història (ja que les cartes es van fer públiques a finals dels anys vuitanta): "Esta noche en mi cama he pensado que estaba besándote, pero me he dado cuenta de que no eras tú, sino una simple almohada, arrugada y con mal olor (de verdad desagradable), pero así es la vida. La pasamos soñando una cosa mientras Dios decide otra" (1 de març de 1957).

Tan llibertí com Olghina -encara que més protegit de la maldiença popular-, Joan Carles, a més de mantenir la relació semioficial amb la de Savoia i l'aventura off the record amb la Robiland, alhora tenia altres flirtejos. En concret, un de molt sonat amb una ballarina brasilera a qui havia conegut quan estava embarcat al Juan Sebastián Elcano. A aquesta també li va escriure desenes de cartes apassionades. Perquè arribessin més ràpid, les hi enviava mitjançant la representació diplomàtica espanyola a Rio de Janeiro. Però no en va rebre resposta mal, malgrat les "simpaties" que li havia mostrat ella. Franco en aquella època el va cridar un dia per ordenar-li un "¡basta ya de

aventuras!" contundent, i recomanar-li que anés buscant nòvia aristocràtica d'una vegada. I li va posar a sobre la taula totes les cartes que havia enviat a la brasilera i que l'ambaixador del Brasil, lacai fidel, havia interceptat només per als seus ulls (els del dictador).

Amb Olghina, s'hi va continuar trobant, lluny d'Estoril. El 1957, en una escala d'Elcano, es van veure a Portofino i van passar uns quants dies feliços junts. Després, més vegades, al llarg de 1958, sense que al príncep li importés gens l'últim enrenou provocat per la Robiland, el del Rugantino, pel qual Olghina fins i tot havia patit un procés judicial i va ser estigmatitzada per l'alta societat. Tot havia estat perquè la seva festa d'aniversari, el novembre de 1958, en un club nocturn del Trastevere, havia acabat amb l'striptease integral d'una ballarina turca, un instant captat per un paparazzi que va escandalitzar la bona societat en aquella Itàlia de la dolce vita.

I van continuar així fins que la relació va entrar en una zona fosca el 1959, amb cartes cada vegada més distanciades i fredes. Instal·lada a Itàlia, Olghina aleshores treballava com a periodista, fent crònica social i entrevistes a personatges famosos per a Lo Spechio, un diari feixista; i com a actriu ocasional quan queia alguna cosa. Precisament tenia un paper en una obreta teatral (per al qual l'havien contractat, més que per les seves dots interpretatives, perquè el seu nom atreïa el públic), quan es va adonar que estava embarassada per tercera vegada. Aquest cop es va negar a avortar. Tenia perfectament clar qui era el pare i va voler tenir el fill tant sí com no, malgrat la mala situació econòmica en què es trobava. Marxà de Roma per donar a llum discretament. Paola de Robiland va néixer a finals d'aquell any prop de París.

Olghina no li va dir res aleshores al seu estimat Joan Carles. Però sí que ho va fer l'agost de 1960, gairebé un any després, quan se'l va trobar al Club 84, acompanyat de Clemente Lecquio (el pare del famós Dado Lecquio). Després de deslliurar-se de l'acompanyant, se n'anaren junts a la pensió Paisiello i, just l'endemà de bon matí, Joan Carles li va confessar que estava promès amb Sofia de Grècia. Fins i tot va tenir el mal gust d'ensenyar-li l'anell que li havia comprat. Fou aleshores que Olghina el va posar al corrent respecte a Paola. Se sap molt poc de com va acabar aquella conversa, tret que ell va escoltar "amb distanciament borbònic" i digué poca cosa; i que Olghina va haver de pagar l'habitació i el taxi, raò per la qual es va justificar que més tard Joan Carles li enviés un xec, firmat per ell mateix, per una suma indeterminada de diners.

Públicament, Olghina ha donat versions contradictòries sobre la identitat del pare de la seva filla Paola. Per exemple, en la versió espanyola de les seves memòries, publicades per Grijalbo el 1993, va desmentir categòricament que el pare los "un home alt". Als seus pares no els va dir ni tan sois que havia estat mare fins que ho van descobrir pel seu compte tres anys després. A més, pretenia que es conformessin amb el romanço que el pare de la nena havia mort. Però no s'ho va empassar ningú. El 17 d'agost de 1961, el pare d'Olghina, el comte Carlo Nicolis di Robiland, li va escriure una carta en que li demanava explicacions satisfactòries, ja que la seva mare s'havia assabentat de la veritat que tot Roma comentava" el pare de la nena no havia mort, sinó que, ben al contrari, tenia pensat casar-se amb una altra dona properament. En aquest paràgraf de la carta (que va publicar uns quants anys més tard la premsa italiana), hi havia una anotació al marge en que posava: "con SAR Sofia de Grecia" (i les dates coincideixen, perquè Joan Carles i Sofia es van casar el febrer de 1962). Per la seva banda, Carolina de Kent, la seva mare, la va anar a veure personalment i van tenir una disputa en que acaba dient-li textualment: "Jo sé qui és el pare d'aquesta nena. No continuaré dient que estar mort. Es el príncep Joan Carles d'Espanya. Un dia ell ho sabrà i també ho sabrà Paola. Perquè ella té dret a tenir un pare. I jo faré que això passi".

D'aquesta manera va comentar una batussa familiar que va acabar als jutjats, després de molts anys en que els pares d'Olghina sempre l'havien ignorat, absolutament despreocupats pels problemes, econòmics o d'una altra mena, que pogués parir. Ara, sorprenentment, passaven a interessar-se moltíssim per la seva néta. A les tertúlies es comentava que tot plegat responia a una generositat ben calculada, ja que la nena en qüestió "podría convertirse en la gallina de los huevos de oro". Els pares d'Olghina, avis de Paola, iniciaren un procés judicial per aconseguir la custòdia de la nena, que van guanyar sense dificultat a començaments de 1962, amb l'argument que Olghina estava en la indigència i no la podia atendre.

L'examant del príncep es va ensorrar. Se sentia humiliada, desesperançada., i va trencar definitivament les relacions amb els seus pares, ell alcoholitzat i ella manipuladora. En aquests mesos de depressió profunda, el febrer i el març de 1962, en què van coincidir la pèrdua de la seva filla i la boda de Joan Carles i Sofia, va escriure un diari per desfogar-se. Joan Carles hi figura com el verdader protagonista d'una manera molt significativa, reapareixent una vegada i una altra en al·lusions constants, tot i que ja no es veien ni mantenien correspondència. El 28 de febrer de 1962 va escriure que la seva tieta Olga, "per esnobisme invers al de la meva mare", estava aterrida amb la idea que Olghina es pogués presentar amb la nena a Estoril, cosa que provocaria una tensió límit amb els Borbó. També va escriure: "He sabut que Joan Carles s'ha declarat escandalitzat (amb els cosins Torlonia) per la meva maternitat clandestina, ¿¿¿Precisament ell??!! ¡És el súmmum! Sovint em pregunto per què em faig l'heroïna i cobreixo les espatlles dels vils". "¡Si sabessis quant em deus!", escrivia el 3 de març encara referint-se a ell.

Paola de Robiland avui viu a Nova York. És professora de la Universitat de Colúmbia, no vol saber res de la seva mare ni, de bon tros, de la premsa.

L'alternativa grega

Per entendre com Joan Carles es va arribar a comprometre amb Sofia de Gràcia, cal retrocedir en el temps necessàriament. Ja s'ha dit que el 1954 es van veure per primera vegada, en un creuer de l'Agamenón, un d'aquells viatges per les illes gregues que organitzava la reina Frederica de Grècia per promocionar el turisme i, de passada, facilitar les relacions entre les persones de sang blava de tot el món. Però no hi va haver res. En aquella ocasió Gabriela acompanyava el príncep.

Joan Carles i Sofia no es van tornar a veure fins quatre anys després, el 1958, aquest cop al castell alemany d'Althausen, amb motiu del casament d'una filla dels ducs de Württemberg. El general Armada va ser testimoni d'aquella trobada: "En ese baile fue donde conocí a la princesa Sofía. Estaba monísima. El príncipe me la presentó y confieso que, mientras bailaban, me pareció que hacían una pareja colosal". Però aquesta vegada tampoc no hi va haver res especial entre ells. Precisament aquell any Sofia estava molt concentrada en Harald de Noruega, hereu al tron d'aquell país. Es van estar publicant coses sobre el seu presumpte festeig durant dos anys. Però tot es va esfondrar quan es va fer pública la quantitat fixada per al dot de Sofia. El rei Pau per a l'ocasió havia demanat 50 milions de francs antics, però només n'hi concediren 25. Va córrer el rumor que a la família reial noruega la xifra li va semblar massa exigua. Hi va haver negociacions. La reina Frederica estava disposada a concedir de manera anticipada la seva herència personal en favor de Sofia per fer incrementar la suma. Però la cosa no va prosperar. Entre altres raons, d'aquelles que la raó no entén, perquè Harald es volia casar amb Sonia Haraldsen, que no era de sang reial. I ho va aconseguir sis anys més tard. Sofia es va quedar desconsolada.

Els futurs reis d'Espanya van tornar a coincidir el 1960, al mateix castell, també per a un casament (el de la princesa Diana de França amb l'hereu del ducat de Württemberg, en aquest cas). Però la parella de ball de Joan Carles seguia sent Gabriela de Savoia. I, a banda de Gabriela, en aquella època ja està publicat que s'entretenia amb La Chunga, una balladora espanyola, tot i que només era la favorita de les seves passions. N'hi havia més, incloent-hi Olghina, amb qui encara mantenia algun vis-a-vis ocasional.

Després de tant desencontre amb la princesa grega, no obstant això, al cap de molt poc temps, el maig d'aquell any mateix, va sorgir un enamorament sobtat per art de màgia. Per aquelles dates els Borbó van viatjar a Nàpols per assistir a la Setmana de Vela dels Jocs Olímpics de Roma, des de Cascais a bord del Saltillo amb uns amics (per cert, incloent-hi l'omnipresent Gabriela). S'allotjaren al mateix hotel on hi havia els reis de Grècia i família, i allà -sí, va haver de ser just allà- cupido finalment va aconseguir fer diana.

Ningú no se'n va adonar, però quan tornava a Estoril, Joan Carles li va confessar a un amic (Bernardo Alonso, Maná) que s'havia fet nòvio de Sofia, i li va mostrar un portacigarrats que li havia regalat ella. Si l'hi explicava, era perquè volia un favor: que l'acompanyés a dir-ho al seu pare. Tenia motius per pensar que seria una bona notícia, però no s'atrevia a anar-hi sol. En aquells moments, les relacions entre El Pardo i Estoril eren més tenses que mai i, de retruc, també entre pare i fill. Després del que li havia passat a Alfons, Joan Carles es dedicava a jugar la carta dels franquistes que es volien saltar Don Joan com a hereu legítim, i allò, diguem-ne, no feia gaire content el seu pare.

Maná i Joan Carles van anar a veure l'emprenyat Don Joan al seu despatx, i Joan Carles, com qui deixa anar una bomba de conseqüències imprevisibles, li va dir: "Vengo para darte una noticia. Papá, ¿sabes que en la Olimpiada de Italia me he hecho novio de Sofía de Grecia?" Don Joan es va aixecar i el va abraçar. Estava content, molt content. I Joan Carles va respirar alleujat. La satisfacció del comte de Barcelona no era tant perquè Gabriela no li agradés, que li agradava, ni per com li encantava Sofia... que tampoc no era el cas. Més aviat venia perquè de seguida va endevinar que a Franco la notícia li sentaria com una patada al fetge. Precisament un any abans el Caudillo havia rebutjat taxativament les filles dels reis de Gràcia com a candidates, en una conversa amb un dels tutors del príncep, pel fet que eren de religió ortodoxa, i el seu pare, "un masón", L'anunci del festeig era tot un regal que Don Joan podria utilitzar com volgués per refermar-se enfront de Franco. Joan Carles acabava d'inaugurar, potser inconscientment, l'etapa més difícil de les seves relacions amb el dictador, que dura aproximadament dos anys.

Malgrat que sabia la importància que el Caudillo donava a l'elecció d'una companya adequada, Don Joan el va mantenir al marge del festeig, i només li va comunicar la notícia per radio, quan era a l'Azar. El Caudillo es va quedar en blanc un parell de minuts, fins que va recuperar la parla, de la qual cosa Don Joan va gaudir enormement. I també, imaginant la seva emprenyada, quan el 13 de setembre va decidir anunciar oficialment el compromís, sense consultar-ho abans, a Lausana, a casa de la reina Victòria Eugènia. Poc temps abans, els feliços nòvios s'havien presentat públicament com a parella, quan van coincidir a Londres a la boda del duc de Kent.

Però Don Joan no va voler fer enfadar massa Franco, sobretot després del "Contuberni de Munic", i aprofita l'avinentesa de convidar-lo oficialment a la boda per oferir-li el Toisó d'Or. El dictador estava tan disgustat que, a banda de la condecoració famosa, també va declinar la invitació a la boda, fins i tot quan el mateix Joan Carles el visita el març de 1962 per demanar-l'hi personalment.

Els problemes amb el Vaticà per solucionar el conflicte religiós entre la parella van ser tota una complicació que va trigar mesos a resoldre's. Però el gener de 1962, quan la reina Frederica va viatjar a

Portugal amb les seves dues filles, Sofia i Irene, perquè es reunissin les dues famílies i poguessin organitzar una boda que es preveia tan difícil, no van dubtar de celebrar-ho sense estar-se de res. Ho festejaren tant que diversos restaurants de la zona avui encara es disputen l'honor d'haver estat el local en què va tenir lloc la petició de mà. Coses d'hostalers, d'altra banda encantats que els Borbó decidissin fer de cada àpat una festa, i repartir un tros de pastís a cada un d'ells.

Això sí, novament hi va haver problemes amb el tema del dot, tot i que els pretendents espanyols no estaven realment en condicions de demanar massa. La reina Frederica i el rei Pau van demanar un augment al Parlament i, davant del perill que s'espatllés una altra boda i la princesa se'ls quedés soltera, el Parlament es va fer pregar, però al final va aprovar la concessió d'una quantitat una mica superior a la que havia autoritzat per al frustrat compromís amb Harald. Al canvi, eren aproximadament 20 milions de pessetes de 1962, una quantitat que a l'esquerra grega li va semblar excessiva i que els Borbó no protestaren.

El 14 de maig de 1962 es van casar, a Atenes, Joan Carles i Sofia de Gràcia, els prínceps d'Astúries, títol que els identificava com a successors d'un suposat rei: Don Joan. Finalment, Franco no hi va assistir, però hi envià l'ambaixador a Gràcia, Juan Ignacio Luca de Tena i, en representació seva, el ministre de Marina, l'almirall Abárzuza, al front del barco insígnia de l'esquadra espanyola, el creuer Canarias. També va rebre una autorització per assistir-hi Alfonso Armada, que s'havia convertit en servidor inseparable del príncep. El testimoni del nuvi va ser Alfons de Borbó i Dampierre, el seu presumible competidor per la Corona. Joan Carles preferia tenir-lo a prop i fer-lo objecte de deferències.

Sempre s'han queixat molt del fet que no tenien diners ni per pagar la lluna de mel, però el cert és que van estar cinc mesos de viatge, visitant "cases d'amics". Va comentar en aigües gregues, a bord del iot que l'armador Niarchos els havia deixat. Després, van tenir la deferència de passar-se per Madrid a visitar el Caudillo, per a la qual cosa els van posar a disposició un avió de les Forces Armades. La trobada va ser breu. Van dinar a El Pardo i el dia següent van continuar el viatge de nuvis. Però, per culpa d'aquella visita, que no agradà gens a Don Joan, van cessar el duc de Frías com a cap de la Casa del Príncep.

Les següents parades van ser Roma i el Vaticà, on van ser rebuts pel papa Joan XXIII. Després, Mònaco, on visitaren els prínceps Grace i Rainier; Jordània, per veure el seu amic el rei Hussein; el Japó, on van saludar l'emperador Hiro Hito; Tailàndia; l'Índia; i, finalment, com a fi de festa, els Estats Units, país en què les principals atraccions van ser la visita al president Kennedy a Washington, i l'excursió a Hollywood, a veure de prop i saludar els famosos de moda.

Quan van tornar, devien estar esgotats, però encara van haver de continuar la diàspora durant un temps. Primer van tenir muntada una casa a Gràcia. Després, s'instal·laren a Estoril, en una vil·la propietat de Ramón Padilla, la Carpe Diem. Però la destinació definitiva va ser La Zarzuela, a Madrid. Don Joan no volia que tornés a Espanya, més que pel fet de ser a prop, per una qüestió política. Però com que tenir-lo a la vora tampoc no li servia de res i el príncep no suportava bé la vida monòtona i avorrida d'Estoril, en una casa petita i deixada, Don Joan va cedir. Ja no era temps de sol·licitar entrevistes amb el dictador. Aquest cop es va conformar d'escriure-li una carta senzilla, datada el 8 de febrer de 1963, en què continuava la línia d'ensabonar-lo que ja havia iniciat amb la carta del Toisó: "[...] No ha pasado por mi imaginación suspender la presencia del Príncipe de Asturias en España y, mucho menos, por una decisión mía".

Aquell mes de febrer mateix van tornar a Madrid i s'instal·laren al palau de La Zarzuela, molt a prop de El Pardo. Les relacions amb Franco s'havien espatllat molt des de la boda, meitat i meitat entre el ritu religiós i el catòlic, cosa que no podia ser ben vista per algú a qui

agradava passejar-se sota pal·li a la mínima ocasió. Però a poc a poc van anar recuperant el bon to, gràcies a la pressió dels homes de l'Opus, que sempre van saber anteposar el que realment importava a les seves conviccions d'integrisme catòlic. I en gran manera també als esforços de Sofia, que sabia molt bé per què era a Espanya i va fer tot el possible per anar-se guanyant el dictador. No li van faltar ocasions per demostrar que era una "professional" ben capacitada, educada per fer qualsevol sacrifici per una raó d'Estat, encara que fos empassant-se la saliva per un marit que se n'aniria de gresca a la mínima ocasió.

En substitució del malparat duc de Frías, es va encarregar de la direcció de la Casa del Príncep al duc d'Alburquerque, encara que sempre realitzava totes les seves funcions, extraoficialment, Nicolás Cotoner, el marquès de Mondéjar, que va ocupar formalment el seu lloc a partir de 1964. Gairebé alhora, el mateix príncep reclamava a Alfonso Armada per al càrrec de secretari. Tots dos, Mondéjar i Armada, formaven un equip de militars molt propers afectivament al príncep des dels temps del palau de Montellano, quan Joan Carles preparava el seu ingrés a l'Acadèmia Militar de Saragossa. Mondéjar havia estat el seu professor d'equitació i s'havia anat convertint, a falta d'un de millor, en un autèntic pare, a qui tots els dies, quan s'incorporava a treballar amb ell, abans que res li feia un petó. Armada amb el temps va arribar a ser un dels millors amics de Sofia, amb qui l'afinitat ideològica i de caràcter es va manifestar des del començament. A Franco li semblaven bé tots dos, perquè eren bons franquistes. I a Don Joan, també, perquè, a més, eren monàrquics. Una combinació gens infreqüent en aquell ambient. De manera que tots dos van donar suport als nomenaments.

Al llarg de la dècada dels seixanta, el príncep visitava Franco una vegada al mes com a mitjana, una o dues hores cada cop. I, d'altra banda, Franco estava ben informat de tot el que succeïa a La Zarzuela a través del personal de la casa, molt especialment d'Alfonso Armada, que no li amagava cap gestió ni cap visita.

Però tot i que aparentment tot anava pel bon camí, de la parella reial mai no es va poder dir allò que van ser feliços i van menjar anissos. No feia ni un any que eren casats que a Atenes -mai a Espanya, naturalment- la premsa va comentar a dir que no es duïen bé i que era molt més que probable que se separessin. Els rumors fins i tot van arribar al Parlament grec, on el diputat Elias Bredimas va voler saber què passaria amb el dot de la princesa si es trencava el matrimoni.

Dues filles i un hereu

Com les bodes, els fills de la reialesa són una qüestió d'Estat. I potser per això la primera persona a qui els prínceps anunciaren el primer embaràs de Sofia va ser Laureano López Rodó. La infanta Helena va néixer el 20 de desembre de 1963 a la clínica privada Nuestra Señora de Loreto, tan allunyada com era possible de la Seguretat Social. Però malgrat l'enorme expectació que havia despertat l'esdeveniment, més en el cercle polític que en el familiar, tot l'entusiasme es va esfondrar de sobte. No solament pel fet que fos una nena. La novinguda difícilment podria ser considerada hereva alguna vegada, amb llei sàlica o sense. Tot i així, hi va haver celebracions. I per al bateig, el 23 de desembre, fins i tot van venir d'Estoril els comtes de Barcelona, per bé que no els deixaren entrar a Madrid i s'allotjaren a Algete, a la finca H Soto, del duc d'Alburquerque.

Quan va tenir lloc el segon embaràs, els cercles polítics dels tecnòcrates de l'Opus ja estaven escarmentats i, en general, el tema tingué un tractament molt menys entusiasta i més discreta la premsa, per si de cas. A penes hi ha informació sobre el naixement de la segona infanta, Cristina, que sempre ha passat bastant desapercibuda, cosa que segur que ha agraït. Aquesta sí que va néixer sana, però es tractava d'una altra nena, per la qual cosa l'esdeveniment tampoc no era per tirar massa coets.

Quan va arribar el tercer embaràs, els prínceps ja estaven sincerament preocupats. Ella temia que, per les dificultats que havia tingut en parts anteriors, no pogués tenir més fills. Per acabar-ho d'adobar, el període de gestació va estar envoltat de notícies tan dolentes per a ells com la pèrdua del tron del seu germà Constatí de Grècia, que va haver de fugir amb el que duia posat a Roma, on Joan Carles va tenir el detall d'enviar-li una mica de roba seva per anar tirant. La qüestió de la successió estava més complicada del que ningú hauria pogut preveure. No solament haurien hagut de fer possible que una dona pogués heretar el tron. A banda d'això, calia saltar-se la primera de les filles. Massa complex per a uns pretendents tan dubtosos ja per si mateixos. Però per a la seva tranquil·litat, el 1968 finalment va néixer un nen, un petit príncep.

El bateig, el 7 de febrer, va ser tot un esdeveniment social que va requerir no només la presència dels avis, sinó també la de l'exreina Victòria Eugènia, rebuda a Madrid en olor de multituds. Tornava després d'haver sortit precipitadament el 15 d'abril de 1931, per retrobar-se amb un poble que la primera vegada, el dia que es va casar amb Alfons XIII, l'havia rebut amb un ram de flors explosiu, brindat per Mateo Morral des d'un balcó de la Calle Mayor. Però des d'aleshores havien passat moltes coses, molts morts, i una pel·lícula, *Dónde vas Alfonso XII*, producte de la propaganda monàrquica per a les masses que havia commogut el populatxo, convencent-lo que Victòria Eugènia, tot i que no sortia a la pel·li, com a personatge d'aquell univers, havia de ser una cosa així com la "Sissí emperadriu" espanyola. La Policia va calcular que l'havien sortit a rebre 150.000 persones. Don Joan també va notar l'afecte de les masses franquistes en cada un dels moviments que feia, en especial quan va visitar el Valle de los Caídos i es va aturar davant la tomba de José Antonio Primo de Rivera. Però sota pal·li a l'església només hi va entrar Franco.

Els fills de Joan Carles durien com a segon cognom, per part de la mare, "i de Grècia", a falta d'un de millor. La futura reina no tenia cognom. El qui l'hi va voler buscar va arribar a la conclusió que s'havia de correspondre amb la dinastia danesa, de la qual procedia la família reial grega, per la qual cosa Sofia s'anomenaria una cosa així com Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg. Però el mateix Ministeri danès de Justícia va emetre un comunicat en què declarava que no podien usar aquell nom. Així, doncs, "i de Grècia" va ser l'equivalent a "de Dios" a Espanya per a alguns casos.

CAPITOL 7

EL JURAMENT COM A SUCCESSOR

"Don Juan ya no sirve"

El mal del franquisme no volia gaire soroll als anys seixanta. Les lluites obreres començaven a adoptar l'actitud d'un moviment social d'àmbit estatal i permanent, amb una empenta en dues direccions: ja no estaven compromeses només amb la consecució de salaris més alts i millors condicions de treball, ara també volien llibertats democràtiques. I això el Règim no ho podia tolerar. En aquestes qüestions s'hi unien els moviments estudiantils i els nacionalistes de Catalunya i Euskadi. La societat en general estava massa agitada, quan el 1966 les Comissions (origen de CC OO) van decidir sortir a la llum. Només van durar un any abans que el Tribunal Suprem les declarés il·legals, cosa que va obrir una onada de repressió que tan sols va servir per crear més inestabilitat social.

Amb aquests afers bregava el Règim de Franco, quan els coquetejos de Don Joan amb l'esquerra -malgrat tots els esforços que va fer, amb cartes que pretenien apagar incendis- van portar Franco a exclamar "Don Juan ya no sirve". L'única carta segura era Joan Carles. El desenllaç es va produir abans de la designació oficial com a successor, encara que el comte de Barcelona no es volgués donar per assabentat. La cosa havia quedat prou clara quan, a finals de 1965, l'Agència EFE va difondre unes declaracions del que aleshores era ministre d'Informació, Manuel Fraga Iribarne, al prestigiós Times, en què assegurava que, si algun dia la monarquia tornava a Espanya, seria amb Joan Carles. La notícia va agafar Don Joan a Suïssa, on passava uns dies amb la seva mare, i la seva irritació va recórrer totes les fronteres fins a arribar a Estoril, on tot el seu equip, aleshores constituït per 62 consellers, es va sentir solitàriament molest. La primera cosa que van fer va ser exigir una nota de repulsa i una reacció del príncep que, per descomptat, no van aconseguir. Joan Carles es va limitar a visitar Franco per explicar-li que Fraga l'havia posat en un compromís, a causa del qual resultava difícil poder mantenir el seu paper de bon fill. El Caudillo no li va fer gaire cas: "Pero ¿por qué tanta preocupación? Si eso lo ha dicho un ministro..." En realitat tots dos eren perfectament conscients que Fraga no improvisava, que estava orientat.

"Tu hijo te quiere arrebatarse el trono", li van dir les persones més properes a Don Joan. I per compensar la seva consternació, el consell privat proposà celebrar un acte públic de lleialtat al comte, amb un document signat per tots els consellers i encapçalat per Joan Carles. Això sí que s'hi va avenir el príncep, en principi. Es va fixar com a data el 5 de març de 1966.

Per assegurar-se que Joan Carles hi aniria, que era el que verdaderament tenia rellevància de l'esdeveniment, Pemán i el duc d'Alba el van visitar a La Zarzuela el divendres 4. No hi havia dubte. El príncep fins i tot els ensenyà el bitllet d'avió. Però el dia següent, quan tot ja estava preparat per al dinar a l'Hotel Palacio, cap a les 12 del matí va sonar el telèfon a Villa Giralda. Era Joan Carles, que a l'últim moment al·legava una afecció al ventre per excusar la seva presència. En aquell moment hi havia diversos consellers, que van poder seguir perfectament la conversa entre pare i fill des del saló, gràcies a l'elevat to de veu amb que Don Joan, al despatx i amb la porta oberta, li respongué: "No tienes ningún derecho a ponerte enfermo. Y menos hoy... El día que me casé con tu madre yo también estaba hecho una mierda y aguanté hasta el discurso de Pemán sin desmayarme. Tuve que joderme y por la noche cumplir, a pesar de todo, con tu madre".

Va ser un discurs memorable que totes les persones presents, entre les quals hi havia el mateix Pemán, van recodar durant anys. Don Joan no es va creure mai que la cagarel·la del seu fill fos real, almenys abans d'haver aguantat la pentinada paterna. I això que mai no va saber que aquell dia mateix havia tingut la barra de visitar Franco acompanyat de la princesa, per dir-li que no li agradava assistir a aquella reunió política, tot i que el seu pare hi tenia un interès especial, episodi que el dictador va explicar alguns dies després a un dels seus col·laboradors més fidels, Pacón. Tampoc no va saber que al cap de pocs mesos el príncep va assistir a una reunió amb polítics reformistes a casa de Joaquín Garrigues Walker (la finestreta dels Estats Units), per presentar-se com a alternativa a la incompatibilitat entre el seu pare i Franco.

Dominant la seva ira, sense donar més explicacions, Don Joan i els seus consellers van decidir continuar com si res l'acte que tenien previst, fent el cor fort, sobretot Pemán, que va pronunciar, mal-grat tot, un discurs florit. Arribada la nit, de manera reservada, el comte de Barcelona es va reunir a Villa Giralda per sopar amb un grup de consellers: el mateix Pemán, Yanguas, Sainz Rodríguez, Gamero, Andes, Martínez Almeida, Fanjul i Ansón. I després de fer el cafè al saló, els anuncià solemnement: "El príncipe ha salido hoy de mi autoridad. La unidad de la Dinastía, queridos míos, está rota". Sainz Rodríguez, que ja nedava entre dues aigües (que amb anterioritat havia escrit una carta a Franco, en què li demanava tornar a Madrid, amb l'objectiu de col·laborar en el nomenament del príncep com a successor), li va explicar a Don Joan que allò era una cosa que tots, menys ell, havien vist venir des de l'entrevista de l'Azor. "Don Juanito tiene que jugar su papel en España y lo que ha hecho hoy era inevitable". També li va dir que ell veia molt clar que l'única oportunitat que el comte de Barcelona tenia de ser rei d'Espanya des de 1946 era que Franco es morís, en un accident o en un atemptat. I Don Joan es va quedar d'una manera molt especial amb aquella part del discurs, que va ressonar al seu cap un any després, en què va tenir notícies que el Generalísimo acabava de parir una lipotímia mentre caçava a Cazorla.

"Su bajeza"

El mes d'octubre de 1967, durant el transcurs d'una cacera a la serra de Cazorla, Franco es va posar malalt de manera sobtada. Una lipotímia. Els mecanismes del Règim van actuar immediatament perquè la notícia no transcendís, però així i tot, Don Joan va aconseguir assabentar-se'n a través d'un amic anglès, un marí que estava participant en la munteria. Don Joan va tenir una visió..., d'ell mateix amb la corona posada. Si Franco es moria de sobte, com havia dit Sainz Rodríguez, aquesta era la seva oportunitat. Calia moure's ràpid i discretament i va pensar que el millor era trucar a Antonio García Trevijano, que era a Madrid, perquè les per ell les gestions oportunes. I, naturalment, Trevijano les va fer. Un cop assabentat de l'assumpte, la primera cosa va ser entrar en contacte, a través de mitjancers de la banca, amb el director general de seguretat de Franco, el coronel Blanco, que es va quedar una mica sorprès que Trevijano n'estigués al cas: "¿Quién más lo sabe?", va preguntar espantat. Intercanviaren dades i van parlar del tema. La veritat era que allò de Franco no havia estat res. Una falsa alarma. Però de totes maneres van pensar que el millor era posar-se a treballar en la hipòtesi, amb vista al futur. "Y si a Franco le pasa algo algún día... ¿qué hacemos?, ¿cómo nos organizamos?" El pla de Trevijano consistia a enviar un avió militar a Lisboa que portés Don Joan per presidir els funerals. Si en vida a Franco no se li acudia fer cap pas cap a la via successòria, tal com estaven les coses això seria el més lògic i el més natural. Així li va semblar també al coronel Blanco i, d'aquesta manera, el projecte va quedar establert. Però no solament entre ells dos. Com cal suposar, no ho van consultar a Franco però, en

canvi, els mesos següents sí que van posar a l'olla, a través de converses secretes, banquers com Valls Taberner i Alfonso Escámez, comandaments militars, representants de l'oposició... Quan Don Joan va arribar a Madrid per al bateig de Felip, un any després, Trevijano li va facilitar trobades, algunes al seu despatx de la plaça de Cristo Rey i d'altres al mateix palau de La Zarzuela, amb Díez Alegría, amb Escámez, amb gent de Comissions Obreres, amb capellans, amb militants de partits clandestins... De tot una mica. El qui no hi va intervenir en absolut va ser el príncep Joan Carles. No s'hi va comptar per a res de res, en principi perquè es portava molt en secret, però també perquè la seva participació, en cas que els plans es duguessin a terme, seria nul·la.

Amb el que no comptaven era que Joan Carles a aquelles hores ja estava treballant en els seus propis projectes, reclutant també adeptes, molt tremendament propers al grup de Don Joan. Fins i tot de dintre. El mateix Vals Taberner no se sap ben bé exactament quan es va passar del bàndol joanista al joancarlista. No cal dir que s'ocupava de l'economia de Joan Carles des de 1962, és a dir, des de la seva boda amb Sofia. Però com a bon banquer, procurava estar bé amb tothom. Alhora que ajudava Trevijano a fer les primeres gestions per contactar amb el coronel Blanco, també ajudava Pedro Sainz Rodríguez a aconseguir un passaport especial per viatjar a Madrid a entrevistar-se en secret amb Joan Carles i dir-li que, si li proposaven ser el successor, havia d'acceptar-ho sense dubtar.

El príncep no va tenir fortuna del tot en alguns dels moviments que va fer. Sobretot, quan se li va acudir recórrer al mateix Trevijano perquè a Estoril sondegés algú que no sabia si estava amb dl o amb el seu pare. El príncep estava deixant veure massa dar i net que hi havia una diferència d'interessos entre tots dos, precisament davant de qui, malgrat haver-hi compartit tantes noies en els temps de Saragossa, estava certament amb el comte. Trevijano va anar a Estoril i ràpidament va avisar Don Joan per explicar-l'hi. Fou Sainz Rodríguez el qui, cínicament, es va mostrar més escandalitzat pel que sentia. "Si esto es así, yo deajo de llamarle al príncipe su alteza y a partir de hoy le llamaré su bajeza", va dir.

Però Don Joan tampoc no arribava a fer diana amb les seves iniciatives. El novembre de 1968, els joanistes van aconseguir colar, a la revista francesa Point de Vue, especialitzada en famílies reials, una entrevista en què el príncep declarava rotundament: "Mai no acceptaré la Corona mentre el meu pare sigui viu". En realitat es tractava d'una frase que Joan Carles havia pronunciar anys abans, en una altra entrevista realitzada el 1965 i publicada el gener de 1966 a la revista nord-americana Times. Els a latere de Don Joan pretenien que Joan Carles es veiés obligat a confirmar-la. Però no els va sortir bé. La commoció que aquelles declaracions van causar a El Pardo van provocar una reacció contrària en el príncep. Després de múltiples desmentiments per part dels seus col·laboradors més propers (López Rodó, Mondéjar i Armada), ell mateix va demanar visitar Franco per explicar-li la veritat de la història. Franco li va aconsellar que no rectificqués: "Las familias reales no pueden discutir en la prensa. Hay que salir al paso indirectamente". Se'ls va acudir treure ràpidament una altra entrevista per a la premsa espanyola. Resultar tan brillant que avui es barallen per tenir-ne la paternitat Manuel Fraga (que sosté que l'ajudà a redactar-la de manera definitiva Gabriel Elorriaga, cap del seu gabinet que després la va portar a La Zarzuela, on el príncep l'aprova i hi afegí dues línies de pròpia mà i Alfonso Armada (que diu que la va escriure ell mateix a partir d'unes notes concises que li havia donat el príncep). El cas és que el director de l'Agència EFE, Carlos Mendo, va ser designat per signar l'entrevista i distribuir-la a la premsa. La posició del príncep quedava clara: ho acceptava tot i, si Franco el nomenava, seria successor a títol de rei després de jurar els Principis del Movimiento Nacional i les Lleis Fonamentals. Es va publicar a diverses revistes i al diari Pueblo, en portada i amb grans titulars:

"Declaraciones a tumba abierta". A La Zarzuela es van rebre més de 20.000 felicitacions.

La designació

Tot ja estava més que disposat per quan Franco volgués donar el pas últim i definitiu. A penes quedaven quatre cosetes, quatre condicions prèvies, que no van trigar més d'un any a complir-se. El 5 de gener de 1968, el que encara era considerar príncep d'Espanya (en tant que hereu de Don Joan) complia 30 anys, l'edat fixada per la Llei de 1947 per poder ser designat successor a títol de rei. Pocs dies després va visitar Franco, que li va recomanar: "Tenga mucha tranquilidad, alteza. No se deje atraer por nada. Todo está hecho". Abans que acabés el mes, el dia 30, va néixer el seu primer fill baró, Felip. Ja hi havia hereu. Segon problema resolt.

Però encara quedaven un parell de detalls. Franco temia tant la intransigència de l'exreina com la del frustrat rei que mal no ho va ser, sobretot amb vista a l'exterior, si es negaven a assumir la irregularitat que es produiria en la línia successòria, i no volia deixar caps per lligar. Havia de garantir que tindrien una reacció raonable per la via que fos.

El cas de Victòria Eugènia es va resoldre a penes uns mesos després de la manera més natural. Es va morir el 15 d'abril de 1969. Quan passejava amb els seus gossets pels voltants de Vielle Fontaine, la seva casa a Lausana, va caure i es va fer una ferida al cap. Tenia 81 anys. Don Joan es va adonar de seguida de les repercussions que podia tenir alló i va adoptar una actitud obertament esquerpa cap al seu fill. No li va trucar per dir-l'hi fins tres dies més tard, després de l'enterrament; i quan finalment es van veure, l'única cosa que van fer va ser discutir. El cert era que tenien poca cosa a dir-se després de les dedaracions de l'Agència EFE. Joan Carles va insistir en el fet que, si era a Espanya, era per acceptar el que hi havia. I Don Joan li replicà categòric: "Sí, pero no para suplantar-me a mí". El príncep va tornar a Madrid el dia següent, per assistir juntament amb Franco a un altre funeral per l'exreina. Se celebrà a San Francisco el Grande, es va cantar la Missa de Perosi i Franco entra al temple sota pal·li, com a privilegi seu atorgat per l'Església espanyola al Caudillo de la Cruzada Nacional Católica.

De totes maneres, les coses no podien quedar així amb el seu pare. La missió de Joan Carles era aconseguir, en la mesura que fos possible, el seu suport i amb aquest objectiu li va demanar a Alfonso Armada que l'acompanyés a Estoril -mai no se les havia arreglat bé sol-, per explicar al comte de Barcelona com estaven les coses una vegada més. Armada li va parlar de l'Espanya oficial, del punt de vista de l'Exèrcit, de les pressions d'un grup important de ministres (Carrero, López Rodó, Alonso Vega, López Bravo, etc.)... I va acabar dient-li que tenia el convenciment personal que Franco nomenaria successor el seu fill. Però Don Joan no se'l va creure. "Juanito", li va dir el comte de Barcelona, "si te nombran, puedes aceptar; pero puedes estar seguro de que esto no sucederán. En la mateixa línia, el 8 de maig, Don Joan, incaut al màxim, va enviar una carta a Franco en què li proposava una reunió, "sobre aquellos puntos en donde convergen nuestros desvelos por España. Y con esta mira tan alta, ¿no parece evidente, mi General, la conveniencia nacional de que hablemos con sosiego y corazón abierto?" No hi va haver resposta.

No se sap exactament amb quina anticipació va començar a treballar l'equip de Joan Carles per tractar d'aconseguir sense problemes l'aprovació del seu nomenament per part de les Corts. Però des del mes de novembre tenien preparada la "Documenta", una espècie de currículum, resum de les activitats del príncep, que el dia del jurament distribuïrien als procuradors i a la premsa. També amb mesos de temps, amb el propòsit d'assegurar-se el vot de la Falange, Joan Carles es va

reunir amb el seu representant més destacar, Antonio Girón de Velasco, en un dinar al restaurant Mayte Comodoro. Joan Carles va intentar ser simpàtic i li va preguntar si el podia tractar de tu. "Mientras no me insulte, usted me puede llamar como quiera". Girón es va esplaiar explicant-li les escenes del Movimiento Nacional i, quan va acabar, el príncep soldat també va fer el seu paràgraf: ell era un militar i com a militar assumia la pàtria i molts dels postulats de Girón. Això sí, com que ell no era el Generalísimo Franco, va dir fent una mica de broma, havia d'anar a pixar. I és que la continència de Franco, que no es movia de la taula del Consell de Ministres durant tot un matí, va ser un dels tòpics de Règim. En definitiva, la reunió va ser un èxit. Joan Carles li havia caigut francament bé i Girón va decidir donar-li suport. Al pie va ser fonamental el "sí" rotund del primer falangista d'Espanya, com a motor que va arrossegar tots els altres. A mitjan juny, Joan Carles va viatjar de nou a Portugal per passar uns dies en família. Abans d'anar-se'n'hi, havia passat per El Pardo a acomiadar-se del Generalísimo. "Venida verme en cuanto regreséis, porque tengo algo importante que deciros", li havia anunciat. I, encara abans, havia parlat amb López Rodó, que, per la seva banda, li havia avançat que estigués preparar. Però a Estoril no va dir res d'aquestes converses. Ben al contrari, li va assegurar a Don Joan que encara no sabia absolutament res de la successió, i que, si volia, se n'anava a Portugal amb Sofia i els nens, apuntant, això sí, que si seguia a Espanya i Franco el proposava com a successor, no li quedaria un altre remei que acceptar-ho, perquè si no, Franco nomenaria Alfons de Borbó i Dampierre.

És clar que, en tot cas, no va ser prou rotund perquè, una vegada a Madrid, Joan Carles li va dir a López Rodó que no havia pogut endevinar quina seria l'actitud del seu pare quan es produís el fet. El problema va seguir així fins que, al juliol, Sainz Rodríguez va tenir la transcendental i decisiva entrevista secreta amb Joan Carles a Madrid, en què li va assegurar: "No se preocupe por su padre. De su buena reacción me encargo yo".

A penes uns dies després, el 12 de juliol de 1969, Joan Carles va rebre l'esperada trucada de Franco. Durant la cita, després de dinar a El Pardo, el dictador li va comunicar finalment la seva decisió de designar-lo successor, així com les dates previstes amb aquesta finalitat. "De acuerdo, mi general, acepto". Franco va somriure imperceptiblement i li va fer una abraçada. Quan el príncep va sortir del despatx, va poder veure que ja era allà l'ambaixador d'Espanya a Lisboa, a qui tot seguit Franco lliuraria una carta que ja tenia preparada per a Don Joan, perquè la portés immediatament a Estoril.

Així que Joan Carles va arribar a La Zarzuela, va trucar a Villa Giralda, però no es va atrevir a dir res, ni tan sols a la seva mare, i es va limitar a anunciar que Nicolás Mondéjar sortia aquella nit per portar-li una carta al seu pare.

La carta de Franco per a Don Joan, encapçalada per "Mi querido Infante", li anunciava la decisió i hi afegia: "Quiero comunicároslo y expresaros mis sentimientos por la desilusión que pueda causaros, y mi confianza de que sabréis aceptarlo, con la grandeza de ánimo heredada de vuestro augusto padre D. Alfonso XIII". I, a part, es permetia prevenir-lo "contra el consejo de aquellos seguidores que ven defraudadas sus ambiciones políticas". Quan la va llegir, Don Joan va exclamar: "¡Qué cabrón!". I ràpidament, igual que per a totes les missions sensibles, pràcticament en secret, a l'esquena dels seus consellers oficials, va trucar a Trevijano per dir-li: "Lo peor ha sucedido".

Trevijano va sortir amb el seu propi cotxe a tota velocitat i al cap de poques hores es va presentar a Villa Giralda. Quan hi va arribar, Don Joan li va ensenyar la carta de Franco, que li va provocar encara més indignació que a Don Joan. Sentenciar que era necessari respondre-hi. Don Joan li va encarregar que redactés ell mateix la resposta.

El dia següent, amb Trevijano encara clandestinament a Villa Giralda, a Don Joan li va arribar una carta del seu fill: "Como por teléfono no se

puede hablar, me apresuro a escribirte esta líneas [...]". Amb el record dels últims enfrontaments encara viu, en aquell acte d'adhesió a què no havia anat, quan va morir l'àvia... no s'atrevia a parlar-hi personalment. "Rogando a Dios que mantenga por encima de todo la unidad de la Familia", li deia a la carta, mentre esperava la reacció a una distància més que prudent, "quiero pedirte tu bendición". Aquesta carta encara va sentar pitjor a Don Joan que la de Franco. I també a Trevijano, que, ple de còlera, li va dir que, a banda de les raons familiars, havia de salvar la seva posició davant de la història: "Esta carta tiene que ser contestada con un documento que conste". I Don Joan ho va acceptar: "Paso a limpio la carta de Franco para que salga ahora mismo, y prepárame otra para mi hijo". El text que va escriure Trevijano deia: "¿Qué Monarquía salvas? ¿Una Monarquía contra tu padre? No has salvado nada. ¿Quieres salvar una Monarquía franquista?... Ni estoy de acuerdo, ni daré mi acuerdo nunca, ni aceptaré jamás que tú puedas ser rey de España sin el consentimiento de la Monarquía, sin pasar a través de la dinastía". Quan va estar acabada, Don Joan la firmà i la lacrà, i va assegurar que, juntament amb la que anava destinada al dictador, sortiria de seguida cap a Madrid.

Però amb uns altres consellers (en concret, Areilza i Sainz Rodríguez), Don Joan va redactar un altre document, un manifest bastant més suau que les cartes, que fou el que es va donar a conèixer a l'opinió pública: "[...] Para llevar a cabo esta operación no se ha contado conmigo, ni con la voluntad libremente manifestada del pueblo español. Soy, pues, un espectador de las decisiones que se hayan de tomar en la materia y ninguna responsabilidad me cabe en esta instauración", deia. Quedava clar que no pensava abdicar, però tampoc no s'enfrontava obertament amb el seu fill. Els consellers li havien recomanat que no ho donés tot per perdut i que es mantingués com a candidat de l'oposició al Règim, com a alternativa.

Quan va creure que el temporal havia passat, Joan Carles va trucar insistentment, però Don Joan no s'hi va voler posar. Segurament ho va fer la seva mare, Doña Maria, i més d'una vegada. Es diu que durant aquests dies va intervenir a favor del seu fill tant com va poder, calmant els ànims i intentant evitar que es produís una situació de ruptura irreversible. Entre ella, Sainz Rodríguez i els altres consellers, van aconseguir que Don Joan pràcticament es retirés, i li arrencaren el compromís: "Yo contra mi hijo no voy a hacer una guerra civil, no voy a enfrentarme. Yo eso no lo hago". Això sí, va prohibir als membres de la família reial assistir a l'acte de jurament a les Corts i va exigir al seu fill que tornés la plaqueta de príncep d'Astúries. En vigílies de la designació, el príncep s'havia quedat sense títol. López Rodó amb Carrero Blanco, d'una banda, i Joan Carles, amb Sofia i el marquès de Mondéjar, a La Zarzuela, de l'altra, es van haver de posar a pensar de pressa i corrents en el que podria tenir a partir d'aleshores. Pel que sembla, va ser Sofia la qui, inspirant-se en el seu propi cognom, va suggerir el de "príncep d'Espanya", del qual no hi havia cap precedent històric. I a tots els va semblar bé. Quina altra cosa podien fer?

El jurament a les Corts

Uns quants dies abans, amb la col·laboració dels seus ajudants Mondéjar i Armada, amb la de Torcuato Fernández Miranda, que no s'ho va voler perdre, i amb l'assessorament de Carrero Blanco i López Rodó, Joan Carles va enllestir el seu discurs. Després el va llegir dues vegades al dictador perquè l'aprovés definitivament.

Tot estava preparat per al gran moment del qui, a partir d'aleshores, seria proclamat príncep d'Espanya: la cerimònia del jurament, un esdeveniment d'una rellevància històrica enorme, tot i que la falta de previsió (o la premeditació, no se sap) del mateix Franco en fixar la data va fer que coincidís, ni més ni menys, amb l'allunatge d'Armstrong,

Collins i Aldrin, esdeveniment que, és dar, va restar una mica de protagonisme al del príncep als mitjans de comunicació.

El 23 de juliol de 1969, Joan Carles de Borbó i Borbó va jurar en una cerimònia solemne, com a successor a títol de rei del Generalísimo Franco, els Principis del Movimiento Nacional i les Lleis Fonamentals, una espècie de compendi, a la manera d'una constitució, de totes les disposicions legals del franquisme. "Mi pulso no temblará para hacer cuanto fuera preciso en defensa de los principios y leyes que acabo de jurar", declarava en el discurs posterior, que va ser molt ben acollit per l'audiència franquista. Només hi van mostrar el seu desacord els carlistes absentant-se de la sala, així com alguns joanistes, que van votar un "no" sonor al príncep. En total van ser quatre minuts de discurs i dotze d'aplaudiments. "Ya hay un estado monárquico decidido: la Monarquía del Movimiento", publicava exultant el diari Informaciones en portada dos dies després.

Don Joan aquell dia navegava per aigües portugueses amb el Sahilla. Els historiadors no es posen d'acord sobre si havia anat cap al nord (rumba Figueira da Foz), o cap al sud (a l'Algarve). Però el que importa és que va aconseguir desembarcar a temps per buscar un lloc per poder seguir la retransmissió de la televisió espanyola: "Qué bien ha leído Juan Carlos", va dir en acabar la cerimònia. A la nit, en aquella data ja llegendària, els nouestrenats "prínceps d'Espanya" van sopar a La Zarzuela amb els seus col·laboradors més propers. Hi havia una joia generalitzada. Es respirava a l'ambient quan en un moment d'eufòria, sense poder reprimir-se, Sofia va alçar la copa i dirigint-se a Armada digué: "Hoy tomamos el mejor vino y yo brindo por usted, Alfonso".

A partir d'aleshores, les visites de Joan Carles a El Pardo van passar de mensuals a setmanals. Tots els dilluns, a les cinc de la tarda, s'asseia amb el dictador per comentar els temes que Armada li havia preparat prèviament en unes notes i que, en tornar a La Zarzuela, tractava amb ell una altra vegada.

La soferta ciutadania anys després va haver d'aguantar molt, quan als pares de la Transició els va donar per voler convence'ns amb estudis sensats que tot allò no havia estat, en realitat, res més que una broma pesada. Joan Carles, el defensor de la democràcia, en aquell temps ja tenia absolutament decidit liquidar el Règim de Franco, segons ells. Vaja, que havia jurat els Principis del Movimiento i les Lleis Fonamentals amb els dits creuats. I fins i tot després que, el 1993, el mateix Joan Carles hagués declarat públicament: "No lo comprenderá todo el mundo... Pero si uno lo piensa bien... A menudo me he preguntado si la democratización de España hubiera sido posible al finalizar la guerra civil". I a continuació assegurava que la victòria de Franco havia estat "una paz que me transmitió unas estructuras en las que me pude apoyar".

CAPÍTOL 8

ELS ÚLTIMS PASSOS FINS A LA META

Avorrit d'esperar

Des de la designació de Joan Carles fins al 1972, Don Joan no el va voler veure. El retrobament va tenir lloc amb motiu del casament de la infanta Margarida amb el doctor Carlos Zurita, el 12 d'octubre, a Estoril. Tot i així, amb ambient de festa i tot, el comte va evitar que el fotografiessin amb el seu fill.

Foren anys difícils per al príncep, sobretot perquè, mentre esperava com milions d'espanyols -encara que cadascú amb les seves motivacions particulars- que Franco es morís d'una vegada, s'avorria. "Estoy aburrido", va dir una vegada. "He pensado en poner una granja en La Zarzuela. Estoy cansado de esta situación. Quiero saber de una vez y para siempre qué voy a hacer. Si voy a ser carpintero, que me lo digan".

De les escasses activitats que duia a terme durant la seva jornada laboral, el més entretingut era anar a El Pardo un cop per setmana. Per a l'ocasió, Armada li preparava, amb bastanta reflexió sistemàtica, unes notes. Però el cert era que aquells despatxos, que duraven una hora, normalment els dilluns després de dinar, eren molt més fascinants per a Armada que per al príncep, ja que aprofitava per apuntar els temes sobre els quals li interessava saber l'opinió de Franco. El príncep ja era prou adult per no tenir "tutors", però al llarg de tota la seva vida serà una constant tenir l'apel·latiu "Juanito", o "don Juanito", i algú a la vora que li orientés els passos en la direcció adequada a cada moment. Anirà substituint l'un per l'altre, segons que li convinguin més. En aquesta etapa en concret, aquesta persona era Alfonso Armada, el seu secretari particular. Li consultava tot. L'informava de tot, es deixava aconsellar en tot... Encara que, a poc a poc, a mesura que s'anava acostant el moment d'assumir responsabilitats com a rei, Joan Carles va anar deixant que aquest lloc d'influència, de tutoria política, l'anés ocupant Torcuato Fernández Miranda, envoltat per un equip més o menys coordinar i ben avingut de polítics joves.

A banda de les reunions d'adoctrinament amb Franco, els seus "tutors" franquistes van creure que era convenient que es formés una mica en el coneixement de l'Administració pública, passant per diversos ministeris per estudiar les competències i el funcionament de cada un, tot i que es fa difícil imaginar que podia fer exactament en aquests llocs a l'horari que se li va organitzar, entre les 5 i les 8 de la tarda, unes hores en que difícilment quedava algú a les oficines públiques. La resta del temps, rebia visitants insignes a La Zarzuela, com els ministres López Rodó i López Bravo. També solia rebre comunicacions, informes i encàrrecs: de l'Exercit, de falangistes, intel·lectuals, empresaris, periodistes...

En fi... tot molt avorrit. Així, doncs, per fer-hi més amè, Franco li va aconsellar que comencés a viatjar per tot Espanya, perquè el poble l'anés coneixent. Allò sí que era emocionant, sobretot per als seus acompanyants. En una localitat a prop de Valladolid, a la qual va anar escortat pel ministre d'Agricultura, la gent els va llançar patates quan hi van passar per davant amb cotxe. El ministre estava horroritzat i el príncep es va veure obligat a tranquil·litzar-lo: "Cálmese, señor ministro, a quien se las tiran es a mí, no a usted". Un altre dia, a València, quan anava caminant pel carrer amb el capità general de la regió, va veure un home que se'ls acostava corrents. Instintivament, en lloc d'avançar més ràpid, el príncep va fer un pas enrere i el cop de tomàquet va anar a parar al capità general, que s'havia quedat sol al mig del carrer. "Gajes del oficio, como hubiera dicho mi abuelo don

Alfonso XIII", va dir-li Joan Carles per consolar-lo. També li van llançar tomàquets quan va visitar Granada. I en un viatge oficial a Canàries, el successor de Franco es va quedar bloquejat durant diversos minuts a mig discurs, perquè no entenia la lletra del que l'hi havia escrit. Fou al president de l'Ajuntament, que havia hagut de negociar la presència del príncep amb comunistes i socialistes, encara a la clandestinitat, a qui li va tocar aguantar el xàfec.

Això sí, on no es podien permetre ximpleries era als viatges a l'estranger, i molt especialment als Estats Units. Quan hi va anar el gener de 1971, convidat per Nixon, amb motiu de l'enlairament de l'Apollo-14, durant la retransmissió en directe de televisió va ser capaç d'improvisar, sense cap mena de paper i en un anglès perfecte, davant les preguntes d'un periodista de la televisió nordamericana, suposadament per sorpresa: "La influencia que tiene en las generaciones contemporáneas la concepción del universo obliga a los hombres a salir de su aldea y procurar una visión de la vida más ancha que la que tuvieron las gentes de épocas anteriores". L'actuació brillant del príncep es va destacar a la premsa com a prova inequívoca que no era tan simple com semblava, cosa que no li va anar gens malament per rentar la seva imatge. Ja estava bastant cremat, i fins i tot havia dit: "Ya estoy harto de que aquí venga todo el mundo a chuparme el culo y luego me consideren tonto".

Preparant el terreny

Mentre Joan Carles esquivava tomàquets i visitava els edificis buits dels ministeris, els homes de l'"Operación Lolita" continuaven la dura empresa de preparar el terreny per al que vindria després de Franco. La decisió del dictador de nomenar-lo successor en gran manera havia estat fruit de la tasca tenaç de Laureano López Rodó. A partir de 1969, ell i els altres van continuar la seva estratègia per altres camins. Per liberalitzar l'economia i posar li a l'autarquia, havien de passar necessàriament per una sensible obertura a les llibertats polítiques, i n'eren perfectament conscients. El mateix López Rodó va votar a favor de la Llei per a la reforma política de 1976 i a favor de la Constitució de 1978. Per treballar en aquest terreny, necessitaven alguna cosa més que un successor col·locat a La Zarzuela.

Calia que Franco, almenys, es despregués de la funció de president del Govern en favor d'una persona que assegurés l'entronització política de Joan Carles quan morís el dictador. Sobraven arguments per fer-ho al més aviat possible, sobretot quan ETA va començar a actuar, el 1968, matant a l'agost el guàrdia civil José Pardines i el policia Melitón Manzanás, primers d'una llarga llista que el Regim no va aconseguir frenar. A començaments dels anys setanta, se succeïen les mobilitzacions de protesta a entorn d'Euskadi i els judicis del Tribunal Militar de Burgos contra nacionalistes bascos. També va ser un impuls el vessament cerebral que va immobilitzar el dictador portuguès Oliveira Salazar, en caure d'una cadira, el 7 de setembre de 1968. El cas era per prendre apunts. Aquí podria passar alguna cosa semblant en qualsevol moment. Tot i que estava molt aferrat al poder, Franco va acabar cedint el juny de 1973, designant com a president del Govern el seu assessor, l'almirall Luis Carrero Blanco. Fernández Miranda es va convertir en el seu vicepresident, ministre secretari general del Movimiento, i, a més, cada cop amb més força, l'home de confiança política del príncep Joan Carles.

Completant la feina dels tecnòcrates de l'Opus, aquests anys els Estats Units van intervenir en una direcció similar, per bé que des d'una òptica més àmplia. La inestabilitat política dels setanta era el que els preocupava més. Consideraren que, després de la purga que havia fet Franco al llarg de 30 anys, Espanya ja estava prou preparada per iniciar el camí cap a una transició pacífica. Amb una mòdica inversió politicomonetària, van engegar els seus plans per finançar i protegir equips d'etiquetes variades previstos per a la Transició, escollits

per organitzar partits polítics que serien legalitzats quan concorreguessin les circumstàncies. Els partits que calla crear, o recrear, van ser dissenyats com si es tractés de sucursals d'un centre estratègic supranacional, amb quadres que s'havien de constituir en gestors-delegats territorials. A l'electorat se li reservava la funció de simple .... consumidor' del producte, pel vot del qual un grup de partits especialment escollits competiria en regim d'oligopoli. Les "marques", eslògans i campanyes dels partits esmentats serien fabricades amb tècniques importades dels Estats Units per personatges formats i teledirigits per a aquesta funció, com Julio Feo per llançar i fer accedir al poder Felipe González, el candidat fonamental que desmuntaria els partits d'esquerres i faria que Espanya es quedés a l'OTAN.

D'acord tant amb els plans de l'"Operación Lolita" com amb els dels nord-americans, a l'entorn de la Casa del Príncep van començar a confluïr una sèrie de persones de la seva generació. Constituirien una cosa no gaire diferent del consell privat que tenia el seu pare a Estoril, tot i que mai no es reunien tots junts. D'un en un, o de dos en dos, passaven per La Zarzuela a parlar amb Joan Carles, la principal funció del qual venia a ser servir de nucli i de corretja de transmissió entre els uns i els altres. Es tractava fonamentalment de joves que ja estaven introduïts en el sistema polític del Règim, com Miguel Primo de Rivera y Urquijo (que era conseller nacional), José Joaquín Puig de la Bellacasa (segon de Fraga a l'Ambaixada de Londres), Jaime Carvajal (amic i company d'estudis de Joan Carles des de la infància, i introduït en el món de la banca), Nicolás Franco Pascual de Pobil (fill del que va ser ambaixador a Portugal, nebot de Franco i conseller nacional) i Jacobo Cano (ajudant d'Alfonso Armada a la Secretaria de la Casa del Príncep, entre altres. I el que havien de fer, la seva feina, era contactar amb persones de diversos sectors, en especial de l'oposició, per anar explicant-los a tots els plans del príncep amb vista al futur. Cada un va fer una llista de gent amb qui li semblava interessant parlar i sobre la qual es va posar a treballar.

Jacobo Cano, per exemple, va facilitar els primers contactes amb el PSOE, a través dels germans Javier i Luis Solana. Però no va tenir temps de fer gaire cosa més. Morí quan a penes havia començat, l'agost de 1971, quan el cotxe amb què anava es va estavellar contra un autobús de la Guàrdia Civil, precisament en un dels revolts de la carretera d'accés a La Zarzuela, i es va partir el coll. El relleu d'aquells contactes el va prendre Jaime Carvajal, que treballava al Banco Urquijo amb Luis Solana. Luis Solana va acabar sent ell mateix un assidu de La Zarzuela, on hi anava amb moto i hi entrava sense treure's el casc, perquè no el reconeguessin. Al grup del príncep l'hi interessava especialment perquè, sent un bon noi de la burgesia, tenia el llustre d'haver estat a la presó per vinculació amb l'Asociación Socialista Universitaria, i tenia algunes relacions, tot i que no eren orgàniques, amb el Partit Socialista. El seu germà Javier (el que va acabar sent secretari general de l'OTAN en el moment del bombardeig de Iugoslàvia), sí que estava molt més encaixat en l'organigrama del partit, i també estava al corrent de les converses, tot i que no hi participava personalment.

A banda de "fer contactes", l'entorn del príncep, com a bon gabinet de relacions públiques, s'havia d'ocupar d'anar construint una bona imatge del futur monarca. Aquesta idea ja va sorgir en l'època en què Carrero Blanco era president del Govern, una mica preocupat perquè tants cops de tomàquet no eren un bon senyal. Precisament va ser aquí on Adolfo Suárez va treballar per primer cop amb Joan Carles, des del seu lloc de director general de Televisió. S'encarregà personalment de crear una filmoteca amb imatges de Joan Carles i Sofia, en favor de la causa monàrquica joancarlista, i suprimir totes les aparicions de Carles Hug i de Don Joan.

Una altra tasca imprescindible consistia a estudiar mitjançant quins mecanismes, i en quines condicions exactament, es podria desenvolupar l'evolució cap a la monarquia. Ja havien començat abans de 1969, amb

iniciatives com la creació d'una comissió de sis militars, nomenats per l'Estat Major Central, Secció de Plans i Projectes, amb Alfonso Armada i Emilio Alonso Manglano entre altres. A aquesta comissió se li havia encarregat que estudiés el tema "Ideas básicas que deben ser mantenidas a ultranza por las Fuerzas Armadas". Es tractava de descobrir una cosa així com l'ànima de l'Exèrcit, o les raons per les quals estaria disposat a iniciar una altra guerra civil. Tot havia d'estar "atado y bien atado". L'informe, una vegada acabat, va ser lliurat a La Zarzuela. Al príncep l'hi va agradar molt.

Els anys següents es van fer molts més estudis de prospecció, sobretot dels sectors socials, com els informes FOESSA dirigits pel professor Juan Linz, sobre la realitat política i social d'Espanya. En l'enquesta que aquesta fundació va realitzar el 1970, s'arribava a la conclusió que el sistema preferit per a després de Franco era la república (per a un 49% de la població, mentre que el Règim tan sols comptava amb el 29,8%, i la monarquia, amb el 20,8%). Així, doncs, quedava molta feina per fer.

També es van encarregar anàlisis sobre les possibilitats de canvi polític respectant la legalitat franquista. El 1973, una sèrie de joves "progres", entre altres Luis Solana, cadascun dels quals va posar una quantitat, finançaren el dictamen del catedràtic de Dret Constitucional Jorge de Esteban. Quan va estar acabat, van lliurar-ne els esborranys al príncep.

Torcuato Fernández Miranda no va escriure un llibre, però també va elaborar el seu propi pla. Aquest va ser fàcil d'entendre per a Joan Carles, perquè no havia de llegir. Ja l'hi explicava el seu vell professor. Així, doncs, el que li va agradar va ser el de Torcuato, que es va convertir en l'home clau del canvi. Gràcies als estudis i les enquestes sabien que el patró dissenyat s'ajustaria al cos polític d'Espanya.

La mort de Carrero

El 20 de desembre de 1973, el Dodge negre de l'almirall Carrero Blanco va volar pels aires al carrer Claudio Coello de Madrid. Quan es dirigia, com cada dia des de feia anys, sempre seguint el mateix itinerari, a la missa de nou d'una església del carrer Serrano, enfront de l'Ambaixada dels Estats Units, com un coet, de sobte, va pujar a gran altura per anar a caure al pati interior d'un convent de jesuïtes. Amb una travessia com aquella, l'almirall, el xofer i l'escorta personal van morir a l'acte.

La princesa Sofia se'n va assabentar abans que el príncep i que la majoria dels espanyols, quan anava amb el cotxe per dur els nens al col·le, perquè tenia per costum escoltar la freqüència de la Policia per ràdio. Quan va arribar a La Zarzuela, va anar a dir-ho ràpidament a Joan Carles al seu despatx. En aquell moment li trucaven per donar-li la notícia.

Els prínceps van voler anar de seguida a l'hospital, però Armada no estava gaire segur que fos prudent, i va decidir enviar-hi abans una "avanzadilla", en missió d'exploració, perquè no sabien si era un fet aïllat o si era una acció coordinada de manera més àmplia. Per fi, els va donar permís i els prínceps van marxar amb un cotxe que conduïa el mateix Joan Carles, tot i que ja no hi havia ferits per visitar. Després, en tornar a La Zarzuela, el príncep va parlar amb Franco, i van arribar a l'acord que acudiria a presidir l'enterrament representació seva, vestit amb l'uniforme de marí per honorar l'almirall.

L'atemptat contra Carrero tenia el clar objectiu de desactivar, o com a mínim entorpir, els mecanismes que havia posat en marxa el Règim per facilitar la transició de poders a Joan Carles quan Franco morís; és a dir, la perpetuació del mateix Règim. Però curiosament, les revisions recents sobre la Transició s'han negat a entendre-ho així. Segons l'excèntrica nova versió que van elaborar periodistes del calibre de Victoria Prego (rellançada últimament a l'actualitat amb la seva cèlebre

frase "¡A por ellos!", a la Puerta del Sol de Madrid), ETA pràcticament devia pretendre boicotejar el camí cap a la democràcia, encarnada en el mateix Carrero Blanco, un demòcrata de tota la vida com sap tothom i, per complicar més la peripècia, els serveis secrets dels Estats Units devien haver col·laborat en l'atemptat amb ETA, malgrat que els pares de la nova versió de la història no poden aclarir amb quina intenció exactament. Sobren comentaris crítics sobre aquestes versions de martingales palatines. La falta de rigor està protegida per la constant desinformació dels mitjans de comunicació, amb una rellevància especial de l'espectacle televisiu en què es debaten els informatius.

L'única cosa certa és que la mort de Carrero va suposar un trastorn important per als plans ja elaborats pel grup concret dels tecnòcrates monàrquics de L'Opus, involucrats en l'"Operación Lolita". Més que res, perquè a Franco, ja en plena decadència física, se li va acudir inexplicablement aprofitar per fer un canvi en la línia de govern, probablement influenciat per la seva família. Davant de la sorpresa general, nomenà president del Govern Carlos Arias Navarro, un falangista, quan el més lògic hauria estat que a Carrero el succeís el seu vicepresident, Torcuato Fernández Miranda. Arias era precisament el polític responsable de la catàstrofe de l'atemptat, com a ministre de la Governació (Interior). Conegut popularment amb el sobrenom d'"El carnicero de Málaga" (que s'havia guanyat en la seva època de repressor, com a fiscal militar a la postguerra de Màlaga), no es podia dir que fos un home especialment carismàtic. I ningú no va entendre el seu nomenament. Però tampoc l'enigmàtica frase "no hay mal que por bien no venga", que va dir el Caudillo en referir-se a la mort de Carrero, al seu discurs, surrealista, de cap d'any. Que les seves decisions fossin compreses o enteses no era una de les preocupacions més grans de Franco.

L'única cosa que va passar va ser que Franco va seguir els consells del que es coneixia com a "el búnker" o "aparato de El Pardo", un grup molt proper a ell que integraven la seva senyora, Carmen Polo; el seu gendre, el marquès de Villaverde; el seu metge, Vicente Pozuelo; i els seus ajudants, el general José Ramón Gavilán i el capità de Marina Antonio Urcelay. Arias Navarro representava per a ells la garantia que podien seguir sent allà, manant, en el futur. Per al grup "Lolita" tot es va esfondrar momentàniament. Els bornes de l'almirall van ser destituïts en cadena: Gregorio López Bravo, José María López de Letona, Gonzalo Fernández de la Mora... Torcuato Fernández Miranda, que també va pronunciar un simpàtic discurs en aquella època, com a comiat del seu càrrec, en què parlava de "nubarrones" i altres fenòmens atmosfèrics que patia Espanya, va ser pràcticament expulsat de la vida política i es va haver de refugiar a la residència del Banco de Crédito Local. Laureano López Rodó va tenir més sort, amb nova destinació a Viena, d'ambaixador. Però ells i els altres després van tornar, amb la pujada al tron de Joan Carles.

Per la resta, que Arias fos al capdavant no seria tan transcendental. Potser no era tan hàbil com Fernández Miranda, cosa que podria haver dificultat el canvi pacífic, sense ruptura. Però els plans USA van seguir endavant amb ell. A l'entorn del príncep no hi va haver canvis. La feina dels seus col·laboradors va seguir avançant en la mateixa línia. I Arias, a la seva manera, va fer l'esborrany del seu propi pla de transició pacífica.

El 12 de febrer de 1974 el va exposar davant les Corts en un memorable discurs, que alienta una mica el ritme sobre el dels de l'Opus, però no introduïa canvis substancials. El seu programa, com el d'aquells, rebutjava tota "ruptura", l'opció per la qual es lluitava en els moviments populars. La diferència entre Arias i els tecnòcrates estava en el fet que l'oberturisme projectat es basava en la modificació de les Llei Fonamentals no per la via de reforma, com al pla de l'Opus, sinó per la via d'interpretació. Igual que l'"Operación Lolita", l'"Espíritu del 12 de octubre" d'Arias Navarro consistia a "vestir el ninot" del franquisme amb una nova disfressa, sense canviar-ne l'essència. Per

posar el seu pla en marxa, d 16 de desembre de 1974, Arias va aprovar l'Estatut de les associacions polítiques, de tan poc abast que va semblar ridícul fins i tot als mateixos falangistes.

Amb "Operación Lolita" o sense, fos com fos, el Règim va poder recompondre la situació política sense excessius problemes després de la mort de Carrero. Això no vol dir que, al principi, no suposés en efecte un moment especialment perillós, pel buit momentani de poder que implicava, per a l'estabilitat. Així ho van creure, entre molts altres, Trevijano i Don Joan, que aleshores van veure una oportunitat, recolzant-se en l'oposició democràtica, per provocar la ruptura amb la finalitat particular, en el cas del comte de Barcelona, de recuperar la corona que havia perdut el seu pare i que ara li volia arrabassar el seu fill.

Aquest cop va ser Trevijano el qui va trucar a Don Joan, i no a l'inrevés, de seguida que va tenir notícies del que havia passat. I li va organitzar, a París, a l'Hotel Meurice, una entrevista amb tots els exiliats, amb els intel·lectuals, amb la gent de Ruedo Ibérico... La idea era que Don Joan fes unes declaracions al diari francès Le Monde, la bíblia del progressisme europeu, en què es manifestés en contra de tot el que significava la dictadura. Naturalment, eren fruit de la creativitat de Trevijano, i es resumien en dotze punts clau, que incloïen l'amnistia, la legalització de tots els partits polítics, un referèndum per decidir si es volia monarquia o república, el reconeixement dels drets de les dinasties nacionals de l'Estat, l'establiment complet de les llibertats i drets civils, la llibertat sindical i de premsa, la independència del poder judicial i la separació entre Església i Estat. Després de les declaracions, els diversos partits polítics i grups de l'oposició s'hi van anar sumant en cadena, donant-hi suport, per crear una situació irreversible de ruptura contra el Règim. Tots acceptaren el projecte. Don Joan es va fer demòcrata per a l'ocasió i també hi accedí. La publicació estava prevista per al dia 28 de juny.

Però quan ja estava tot llest, la intervenció de Joan Carles i dels consellers tradicionals de Don Joan va espatllar l'assumpte a l'últim moment. Tot i que era clar que la iniciativa suposava la ruptura, alhora que amb Franco, amb el seu fill, Don Joan va tenir l'ocurrència de consultar-l'hi, en una entrevista a Palma de Mallorca, on havia anat a reparar el seu barco. Com a prova que després de la mort de Carrero no veia la cosa tan malament com Fernández Miranda i els altres, el príncep va fer tot el que va poder per treure-li la idea del cap. D'altra banda, els consellers del comte insistiren en el fet que la Restauració només es podia fer amb el suport de l'Exercit, i que allò suposaria la fi de la monarquia, qüestió en què, probablement, tenien tota la raó. I finalment, molt a prop ja del dia 28, a la segona quinzena de juny, el secretari de Don Joan va trucar a Trevijano per dir-li que se suspenien les declaracions. Don Joan no s'hi atrevia, deia que estava abandonat per tothom, que no comptava ni amb el suport familiar ni amb el dels monàrquics, que l'únic que creia en ell era el mateix Trevijano...

Sense donar-se per vençut, Trevijano no va tenir més remei que continuar endavant sense ell. Transformà el text de les respostes de Don Joan en els dotze punts de la declaració programàtica de la Junta Democràtica, una nova plataforma que agrupava diversos sectors de l'oposició, que es va reunir per primera vegada el 25 de juliol de 1974 a l'Hotel Intercontinental de París.

Aquest sí que va ser el final definitiu de Don Joan. Aquest, que sempre s'adonava una mica tard de les coses, el juliol de 1974 encara feia declaracions de caire liberal, com si encara estigués a temps d'alguna cosa: "Concibo la monarquía como garantía de los derechos del hombre y sus libertades...". Quan les va fer, se li va prohibir posar els peus a Espanya i Joan Carles va haver de demanar disculpes, deplorant les seves paraules davant de Franco, que li va dir: "No se

preocupe. Otras veces hemos superado circunstancias parecidas". El príncep, emocionat, el va abraçar efusivament.

Suresnes i altres desgràcies de l'oposició

Més inquietant encara per al Règim que la mort de Carrero, que al cap i a la fi va ser substituïble, va ser l'esclat de la Revolució dels Clavells, l'abril de 1974, al veí Estat portuguès. I no solament per als espanyols que hi residien, que van veure com els radicals incendiaven la residència de l'ambaixador. Allò podia ser contagiós.

Després es va veure que no n'hi havia per a tant. Els principis revolucionaris inicials van ser traïts i, a poca poc, la situació es va anar calmant i anà retrocedint, fins a situar-se dintre dels paràmetres de les democràcies europees. En la comunitat d'exiliats aristocràtics d'Estoril, alguns havien fugit a l'estranger a tota velocitat, preocupats, sobretot, per les seves propietats. Però d'altres no només s'hi van quedar, sinó que van aprofitar la situació per comprar barat als que sortien corrents. Com el duc de Braganza, pretendent a la Corona lusa, que es va fer una finca i un palau romàntic a Sintra, que avui valen més de 30 vegades més del que li van costar Don Joan també s'hi va quedar i, molt digne, va dir: "Le debo tanto a Portugal, que prefiero la inseguridad i el riesgo antes que dañarle en lo más mínimo". En realitat, Mário Soares li havia garantit la seguretat de Villa Giralda i els seus ocupants.

Però tot i no tenir un èxit rotund, la Revolució dels Clavells significava un precedent molt dolent, una situació nova que calia aprendre a controlar. Un mes després de l'esclat, la Comissió Trilateral ja es va reunir per estudiar mesures polítiques que evitessin l'accés al govern per la via electoral-parlamentària de l'esquerra, a Portugal i als diversos països en perill, entre ells Espanya, que es preveia que es convertiria en "democràtica" en un futur molt proper. La Trilateral era i és un consorci d'empreses transnacionals i de bancs, una espècie de govern mundial a l'ombra, impulsat des del grup econòmic Rockefeller. Primer va tenir èxit dirigint el món de manera informal, però després, l'octubre de 1973, va instituir una organització formal, la Trilateral Commission. Representava la concentració més gran de riquesa i de poder econòmic que s'hagi pogut reunir mai en la història, i té tres oficines principals -a Nova York (nucli de la zona d'Amèrica del Nord), París (per a l'Europa Occidental) i Tòquio (per a l'àrea asiàtica)-, fet d'on prové el seu nom.

Les conclusions fonamentals de la seva reunió de 1974 es van recollir en un informe, que coincideix inequívocament amb els diversos passos que es van anar seguint a Espanya els últims anys de la dictadura i els primers de la Transició. Entre les mesures que es proposaven hi havia, per exemple, la de suprimir les lleis que prohibien el finançament dels partits polítics per part de les grans empreses. En general, es tractava de no deixar el funcionament democràtic a l'atzar, i establir una espècie de Pacte Atlàntic en el terreny ideològic, que contingüés l'excessiva voluntat de canvi dels països. Els partits havien de dependre dels "inversors capitalistes" i transformar-se en una subspècie d'empresa, amb plantilla de producció política segons el "mercat". El finançament il·legal i la corrupció no són més que una part de la mecànica, posada al descobert posteriorment.

A Espanya, en una primera fase, abans de la mort de Franco va ser fonamental el suport polític i financer d'organitzacions centrades en la República Federal d'Alemanya (les internacionals democratacristiana, socialdemòcrata i liberal), per recrear els partits polítics que tindrien el poder uns anys més tard. H juliol de 1974, es va convocar a Suresnes (França), amb molta urgència i amb el finançament del partit en el Govern de la RFA, un conclave de joves escindits dos anys abans del tronc del PSOE, que situí al capdavant l'equip de Felipe González, els socialdemòcrates de la basa nord-americana disfressats d'esquerres. I

els col·laboradors de Joan Carles van intensificar els contactes amb l'oposició controlable.

José Joaquín Puig de la Bellacasa, que just abans d'entrar al servei de Joan Carles havia estat a l'Ambaixada de Londres amb Fraga, es va encarregar fonamentalment d'ajudar el príncep a mantenir contacte amb la premsa, sobretot amb l'estrangera, i amb alguns polítics de l'oposició. Havia estat membre fundador d'un grup que s'anomenava Asociación Española de Cooperación Europea, que reunia monàrquics democristians i liberals (com Íñigo Cavero, Fernando Álvarez de Miranda i Leopoldo Calvo Sotelo), i es va ocupar especialment d'aquest sector. Però també va portar a La Zarzuela gent com Fernando Morán, José Pedro Pérez Llorca, Manuel Villar Arregui, Jordi Pujol i alguns nacionalistes bascos de dretes.

Un altre col·laborador de Joan Carles, Nicolás Franco Pascual, el nebot del dictador, es va encarregar de fer una altra llista amb les cinquanta persones que considerava que tenien més pes en l'arc polític i social del país, des de la dreta establerta en el poder fins a l'esquerra que es refugiava en la clandestinitat. I es va dedicar a entrevistar, un per un, els que hi havia apuntat. El que li interessava saber al joancarisme, amb tanta exactitud com fos possible, era el grau de flexibilitat política en l'Espanya que Franco traspassava a Joan Carles. Volien tenir controlat fins on serien capaços de sacrificar-se, tant els que eren al poder com els que eren a l'oposició, per aconseguir el consens d'una reforma pacífica.

A finals de 1974 van tenir lloc les seves trobades amb Santiago Carrillo i amb Felipe González. No era una cosa que es fes a l'esquena de Franco, en absolut. De fet, pràcticament es va anunciar a la premsa. L'abril de 1975, la revista Cambia 16 va publicar una entrevista amb el nebot del dictador, amb la seva foto a la portada, en què es declarava "demòcrata". Entre altres coses, deia que era "urgente dar voz legal y voto correspondiente a la izquierda". I hi afegia: "No tiene por qué haber presos políticos. Es absurdo seguir pensando en la existencia de delitos de opinión". I tot això, sense que es produís cap escàndol, després que l'entrevistat llegís les galerades enviades per la revista i ho comentés amb Franco.

Amb Santiago Carrillo ja hi havia hagut alguns intents de contacte previs, abans del de Nicolás Franco. En una rocambolesca operació, Joan Carles havia enviat el seu amic Manuel Prado y Colón de Carvajal a Romania per sol·licitar la mediació del president Ceaucescu, a qui el príncep havia conegut a les festes commemoratives del xa d'Iran, a Persèpolis. Quan només havia posat els peus a Bucarest, tot i la carta de presentació que portava, Prado no va poder evitar que el tanquessin durant dos dies. Després d'aclarir la seva situació, va ser rebut per Ceaucescu, però l'enrevessada gestió va servir més aviat de poc. El president romanès va intentar organitzar una entrevista entre Carrillo i el general Díaz Alegría, que al final no es va poder dur a terme i, a més, li va costar el lloc a l'aleshores cap de l'Alt Estat Major de l'Exèrcit.

L'aproximació del nebot de Franco a l'estiu de 1974 va sortir molt millor. Viatjà personalment a París per reunir-se amb el líder del PCE, i van dinar junts al Vert Galan amb el visticplau del Règim. El PCE era el partit més important de l'oposició i es pensava que legalitzar-lo evitaria que el PSOE aglutinés tota l'esquerra. El representant del príncep va treure una "impresión positiva y constructiva de la reunión". De fet, Carrillo va comprometre el PCE a no moure ni un dit fins que Joan Carles fos coronat rei, i a reconèixer la monarquia a canvi de legalitzar el partit. No es podia demanar més.

Al cap de poc temps, Nicolás es va entrevistar amb Felipe González a Madrid, en un sopar a casa de José Armero, a Pozuelo. D'aquesta entrevista encara en va sortir més content. El Partit Socialista girava cap a l'electorat socialdemòcrata, per a la qual cosa assumia que hauria d'abandonar una sèrie de dogmatismes inflexibles. Tot anava sortint tan

bé, d'acord amb les directrius marcades des de la Tritateral i els Estats Units, que pràcticament semblava que hi hagués telepàtia. Un col·laborador del president Ford, després d'entrevistar-se a Madrid el maig de 1975 amb Joan Carles, declarava a Le Monde: "La transició governamental a Espanya s'efectuaria en el transcurs dels propers cinc anys". Al setembre, Felipe González deia al diari suec Dagem Nyheten. "Espero la instauració de la democràcia a Espanya d'aquí a cinc anys". Això sí, fins al 1976 -per a alguns detalls com el tema de l'OTAN, encara més temps-, tant Carrillo com González van postular en públic exigències en contradicció amb els compromisos que ja havien adquirit en nom dels seus partits, encara secrets fins i tot per a la seva pròpia militància de base. Que continuessin parlant de la formació d'un govern provisional, l'amnistia, les llibertats, el referèndum sobre monarquia o república..., només era una qüestió d'imatge, teatre per a les masses.

L'últim obstacle borbònic

"Si dos tetas valen más que una carreta, imagínate seis tetas a la vez... Vamos a ver qué pasa", va dir Joan Carles a més d'un al seu despatx de La Zarzuela, quan va veure que a l'equip del búnquer d'El Pardo s'hi allistava, trepitjant en ferm, María del Carmen Martínez-Bordiú, la nietàsima, després de casar-se amb Alfons de Borbó i Dampierre. La boda de la seva mare ja havia incorporat una peça d'artilleria, el marquès de Villaverde. Però el Dampierre era el més perillós de tots. El fill de Jaume, el germà gran de Don Joan era el preferit dels falangistes per succeir Franco des de feia anys i tot i que no era fàcil que el dictador es pogués fer enrere en el nomenament de Joan Carles, la cosa tenia el seu perill. El príncep ho va poder percebre clarament quan, després de la cerimònia nupcial "al, celebrada el 8 de març de 1972 a la capella d'El Pardo, Doña Carmen Polo, senyora de Franco, es va inclinar reverencialment davant la seva néta com si fos una reina. Un altre detall que no li va agradar gens va ser que l'infant Don Jaume regalés al dictador un Toisó d'Or, assumint el paper de cap de la Casa de Borbó; i molt menys que Franco l'acceptés -tot i que no el va usar mai-, després d'haver rebutjat el que li havia ofert el seu pare deu anys abans.

Poc temps després, al mes de juliol, quan van coincidir a Estocolm, Alfons li va dir a López Rodó: "Reconozco la instauración del 22 de julio y a mi primo en tanto respete los Principios fundamentales. Si no los respetara, dejaría de reconocerle". L'exministre de l'Opus va haver d'informar Joan Carles d'això i, poc després, a l'octubre, del fet que el seu cosí havia demanat a Franco que el nomenés príncep. Pel que sembla, Carrero havia defensat l'assumpte com millor havia pogut, dient-li al seu Caudillo que això només s'havia de fer a petició de Joan Carles. I Franco no va veure el problema per cap banda: li va dir a Carrero que redactés un esborrany de la sol·licitud perquè el seu successor el firmés immediatament. Fou un mal tr~mgol per al príncep, que volia seguir ostentant el títol en solitari. Si oficialment hi havia dos prínceps, era com si hi haguessin dos successors. Era posar-ho massa fàcil al Dampierre. Però no es podia enfrontar amb Franco. Allò era un parany.

Per solucionar-ho, Joan Carles va anar a veure el Generalísimo el dia 20, després del funeral per Primo de Rivera al Valle de los Caídos. Però no es va atrevir a dir-l'hi cara a cara, i li va lliurar "una nota", que li havien preparat els seus col·laboradors amb molt de seny, "negociant" una sortida al conflicte. Argumentava que la coincidència de títols produiria confusió i que, a més, allò de "Príncipe de Borbón" (que era el que Alfons havia suggerit) sonava "muy francés". Proposava com a compensació que se li concedís el tractament d'altesa reial i el títol de duc de Cadis. I Franco acceptà, cosa que va suposar una victòria moral per a Joan Carles. El 22 de novembre, coincidint amb el naixement del primer besnét del Caudillo, que també ho era d'Alfons

XIII, dictà un decret pel qual, "a petición de su Alteza Real el Príncipe de España", concedia a Alfons de Borbó i Dampierre les dues distincions proposades.

L'últim obstacle borbònic semblava que s'havia superat feliçment. Mentre va viure, Franco no va deixar veure mai que dubtés el més mínim de la decisió que havia pres el 1969. De fet, no es va preocupar d'atendre al seu gairebé consogre, l'infant Don Jaume, durant els últims anys de vida, en què, sempre escàs de diners, fins i tot va haver de deixar la seva casa a Rueil-Malmaison perquè no podia pagar-ne el lloguer. Al Caudillo no li queia bé. Després d'haver-se divorciat de Manuela Dampierre, se li havia acudit casar-se (un matrimoni no reconegut per l'Estat espanyol) amb Carlota Tiedeman, una prussiana alcohòlica, cantant de cabaret. El març de 1975, a París, durant una violenta discussió amb Carlota, Jaume va caure i es va ferir al cap. Morí al cap d'uns quants dies, el 22, després de ser traslladat a l'hospital Saint-Gall de Suïssa.

Quan Don Jaume va morir, Alfons de Borbó i Dampierre va assumir a partir d'aleshores que ell era el cap de la Casa de Borbó. Encara que hagués reconegut la renúncia del seu pare al tron, que no era el cas, això no tindria per què haver suposat una renúncia implícita també a aquest altre honor, que li corresponia com a primogènit d'Alfons XIII. Com que una cosa era Franco, i una altra cosa era el búnquer, ell i la seva família política van continuar intrigant per desplaçar Joan Carles durant els mesos escassos que li quedaven al decrepit dictador, que vivia l'última tardor. I com que estava tan malalt que passava inconscient la major part del temps, Joan Carles va tornar a patir per la seva sort, davant la possibilitat que l'aparell d'El Pardo o els falangistes donessin un cop de timó d'última hora.

"¿Qué está pasando con el duque de Cádiz?", demanava consell al doctor Pozuelo, sense saber què havia de fer. I el metge dels d'El Pardo li va suggerir, sobretot, que el tractés amb afecte. "Dígale que le quiere más que a su padre, porque su padre quiere quitarle el reino y él, en cambio, quiere dárselo". I també, mentre Sofia assentia amb el cap: "Juegue usted mejor sus cartas, Alteza. ¿No se da cuenta de que los hijos del duque de Cádiz se pasan aquí todo el día llamándole abu, abu, sin parar? Yo le recomiendo que venga usted todos los días, aunque sea un rato, y que traiga a sus hijos para que estén con él, para que sienta el afecto que le tenéis". Obedient, Joan Carles va visitar el Caudillo més sovint amb els nens i va deixar per a la història escenes entranyables de tota la família unida acudint al Pazo de Meirás a veure l'"abuelito". Quan va haver d'entaular l'última i decisiva batalla, va vèncer al seu cosí sense massa problemes.

No obstant això, com si realment hagués assolit la Corona de França - que era una altra de les seves pretensions com a Borbó, després heretada pel seu fill Lluís Alfons-, Alfons de Borbó i Dampierre va tenir l'honor de morir decapitat per un cable que es va interposar en el seu camí mentre esquiava a Beaver-Creek, Colorado, el 30 de gener de 1989.

Rei interí

Abans que Franco acabés de morir, cosa que li ocupà diversos mesos d'agonia, el príncep va tenir ocasió d'establir-se interinament en el lloc de rei durant un temps i, d'aquesta manera, demostrar, a ell mateix i a tots els espanyols, del que era capaç.

La primera vegada va ser el juliol de 1974, quan el Caudillo es va posar malalt amb una flebitis a la cama dreta i va haver de ser ingressat. Ja veia venir la parca i va comentar a dir: "Esto es el principio del fin". Va cridar el president Arias i va manar que es preparés el Decret de traspàs de poders per aplicar l'article 9 de la Llei orgànica... "por si acaso".

I abans que es fes el tràmit esmentat, el 18 de juliol, Joan Carles el va substituir presidint a La Granja la recepció que Franco acostumava a

oferir cada any per commemorar una data colpista tan important, i que aquell any, entre les atraccions, comptava amb un muntatge sobre la vida de Boquerini a la cort dels Borbó, escrit per Antonio Gala per a l'ocasió.

Els dies següents, Franco no millorava. I Joan Carles, probablement aconsellat per qui ho sabia millor, era contraria assumir la interinitat. "Contentaos con esperar", li deien els del seu entorn, que van moure tots els fils per intentar retardar-ho tan com van poder. Es preparaven per a alguna cosa més important, aprofitar la malaltia del Caudillo per declarar rei directament Joan Carles, i que fos rei del tot, un rei amb les mans lliures. Pío Cabanillas, aleshores ministre d'Informació i Turisme, va ser un dels qui va participar en aquell contuberni, i el cap de turc que va pagar la maniobra monàrquica amb el càrrec, del qual va ser cessat a l'octubre.

Joan Carles anava a veure el Caudillo a l'hospital tots els dies i li deia amablement que la seva malaltia no era prou greu per justificar el traspàs de poders. Però no va poder ser. Un dia Franco va ser víctima d'una forta hemorràgia i els metges que el cuidaven es mostraven pessimistes. Calla actuar ja. I el príncep, el 20 de juliol de 1974, va decidir assumir la prefectura de l'Estat, encara que fos de manera interina. "¡Vaya, buen servicio que has hecho a ese niño de Juan Carlos!", li va dir empenyat el Villaverde al doctor Gil quan se'n va assabentar. Tot el "búnquer" estava que mossegava.

Aquell dia mateix, el príncep va durar el primer acte oficial del seu mandat interí: la signatura d'una declaració conjunta per prorrogar el tractat d'ajuda mútua amb els Estats Units. I el seu càrrec ja no va donar massa més de si. No li va agradar mai renunciar a les seves vacances i no es perdria l'estiueig a Mallorca només perquè fos cap de l'Estat en funcions. Franco va sortir de l'hospital el 30 de juliol i va tornar a El Pardo, on Joan Carles va anar en visita llampec des de les illes Balears, per presidir un consell de ministres el 8 d'agost. Després, a mitjan mes, Franco es va reunir amb la seva família al Pazo de Meirás per passar-hi la convalescència. I un altre cop hi va haver d'anar volant Joan Carles, aquesta vegada una mica més lluny, a Galícia, per presidir un altre consell el dia 30. Quan va visitar el Caudillo, el va trobar francament recuperat, passejant pel jardí, però tan sols va aconseguir que li digués: "Alteza, creedme, lo estáis haciendo muy bien. Continúad". Aquella nit mateix el príncep va agafar l'avió cap a Palma de Mallorca.

Però Cristóbal Martínez-Bordiú, marquès de Villaverde, i que a més de marquès era doctor, havia format un equip de metges molt ben triats per garantir que el Caudillo es curés immediatament a qualsevol preu. I no van trigar a aconseguir-ho. Menys de 50 dies (43 exactament) va ser el que va durar el càrrec de rei interí, abans que l'aparell d'El Pardo aconseguís que donessin l'alta a Franco i aquest cridés de nou Arias per anunciar-li: "Arias, ya estoy curado. Prepara los papeles". La major part del temps Joan Carles se l'havia passat de vacances a la platja.

De totes maneres, allò de la recuperació miraculosa de Franco no s'ho va creure ningú, ni ell mateix. A la primavera de 1975 va visitar Espanya el general Walters, un pes pesant a la CIA. Es va reunir amb el Generalísimo i, després de parlar-hi una estona de coses intrascendents, Franco li va preguntar obertament: "¿Usted viene a saber qué pasará en España el día que yo muera? Pues voy a decírselo: reinará el príncipe don Juan Carlos, que es lo establecido, y se hará lo que el pueblo español quiera. De los políticos no me fío". Walters també va estar amb personal de La Zarzuela, concretament amb Armada, que li va assegurar que, igual que l'aparell havia funcionat per a la interinitat, funcionaria després. Una mica més endavant va visitar Espanya el president Ford. Unes visites tan reiterades dels nordamericans desvetllaven que el final no podia ser massa lluny.

Utrera Molina, que era el ministre secretari general del Movimiento, un dia va gosar dir-li a Franco que el príncep podria no estar

"sinceramente identificado" amb la continuïtat del Règim. Davant d'aquest comentari, Franco va canviar de color, obrí els ulls desmesuradament i amb un desgrat patent va exclamar: "Eso no es cierto y es muy grave lo que me dice". Utrera, i qualsevol altre que hagués pogut tenir algun dubte, no van haver d'esperar gaire per comprovar que el que tenia la raó era Franco. Després de l'estiu de 1975 es van celebrar diversos consells de guerra i van ser condemnats a pena de mort onze presos polítics. Sis van ser indultats, i el 27 de setembre es va complir la sentència dels altres cinc: tres membres del FRAP (Front Revolucionari Antifeixista Patriòtic) i dos d'ETA. El rebuig internacional va ser considerable. S'assaltaren les ambaixades espanyoles per tot Europa, fins i tot algunes van ser saquejades, i a l'interior diversos països van retirar els seus representants. El primer d'octubre, a la Plaza de Oriente, després dels afusellaments, el príncep va aparèixer al costat de Franco al balcó del Palacio Real. La manifestació, l'últim acte de masses del franquisme, tenia com a objectiu mostrar l'adhesió al Caudillo per compensar-lo de les múltiples condemnes internacionals que havien provocat els afusellaments. El dictador va parlar, davant de centenars de milers de persones congregades, de la subversió comunista i el complot judeomasonic, la cançó dels últims quaranta anys, per acabar dient: "Evidentemente, el ser español vuelve a ser una cosa seria en el mundo". Joan Carles va restar impassible al seu costat mentre la gentada cridava consignes com "No queremos apertura, sino mano dura", "Muera el comunismo", etc. Mentre llançava la seva magarrufa, cinc membres dels cossos de seguretat de l'Estat, el mateix nombre que el d'afusellats, morien en un atemptat dels GRAPO.

Els últims dies d'octubre Franco va tornar a posar-se malalt. Cristóbal Martínez-Bordiú, marquès de Villaverde, que era cap dels serveis de cardiologia de la clínica La Paz, va insistir en el fet que no es traslladaria d'El Pardo. Hi reuní un equip de metges triats per ell perquè vigilessin permanentment la seva salut, amb el material suficient per muntar una UVI i, fins i tot, operar si calla. El dia 17 Joan Carles va trucar a Fernández Miranda per dir-li: "El viejo está mal. Quiero verte el lunes a las 7:30". Durant aquesta segona i definitiva malaltia, van intensificar els contactes que mantenien des de 1960 d'una manera més o menys permanent. Des de 1973 Torcuato era el candidat de la monarquia per ser el president del primer Govern. Però abans que arribés aquest moment, Joan Carles va haver d'assumir una vegada més el lloc de cap de l'Estat interí, per resoldre un problema que no podia esperar.

La posició espanyola al Sàhara, una de les seves últimes colònies, estava sentenciada pels organismes internacionals i per l'organització política dels sahrauis, el Front Polisario, partit que buscava la independència. Però l'oportunitat la va aprofitar el Marroc, que volia annexionar-se al regne alauita. L'Haia ja havia dictat sentència sobre el conflicte, en què reconeixia als habitants, sota control espanyol, el dret d'autodeterminació. Però Espanya feia temps que retardava sense motiu el referèndum popular que havia promès perquè el poble sahrauí pogués decidir per si mateix. A finals d'octubre, el rei Hassan II, aprofitant la situació de buit de poder, va organitzar la Marxa Verda, una espècie d'invasió civil per ocupar la zona nord del territori. Començà amb la concentració a prop de la frontera de 200.000 persones disposades a avançar en un front cap a Al-A'yun. La Marxa Verda va començar l'1 de novembre de 1975. Aquella mateixa data, Joan Carles, després de pensar-s'ho molt (tot i que Franco ja feia uns dies que estava inconscient), va assumir la prefectura de l'Estat. El Caudillo, que ja tenia redactat el comiat als espanyols, aquesta vegada ni tan sols es va assabentar de la substitució.

Uns dies abans, el príncep s'havia reunit a La Zarzuela amb els caps militars, presa del pànic i amb la tensió pels núvols, fins al punt que va necessitar assistència mèdica. Fou la princesa Sofia qui va dir: "Los generales deben estar con sus tropas". I li va demanar que com a regal

d'aniversari (que era el 2 de novembre) li oferís anar al Sàhara. La idea no va agradar a Mondéjar, tot i que Armada va intentar explicar-li que el risc era mínim. En realitat, ja s'havia pactat amb el rei Hassan II. I el gairebé rei, "heroicament", va acabar acceptant fer el viatge. En realitat, en la visita llampec el que va fer va ser comèdia als militars que estaven destinats a la zona (que ni tan sols havien estat proveïts de munició per repel·lir la invasió) i amb una conferència, una desfilada, un dinar al casino, cerimònia de condecoracions, copa amb caps i oficials... S'organitzà una retirada "honorable". Però el viatge va ser considerat tot un èxit i, quan va tornar, just el dia següent, l'esperaven a l'aeroport, per rebre'l a so de bombo i platerets, Milans del Bosch i els comandaments de la Divisió Cuirassada.

Quan va tornar a La Zarzuela, va rebre una trucada del rei Hassan II. Segons la versió oficial, el seu viatge l'havia deixat tan impressionat que avortaria la Marxa Verda. El cert és que l'Estat Espanyol va evacuar les tropes i deixà els sahrauís abandonats a la invasió marroquina i mauritana, cosa que no va resoldre el conflicte, tret del que corresponia al príncep, que va donar l'assumpte per acabat.

Després d'aquesta brillant operació, Joan Carles va continuar fent visites diàries a Franco, fins que va morir, el 22 de novembre de 1975. Poc abans, van tenir un emotiu comiat. El príncep es va acostar a la capçalera i el dictador li va agafar la mà, l'hi va estrènyer molt fort i li digué en un sospir: "Alteza, la única cosa que os pido es que mantengáis la unidad de España".

TERCERA PART

EN NOM DE LA SANTA TRANSICIÓ

CAPÍTOL 9: POSTFRANQUISME CORONAT

CAPÍTOL 10: EL GOVERN DE SA MAJESTAT

CAPÍTOL 11: TURISTA ACCIDENTAL A GERNIKA

CAPÍTOL 12: 23-F. EL COP

CAPÍTOL 9

POSTFRANQUISME CORONAT

"¡Muera el rey fascista!"

A banda del tema sagrat de la unitat d'Espanya, Franco, amb el seu atado y bien atado" famós, havia deixat Joan Carles ben collat al tron de la prefectura de l'Estat.

Villaverde i els Franco havien fet tot el possible per mantenir-lo viu, obsessionats amb el fet que no morís abans del 26 i pogués renovar el mandat d'Alejandro Rodríguez Valcárcel, que expirava aquell dia, encara que fos amb una mà a la tomba. Però no ho aconseguiren. Morí en algun moment durant la nit del 20 de novembre, encara que oficialment es va retardar fins a dos quarts de sis de la matinada perquè els operatius militars que havien de garantir l'ordre públic es poguessin organitzar. Després de fer-ho oficial. El ja rei de facto va trucar a Torcuato Fernández Miranda: "Ha muerto. No te muevas de casa".

El dia següent Arias Navarro va llegir plorós per televisió el comiat que havia deixat preparat el Generalísimo, el seu testament polític. "Os pido que preservéis en la unidad y en la paz y que rodeéis al futuro rey de España, don Juan Carlos de Borbón, del mismo afecto y lealtad que a mí me habéis brindado". I a La Zarzuela es van reunir Joan Carles i Torcuato amb Sofia, Mondéjar i Armada.

El que el preocupava més era preparar el discurs de coronació, que se celebraria dos dies després, envoltat per un fort moviment d'oposició des de l'esquerra, amb una cartelleria que deia: "¡Muera el rey fascista!". Des de la premsa estrangera els líders d'esquerres no havien pogut fer massa més que seguir el torrent d'eufòria del poble per la mort del dictador, i fins Santiago Carrillo i Felipe González encara mantenien una falsa actitud d'oposició a Joan Carles, amb declaracions com aquesta de Carrillo: "El príncep és una marioneta que Franco mou com vol, un pobre home incapaç de tota dignitat i sentit polític, un ximplet que s'ha ficat fins al coll en una aventura que li costarà cara. Quines possibilitats té? A tot estirar, ser rei durant uns mesos". Un temps després, quan el 1976 la periodista que l'havia entrevistat per a El Europeo, Oriana Fallaci, va recopilar els seus treballs d'aquesta època en un llibre, Carrillo li va demanar que aquesta frase i d'altres de brillants desapareguessin sense deixar rastre, i la periodista va complir.

En aquells moments encara hi continuava havent sectors d'oposició a la monarquia des de l'ortodòxia franquista, així com dels estudiants falangistes del SEU (el sindicat estudiantil del Movimiento), que durant un temps va seguir insistint en el seu lema: "¡No queremos reyes idiotas!"

I en aquest entorn social, l'única cosa verdaderament important era que la celebració de l'acte es duqués a terme o no. Però no estava tot controlat. L'Exèrcit havia posat en marxa immediatament l'"Operación Lucero", que cobria les qüestions d'ordre públic i alerta fins a l'enterrament del Caudillo al Valle de los Caídos, amb els mxims honors, escortant-ne el cadàver un flamant nou rei. I després es va aplicar l'"Operación Alborada", per a la fase de transmissió de poders, també amb mesures per garantir l'ordre públic, i per organitzar una desfilada militar i la cerimònia de coronació.

A les Corts, el discurs de coronació del rei es va interrompre diverses vegades amb ovacions. Quaranta segons d'aplaudiments amb tot l'hemicicle dret quan va fer referència a Franco. Quaranta segons més en la referència a Gibraltar. Quan va parlar del progrés econòmic, vint segons, i en la menció al seu pare, a penes una dotzena de procuradors

drets van aconseguir arrencar un aplaudiment de vuit a deu segons. En un estil retòric que després va anar consolidant al llarg dels anys, amb una ambigüitat estudiada, va repartir una mica per a tothom. I també va parlar de la concòrdia nacional, de la integració de les diverses opinions, de les llibertats. "Una sociedad libre y moderna requiere la participación de todos en los foros de decisión, en los medios de información, en los diversos niveles educativos y en el control de la riqueza nacional", deia Torcuato per boca del nou monarca. En aquest punt, en canvi, a l'hemicicle hi va haver silenci. Tothom com a missa.

Però al carrer a aquell discurs no se li va fer cas. De fet, es va escoltar amb més atenció el que va pronunciar immediatament després Vicente Enrique y Tarancón, cardenal arquebisbe de Madrid, a la missa de la coronació, que va parlar explícitament dels "drets humans" i la "llibertat". El del rei no havia aclarit res, i els que tenien algun dubte sobre el que passaria van haver d'esperar que anés als Estats Units, el juny de 1976, on li van preparar un speech una mica més directe per ser pronunciat en un acte davant del Congrés. Aleshores va parlar d'una cosa així com una reforma "que asegure el acceso ordenado al poder de las distintas alternativas de gobierno, según los deseos del pueblo libremente expresados".

Era el primer senyal que hi hauria una cosa semblant a una democràcia. Però, de totes maneres, va demostrar immediatament que no seria el que realment es coneix per un sistema de llibertats. Per il·lustrar informacions sobre aquell viatge, Cambio 16, que havia acabat d'aparèixer, va incloure un dibuix de Dodot + Ortega (Joaquín Rodríguez Gan i Enrique Ortega), a la discreta pagina 11, en què el rei sortia vestit de frac i ballant claqué a l'estil de Fred Astaire. Una innocent caricatura sense massa fons polític que, no obstant això, el Govern presidit per Arias Navarro va considerar tremendament ofensiva. La revista va ser segrestada, se li va obrir un expedient i només va aconseguir que finalment es desistís de tancar-la definitivament la pressió dels articles editorials de publicacions estrangeres, com Le Monde i el Washington Post, entre altres.

Amb el títol de "Rey de España", Joan Carles assumia, a més, tot els que corresponen a la Corona (confirmats més tard com a legítims per la Constitució de 1978), que formen el que tradicionalment s'anomena el "título grande de su majestad", compost per: Majestat Catòlica; Rei de Castella, de Lleó, d'Aragó, de les Dues Sicílies, de Jerusalem, de Navarra, de Granada, de Toledo, de València, de Galícia, de Mallorca, de Menorca, de Sevilla, de Sardenya, de Còrdova, de Còrsega, de Múrcia, de Jaén, de l'Algarve, d'Algesires, de Gibraltar, de les Illes Canaries, de les Indies Orientals i Occidentals, de les Illes i terra ferma del Mar Oceanic; arxiduc d'Austria; duc de Borgonya, de Brabant, de Mila, d'Atenes i de Neopatria; comte d'Habsburg, de Flandes, del Tirol, de Barcelona, de Goceano, i del Rosselló i la Cerdanya; senyor de Biscaia i de Molina; i marquès d'Oristán.

Tot això era Joan Carles sense que el seu pare, que ja no se sabia si continuava sent comte de Barcelona o no, hagués abdicat. Sens dubte, Don Joan no va venir a la coronació del seu fill. Continua vivint a Estoril i, a partir de 1975, quan viatjava a Madrid per alguna raó, preferia allotjar-se a cases d'amics que no pas a La Zarzuela. Només uns anys més tard, el 1982, es va dedicar a instal·lar-se definitivament a Espanya, en una casa al barri residencial Puerta de Hierro de la capital de l'Estat, que també va anomenar Giralda, tot i que va tenir la seva residència a Estoril durant un temps.

Reinventar la monarquia

Després de la transmissió de poders, per poder fer els primers passos, l'equip del rei seguia necessitant com l'aire que respirava -potser més que mai- enquestes i estudis de prospecció que els indiquessin per on havien d'anar. Calia reinventar la monarquia per posar-la en marxa. Joan

Carles una vegada li va explicar a Santiago Carrillo que durant vint anys havia hagut d'"hacer el idiota, lo que no es fácil". No es referia al fet que hagués fingit a propòsit ser un mal estudiant ni res de semblant, sinó que s'havia vist obligat a donar a entendre que estava amb el Règim, i el cert és que ho havia fet tan bé que tothom havia cregut que era un feixista de veritat. Ara calia rectificar. Però si, com deia, no li havia resultat fàcil fer l'idiota, a hores d'ara seria molt menys fàcil convèncer Espanya que no ho era.

No hi havia cap certesa que el poble acceptés a ulls clucs la monarquia. Però les enquestes no només servien per valorar com estava la situació, sinó també per modificar les circumstàncies. Els reis s'havien de comportar d'acord amb els desitjos de l'opinió pública. Totes les activitats oficials i privades que duguessin a terme es programarien en funció d'això. I per aconseguir-ho, a La Zarzuela comptaven amb un equip de sociòlegs que van treballar molt estretament amb la Secretaria General. Hi havia Jorge Miquel, de L'Institut Gallup, i Juan Díez Nicolás, que va tenir diverses empreses de sondejos d'opinió i va ser un precursor d'aquestes tècniques aplicades a la política. Un mes darrere l'altre es prenia una mostra d'opinió per examinar com anava evolucionant la valoració de la institució, en funció dels esdeveniments de la Transició.

En aquest context també va tenir una rellevància especial Godsa (Gabinete de Orientación y Documentación SA). En la Comissió d'Estudis, un dels seus departaments, els tècnics preparaven, entre altres coses, informes de temes d'interès i entrevistes a polítics que després lliuraven a la premsa, sense haver de comptar amb els polítics, i ni de bon tros amb els periodistes que després les firmarien. Però la tasca de Godsa no es quedava en un simple "treball intel·lectual". Anava molt més enllà. "Godsa político-militar", com l'han anomenat algunes persones, era un invent de Fraga en l'època de "la calle es mía" com a ministre de la Governació. I la seva funció primordial era lluitar, en una mena de continuació de l'"Operación Lucero", contra els riscos que planaven sobre la monarquia parlamentària de primera fase: fonamentalment, el terrorisme, el separatisme i el republicanisme. Aglutinava un selecte grup de polítics, juristes i intel·lectuals; però, sobretot, comptava amb militars vinculats als serveis d'intel·ligència de l'Alt Estat Major i del SECED (entre altres, Javier Calderón, que més tard seria director general del CESID, i José Cortina, comandament del CESID implicat en el 23-F el 1981). La vida oficial de Godsa va ser breu. Quan es va nomenar president Suárez, va desaparèixer formalment, encara que va continuar en la practica, i es va convertir en l'embrió de la Reforma Democràtica, el primer partit de Fraga, amb el qual després s'integraria a Alianza Popular. La majoria dels militars van acabar destinats al CESID.

A banda d'aquests suports polítics oficiosos, la monarquia de Joan Carles els primers temps va dura terme la seva política oficial a través d'un govern presidit per Arias Navarro. L'"Operación Lolita" de l'Opus havia previst que Torcuato Fernández Miranda ocupés aquest lloc. El necessitaven perquè ells es poguessin col·locar en els llocs de poder. Però va ser el mateix Torcuato el qui ho va espatllar. El 27 de novembre ja ho tenia clar. Quan es va reunir amb la gent de l'operació, que insistia en el fet que havia de ser president; Torcuato es va escudar en el rei: "Yo, lo que el rey quiera". Tot i que ells li deien: "Es que el rey hará lo que tú digas". El que passava era que a Torcuato se li havia acudit sobre la marxa un pla molt millor que l'"Operación Lolita", per al qual havia de mantenir provisionalment Arias. Ell, mentrestant, seria el president de les Corts i del Consell del Regne, lloc que quedava vacant en aquell moment. Des d'allí podria maniobrar per posar en marxa el seu programa de reformes. Després -ja ho veurem-, va fer tot el possible per substituir Arias, més que per un home de confiança seu, per algú disposat a seguir les seves instruccions. D'aquesta manera, ell ho controlava tot i no necessitava ningú més del seu antic equip.

Com que, en efecte, Joan Carles feia el que li deia Torcuato, Carlos Arias va mantenir el seu lloc i Torcuato Fernández Miranda va accedir als que volia el 2 de desembre de 1975. En l'acte de presa de possessió del nou Govern, Carlos Arias va afirmar que seguia "perseverando en el Espíritu del 12 de febrero". Però l'organisme que va portar la iniciativa fou el que es va constituir el 31 de gener de 1976, una comissió mixta del Govern i el Consell del Regne de Torcuato. La tasca d'aquesta comissió era estudiar propostes sobre el programa de reformes, i les bases per modificar les Lleis Fonamentals. Van comentar a treballar sobre els embarbussaments de la Transició: "Los principios fundamentales del Movimiento son inmutables pero no irreformables", "hay que hacer la reforma sin reformar los principios", "una reforma dentro de la continuidad", "una reforma sin aire revisionista", etc.

El que era important era calcular com es podia impedir que la dreta no perdés mai el poder. I les dificultats es materialitzaven en problemes d'ordre públic, en una onada sense treva del moviment obrer i l'oposició d'esquerres per fer-se sentir, que havia començat el 6 de gener amb una vaga al Metro de Madrid i continuà el 12 amb una altra, aquest cop general, també a Madrid, amb més de 100.000 persones donant suport a l'aturada (del metall, funcionaris de Correus, empleats de Telefònica...). En general, les reivindicacions consistien en la petició d'augments salarials, 30 dies de vacances a l'any, jornada laboral de 40 hores... Les assemblees sovint se celebraven en esglésies. El sindicat vertical de Franco s'havia fet miques i s'havia fet palès que existia un sindicalisme paral·lel perfectament organitzat, amb clars objectius polítics, no solament laborals.

La idea de l'evolució del sistema de Torcuato era que calia "integrar" l'esquerra sense potenciar-la. I calculava que només s'integraria si se sabia dèbil. El mecanisme per arribar a una cosa després de l'altra era la repressió pura i dura. El 6 de febrer es va dictar la Llei antiterrorista. El 3 de març, la Policia va obrir foc contra una manifestació obrera a Vitòria, i va matar quatre manifestants i en va ferir molts d'altres.

En aquell moment, Adolfo Suárez estava com a ministre interí de la Governació, substituint Fraga, de viatge a Alemanya. Al voltant de les 5 de la tarda s'havia celebrat una assemblea gegantina de vaguistes en una parròquia dels afores de Gasteiz. La Policia va tirar pots de fum a l'interior de l'església per forçar que sortissin. Però a fora també hi havia un gran nombre de manifestants concentrats. La Policia no va dubtar de fer servir les armes de foc contra ells. Tot i així, van haver de demanar contingents de reforç a Burgos, Logronyo, Donostia i Iruña per "apaivagar" la situació. El 5 de març se celebrava a Gasteiz el funeral pels morts, amb una nova manifestació massiva. El rei va seguir tots els esdeveniments de prop: "Noche dura la de anteayer, Alfonso. ¿Estuvo Suárez tan bien como dicen?", va preguntar a Alfonso Osorio, que, naturalment, li va confirmar que el ministre interí havia estat formidable. Per primera vegada el rei va posar els ulls en Suárez.

Per la seva banda, l'oposició d'esquerres seguia lluitant per la ruptura. Tot i que tant els líders del PCE com els del PSOE, entre altres, ja havien pactat amb la Corona una mena de rendició a canvi de certes quotes de poder, encara no havien pogut controlar la seva militància de base, que no sabia res de les converses secretes ni dels compromisos que havien adquirit. Fent un paperot indecent, es van sumar als altres en la Coordinación Democrática, més coneguda com a "Platajunta". La coordinadora unia, en una sola organització, la Junta Democrática (en què hi havia el PCE i altres partits, la majoria a l'esquerra d'aquest) i la Plataforma de Convergencia Democrática (amb el PSOE com a epicentre). El 29 de març es van reunir al despatx d'Antonio García Trevijano, apassionat impulsor de la Platajunta, representants de tots els grups: Comissions Obreres, Moviment Comunista, Partit Carlista, Partit Comunista, Partit Socialista Demòcrata, Partit Socialista Obrer Espanyol, Partit Socialista Popular, Partit del Treball i Unió General

de Treballadors. I en finalitzar, lliuraren un document a la premsa que es podria resumir en una idea bàsica: "Coordinación Democrática s'oposa a la continuïtat del Règim". Sol·licitava l'alliberament immediat dels presos i detinguts polítics, sense exclusió, el retorn dels exiliats, plena llibertat sindical, drets i llibertats polítiques de les diverses nacionalitats, obertura d'un període constituent... I el manifest el firmaren tots els grups assistents, excepte els democristians de Joaquín Ruiz-Jiménez.

La Policia va fer acte de presència al despatx de Trevijano i va detenir allà mateix els que s'hi reunien. Però tots no van rebre el mateix tracte. Raúl Morodo i Javier Solana (el de l'OTAN), per exemple, dos dels que va ser detinguts aquell dia, tingueren bons padrins per aconseguir sortir al carrer immediatament. Iñigo Cavero, Fernando Álvarez de Miranda i altres ministres es van interessar per ells i foren posats en llibertat. Quedaren detinguts, en canvi, Marcelino Camacho, Nazario Aguado, José Álvarez Dorronsoro i Antonio García Trevijano. Trevijano, Tono per als seus amics, ho havia encertat quan aquella vegada, feia més de deu anys, l'hi havia avançat a l'aleshores príncep Joan Carles. H primer Govern del rei l'havia engarjolat només quatre mesos després de la coronació. Joan Carles, compungit, li va enviar un encàrrec a Carabanchel a través d'un emissari: "¡Hay que ver, Tono, que estoy de rey y no puedo hacer nada!"

El 4 d'abril, a Madrid es va intentar una manifestació proamnistia, que Fraga va prohibir terminantment. Tot i així, es va dur a terme i, sorprenentment, el PCE va ser un dels grups que la convocaren. Es clar que això va facilitar que la Policia detingués els comunistes que considerava més perillosos, amb la idea de deixar-los tancats almenys fins a l'1 de maig, preveient les mobilitzacions que es podrien organitzar aquell dia. D'aquesta manera van aconseguir que el dia dels treballadors es registrés una "baja conflictividad", en gran manera gràcies al PCE, que buscava la respectabilitat per incorporar-se de ple a la transició pactada.

En l'àmbit del nacionalisme basc, no obstant això, els problemes no remeten. El 5 d'abril es va produir una fuga massiva de presos polítics de la presó de Segòvia. Tot i que la major part van ser detinguts el dia següent, la reacció repressiva no es va fer esperar. El dia 8 la Policia va abatre a trets dos militants d'ETA, el 25 un més i, en menys de 40 dies, es van produir 140 detencions.

Un altre esdeveniment important en aquest període va ser el de Montejurra el 9 de maig, també amb Suárez de ministre interí (de nou substituint Fraga, aquest cop a Veneçuela). Es tractava d'un acte d'un sector dels carlistes, els de Carles Hug, que donaven suport a la ruptura des d'una postura nacionalista. El succés es va voler presentar com un enfrontament entre aquesta secció carlista i una altra, la que donava suport a un altre Borbó, Sixt. Però en realitat eren membres de la ultradreta els qui, apostats en un turonet, van disparar a la multitud que pujava cap al monestir d'Iratxe, prop ja del cim de Montejurra. Hi va haver un mort i diversos ferits, però a José Luis Marín García-Verde, més conegut com "el hombre de la gabardina", que va ser fotografiat allà mateix amb la pistola a la ma, no se'l va jutjar mai. Avui viu com a jubilat a Huelva. Fou un toc d'atenció als qui volien sortir de la cleda, del camí que anava marcant la Transició. I la manera com es va resoldre, sense que la sang arribés al riu, pacíficament i sense històries venjatives, un mèrit més que Suárez podia apuntar al seu historial, de cara a un futur ascens que no trigaria a arribar.

El problema amb Arias

El 26 de gener de 1976 s'havia prorrogat la legislatura de les Corts fins al 30 de juny de 1977. Aleshores encara no hi havia pressa per fer canvis; en el Govern d'Arias, tampoc. Els primers mesos d'Arias eren

útils perquè permetien guanyar temps sense crear excessives tensions, i van fer possible desplegar els mecanismes necessaris per controlar les institucions. En el gabinet d'Arias hi havia representats els qui es consideraven "reformistes", com Manuel Fraga i Antonio Garrigues Díaz-Cañabete; Alfonso Osorio i José María de Areilza eren, a més, monàrquics; i també homes fidels als Principis del Movimiento, com Adolfo Suárez, que fiera el secretari general.

Suárez en aquell moment ja era, a més, un home de Torcuato Fernández Miranda, i jugava a favor seu, mantenint-lo al corrent de tot el que passava en el si del Govern, dels comentaris i actituds d'Arias. Gràcies a ell, a La Zarzuela tenien notícies puntuals de totes les frases lora de to que pronunciava el president, com aquella d'"el rey no dice más que tonterías". Arias, un franquista de la Falange, ascendit gràcies al suport del búnquer d'El Pardo, no podia evitar menysprear el nou monarca. Li agradava "escarmentar al Borbón", com ell deia. Un dia li va comentar a Rodríguez Valcárcel, un dels seus, quan encara era president de les Corts (el càrrec que després va ocupar Torcuato): "Yo, con un niño, no sé hablar más allá de diez minutos. Después no sé qué decirle y me aburro. Algo así me pasa con el rey".

Amb aquesta actitud, les relacions entre el rei i Arias es van anar deteriorant a passes de gegant els primers mesos de la monarquia. El president tenia una irritació cada cop més agressiva contra Joan Carles. "Estoy atornillado en este sillón por ley y contra esto nada puede hacer el rey", va dir a més d'un ministre, quan es va començar a parlar de la seva dimissió.

Exigir-l'hi, que era una manera més fina de cessar-lo, era un suggeriment en que Torcuato insistia cada vegada més. Però no l'aconsellava ningú més. Joan Carles s'esbravava dels seus abusos en les reunions que mantenia amb els seus col·laboradors, Mondéjar i Armada, a La Zarzuela, a les quals també assistia la reina. Tots intentaven calmar la seva desesperació. Però la Casa s'oposava que el cessés i, en concret, Armada li va dir: "Torcuato será un gran profesor, pero de político, nada. Como político es incapaz". En una d'aquelles reunions, a la reina Sofia se li va acudir ficar el nas en alguna qüestió que va treure de polleguera el monarca, els crits del qual van ressonar de tal manera que ella va haver de sortir corrents, plorant com una Magdalena. Després ell hi va anar al darrere per demanar-li disculpes. Quan ho va explicar a Torcuato, en va donar la culpa a la tensió que li provocaven els conflictes amb Arias: "Lo que más me irrita es que pienso que Arias me puede. Y esto, cojones, no es así, tú lo sabes".

L'actitud una mica de perdonavides amb el rei de Carlos Arias, que li assegurava cada dos per tres que "sin mí, el poder estaría arrojado a la calle", arrencava d'un famós incident que s'havia produït els dies abans que Franco morís, quan l'un era president i l'altre cap de l'Estat interí. S'havien enfrontat per un conflicte de poders: "Tú no me informas de lo que haces", "yo soy el que tengo que informar a Franco y no tú", etc. I va acabar amb Arias posant la dimissió sobre la taula i amb Joan Carles literalment "acollonit" pel que podia suposar allò. El que aleshores encara era príncep va demanar perdó a Arias, li va pregar que no presentés la dimissió, envià el marquès de Villaverde a donar-li explicacions, va suplicar... I, és dar, Arias no solament no se'n va anar, sinó que va quedar reforçat al seu lloc, convençut que tenia perfectament controlat aquell "niñato".

Conversant amb Torcuato, el seu vell professor, el rei confessava: "He usado toda mi cordialidad y tengo que decir que es contraproducente. La verdad es que no sé cómo tratar a Arias... No me deja hablar, no quiere o no sabe escuchar, y me da la sensación de que no necesita contar conmigo; es como si creyera que está absolutamente seguro, que es presidente por cinco años, que yo no puedo más que mantenerle..." Estava desesperat.

Però no es podia reduir tot a un simple problema personal, a una incompatibilitat de caràcters. Com a rerefons hi havia les visites

constants dels ambaixadors dels Estats Units i de la República Federal d'Alemanya a Torcuato Fernández Miranda, els últims mesos de 1975 i els primers de 1976. La via de la repressió per controlar l'oposició no era suficient. Calia prendre altres mesures més polítiques. Sobretot a partir de la formació de la Platajunta, van començar a donar voltes a la idea de crear un partit governamental. Era imprescindible amb vista a una futura legalització d'altres partits. Però Arias no els valia per a aquest projecte. Se l'havien de treure de sobre.

Madurant aquella idea del partit governamental i altres suggeriments per a la reforma política agafades dels informes de la Trilateral, per iniciativa de la Casa Reial el 4 de maig se celebrà una reunió amb les figures més destacades del món financer. Les gestions per organitzar-la, les van fer, com a homes del rei, Camilo Mira i Miguel Primo de Rivera. Com a membres del Govern hi havia Alfonso Osorio i Adolfo Suárez. La reunió i sopar, per parlar d'una reforma política, "una reforma sin riesgo", se celebrà a casa d'Ignacio Coca. Els financers eren Pablo Garnica, Juan Herrera, Arne Jessen, Emilio Botín, Jaime Carvajal, Ignacio Herrero, Jaime Castell, Alfonso Fierro, Pedro Gamero, Carlos March... S'hi va comentar, sobretot, que la multiplicitat de partits polítics podia tenir conseqüències greus en el futur. I Osorio els va pregar que només donessin suport financer als qui s'agrupessin en partits més amplis, amb la qual cosa es tendiria cap al bipartidisme. Així, els resultaria més fàcil negociar la conformació del partit governamental, de dretes, que volien; i forçarien l'esquerra a unir-se a l'entorn dels líders que ja tenien de mil, en especial Felipe González. Aquesta segona part no va convèncer gaire els banquers. Parlaren de com el marxisme podia infectar la vida política. Tot i que Jaime Carvajal va apuntar que la identificació socialisme-marxisme no era exacta, Pablo Garnica digué: "Eso es lo mismo que decir que como tu tía no tiene trole, no es un tranvía".

No es pot dir que aquella reunió servís per gaire més que establir les bases mínimes d'actuació. Però era un principi. El pas següent continuava sent aconseguir la dimissió d'Arias, que no hauria pogut ser mai un líder de la dreta capaç de vèncer a les urnes. I avançar en el projecte d'un partit de dretes governamental.

Torcuato hi insistia cada vegada més davant del rei, però Joan Carles no podia: "No sé cómo hacerlo. Continuamente dice que él es el presidente porque así lo quiso el Caudillo, que él pensó dejarlo y que yo he sido quien le ha comprometido en una tarea que ahora ha de concluir..., y que él no dimite, que si lo creo conveniente que le dé el cese... Todo esto me cabrea". La qüestió era saber si, en un moment tan delicat, el Consell del Regne es podia ficar en una decisió així. Armada deia que seria un error molt greu, que més aviat complicaria les coses en lloc de resoldre-les. El rei, dominat per una irritació creixent, no dormia, tenia la tensió pels núvols...

A l'abril, Arias continuava parlant per televisió, que era el seu fòrum favorit per dirigir-se directament al poble, per dir: "Estamos en el camino de la reforma". Què s'havia de fer? La solució va acabar arribant dels Estats Units. Després d'un viatge oficial a aquest país, iniciat a finals de maig, el rei va tornar reconfortat i amb la decisió del cessament d'Arias presa, disposat a enfrontar-se amb les conseqüències que podria tenir. A més, ja venia amb una part de la feina feta. En una entrevista concedida al Newsweek, qualificà Arias d'"a unmitigated disaster" ('un desastre sense pal·liatius'). Era el primer pas per forçar-ne la dimissió.

En total, Arias va ser set mesos en el càrrec. L'escena del cessament al Palacio de Oriente va ser molt violenta. Arribaren a forcejar físicament agafant-se de la solapa. Però, oficialment, va ser una dimissió, signada l'1 de juliol de 1976 pel mateix Arias. El dia següent, com a compensació, el rei li va atorgar per decret el títol de marquès amb "Grandeza de España"; un embolcall per treure'l de la política i aparcar-lo al museu de cera de la història de l'ascens al

poder del mateix rei. S'hi havien acumulat joanistes encapçalats pel seu propi pare, i s'havia inaugurat la temporada dels falangistes.

Des del febrer Torcuato i el rei ja havien començat a pensar en el seu successor. Els noms que més sonaven eren els de Manuel Fraga i José María de Areilza, tots dos polítics competents del Règim i compromesos en els nous plans de la reforma. Però a Fernández Miranda no li agradaven. Fraga tenia els seus propis recursos de poder i per a Torcuato era més un adversari polític que no pas un possible candidat. Areilza també tenia la seva personalitat i idees pròpies. No hauria estat mai un segon de Torcuato. Com a condició fonamental, segons Fernández Miranda, el nou president havia de ser un servidor lleial d'un projecte aliè -el seu-, algú "disponible", i "abierto a las ideas directivas", en paraules seves. Fins i tot va suggerir al rei que hi haurien de fer -fos qui fos- un pacte, un acord formal mitjançant el qual el president del Consell del Regne (Torcuato) i el futur president es comprometessin davant del rei a desenvolupar un pla polític concret (el seu). Al Borbó, amb aquesta intuïció per advertir situacions que possessin en perill el seu poder que el va caracteritzar sempre, aquest punt li va semblar una mica excessiu. Preferí mantenir-ho tot en un terreny informal: "El pacto lo acabamos de hacer tú y yo", va dir a Torcuato.

L'home escollit va ser Adolfo Suárez. Hi veien ambició i capacitat política per a l'acció. Joventut, encant i "carisma per guanyar eleccions", la fórmula ianqui de la "democràcia", una patent exportable que funcionaria com una franquícia. Suárez estava manifestament disposat a deixar-se portar per Torcuato, o almenys això havia estat demostrant durant els últims mesos, com a "submarí" del president de les Corts al Govern d'Arias Navarro. I era una persona acceptada per la banca, pel Movimiento, del qual era secretari general, i per l'Exèrcit, profundament satisfet per les seves actuacions a Vitòria i Montejurra com a ministre interí de Governació. És a dir, pràcticament perfecte. Després els va fer llufa, quan -com deia Torcuato- "quiso volar solo". Però això de moment no ho preveïen.

Torcuato Fernández Miranda va haver de fer una complexa maniobra política per introduir-lo a la terna de candidats, que el Consell del Regne havia de presentar al rei, juntament amb Federico Silva i López Bravo. El mèrit, pel que sembla, consistia a aconseguir-ho sense que endevinessin que Suárez seria l'escollit. Però allò de la terna era, al cap i a la fi, una pura formalitat heretada de Franco, que solia dictar els noms que volia que sortissin a les llistes sense cap mena de problema. El rei hauria pogut fer el mateix, sense que Torcuato s'hagués hagut d'esforçar tant per mantenir la intriga fins a l'últim moment.

CAPÍTOL 10

EL GOVERN DE SA MAJESTAT

La Reforma de Torcuato

Quan Suárez va ser inclòs en la terna, se'l va prendre per un farciment insignificant, gairebé com un gest protocol·lari perquè els falangistes hi estiguessin representats, el substitut del seu candidat natural, Alejandro Rodríguez Valcárcel. Els altres dos que l'acompanyaven a la llista semblava que tenien moltes més possibilitats de ser escollits. Federico Silva Muñoz i Gregorio López Bravo, tots dos de posicions continuistes, amb una llarga experiència en política, significaven la garantia de la supervivència del Règim. Torcuato havia sortit del Consell del Regne amb la terna a la ma, sense desvetllar cap dels tres noms, i dient: "Estoy en condiciones de ofrecer al rey lo que me ha pedido". Tots van pensar en Areilza, que era el més monàrquic dels ministres.

Però el 3 de juliol de 1976 Televisió Espanyola donava la notícia de la designació d'Adolfo Suárez, cosa que va deixar tot el país bocabadat. Per al seu primer Govern, Adolfo Suárez nomenà vicepresident Alfonso Osorio. Era del clan, havia col·laborat en el nomenament del nou president i això era el que li corresponia, en compliment del pacte que havien fet. Però després va tenir problemes per poder completar la llista. Fraga, molt empenyat pel fet de no haver estat escollit pel rei, va anunciar que se n'anava del Govern. El van seguir José María de Areilza i Antonio Garrigues, entre altres, i després molts més no van acceptar ocupar-ne els llocs. No havia estat intenció del rei i Torcuato apartar-los del Govern. Els necessitaven. Mondéjar va ser enviat a casa de Manuel Fraga per tractar de convence'l que continués. Però Fraga no va cedir. Al final, gairebé no tenien ningú i van haver d'escollir una gran part dels ministres entre els homes democristians del grup "Tácito" (l'antiga Asociación Católica Nacional de Propagandistas), que va facilitar Alfonso Osorio, tot i que eren joves perfectament desconeguts. No obstant això, alguns d'ells, com Rodolfo Martín Villa, escollit ministre de la Governació, es van fer famosos de seguida. Era el primer Govern verdaderament de Sa Majestat.

El pla d'acció que seguiria aquest Govern estava perfectament dissenyat per Torcuato. Els primers passos eren aprovar la reforma del Codi Penal per començar a legalitzar partits, abordar una amnistia política simbòlica, elaborar una llei de reforma i organitzar un gabinet especial per assessorar el Govern, sobretot en política econòmica, seguint la línia iniciada a l'etapa anterior per "reinventar" la monarquia.

Començant per l'últim aspecte, Alfonso Osorio va crear la Dirección General de Prospectiva, pel que sembla a iniciativa de la reina, molt interessada en aquesta mena d'estudis. El primer director en va ser Jesús Montero, que havia estat proposat per Nicolás Mondéjar.

Respecte a l'oposició, el Govern tenia clares, almenys, tres coses: que no provocaria un referèndum per donar-li l'oportunitat que votés a favor de la república; que la reforma de les Lleis Fonamentals la farien ells sols, a la seva manera (al Consell de Ministres del 24 d'agost van prendre la decisió de declarar matèria reservada tots els assumptes relacionats amb la reforma política); i que les eleccions generals es produirien dins d'un sistema de representació proporcional.

Al mes d'agost, van començar els contactes amb l'oposició per veure com caldria ajustar la llei per legalitzar el que estaven disposats a donar. Però sempre amb converses a nivell individual, per separat amb cada líder polític, sense que el Govern acceptés una negociació política, que era el que li proposava la Platajunta.

A part de les converses del Govern, des d'aquell mes mateix Joaquín Garrigues Walker, representant de la Trilateral a Espanya, es va reunir amb diversos líders de l'oposició, per anar temptejantlos. Es van celebrar a la seva casa d'Aravaca i, entre altres, va parlar amb Raúl Morodo, Miquel Roca, Joan Reventós, Alejandro Rojas- Marcos, Antonio García Trevijano, Francisco Fernández Ordóñez, José María Armero...

Per la seva banda, Suárez fonamentalment es treballava el PSOE, que, després dels primers contactes que havia tingut amb l'entorn del príncep abans de la mort de Franco, ja estava de rebaixes, en la junk politic ('política escombraries', d'inspiració ianqui). H dia 10 d'agost es va entrevistar en secret amb Felipe González, a casa de Fernando Abril Martorell, el ministre d'Agricultura, que ja era la mil dreta del president; i, de nou, el 2 de setembre. En aquestes reunions Felipe González es va mostrar disposat a reconèixer la monarquia a canvi de certs compromisos de suport al PSOE, en detriment del Partit Comunista. Això sí, anunciava que, de cara a l'exterior, seguirien defensant la república com a forma política de l'Estat, en una actitud testimonial, perquè no podien fer un altra cosa davant de la seva militància, de moment. Alhora, altres dirigents del PSOE (els germans Solana, Enrique Múgica i Luis Gómez Llorente) maniobraven per pressionar l'aleshores ministre d'Interior, Rodolfo Martín Villa, a fi que no legalitzés el PCE, al qual velen com un competidor fort.

El 8 de setembre, Suárez va convocar els capitans generals i la cúpula militar per explicar-los els plans de reforma, ja amb el projecte de llei a la mà, i per parlar-los de la legalització dels partits. Suposadament, en aquest últim punt ja s'hi incloïa el PCE, i el president els ho havia d'explicar i convence'ls que no passava res. Però respecte a aquest punt hi ha versions discrepants. Suárez després va assegurar, en els moments previs a la legalització efectiva, que sí que s'havia tractat del tema i que als militars els havia semblat bé. Segons la versió d'Armada, no obstant això, quan un alt comandament militar li va preguntar si legalitzaria el Partit Comunista, la resposta de Suárez va ser que, amb els estatuts que el partit tenia en aquell moment, era impossible legalitzar-lo, amb la qual cosa es van sentir alleujats. Aquesta versió és més coherent amb el que se sap dels acords a què Suárez havia arribat dies abans amb els socialistes, i amb el que es podia esperar dels militars. Per aquest motiu té més aire de ser la verdadera. Fos com fos, el president va tenir un èxit personal molt gran, la qual cosa era bastant extraordinària, ja que molts d'aquells militars havien acudit a la cita disposats a donar guerra. Els va explicar tan bé les coses, que un coronel va acabar aclamant Suárez amb un "¡Viva la madre que te parió!"

Dos dies després, el Consell de Ministres aprovava el text definitiu del Projecte de llei per a la reforma política, la redacció de la qual s'atribueix a Torcuato Fernández Miranda. Amb ella, el rei va aconseguir desempallegar-se de les Lleis Fonamentals, a les quals havia jurat fidelitat el 1969. Però abans havia d'aconseguir que l'aproessin les Corts de Franco, tenint en compte que suposaria que s'haguessin de dissoldre.

El vell professor de Joan Carles va treballar sense parar, intrigant amb els uns i amb els altres per aconseguir-ne els vots, negociant- hi gairebé un per un. I va anat aconseguint els dels que necessitava, encoratjats per l'esperança de conservar un lloc de privilegi en el nou sistema de poder que s'estava establint. Fou difícil, però no tant com podia semblar a primera vista. Al cap i a la fi, tots sabien que, si les Corts feien fracassar el projecte del Govern amb una votació negativa, el rei i el Consell del Regne podrien suspendre la pròrroga aprovada el gener de 1976, quan Arias encara era president, i dissoldre-les immediatament. I passaria el mateix si després del debat s'hi introduïen més esmenes del compte. Fernández Miranda ja ho havia advertit clarament en una entrevista publicada a la premsa, com a amenaça per apuntalar els vots dels despistats. Tot estava "atado y bien atado". Així, doncs, no

hi va haver sorpreses, ja que el 18 de novembre de 1976 la Llei es va aprovar amb una única esmena.

El següent tràmit, imprescindible per poder modificar les Lleis Fonamentals i anar "de ley a ley", com volia Torcuato, era que el poble espanyol la confirmés en referèndum. Això era un "más difícil todavía", que requeriria una feina molt més seriosa i delicada. Es fixà com a data el 15 de desembre i es van posar en marxa.

En primer lloc, calia mantenir l'oposició democràtica en silenci. El ministre de la Governació, Rodolfo Martín Villa, va començar per reunir-se amb governadors civils, i després els envià una circular: "En el orden público se actuará con prudencia en cuanto se refiera al campo de las ideas, pero se impedirá, en todo caso, y con la máxima energía, cuanto atente a la unidad de España, a la forma monárquica del Estado o a las Fuerzas Armadas".

La intervenció del carismàtic Adolfo Suárez per televisió el mateix dia que el Projecte de llei havia estat aprovat pel Consell de Ministres, al setembre, i la subsegüent campanya a la premsa ja havien aconseguit que més de la meitat de la població en considerés satisfactoris els continguts. Era qüestió de seguir insistint-hi.

Però l'actitud que van escollir mantenir públicament els "amics" del PSOE suposaria un trastorn important. Sense gosar defraudar les bases públicament tan aviat, el Partit Socialista va dur a terme una campanya versemblant per l'abstenció. L'abstenció, i no el rebuig directe, va ser tot el que va aconseguir arrencar-los el Govern de Suárez. A Luis Solana el va detenir la Guàrdia Civil a Majadahonda, juntament amb Rodríguez Colorado (que a mesura que van passar els anys va acabar sent director general de la Policia i es va veure esquitxat per l'escàndol dels fons reservats), mentre penjaven cartells que dejen: "Sin libertad, abstenerse". La seva dona, Cuca, va haver de parlar amb Manolo Prado perquè l'hi digués al rei, que era a Palma, a Miravent, i va trucar-li a casa per interessar-se pel fet.

En un deliberat joc d'ambigüitats, molt a prop ja del referèndum, entre el 5 i el 8 de desembre, el PSOE va celebrar el primer congrés a Espanya des de la República, amb l'autorització implícita del Govern, en un hotel de luxe de Madrid. Comptà amb la presència d'importants figures del socialisme mundial (Willy Brandt, François Mitterrand, Olof Palme, Michel Foot), alguns dels quals van ser rebuts per Suárez i pel rei. Tot i que en les conclusions del congrés se seguís mantenint la recomanació de l'abstenció activa en el referèndum, en el discurs d'inauguració Felipe González va afirmar: "El PSOE está dispuesto a negociar con el Gobierno el proceso de tránsito a la democracia..." I en la conferència de premsa posterior va dir: "No vamos a hacer toda nuestra lucha en función de la legalidad del Partido Comunista". Ja s'iniciava la feina de desgast i dissolució del PC per integrar-lo a un altre grup socialdemòcrata del mateix PSOE, tasca que continua en l'actualitat amb el que queda del naufragi reformista.

Amb tot, el moment estrella de la convenció, sens dubte, va ser l'aparició d'un jove espontani amb una bandera republicana enorme, que arrencà crits incontenibles d'"España, mañana, será republicana" entre els assistents. Els mateixos líders del PSOE el van treure d'allà com van poder i van començar a cantar la Internacional, al millor estil dels cors i danses del franquisme, per fer callar la cridòria. Espectacle polític i catarsi, els que volguessin; canvi polític i posar en dubte el rei no eren en els plans dels dirigents socialistes.

Després de tots els problemes i dificultats, no obstant això, finalment el Govern i el rei van poder respirar tranquils quan, el 15 de desembre, van guanyar el referèndum amb un nombre ampli de vots afirmatius. Curiosament, la Llei per a la reforma política es va publicar al BOE, pocs dies després, com l'"Octava Ley Fundamental".

La legalització del PCE

A començaments de l'any següent, el procés de Transició va entrar en una nova etapa. La successió del Règim franquista s'havia iniciat mentre Kissinger era al poder ianqui d'Afers Estrangers, a les directrius del qual, tant el Govern d'Arias Navarro com el de Suárez, s'ajustaren a la perfecció. Només es pretenia un canvi polític molt limitat quant al fons i les formes. Però una vegada inaugurada l'Administració Carter, el gener de 1977, el postfranquisme s'hi va readaptar de seguida. Fonamentalment va suposar una acceleració del ritme, pel que fa a la legalització dels partits polítics i sindicats que acceptaven el canvi programat, i el reconeixement de les autonomies com a "apagafocs" dels conflictes nacionalistes. Tot, seguint un model que ja s'havia provat abans, a l'Europa de la Guerra Freda, després de la Segona Guerra Mundial, que limitava l'arc de possibilitats polítiques. El nou sistema espanyol deixaria fora els exponents republicans i els nacionalistes d'esquerres bascos, gallecs i catalans. No se'ls reconeixien alguns dels seus drets polítics fins que, molt després de les primeres eleccions, l'espai electoral i el Parlament van estar ocupats pels compromesos amb la reforma pactada.

Fins al desembre de 1976, Suárez no va donar ni un pas sense consultar-lo prèviament amb Torcuato. Però a partir d'aleshores van començar a sortir desavinences entre ells. També entre Armada i el president. Cap dels dos amics del rei no estava d'acord amb l'acceleració que Suárez estava imposant. Però no es tractava d'un capritx, sinó d'una imposició de fofa, i el rei Joan Carles sí que hi estigué d'acord i li va donar suport en tot. Un dels primers moviments complicats la responsabilitat del qual va haver d'assumir el president va ser la legalització del PCE. Els esdeveniments que tenien lloc al carrer van ajudar que la decisió es prengués molt aviat.

El gener va ser un mes de mobilitzacions i conflictes. El 23 moria, assassinat pel pistolero d'extrema dreta Jorge Cesarsky, el jove Arturo Ruiz en una manifestació a Madrid. El dia següent, en un acte de protesta, resultava ferida greument la jove universitària Mari Luz Nájera per l'impacte d'un pot de fum, i va acabar morint. De manera simultània a les manifestacions del carrer, diversos grups de lluita armada actius en aquell moment, ETA i GRAPO, encadenaven una acció amb una altra. Quan Antonio María Oriol, expresident del Consell del Regne, ja estava segrestat pels GRAPO, el mateix dia 24, també va ser segrestat el tinent general Emilio Villaescusa. Però la gota que va fer vessar el got va ser l'acció d'un grup de pistoleros d'extrema dreta que depenia del colpista del 23-F García Carrés, aleshores president del sindicat vertical franquista de Transports, que aquell mateix dia va assaltar un despatx d'advocats laboralistes al carrer Atocha, i va abatre a trets cinc membres del Partit Comunista i de Comissions Obreres. El funeral de les víctimes va constituir el primer acte massiu del Partit Comunista, encara clandestí. I la tensió del rei va pujar a uns nivells de risc tan alts que va posar en perill la poca salut "coronaria" que li quedava.

Els contactes del Govern amb l'ambaixador dels Estats Units, Wells Stabler, es van intensificar per tractar de la situació. Suárez repetia als seus col·laboradors, interrogant-se a si mateix en veu alta: "Y si los comunistas ocupan un día la calle, no pacíficamente como en el entierro de Atocha, ¿qué hacemos? ¿Les disolvemos por la violencia?; y si insisten, ¿les ametrallamos?; y si se presentan masivamente en las comisarías alardeando de su militancia, ¿les detenemos a todos?" S'havia de decidir de seguida i va acabar plantejant la legalització del PCE obertament.

Com ja hem vist, a primers de setembre s'havia reunit amb el Consell Superior de l'Exèrcit per explicar-los la reforma política. I Suárez es va recolzar en l'èxit d'aquella trobada per argumentar que el vicepresident per a afers de Defensa, Gutiérrez Mellado, i ell mateix, tenien l'Exèrcit controlat i no hi havia perill d'involució. Però Alfonso Armada tenia informació directa sobre aquell dia per altres vies, a pesar del compromís de mantenir-la en secret per part dels

assistents. I va elaborar un informe respecte a això que després va lliurar al rei. La seva valoració no coincidia en absolut amb la de Suárez: Armada estava convençut que, si es legalitzava el PCE, la irritació dels militars es desbordaria. Davant la discrepància en les versions del que havia passat, el rei els va convocar tots dos al seu despatx i es van embrancar en intentar aclarir si Suárez realment els havia dit que legitimaria el comunisme als militars, que van acabar la reunió aplaudint-lo. Suárez assegurava que sí, que l'Exèrcit estava completament al costar del Govern i era molt favorable a la legalització del PCE. Les apreciacions d'Armada només eren imaginacions seves. Enmig de la discussió, fins i tot va arribar a atribuir a l'extrema dreta els segrestos d'Antonio Oriol i el general Villaescusa (en poder dels GRAPO), que tenien, segons ell, la intenció de desestabilitzar el sistema per evitar l'habilitació legal dels comunistes. A Armada li va costar contenir-se davant una heretgia tan gran. En definitiva, va ser impossible que es posessin d'acord. El rei, almenys en aquell moment, no va prendre partit per cap dels dos. Però cregués o no el relat del seu president, va assumir que en tot cas els militars serien controlables. Es legalitzaria el PCE.

Carrillo aleshores ja feia temps que entrava i sortia de l'Estat espanyol quan li semblava, amb el truc de la perruca. No obstant això, ja feia mesos que no es molestava a posar-se la ridícula perruca que no enganyava a ningú. A finals d'any havia estat detingut al mig del carrer i conduït amb tota mena de respectes a la presó de Carabanchel, pràcticament sota pal·li. Portava un passaport francès fals. Però una setmana després ja havia sortit en llibertat sota fiança. El febrer de 1977, poc abans de la legalització, va tenir una llarga reunió de sis hores amb Adolfo Suárez. Hi acordaren els últims detalls del seu pacte. El Partit Comunista seria legalitzat i podria acudir a les eleccions generals. A començaments de març com si ja los un fet, es va celebrar a Madrid la cimera eurocomunista, que va comptar amb la presència d'Enrico Berlinguer, el secretari general del PC italià, i George Marchais, el seu homòleg francès.

Per Setmana Santa, a primers d'abril, Suárez es va reunir amb Gutiérrez Mellado i amb Alfonso Osorio, tots dos vicepresidents del seu Govern; amb Landelino Lavilla, ministre de Justícia, i amb el d'Interior, Rodolfo Martín Villa. Els digué que calia trobar al més aviat possible un suport jurídic per justificar als ulls del país -i sobretot dels militars- la legalització del Partit Comunista. El 9 d'abril el fiscal general del Regne va constatar que res no provava el caràcter il·lícit del partit de Carrillo. I el dissabte següent -Dissabte Sant- la premsa va informar els espanyols que el PCE acabava de ser legalitzat. La notícia va agafar per sorpresa als menys iniciats en la trama política que es coïa. Ràpidament, es va organitzar una reunió a La Zarzuela, amb el rei, Suárez, Mondéjar i Armada. Fou una altra discussió entre Armada i el president de les que fan època, amb el general cridant que havia posat en perill la Corona. Però Suárez va guanyar. Ho havia fet i els tancs no havien sortit al carrer. En canvi, Armada va rebre un missatge clar, a través de Mondéjar, que havia d'anar pensant en abandonar La Zarzuela. Però van passar diversos mesos abans que això succeís.

La majoria dels ministres, de vacances de Setmana Santa, es van assabentar per la ràdio que el PCE ja era legal. El de Marina, almirall Pita de Veiga, va presentar la dimissió immediatament; i quatre més van amenaçar de fer-ho, encara que al final van desistir "por lealtad a la Corona". El dimarts 12 d'abril es va reunir el Consell Superior de l'Exèrcit i va difondre un comunicat públic en què expressava la repulsa general que havia causat en totes les ciutats, tot i que admetien la legalització disciplinadament com un fet consumat. A banda d'això, van redactar un escrit més extens i diferent en què, pel que sembla, anaven més enllà, amb atacs a Suárez i a Gutiérrez Mellado, i l'hi van enviar al rei. I això va ser tot. No hi va haver res més.

Amb el temps, els militars es van calmar, sobretot quan van veure el pèssim resultat que el PCE obtenia en les primeres eleccions generals, en què només van tenir un 9% dels vots, gràcies a la tasca de destrucció, portada a terme implacablement per Santiago Carrillo, dels principis que l'havien mantingut viu durant tot el franquisme. El 1977 Carrillo ja assistia a les recepcions oficials del monarca com si res i presumia, a més, que els cambrers de Comissions Obreres li reservaven els millors canapès. El rei i "Don Santiago" (com Joan Carles l'anomenava afectuosament, incomplint excepcionalment el borbònic costum de tractar de tu a tothom) es van acabar fent amics. "Tendria usted que rabautizar su partido i llamarlo Real Partido Comunista de España", li va dir un dia el monarca. "A nadie le extrañaría". Carrillo li reia les gràcies al rei com qualsevol altre personatge palatí.

No cal dir que els partits nacionalistes de dretes també van obtenir la legalització sense problemes, a temps per a les eleccions, tan aviat com van haver acceptat les condicions que els imposava la Transició. Una de les primeres iniciatives en aquest sentit (a banda de les converses secretes amb Jordi Pujol i nacionalistes bascos, ja abans de la mort del dictador) va ser fer cridar Josep Tarradellas del seu exili a Saint-Martin-le-Beau. Un avió el va anar a buscar a París i el 28 de juny Joan Carles el va rebre a La Zarzuela. El republicà i el rei es van entendre d'allò més bé. "A mí lo que me gustaba de él", diu el monarca, "era la distancia que sabía tomar con los problemas a los que no veía solución... En eso Tarradellas se parecía a Franco". Quan ja agafava l'avió que el portaria a Barcelona, Tarradellas li va preguntar al representant del Govern que l'acompanyava si tenia alguna garantia que no l'afusellessin com el seu predecessor a la Generalitat de Catalunya. "Tiene la garantía personal de don Adolfo Suárez, señor presidente", li van constestar. "En el fondo", comentaria Tarradellas, "la única garantía que quiero es la de que me eviten hacer el ridículo". Hi ha discrepància d'opinions sobre si ho va aconseguir o no.

Un altre èxit polític important d'aquesta etapa Suárez va ser l'abdicació de Don Joan, el pare del rei. També va ser el president el qui va assumir aquesta responsabilitat en nom del monarca. Tots, incloent-hi el mateix Don Joan, li van atribuir el fet d'haver impedit que la cerimònia es fes al Palau Reial, com volia el comte, amb la solemnitat que mereixia renunciar als drets dinàstics d'Alfons XIII. Se celebrà a La Zarzuela, gairebé en la intimitat, el 14 de maig de 1977, un mes abans de les eleccions generals. Don Joan va llegir un breu discurs i, en acabar, es va quadrar davant del seu fill i va inclinar el cap: "¡Majestad, por España, todo por España, viva España, viva el rey!" Però, fins al final de la seva vida, mai no va tenir una relació cordial amb Joan Carles.

Les primeres eleccions

Les primeres eleccions generals es van convocar per al 15 de juny de 1977. Fou una autèntica sopa de lletres. Però el bosc de sigles distreia l'atenció respecte a les que faltaven: les dels partits que no s'havien legalitzat. Sortien com a favorits, no necessàriament per aquest ordre, el PSOE, amb el finançament d'Alemanya; l'Alianza Popular de Manuel Fraga, en què s'havien unit diversos grups de dretes que s'autoproclamaven "reformistes" i "democràtics", amb el suport de la banca; i, per descomptat, la UCD de Suárez.

La Unión de Centro Democrático responia a la idea que havia començat a desenvolupar Torcuato Fernández Miranda de "partit governamental" i de la monarquia, que, en principi, havia d'haver unit la dreta, ocupant el mateix espai que AP. Si no va ser així, va ser a causa de dues raons: la primera, la incompatibilitat manifesta entre Suárez i Fraga, que va voler impulsar la creació del seu propi grup des del començament de la legislatura de Suárez, primer a través de la Reforma Democrática i, després, unint-se amb uns altres a AP; la segona i fonamental,

l'acceleració en el ritme que Suárez estava imprimint a les reformes, imposat des dels Estats Units, amb el qual molts falangistes -encara que favorables al conjunt de la Transició- no estaven d'acord. Ni tan sols els més propers a La Zarzuela, com Armada o Torcuato Fernández Miranda.

Armada es va posar al costat d'AP, on era candidat el seu propi fill, al lloc 27 de la llista per Madrid. Suárez, en una altra al·lucinació argumental de les seves enfront d'Armada, el va acusar d'haver enviat cartes amb la capçalera de la Casa Reial en què demanava el vot per a aquesta formació política, però no es va provar mai res. A Torcuato no li valia el lideratge de Fraga, no l'hauria acceptat mai. Però la seva ruptura amb Suárez ja era manifesta. I 15 dies abans de les eleccions, va presentar la dimissió com a president de les Corts i del Consell del Regne i se'n va anar cap a casa. Preveia que la UCD i Alianza Popular obtindrien un nombre de vots molt igualat, i que cap del dos no aconseguiria prou majoria per governar. I tenia plans perquè, com que Suárez i Fraga no volien pactar entre ells, el rei encarregués a un independent -ell mateix- la presidència d'un govern de centredreta. En aquells moments, sí que hauria acceptat ser president del Govern, càrrec que havia rebutjat quan el rei l'hi oferí quan va morir Franco. Tanmateix, aquesta vegada els seus projectes polítics no li van sortir gens bé.

La UCD renunciava a la dreta més dura, i es presentava com un partit de centre, incorporant grups de socialdemòcrates, democristians i liberals. Tingué el suport del rei, absolutament enlluernat amb els encants de Suárez, que ja s'havia guanyat, de cop, el lloc en el cor del monarca que fins aleshores havia ocupat el seu vell professor, Torcuato Fernández Miranda. Al principi, el projecte UCD no va ser comprès per la gran banca franquista, que va posar tota mena de dificultats abans de donar-hi el suport econòmic que necessitava per preparar la campanya. Suárez, amb la seva verborrea, va ser l'únic que va aconseguir convèncer els representants de les finances espanyoles en un sopar memorable a casa d'Ignacio Coca, el banquer que es va acabar suïcidant uns anys més tard a causa del deute que tenia amb Banesto.

Però, a més, comptava amb altres suports. Hi ha proves que, almenys per preparar les eleccions que vindrien a continuació, les municipals, es van demanar diners als països àrabs. A la cort de Teheran, en concret, hi va arribar una carta del rei d'Espanya, datada el 22 de juny de 1977, en què es demanaven 10 milions de dòlars per donar suport al partit del seu primer ministre, Adolfo Suárez, en les eleccions que se celebrarien al cap de sis mesos. El qui signava la carta, el rei Joan Carles, explicava al seus "germans àrabs" que el PSOE comptava amb tota l'ajuda de la Internacional Socialista, especialment de la riquíssima socialdemocràcia alemanya; i que calia contrarestar aquesta situació i buscar suports perquè un govern de centredreta, com el d'Adolfo Suárez, es pogués sostenir i, així, protegir la institució monàrquica de l'amenaça marxista. La monarquia saudita (en aquell moment es tractava del rei Halid, i Fahd n'era el primer ministre), que se sàpiga, va respondre favorablement amb la concessió d'un crèdit per un import de 100 milions de dòlars (uns 10.000 milions de pessetes), molt més del que s'havia demanat, que la Casa Reial havia de retornar en un termini de deu anys sense interessos.

Pel que fa a altres grups legalitzats per participar en les eleccions, cal assenyalar que no jugaven en igualtat de condicions quant al finançament ni quant a les oportunitats d'obtenir representació parlamentària. Gràcies al sistema proporcional establert des del Govern de Sa Majestat, s'afavoria els partits que obtinguessin més vots, amb la intenció de deixar fora del parlament l'oposició, menyspreant-la, i avançant cap al bipartidisme model ianqui. A més, tots es van haver d'avenir a diverses condicions prèvies. Tenien accés a la televisió, per als breus espais electorals, igual que avui dia, però hi havia temes intocables: el rei, les Forces Armades, la bandera i la unitat d'Espanya. Per al PSOE, el PCE i el PSP de Tierno Galván, que també

s'havia reunit diversos cops amb Suárez per pactar la seva legalització, això no suposava cap problema. Ho acceptaren sense posar-hi objeccions. Per a d'altres, va ser una mica més complicat, però també van acabar passant per l'adreçador. En particular, l'espai televisiu que havia preparat la Lliga Comunista Revolucionària (LCR) va ser matèria de discussions. El seu líder, el sociòleg Jaime Pastor, sortia davant el Palau Reial dient, més o menys: "La grave crisis por la que atraviesa España tiene un máximo responsable: el inquilino de este palacio, el rey, que ha sido impuesto por Franco". Per afrontar aquesta mena de casos s'havia format una comissió governamental, encarregada de passar revista a la propaganda electoral i censurar el que calgués. En aquesta comissió hi havia, com a subsecretari del Ministeri d'Informació, precisament Fernández Campo, que molt poc temps després va ser secretari general de la Casa del Rei. I va ser ell qui més es va oposar que s'emetés el vídeo de l'LCR. Jaime Pastor va criticar durament els membres del PCE, del PSOE i del PSP per "tragar las exigencias antidemocráticas" del Govern, però no va tenir més remei que retirar l'anunci.

Amb Suárez sortint per televisió cada dos per tres, les parets empaperades amb cartells electorals, les ciutats atapeïdes de grisos per dissoldre amb pilotes de goma les manifestacions de l'oposició, i de fatxes armats amb cadenes per intentar impedir que els militants d'esquerres fessin propaganda al peu del carrer.., el resultat de les eleccions del 15 de juny va ser l'únic possible. Adolfo Suárez ja sabia què succeiria i es va passar les setmanes prèvies anunciant a tort i a dret "¡barreremos!". Els d'AP, en general, i, tret d'aquests, Torcuato Fernández Miranda, en particular, van ser els únics a qui va sorprendre el resultat: còmoda victòria de la UCD, tot i que sense majoria absoluta, seguida del PSOE i, només en tercer lloc, Alianza Popular, amb 16 escons.

Un dels primers trofeus va ser el cap d'Alfonso Armada. Suárez es va plantar davant del rei aprofitant l'ocasió, dos dies després de les eleccions, i li va dir: "O él o yo". I el rei tenia perfectament clares les seves prioritats en aquell moment. Armada va demanar que es digués que abandonava La Zarzuela voluntàriament a fi de manar tropes i completar la seva carrera militar. També va posar com a condició que el substituís Sabino Fernández Campo, perquè tenia el millor concepte d'ell des que s'havien conegut a la Secretaria del Ministeri de l'Exèrcit en l'època de Franco. Quan Mondéjar va escriure al vicepresident Gutiérrez Mellado, per demanar una destinació per a Armada a l'Escola Superior de l'Exèrcit, va deixar constància, a més que l'exsecretari general de la Casa se n'anava, que seguiria prestant serveis a La Zarzuela: "[...] Deseo utilizar de forma esporádica la colaboración del general Armada, que lleva muchos años en esta Casa y conoce particularmente algunos asuntos".

Suárez a partir d'aquell moment va posar en marxa la seva política de consens, paraula clau en tot el procés de la Transició, que consistia bàsicament a pactar-ho pràcticament tot i prendre les decisions importants per unanimitat de facto, com a precedent del que avui anomenariem establir un "pensament únic". En els famosos "Pactes de la Moncloa", Suárez va negociar molt hàbilment amb les altres forces polítiques que eren dins del sistema, cedint poder a canvi de concessions. Però es va anar cremant a poca poc, amb aquesta tècnica que, al final, no deixava satisfet a ningú, ni els seus ni els altres.

La Constitució

No s'havia advertit. Els partits no n'havien parlat en les seves campanyes electorals. Per/) aquella havia de ser la legislatura encarregada d'elaborar una constitució d'acord amb els nous temps. Els diputats i senadors escollits van tenir l'ocasió de pactar pel seu compte el que els va donar la gana, sense haver de donar cap explicació

als electors ni haver de sotmetre a referèndum un tot global, sense donar opció a debatre aspectes concrets ni fer modificacions.

La Casa Reial, per descomptat, tenia idees pròpies per a aquest gran projecte i, a banda de comptar amb informació privilegiada sobre el procés de gestació de la criatura, amb el Govern i amb tots els diputats de la UCD, es va proveir d'altres suports. Seguint la tradició heretada de Franco de nomenar directament una quota de procuradors (anomenats "cuarenta de Ayete"), en la legislatura constituent de 1977-1979 Joan Carles va nomenar 41 senadors reials, escollits pel seu reial dit. Van formar un grup parlamentari i a vegades van actuar corporativament, al servei de La Zarzuela, amb la qual mantenien contactes freqüents, sobretot a través de Sabino Fernández Campo. Des de la Secretaria General de la Casa se'ls pregava que plantegessin o no, depenent del cas, determinats temes, perquè sempre amb summa discreció per evitar implicar-hi la Corona directament, perquè oficialment no podia semblar que els senadors la representaven.

A la llista, que es va fer pública el juny de 1977, hi havia polítics, militars, intel·lectuals, banquers, falangistes i empresaris (vegeu la llista completa a l'apèndix). No hi era Armada, tot i que sí que havia figurat en els esborranys provisionals. Joan Carles va reclutar personalment a cadascun. Julián Marías, per exemple, un dels escollits, explica que uns mesos abans, un dia van trucar a casa seva i li van dir "espere un momento que le va a hablar el rey". I s'hi posà Joan Carles directament, amb la seva familiaritat habitual, per dir-li com li havia agradat l'últim article a la premsa de l'afamat assagista i citar-lo a La Zarzuela. Era el primer contacte que tenien. La majoria del "escollits" es van sentir tan afalagats amb unes trucades del rei d'aquella mena que, pel que se sap, ningú no s'hi va negar. Ni tan sols Justino Azcárate, que havia estat ministre a la República i des de l'exili havia fundat l'Agrupación al Servicio de la República; ni el prestigiós economista i escriptor José Luis Sampedro, que havia hagut d'abandonar la universitat, en què era catedràtic el 1969, arran d'unes deportacions. Ni de bon tros, és dir, gent com Camilo José Cela, el galleguista Domingo García Sabell, l'empresari Luis Olarra, al banquer Alfonso Escámez o l'advocat Antonio Pedrol Rius. Tenint en compte el paper que tindrien, cal destacar especialment els qui eren de l'entorn més immediat del rei, en l'equip del qual ja feia temps que treballaven: Manuel Prado y Colón de Carvajal, Jaime Carvajal, Miguel Primo de Rivera i Torcuato Fernández Miranda. Com a grup, els senadors reials tenien de tot: ideòlegs de la Transició, intrigants professionals, gabinet jurídic, poder econòmic, professionals de la manipulació, comandaments militars i, perquè no hi faltés res, els amos de la premsa: José Ortega Spottorno (president de Prisa, editora d'El País), Víctor de la Serra (expresident de Prensa Castellana, editora d'Informaciones), Guillermo Luca de Tena (president de Prensa Española, editora d'ABC) i Fermín Zelada (president d'Editorial Católica, editora de Ya).

Durant l'elaboració de la Constitució de 1978, els senadors reials van tenir algunes iniciatives, fonamentalment per reforçar l'espanyolisme. I segurament també, tot i que no està confirmat, per posar el seu granet de sorra en un dels punts més controvertits que afectava directament la Corona: la successió, que es va abordar a l'article 57.

Per raons absolutament particulars, que afectaven la família de Joan Carles, es va haver d'establir un ordre en què sempre seria preferible "el varón a la mujer". Una cosa, per començar, inconstitucional, tenint en compte l'article 13 (capítol segon, Drets i Llibertats) de la mateixa Constitució: "Els espanyols són iguals davant la llei, sense que pugui prevaler cap discriminació per raó de naixença, raça, sexe, religió, opinió o qualsevol altra condició o circumstància personal o social". Per resoldre aquesta contradicció, Joan Carles va haver de parlar en secret i sense embuts amb els membres de la Comissió Constitucional del Congrés, els pares de la criatura, com a pare d'una altra criatura: la infanta Helena. El problema era que, si no s'establí que els fills

barons tenien preferència, segons l'ordre de primogenitura li tocava ser princesa d'Astúries a ella, i això no podia ser, ja que havia nascut "malalta", com tothom sap encara que hagi estat al llarg dels anys el tema tabú de tots els que han envoltat la família reial espanyola. La Casa Reial tenia pànic d'haver d'admetre-ho públicament, cosa que obligaria la infanta a cedir el pas a la seva germana, Cristina, que sí que era sana i no hauria tingut cap problema per regnar. La malaltia - que no s'ha volgut anomenar mai, i a la qual s'ha donat el cognom de "psicosomàtica" off the record- de la nena podia posar en perill una institució acabada d'estrenar, que recolzava en privilegis de naixement difícils d'explicar, i amb més motiu en el cas de Joan Carles, que ja s'havia saltat a la torera el seu pare, i la línia del seu oncle pel fet de ser sordmut, i que només va arribar al càrrec mitjançant una imposició del franquisme. Els pares de la Constitució de 1978 van entendre Sa Majestat, i el tema de la discriminació de sexes ni tan sols es va arribar a discutir a les Corts. Silenci total, com si ningú no s'hagués adonat de la incongruència que, ara sí, aflora en els fóruns internacionals i crea problemes que apunten cap a una reforma de la Constitució immediatament després que hereti Felip, que, amb una mica de sort, tindrà una descendència que no doni nous maldecaps a la Casa Borbó, encara que.., no se sap mai.

També esta creant conflictes en els fóruns internacionals l'article 56.3 (completat al 64 i al 65), que diu: La persona del Rei és inviolable i no esta subjecta a responsabilitat". Es a dir, que no se'l pot jutjar, faci el que faci o digui el que digui. Un altre regal constitucional al monarca, en contradicció de nou amb l'article 14, al qual l'Estat espanyol haurà de renunciar, revocant-lo, si vol signar els acords per crear un Tribunal Penal Internacional (ja s'ha parlat d'això en la introducció).

A banda dels articles específics sobre la Corona, la Constitució de 1978 va recollir l'esperit de la lletra dels principis establerts a l'informe de 1975 sobre la "democràcia" elaborat per la Comissió Trilateral: un sistema electoral proporcional (article 68), per poder limitar l'accés al govern per la via electoral-parlamentària de grups polítics indesitjables; descentralització de l'Administració pública, però sense donar poder polític real a les comunitats autònomes (capítol tercer del Títol VIII), cosa que converteix els parlaments en òrgans més tècnics i menys polítics; supressió de les lleis que prohibien el finançament dels partits per part de les grans empreses, que se sumaria al finançament des de fons públics; exaltació dels mites de la "llibertat d'empresa" i l'"economia de mercat", elevant-los al rang constitucional (article 38), etc.

Però el més important era instituir que la forma política de l'Estat espanyol seria la monarquia parlamentària (article 2), en un ordre polític que seria protegit per l'Exèrcit (article 8), el comandament suprem del qual correspondria al rei (article 62).

Tot i que el PSOE i el PCE, entre altres, havien enganyat el poble fent-li creure que defensaven el sistema republicà, tot estava pactat per endavant, sense deixar caps per lligar. Atenent al que havien dit en la campanya electoral, el que van fer després va ser un frau, però només es van preocupar de camuflar-lo una mica. La Comissió Executiva socialista va decidir que el vot republicà es mantingués fins al debat de la Comissió Constitucional del Congrés, l'11 de maig de 1977, perquè el defensés Luis Gómez Llorente en la sessió amb la premsa. El PSOE va voler aparentar que no abjurava de la seva ideologia, sinó que era derrotat davant d'una majoria constituïda per la UCD, AP i els nacionalistes de dretes. Gómez Llorente ho va dir així en el seu discurs: "Nosotros aceptaremos como válido lo que resulte en este punto del Parlamento constituyente. No vamos a cuestionar el conjunto de la Constitución por esto. Acatamos democráticamente la ley de la mayoría. Si democráticamente se establece la monarquía, en tanto sea

constitucional, nos consideraremos compatibles con ella". Després, en el referèndum, van demanar obertament el sí a la Constitució.

El 6 de desembre de 1978 l'Estat va plantejar als espanyols una qüestió de caixa o faixa. Era monarquia o res. I, majoritàriament, la Constitució va ser aprovada. En opinió dels qui eren al poder, la victòria ja valia com si el poble hagués donat un sí rotund a Joan Carles.

El final d'una etapa

El període constituent, de 1977 a 1979, va ser gloriós per a Adolfo Suárez. El rei estava absolutament enlluernat: "¡Es un fenómeno!", va comentar un dia a La Zarzuela, "mirad qué artículo segundo de la Constitución ha hecho para solucionar la grave cuestión de las autonomías y, al mismo tiempo, manteniendo la unidad de España". Però l'encantament estava a punt de començar a desfer-se.

Els problemes van arribar, senzillament, perquè Suárez s'havia cremat. La seva tasca havia acabat i el cert és que al rei Joan Carles mai no li va preocupar massa haver de deixar tirat, de cop, el qui l'havia servit bé, tan aviat com hagués acabat la seva missió. El mateix que ja havia succeït amb Torcuato Fernández Miranda passava ara amb Suárez i després amb Sabino Fernández Campo, el substitut al cor del monarca. El general Fernández Campo acabava d'entrar a La Zarzuela per ocupar el lloc que havia deixat vacant Alfonso Armada i ràpidament es va convertir en molt més que un secretari: en un conseller que el mateix rei va acabar anomenant "jefe".

El PSOE, que tanta carn havia posat a la graella de la Transició, volia cobrar-s'ho accedint a la presidència. Ho va intentar a les primeres eleccions generals després de la Constitució, les de 1979. Però era massa aviat. No aconseguiria vèncer a la UCD de Suárez, molt a desgrat seu, mentre aquesta formació continués comptant amb tot el suport de la banca i de la Casa Reial. I en aquell moment encara els tenia tots dos al seu costat. Se l'ajudava en tot, fins i tot fent coincidir la investidura de Suárez, el 30 de març, amb la campanya de les eleccions municipals, previstes per al 3 d'abril de 1979, perquè la UCD es pogués beneficiar de l'atenció que havien prestat al president els mitjans de comunicació.

En el següent congrés del PSOE, al cap d'uns mesos, al maig, Felipe González va decidir, per una inspiració l'origen de la qual és deduïble, que el partit deixaria de ser marxista. S'havia de guanyar la confiança de la banca com fos, i si el que volien banquers i ianquis era això, doncs s'havia de fer. No volien més cartes del monarca en què parlava de l'amenaça marxista com a argument per donar suport a Suárez. "Hay que ser socialista, antes que marxista", va dir Felipe al congrés, amb una frase que recordava els embarbussaments de la Transició: la reforma sense reformar el que era immutable, que, no obstant això, no era irreformable. Deixà esmaperdut el seu partit, que el va prendre per boig i es va negar a acatar-lo. Però González estava disposat a anar fins al final. Presentà la dimissió, una dimissió tàctica per exercir pressió. I al setembre va tornar, cosa que va consolidar la seva autoritat personal. Quedava convèncer la banca que ho deia seriosament.

A banda del PSOE, AP també desitjava deslliurar-se de la UCD, que li havia pispat el lloc que li corresponia. Fraga, convertit en "demòcrata de tota la vida", creia que el natural seria que els partits majoritaris fossin el seu i el dels socialistes, un bipartidisme perfecte. I els mateixos barons de la UCD se sumaren a la campanya de demolició de Suárez, uns acostant-se a AP, i uns altres, al PSOE. Joaquín Garrigues Walker, Francisco Fernández Ordóñez i Landelino Lavilla van conspirar amb ells per donar suport a una moció de censura contra el president, presentada pel PSOE el maig de 1980, que no va prosperar.

Un altre factor que cal tenir en compte era el "malestar" de les Forces Armades. Suárez, impulsat pel mateix monarca a imprimir ritme a les

reformes, encara que assumint-ne ell tota la responsabilitat, s'havia convertit en l'enemic número u de l'Exèrcit. Era com el joc del policia bo i el policia dolent. Primer Suárez actuava de dolent i, després, els militars passaven per La Zarzuela a queixar-se al rei, que era el bo. El 28 de novembre de 1979 Milans del Bosch va ser rebut en audiència privada i, poc després, també acudiria a Palau una àmplia representació de la Divisió Cuirassada, presidida pel general Torres Rojas. El que els empenyava més era la política de depuració del Govern, que havia enviat a destinacions fora dels centres de poder els més adeptes a l'antic Règim, per posar-hi d'altres de nous i anar rentant la cara a les Forces Armades. I, per descomptat, el tema de les autonomies, amb aquell famós "café para todos", que veien com un desmembrament de facto de la sagrada unitat de la pàtria.

Amb tots aquests factors pel mig, les relacions del monarca amb Adolfo Suárez es van comentar a tornar tenses fins a arribar a un punt sense retorn. Joan Carles escoltava Felipe, Fraga, Armada, Milans... en el seu paper d'"àrbitre" d'Espanya, per mitjançar entre ells i el president. I acabà, amb un impuls que li van donar des de l'exterior (com en pràcticament totes les seves decisions polítiques importants), que va inclinar la balança a favor dels primers. Junts van comentar a elucubrar possibles solucions al problema, a fer plans que van acabar cristal·litzant el 23 de febrer de 1981. Suárez en privat solia dir: "H rey a mí no me borbonea". I va preferir presentar ell mateix la dimissió quan ho va creure oportú, perquè Joan Carles no tingués l'oportunitat d'utilitzar-lo com més li convingués. Però tot això no es podria entendre fora del context de la preparació del cop del 23-F. Només cal dir, de moment, que la seva sortida de la Moncloa va ser dura, a banda dels 200 milions de pessetes que li va donar l'Estat, a proposta del mateix Joan Carles, per pal·liar la seva delicada situació econòmica. Quan Suárez va presentar la dimissió, en algun moment de la conversa que van tenir, de la qual es desconeixen bastants detalls, el rei a més li va prometre un ducat. Després, ho va considerar excessiu i es va voler fer enrere, però Suárez hi insistí i va evitar que pogués retirar l'oferta. A diferència d'altres (com Arias Navarro o, posteriorment, Sabino Fernández Campo), el va usar profusament, i fins i tot es va fer brodar les camises amb una corona ducal. Suárez també volia el Toisó, que es pensava que se'l mereixia almenys tant com Torcuato Fernández Miranda, però no l'hi van donar. Potser per humiliar-lo, Joan Carles l'atorgà, en canvi, al penós José María Pemán en aquella època (el 20 de maig de 1981), pels serveis prestats i la seva lleialtat a la institució monàrquica.

Suárez va desaparèixer del mapa polític, tot i que els intents en va per tornar al cim amb un partit nou, el Centro Democrático y Social (CDS), que avui dia lidera un altre fracassat pel que fa a les relacions amb el monarca, Mario Conde. Però Suárez ha seguit sent allò tot el temps, des de 1981 fins ara, acomplint un paper de mediador, d'home amb influència en les altes esferes, gràcies al poder que donen anys de secrets compartits. Quan se'n va anar, el rei li va escriure una carta de comiat: "Para Adolfo, Amparo y sus hijos, y para la Historia...", en què es justificava pel fet d'haver-lo abandonat. Uns anys més tard, quan Suárez negociava amb una editorial la publicació de les seves memòries, el rei li va trucar: "¡A ver lo que vas a escribir!" No es va tornar a parlar de les memòries mai més. Pel que sembla, Suárez té tots els seus documents microfilmats i dipositats a la caixa forta d'un banc suís.

CAPÍTOL 11

TURISTA ACCIDENTAL A GERNIKA

Una, "grande" i monàrquica

Poc abans del cop d'Estat del 23-F, els reis van fer la seva primera visita oficial a Euskadi. I això és del que, cronològicament, toca tractar ara, encara que sigui breument. Però abans hem de retrocedir una mica en el temps, per entendre el que aquell viatge va significar al seu moment.

L'obsessió de Franco per la sagrada "unidad de la patria" ("una, grande y libre", com va encunyar en cada una de les pessetes que passava per les mans dels espanyols) va ser traspasada intacta al monarca. El dictador va assumir, aparentment sense més problemes, que després de morir-se es durien a terme reformes que tendrien a una democràcia formal, com va quedar demostrat, per exemple, quan va consentir l'entrevista a Cambio 16 del seu nebotet Nicolás Franco, col·laborador de l'aleshores príncep, en què parlava del tema i es declarava a si mateix "demòcrata". En canvi, es va esforçar d'allò més, els últims temps de vida, ja moribund, a recordar al seu successor una sola raó d'Estat que havia de ser bàsica i guiar els seus passos en el futur. De fet, les últimes paraules "coherents" que Joan Carles recorda haver sentit d'ell van ser: "Alteza, la única cosa que os pido es que mantengáis la unidad de España".

En essència, a nivell simbòlic, aquest és el pretext de la monarquia com a sistema polític: "El Rei és el Cap de l'Estat, símbol de la seva unitat i permanència", com es va recollir a la Constitució de 1978 (primer article referit a la Corona, número 56). El tòpic de la unitat territorial és el que més ha repetit als seus discursos al llarg dels seus ja 25 anys de regnat, sobretot als missatges nadalencs retransmesos per televisió, en què no va faltar ni un sol any, gairebé sempre acompanyant les crítiques als "nacionalistas exacerbados". A vegades, amb paràgrafs -què qui sap qui escrivia- dignes de ser recollits en l'antologia "nacional" del disbarat. Com aquest del discurs del dia de la Hispanidad de 1983, farcit de contradiccions: "Los Reyes Católicos crearon un Estado moderno, fundamentado en las ideas de unidad y de libertad, es decir, del derecho a la diversidad. Par ello no dudaron en reducir a los que alzaban sobre los intereses nacionales sus egoísmos y sus pequeños intereses de campanario derribando, cuando fuera preciso, sus castillos".

En la intimitat, les converses dels reis amb el seus col·laboradors sobre la qüestió encara deuriem ser pitjors, pel que sabem. Un dia de 1976 en què els membres de la Casa discutien al menjador de La Zarzuela si era convenient o no fer una visita oficial al País Basc immediatament, algú va opinar que potser seria millor deixar passar el temps fins que millorés la situació. Aleshores Mondéjar va dir: "Si no, se les da la independencia y ya está". Encara que, naturalment, era una broma, la reina, que solia participar activament en aquelles reunions polítiques, va replicar alarmada que aquesta solució era impensable. Mondéjar va continuar la broma afegint-hi: "Se les da la independencia, después se les declara la guerra y, finalmente, se les conquista". I tots van riure molt.

Al marge de les elucubracions més o menys gracioses, ningú no sap amb certesa tot el que hi va haver -o es va discutir que hi podia haver- en els primers passos de la monarquia per solucionar un tema que es plantejava difícil, molt especialment a Euskadi. "Godsa político-militar" (de què ja s'ha parlat al capítol 9), el Gabinete de Orientación y Documentación creat per Manuel Fraga en la seva etapa de

ministre de la Governació, estretament vinculat al CESID, a banda d'"orientar" i "documentar" per anar en la direcció adequada, passava una part del temps elaborant plans que per ser executats requerien alguna cosa més que uns articles a la premsa.

Jorge Vestrynge, el cadell de Fraga (a qui anys més tard se li va destenyir el blau i es va fer d'esquerres com el que es fa un vestit), va forjar la seva carrera política a Godsa, on es va assabentar d'alguns d'aquells projectes. Una vegada, als primers anys de la monarquia, Antonio Cortina (el militar que després, destinat al CESID, va participar en el cop del 23-F) el va sondejar respecte a una possible intervenció militar. Cortina volia saber si la recent Alianza Popular podria col·locar 30.000 persones a Burgos (AP aleshores tenia uns 20.000 afiliats). El pla que estaven estudiant a Godsa era concentrar-les a la ciutat castellana, i des d'allí fer-les avançar en una columna, amb Fraga al capdavant, a peu cap al País Basc. Preveïen que, quan passessin, els sortirien a trobar-los contramanifestants, a mesura que s'acostessin a Gasteiz, i aleshores -segons que li va explicar Cortina- un helicòpter de l'Exèrcit traslladaria Fraga a Madrid perquè no estigués en perill. El pla reproduïa el cop de la Rue d'Isly durant la Batalla d'Alger. En aquella operació, els extremistes de l'OAS van organitzar una manifestació multitudinària profrancesa que va avançar per aquell carrer cap a un barri musulmà controlat pels independentistes del Front d'Alliberament Nacional algerià. Després que l'Exèrcit francès s'hi interposés, alguns franc-tiradors amagats disparaven contra els musulmans perquè aquests repliquessin de la mateixa manera, amb la qual cosa volien provocar les tropes d'interposició. Tanmateix, els militars francesos no van caure a la trampa i van acabar dissolent els seus a trets. Quan Vestrynge, que sempre va ser una persona molt estranyota políticament, es va adonar del que li estava dient Cortina, ho va explicar a Fraga una mica alarmat, i aquest va dir que ell mateix seria l'únic que contactaria amb Cortina a partir d'aleshores.

Per la manera com es va desenvolupar la història, només va ser un projecte que no es va dur a terme. Però no deixen de cridar l'atenció les coincidències del pla amb el que va passar -o va estar a punt de passar- fa molts pocs anys a Madrid. Amb motiu de la mort del regidor Miguel Ángel Blanco, executat per ETA, el CESID va convocar a la capital una manifestació "espontània" multitudinària, amb una nova consigna que havia creat per a l'ocasió: "ETA no, vascos sí". Durant tot el dia els canals de televisió van modificar les programacions habituals per dedicar tot l'espai a retransmetre els esdeveniments a mesura que es produïen, fet que va provocar una catarsi col·lectiva sense precedents. Telemadrid, en concret, va fer crides perquè la gent anés a la manifestació i va seguir, minuta minuta, com anava creixent el nombre de gent que es convocava a la Plaza Colón. Els locutors del telenotícies van arribar a l'extrem de plorar en directe, mentre donaven la notícia de la mort del regidor. Quan la manifestació va acabar, a la Puerta del Sol, encara havia d'arribar un dels plats forts, amb la periodista Victoria Prego aquissant les masses des d'un podi amb el seu famós "¡A por ellos!" En un moment determinat, atlb es va donar per acabat. Però les masses que s'havien concentrat estaven massa exaltades, enfurides, fanatitzades... No estaven disposades a dissoldre's. Un grup d'extrema dreta s'hi va sumar amb banderes espanyoles per dirigir una marxa a peu cap a Euskadi, a la qual s'havia d'anar sumant gent d'altres regions a llarg del camí. Anaven a alliberar les Vascongades. Com en el cas del cop de la Rue d'Isly, no van arribar a sortir, sortosament. La Policia va anar contra els seus, contra els manifestants de "mans blanques", i els va dissoldre amb antidisturbis. No obstant això, queda com a inquietant precedent, com a avís a caminants de la dissidència.

Però tornem als primers anys de la Transició. L'agost de 1976, el primer Govern d'Adolfo Suárez i el rei es van asseure a discutir què calia fer amb el problema basc. Tenien sobre la taula una carta-informe que els havia enviat el president de la Diputació de Biscaia, Augusto

Unceta, en què els proposava una sèrie de "mesures de gràcia" per tranquil·litzar els ànims. En concret, Unceta pensava que calia tornar a Bizkaia i Guipúzkoa els concerts econòmics que havien estat derogats per Franco, en un decret llei de juliol de 1937 que castigava l'actitud de les dues províncies per no haver-se sumat al Movimiento Nacional. La devolució no era una qüestió de justícia, sinó d'habilitat política. Hi havia una altra proposta, curiosament de la Direcció General de la Guàrdia Civil, que tenia la mateixa intencionalitat, ja que s'hi suggeria no solament restablir els concerts sinó també legalitzar la ikurriña. El pla era que el rei anés personalment a Gernika a portar la bona nova i, particularment, estava disposat a fer-ho. Però a Suárez el pla no li va semblar bé. Perquè creia que allò era "defender a los capitalistas vascos que no querían pagar impuestos".

Perquè no s'escalfessin més el cap, a la tardor ETA va presentar l'alternativa KAS en una roda de premsa. "Pocas o ninguna son las reivindicaciones de libertades que pueden obtenerse por la negociación burocrática con los gobiernos reformistas de la Monarquía juancarlista", deia el manifest. "KAS declara que la obtención de las aspiraciones democráticas y nacionales aquí expuestas no pueden realizarse más que por un proceso de lucha popular que debilite y rompa cualquier fórmula que signifique la continuidad del fascismo y del poder oligarca". El Govern de Suárez havia perdut la iniciativa. El que pensaven que podien haver resultat amb una bandera i unes concessions fiscals s'havia complicat enormement perquè, a banda de les reivindicacions nacionalistes (el dret d'autodeterminació, l'establiment immediat a títol provisional d'un Règim autònom per a Euskadi Sud, el bilingüisme, etc.), també exigien "las medidas económicas que lleven a la nacionalización de los sectores de base de la economía, con la socialización del suelo y de la industria". I, naturalment, llibertats democràtiques, la dissolució de tots els cossos repressius i l'amnistia. El nacionalisme d'esquerres basc s'havia convertit en una contundent oposició al Règim joancarlista, amb la qual ja no seria possible intentar pactar mitges tintes.

Encara al gener de 1977, a causa dels disturbis per la mort d'una jove de 15 anys en una manifestació proamnistia a Sestao, Suárez li va dir al seu vecepresident Alfonso Osorio: "O tomamos pronto algunas medidas de gracia para distraer la situación en el Norte o el País Vasco se belfastiza [de Belfast]". Era a punt de començar una política, fracassada d'origen, de concessions autonòmiques que es materialitzarien a la Constitució de 1979, i que només van servir per enganxar al sistema el nacionalisme de dretes (del PNB, Convergència i Unió i d'altres de similars), que a la llarga s'ha demostrat ineficaç per als seus propòsits.

Mesures de gràcia constitucionals

La política autonòmica de Suárez va consistir en un "café para todos" que atorgava els mateixos drets a totes les comunitats, sense tenir-ne en compte la identitat nacional. Amb això es pretenia difuminar els conflictes basc, català i gallec en un maremàgnum de descentralització administrativa. "¡Es un fenómeno!", va dir el monarca entusiasmat referint-se a Adolfo Suárez, quan va llegir l'article 2 de la Constitució: "La Constitució es fonamenta en la indissoluble unitat de la Nació espanyola, pàtria comuna i indivisible de tots els espanyols, i reconeix i garanteix el dret a l'autonomia de les nacionalitats i de les regions que la integren i la solidaritat entre totes elles". La defensa d'aquest principi es va encarregar a les Forces Armades, a l'article 8, que reproduïa sense grans canvis l'article 38 de la Llei orgànica de l'Estat de Franco. El text de 1978, a més, deixava clar que, per garantir-ne el compliment, el rei podria intervenir no només manant l'Exèrcit com a cap suprem de les Forces Armades, sinó també com a moderador. El rei "arbitra i modera el funcionament regular de les

institucions", diu l'article 56, que li atorga una prerrogativa que, com s'ha discutit recentment (el ja excap de la Casa Reial, Sabino Fernández Campo, ho va assegurar en una conferència pronunciada l'any 2000), es podria aplicar si, per exemple, un hipotètic govern legítim -amb majoria o en minoria, això rai- assumís una actitud separatista. Dit d'una manera més clara, si el Govern autonòmic basc es manifestés a favor de la independència, el rei podria ordenar la dissolució de les cambres o nomenar un govern provisional i, si l'hi posaven difícil a les bones, ordenar la intervenció de l'Exèrcit.

El sistema autonòmic, tal com va quedar establert al Títol VIII de la Constitució, suposava descentralitzar l'Administració pública, però els parlaments quedaven limitats a les competències més tècniques i menys polítiques. A més, també s'especificava que "en cap cas s'admetrà la federació de Comunitats Autònomes". I, per descomptat, es va instituir que serien legalment incompetents en tot allò que fa referència a possibles canvis en les relacions de producció i intercanvi, en tot l'àmbit econòmic. Posats a no poder, ni tan sols poden expropiar. En canvi, sí que poden endeutar-se amb l'exterior.

Per aconseguir que la redacció de la Constitució recollís aquests principis hi col·laboraren tots, encara que al començament es va especular sobre diverses alternatives en el model que calia seguir, que eren variacions sobre el mateix tema i tenien un mateix objectiu. Els senadors reials, de comú acord, a l'inici del procés constitucional van defensar una esmena per reconèixer, d'una manera diferent de com havia arribat del Congrés, els drets forals del País Basc. Fins i tot hi van estar d'acord els senadors militars (els generals Díez Alegría i l'almirall Gamboa), sempre més reticents a reconèixer diferenciacions territorials. El rei seguia amb la vella idea, suggerida pel governador civil Augusto Unceta i la Direcció General de la Guàrdia Civil, per guanyar-se de manera molt particular el suport del Partit Nacionalista Basc. Els senadors van parlar diverses vegades amb Sabino Fernández Campo sobre aquesta esmena. I tres d'ells, Carlos Ollero, Alfonso Osorio i Luis Olarra (aquest últim, pròsper empresari basc, proper a l'Opus Dei, molt actiu en la lluita contra ETA), es van encarregar de parlar-ho amb els senadors del PNB, que van donar el vist-i-plau a l'esmena. Però al final la iniciativa no va prosperar, a causa de la ferma oposició del vicepresident del Govern, Fernando Abril Martorell, en la línia que uns anys abans ja havia manifestat Adolfo Suárez. Abril Martorell va defensar, en una violenta discussió al Senat, el principi que la sobirania popular radicava en les cambres, negant-se a admetre que es fragmentés en virtut d'un pacte entre la Corona i els bascos, i finalment aconseguí imposar el seu criteri.

Un altre dels senadors reials, Julián Marías, republicà durant la República i monàrquic durant el franquisme, havia estat reclutat per La Zarzuela el gener de 1977, com a bon articulista per escriure els discursos al rei., i altres coses. Durant el procés de gestació de la Constitució, Marías hi va col·laborar fonamentalment amb un article que va publicar El País, en què objectava que al primer avantprojecte no s'utilitzés la paraula nació per parlar d'Espanya, la qual cosa li semblava "una monstruosidad increíble". A Suárez li va agradar tant l'article que en va fer fotocòpies per a tot el Govern, per a tota la ponència constitucional i per a tots els caps dels partits al Parlament. I la paraula Nació, amb una majúscula enorme, va aparèixer com per art de màgia al gloriós article 2, en parlar de "la indissoluble unitat de la Nació espanyola".

Curiosament, en la peculiar manera que tenien els pares de la Constitució d'entendre el nacionalisme espanyol, no es va fer gaire cas a les qüestions que havien de garantir la independència d'Espanya enfront d'influències o ingerències d'altres països o centres de poder. Així com no es reconeixia la sobirania dels pobles català, basc i gallec, tampoc no es tenia la intenció de retornar la sobirania interior i exterior als ciutadans de l'Estat, segrestada durant la dictadura. En

aquest sentit, es va seguir una línia que només és comparable a les lleis que els aliats van imposar després de la Segona Guerra Mundial a Alemanya i Itàlia. La Constitució de 1978 possibilita a una majoria conjuntural al Congrés la cessió, a través de tractats internacionals, de competències pròpies de la sobirania popular, en tot el que fa referència als àmbits militar i polític, sense que sigui obligatori sotmetre-ho a referèndum als ciutadans (article 93). El Parlament pot aprovar la signatura d'un tractat que obligui a modificar les lleis pròpies, en qualsevol matèria, i les lleis internacionals sempre prevaldran respecte a les espanyoles en cas de contradicció. Per als tractats que afectin qüestions econòmiques, fins i tot es prescindeix del tràmit que hagin de ser aprovats per les Corts. Un govern podria cedir, o alienar, o deixar en concessió a entitats estrangeres, sectors neuràlgics del patrimoni econòmic comú, sense cap problema.

Pot ser que aquest aspecte, més que cap altre, serveixi per explicar l'animadversió del poder establert, ja abans de la Transició, cap als nacionalismes, quan als nacionalistes els donava per parlar de "sobirania popular", "dret d'autodeterminació" i totes aquestes foteses.

Gernika 81

Esperaren i esperaren que el problema basc se solucionés, però en aquest context polític, senzillament, no hi havia solució possible. El febrer de 1981 ja no ho podien retardar més. Els reis estaven a punt de fer, per fi, el seu primer viatge oficial a Euskadi.

La reina, sempre molt fatxada i amb fama de vehement en temes polítics, se solia manifestar sempre a favor de donar la cara, o almenys a favor que la donessin uns altres. Quan, el gener de 1979, ETA va executar el governador militar de Madrid, el general Ortín Gil, Suárez li va escatimar els honors militars en un enterrament gairebé d'amagat, invocant la "necesidad de no cargar las tintas fúnebres". L'extrema dreta solia aprofitar aquells enterraments per donar visques a Franco i demanar un cop d'Estat. Però els militars, que ja demostraven públicament el seu "malestar" cap al Govern, van acabar per convertir l'enterrament, malgrat tot, en una manifestació multitudinària pel centre de Madrid. Els més exaltats van sacsejar i insultar Gutiérrez Mellado. Uns altres es van entestar a portar el taüt a les espatlles i el van prendre als oficials que el treien del Quarter General de l'Exèrcit. Hi va haver empentes, patacades i corredisses al mig del carrer per aconseguir recuperar el fèretre. Fou un succés del qual es va parlar molt. La reina també hi tenia alguna cosa a dir -això sí, en la intimitat-, i en va donar la culpa a l'equip de Suárez: "Tendría que haber asistido el Gobierno en pleno., eso entra dentro de sus sueldos". Tanmateix, aquell viatge a Euskadi la preocupava. "Fue un momento de esos en los que no sabes qué va a ser de ti...", va explicar després. "El rey y yo fuimos a aquel acto muy sobre aviso y muy alertas: nos dijeron que había algo preparado, algo contra nosotros".

La visita reial havia despertat un interès singular al mitjans de comunicació i, els dies previs, mentre es preparava, ja va ocupar les pàgines dels diaris, que anunciaven que podria ser conflictiva. No n'hi havia per menys. Coincidia amb el teló de fons de la crisi de Govern i un clima de certa tensió provocada pel segrest de l'enginyer José María Ryan i un atemptat fallit contra la caserna de la Guàrdia Civil d'Intxaurren. Però, sobretot, amb una forta campanya contra la visita mateix, efectuada per l'esquerra nacionalista, que va comentar el dissabte 31 de gener i va continuar durant tota la setmana. Es van fer pintades -en què es podia llegir "Erregeak kampa" ('Reis, foteu el camp'), "¿A qué vienen?", "Presos a la calle, los reyes a casa", "Rey, no", etc.- i manifestacions. Hi va haver enfrontaments amb la Policia en què es va usar abundant material antidisturbis i bales de goma. Els manifestants van creuar cotxes, llançaren còctels molotov i van fer barricades als carrers. A la zona d'Orereta es va convocar una vaga

general i en diversos ajuntaments es van presentar mocions de repulsa a la visita reial.

La presència a la Casa de Juntas de Gernika, considerada l'acte polític fonamental, era el 5 de febrer a les 12 del migdia. Se sabia que el rei pronunciaria un discurs amb alguns paràgrafs en euskera, però no se sabia amb exactitud què farien la coalició Herri Batasuna i les forces polítiques i sindicals de l'esquerra extraparlamentària basca.

L'única cosa segura era que, malgrat les fortes mesures de seguretat, els més de trenta representants electes d'HB al Parlament basc i les Juntas Generals d'Arava, Guipuzkoa i Bizkaia ja havien obtingut les credencials, per la qual cosa hi tenien el pas assegurat.

Alguns mitjans de comunicació van afirmar que havien tirat lleixiu al menjar que havia de ser per al rei, que comptaven amb quatre caixes de bombes fèetides per a la sala on es reunirien amb els representants del Parlament autonòmic i que, fins i tot, n'hi havien introduït diverses sota la llengua. Però en realitat el que van fer, quan el rei va iniciar el seu discurs, va ser interrompre'l cantant amb el puny enlaire l'Eusko Gudariak (l'himne del soldat basc). Joan Carles va forçar un somriure de circumstàncies, Sofia es va quedar pàl·lida i el lehendakari Carlos Garaikoetxea no sabia on posar-se. Es va poder veure com el rei, amb la mà dreta darrere l'orella, es va dirigir als càrrecs electes i els digué: "¡Cantad más alto...! ¡hombre!, que no os oigo!"; hi ha constància documental d'aquest fet en les imatges de televisió. Els aplaudiments dels altres diputats de seguida van intentar fer-los callar. Només van ser uns quants minuts, fins que els serveis de seguretat van fer fora els representants d'HB a empentes. Aleshores el rei va poder prosseguir el discurs que portava preparat, francament oportú, que el dia següent va reproduir la premsa per als qui se l'havien perdut: "Siempre había sentido el anhelo de que mi primera visita como jefe de Estado a esta entrañable tierra vasca incluyera la realización de un acto que sellase el reencuentro del rey con los representantes de los territorios que durante siglos fueron ejemplares por su lealtad y fidelidad a la Corona".

Les càmeres de televisió van immortalitzar aquest gloriós moment de la monarquia, que, no obstant això, va rebre tota mena de felicitacions, públiques i privades, durant els dies següents. Josu Bergara, portaveu del PNB, va destacar que havia estat "un acto importante, un paso fundamental para la libertad de Euskadi". Marcelino Oreja, aleshores delegat del Govern al País Basc, va declarar que la presència del rei havia provocat "horas de intensa emoción, durante las cuales se han fortalecido las instituciones autonómicas". Els setmanaris d'informació general es van dedicar a recollir opinions dels personatges cèlebres del moment entre roses, blaus i grisos (Pedro Ruiz, Silvia Tortosa, Fernando Vizcaíno Casas, Francisco Umbral, Pedro Carrasco, Ramoncín...), que, unànimement, consideraren que el rei havia estat "magnífico", "admirable", "muy reconfortante contemplarle tan relajado", "ha revalidado el título"... Tan sols els dirigents d'HB es van atrevir a dir en veu alta: "El viaje del rey a Euskadi ha sido un fracaso".

Com calia esperar, els diputats abertzales van ser processats a l'Audiència Nacional per injúries al rei, tot i que van declarar que no entenien que cantar-li el seu himne es pogués considerar una injúria: "Para insultar a alguien conocemos otros términos". I també van haver de passar pels jutjats l'alcalde i quatre regidors del poble de Larrebezu, que al ple municipal havien aprovat una moció de censura que declarava el monarca indigne de trepitjar territori basc.

Les institucions de l'Estat a partir d'aleshores van prendre mesures més contundents a l'hora de "preparar" l'ambient per a una visita reial, posant a la presó els avalotadors i censurant qualsevol mena de propaganda en contra amb prou antelació. Però la història de la repressió dels nacionalismes basc, gallec i català és massa llarga i cal continuar avançant cap a un esdeveniment transcendent en la història

de la Transició que va tenir lloc aquell mes mateix: el cop d'Estat del 23-F.

CAPÍTOL 12

23 F. EL COP

Secrets de domini públic

Del cop "d'efecte" del 23-F, hi va haver gent que en va tenir coneixement previ i gent que no. En cercles militars, evidentment, la filtració era més gran. Als serveis secrets del CESID, amb més raó. I en altres sectors socials amb deferència informativa per part dels àmbits del poder, o generalment ben informats, indubtablement, amb més o menys difusió i profunditat. I aquest mer fet fa plantejar-se si la Casa Reial (el rei), per algun d'aquests canals, en tenia coneixement o no, informació prèvia d'alguna mena, en quina dimensió; i una sèrie respectable de qüestions sobre la informació que es va esmunyir o que els estaments armats i civils tenien la responsabilitat de passar a la Casa Reial. De fet, la present anàlisi es proposa implementar les peces de la versió per la qual la Casa Reial coneixia el que es podia produir, tant si ho creia possible com si no. I per fer-ho, no hi ha res com acoblar les peces del trencaclosques, basant-se en els fets i en els testimonis.

El 23 de febrer de 1981, a les 18:22 hores, el tinent coronel Antonio Tejero, al capdavant de 288 guàrdies civils, vairrompre violentament al Congrés dels Diputats, interrompent la sessió d'investidura de Leopoldo Calvo Sotelo com a president del Govern. Poc després, a València, el tinent general Jaime Milans del Bosch treia al carrer els tancs i les tropes que tenia sota el seu comandament a la III Regió Militar i decretava el toc de queda; i la Divisió Cuirassada Brunete prenia els punts clau de Madrid, entre altres RTVE i diverses emissores de ràdio. Es tractava de la posada en escena per al veritable cop d'Estat, que tindria lloc -segons els plans- quan el general Armada, en nom del rei, avortés l'alçament militar, i formés un govern de "salvació nacional" encapçalat per ell mateix.

Ningú no ha plantejat, i ni de bon tros s'ha pogut demostrar mai, la participació del rei Joan Carles I en el cop. Ben al contrari, la major part de les interpretacions situen el monarca com el salvador de la pàtria. La seva intervenció en els esdeveniments del 23 de febrer va suposar la consagració definitiva per a la monarquia espanyola. Fou, sens dubte, el més beneficiar. Al poble se li va fer veure que el risc de cop d'Estat estava latent i que només el rei tenia poder per desactivar-lo. Sens dubte, fou el moment àlgid de la "democràcia coronada". Periodistes i intel·lectuals de tradició d'esquerres i republicana (com Francisco Umbral, Manuel Vázquez Montalbán o Manuel Vicent) es van sumar fervorosament a les files del "joancarlisme" i es van escriure apassionades defenses del seu paper en la Transició. El rei acabava de salvar la democràcia.

Es cert que els silencis que han envoltat el cas van ser tan sorollosos com el mateix cop. Hi ha molts papers que no han sortit a la llum: la suposada nota manuscrita del rei a Pardo Zancada; el telegrama interceptat des del CESID pel tinent coronel Álvaro Gaitán, responsable del departament de comunicacions, enviat al general Milans del Bosch des de La Zarzuela; l'informe de vint folis escrit i firmat de pròpia mà pel general Armada, amb tots els detalls del cop i els noms complets del futur Govern; la carta escrita pel mateix general Armada abans del judici, datada el 23 de març de 1981, en què demanava al monarca "por el honor de mis hijos y de mi familia" permís per utilitzar durant el consell de guerra una part del "contenido de nuestra conversación, de la cual tengo nota puntual", que havien mantingut dies abans del cop, quan els reis van tornar de l'enterrament de la reina Frederica de Grècia;

l'"informe Jáudenes" del CESID, elaborat un mes i escaig després de l'intent per avaluar les responsabilitats de la Casa, en què se citen 8 agents directament implicats; i qui sap quants més.

Però, amb tot i a pesar de tot, atenent a les dades objectives de què es disposa, i molt particularment a les que conté el sumari del procés (les declaracions dels encausats i les conclusions del fiscal, principalment), sense afegir-hi més dades, s'arriba fàcilment a la conclusió que el rei Joan Carles I sí que podia haver participat activament en el cop. Són secrets de domini públic que va tenir contactes previs amb una part dels implicats. D'altra banda, el dia clau les iniciatives preses des de La Zarzuela no es poden considerar en si mateixes capaces d'avortar la conjura, tal com estava programada. El famós missatge televisiu que assegurava que s'havien pres "las medidas necesarias para mantener el orden constitucional dentro de la legalidad vigente" es va emetre al mateix moment en què el general Armada era al Congrés per "restablir" l'ordre constitucional amb un govern de "salvació nacional", presidit per ell mateix, que era el que estava previst des del començament. Però com que s'ha transmès una interpretació tan radicalment diferent d'aquesta, gràcies a mentides demostrables en la sentència del judici i a una campanya propagandística molt efectiva, ara cal tornar a repassar, encara que sigui una mica per sobre, dades que en realitat coneix tothom.

Com que en tot cas Sa Majestat, segons que estableix la Constitució, és irresponsable penalment dels seus actes, per molt que se'n pugui demostrar la participació no se'l pot jutjar per això. De la mateixa manera, i justament per això, especular sobre la seva participació no deixa de ser un joc que no es podria tenir en compte en absolut com un intent d'inculpació.

Els "mòbils" del cop

Una de les claus per poder entendre el 23-F es troba en l'anàlisi dels "mòbils" del crim al poble. La conflagració de 1981 pretenia solucionar diversos conflictes. El primer mòbil era defensar la unitat de la pàtria. Els militars involucronistes reaccionaven contra les accions d'ETA. I això, tot i tenir en compte que l'activitat terrorista no tenia una intensitat particular els mesos precedents al 23-F, o que almenys no era superior a la de períodes anteriors. Més aviat la novetat era l'actitud de les forces de seguretat: el 13 de febrer de 1981, per primera vegada després de la mort de Franco, un detingut polític, Joseba Arregui, havia estat torturat fins a la mort per la Policia. De totes maneres, l'amenaça colpista era una cosa que sempre estava present des del començament de la Transició. El 1978 els serveis de seguretat de l'Estat ja havien avortat l'"Operación Galaxia", anomenada així perquè els conjurats es reunien en una cafeteria amb aquest nom, muntada pel mateix tinent coronel Tejero i pel capità Sáenz de Ynestrillas.

Una altra de les motivacions del cop d'Estat era el "malestar" d'alguns comandaments de les Forces Armades per la política d'ascensos i càstigs que el Govern Suárez havia iniciat. A mitjan abril de 1979 havia posat un home de la seva confiança, José Gabeiras, en el càrrec de cap de l'Estat Major de l'Exèrcit, en un ascens irregular de general de divisió a tinent general, amb la qual cosa se saltava els candidats lògics per antiguitat, un dels quals era precisament Jaime Milans del Bosch, un dels conjurats el 23-F. Era el segon greuge, perquè Milans ja havia estat traslladat, l'octubre de 1977, de la Divisió Cuirassada Brunete, a Madrid, a la Capitania de la III Regió Militar, amb seu a València. El general Luis Torres Rojas, un altre dels conjurats, també havia estat desplaçat recentment, a la Corunya, el gener de 1980, quan presidia la Brunete, càrrec en què va ser substituït pel general José Juste Fernández, imposat per Gutiérrez Mellado. I Armada, el "braç polític" del cop, havia estat enviat a Lleida després que Suárez, com se sap, en

forcés el cessament, l'octubre de 1977, com a secretari de la Casa Reial. Tots l'hi tenien jurada.

A més dels militars, hi havia el problema amb l'oposició, fins i tot amb alguns membres del Govern, la UCD (com ja s'ha vista l'última part del capítol 10). Tots estaven farts de Suárez i van negociar amb el rei la millor manera de deslliurar-se'n. L'abril de 1980, el monarca va rebre a La Zarzuela Felipe González i Manuel Fraga, k i al juny, Santiago Carrillo. Tots coincidien en el fet que hi havia una sensació creixent de desgovern, una pèrdua de confiança en les institucions democràtiques, una imminent crisi d'Estat... En feien responsable Suárez i advocaven davant del rei, com a única solució al problema, per alguna mena de govern de coalició, en què cada un tindria el seu tros de pastís.

Per acabar, cal assenyalar que els esdeveniments del 23-F van coincidir amb el conflicte a l'entorn de l'entrada d'Espanya a l'OTAN, una qüestió que no es pot descartar com una més que probable quarta i important motivació per a l'acció colpista. L'empenta militar del 23-F podria haver tingut com a objectiu forçar l'ingrés amb urgència. Poc després d'haver guanyat les eleccions de 1980, el president nord-americà Ronald Reagan (segons documents que el KGB va fer circular en aquella època) va enviar una carta en què instava el rei Joan Carles a "actuar con diligencia para eliminar obstáculos que impiden el ingreso de España en la OTAN", al·ludint a un misteriós grup de "pacifistas del Opus Dei". No se sap els qui podrien formar aquest misteriós grup, ni hi ha certesa que aquella carta no fos una falsificació, com va assegurar la Casa Reial. Però sí que és cert que a Adolfo Suárez se li retreia que donés allargs a l'assumpte durant quatre anys al capdavant del Govern. Suárez no ho veia clar i descuidava la transició exterior, amb la qual cosa manifestava un cert antiamericanisme.

És difícil dir fins a quin punt la Corona se sentia pressionada pels Estats Units, amenaçada per les accions d'ETA, o convençuda de la conveniència del nou repartiment de poder que proposaven els grups de l'oposició parlamentària. Però les circumstàncies polítiques en què es trobava van fer exclamar a la reina, molt més "militarona" (sobretot, per la seva experiència grega de connivència de la monarquia amb una Junta Militar), l'última vegada que Armada va ser als Pirineus amb els reis, en acomiadar-se: "¡Alfonso, sólo tú puedes salvarnos!"

El pla

Atenent als interessos dels Estats Units, calia fer "un cop de timó", però sense sortir-se del marc constitucional. Si no era així, Espanya no podria ingressar a l'OTAN, presumptament formada per països democràtics. Aquest era un requisit sine qua non. Però a algú se li va acudir que es podien unir forces de tots els "motivats", en una acció que utilitzés a favor seu tant els impulsos dels colpistes més clàssics com els dels representants del poder establert legalment. El pla d'actuació que van acabar decidint combinava l'acció de Tejero (fidel al seu esperit de l'"Operación Galaxia", de cop pur i dur per "meter el país en cintura"), amb la idea d'un cop suau, estil De Gaulle (inicialment respectuós amb la Constitució i gaudint de tota la complicitat dels principals partits polítics amb els militars), propugnat per Armada. I hi afegia un element que semblava que estava inspirat en el cop dels coronels grecs de 1967, ben conegut per la reina, en el sentit que els rebels comptaven amb el suport del rei. Com van explicar a Tejero, sense que ho acabés d'entendre del tot, dins d'Espanya la crisi s'arreglaria.., a l'espanyola; tot i que, això sí, els països de fora hi voldrien seguir veient la Democràcia i la Corona.

Per les dades de què es disposa (entre altres pistes, algunes declaracions de Suárez posteriors al cop), va ser un destacat socialista el primer a suggerir al general Armada la idea d'un govern civil de coalició presidit per un militar. En principi, a més del d'Armada, es va

especular sobre diversos noms, entre altres el del mateix Sabino Fernández Campo. Després Armada, l'estiu del 1980, va enviar un document secreta Sabino perquè el rei el conegués. L'hi havia arribat de Madrid, i es tractava d'un informe anònim, tot i que pel llenguatge semblava d'autors civils, segons fonts de La Zarzuela. S'hi feia una anàlisi molt crítica de la gestió d'Adolfo Suárez i acabava amb una proposta, de la qual no es coneixen tots els detalls. Es tractava d'enderrocar el president, això sí que se sap, i proposar com a candidat alternatiu un militar o un civil independent de prestigi. En la versió oficial que s'ha donat de l'informe, la via proposada per assolir un objectiu com aquell era presentar una moció de censura, però aquesta idea sembla poc versemblant, ja que això ja s'havia intentat sense èxit el mes de maig de 1980. Tot sembla indicar que el que s'estava proposant realment era el que després es va anomenar "la solución Armada", el leitmotiv fonamental de la qual era que les accions s'havien d'emmarcar dintre dels límits constitucionals, en una mena de revival del famós lema de Fernández Miranda, "de ley a ley" (per fer el trànsit del franquisme a la democràcia parlamentària dintre del context de les Lleis Fonamentals). Però amb el pas previ imprescindible de temptativa de "cop dur", que després el rei s'encarregaria de reconduir.

A nivell operatiu, per a la temptativa de cop dur, totes les accions militars planificades, i després dutes a terme, responien a un pla únic que gravitava sobre quatre punts neuràlgics: el Congrés dels Diputats, la Capitania de la III Regió Militar (València), la seu de la Divisió Cuirassada Brunete (de Madrid), i el palau de La Zarzuela.

Alguna cosa va fallar, en el complicat entramat. El primer element discordant el va posar Sabino Fernández Campo a La Zarzuela, amb dues iniciatives molt simples, que ha assumit públicament, i que al començament no resultaven gaire transcendents. En primer lloc, va insistir en el fet que Armada no actués des de La Zarzuela, per no comprometre massa la Corona, tot i que hi van mantenir contactes telefònics tota la nit. En segon lloc, amb la mateixa intenció, va intentar evitar que s'hi involucressin els noms del rei i de la reina, de la manera tan explícita com s'estaven utilitzant, per fer la crida a l'alçament.

Si volguéssim creure que La Zarzuela era de l'olla del cop del 23-F des del començament, no solament el rei, sinó també el seu secretari general, Sabino Fernández Campo, les iniciatives d'aquest darrer només haurien estat una precaució per protegir el rei en cas que sortís malament alguna cosa, o fins i tot tan sols una qüestió de formes. Cal no oblidar que, malgrat la propaganda institucional per presentar-lo com el gran defensor de la democràcia la nit del 23-F, gairebé més efectiva pel que fa a Fernández Campo que al mateix rei, Sabino precisament no ha brillat mai com a "progre". Només cal assenyalar, de moment, les declaracions que ha fet recentment, a l'estiu de l'any 2000 (en una conferència a la Universitat Internacional Menéndez Pelayo), en què afirmava que el rei, com a moderador i també com a cal? suprem de les Forces Armades, "debería intervenir en el caso de que las prerrogativas concedidas por un hipotético Gobierno en minoría a un partido separatista amenazaran la integridad de España". Estava defensant ni més ni menys que una intervenció militar a Euskadi, que recolzava en consideracions jurídiques sobre l'article 8 de la Constitució. En la línia constitucionalista d'Armada, se li hauria pogut acudir alguna cosa semblant el febrer de 1981.

En tot cas, les de Sabino van ser iniciatives que, en si mateixes, mai no haurien evitat el cop. L'element veritablement distorsionador va ser Tejero. Un dels punts més febles del pla era que, amb un estil similar al que Suárez havia utilitzat per legalitzar el PCE, sense informar del tot els militars, aquesta vegada s'havia utilitzat Tejero sense dir-li tota la veritat del pla. I al moment crucial, Tejero va ser qui realment va avortar el cop.

Ajustant les peces

Independentment del fet que s'executés bé o malament, abans del fracàs - només relatiu- del desenllaç final, el cop del 23-F va passar per un procés més o menys llarg de preparació, amb multitud de reunions i actuacions prèvies dels implicats, de les quals hi ha confirmació oficial i que no posen en dubte l'abast de la conjura.

Es té constància que, ja al mes de juliol de 1980, es van reunir el tinent coronel de la Guàrdia Civil, Antonio Tejero, Pedro Mas (ajudant de camp del general Milans del Bosch a la III Regió Militar de València) i el civil Juan García Carrés, per comentar a planificar l'operatiu que havia de prendre les Corts.

El rei en aquells moments estava en ronda de converses amb els dirigents de l'oposició (Felipe González, Manuel Fraga, Santiago Carrillo...). Tot i que hi ha poques dades sobre aquestes entrevistes, se sap que s'hi parlava fonamentalment de la crisi institucional i d'una possible sortida amb un govern de coalició, de "salvació nacional".

Segons fonts molt diverses, Suárez era gairebé l'únic absent de l'"operación Armada". Malgrat aquell gest digne de no voler-se tirar a terra, Carrillo sembla que sí que hi era en l'operació, perquè sabia que era l'única manera que hi hagués un ministre comunista. A més, se sap que, a banda de les seves audiències amb el rei, es va reunir diverses vegades amb Sabino Fernández a la seva casa dels apartaments Colón.

Després de l'estiu, van comentar a sortir a la premsa comentaris al voltant del fet que, des de l'entorn de Felipe González, es promovia un general per presidir un govern de coalició. I els rumors circulaven d'una manera més extensiva entre els polítics.

El 22 d'octubre de 1980, els socialistes Enrique Múgica i Joan Reventós es van reunir amb Armada, a casa de l'alcalde de Lleida, el també socialista Siurana. Transcendí que van parlar de la disposició favorable del general Armada a formar un govern de coalició entre la UCD i els grups de l'oposició parlamentaria, presidir per un independent, presumiblement militar.

Al novembre, els dirigents dels partits de l'oposició van tornar a passar per La Zarzuela per parlar amb el rei en una nova ronda de consultes. Ja de vacances a Baqueira, també va cridar Suárez per conversar-hi; aquest es va negar a acceptar un govern de coalició amb cap partit de l'oposició. Però les referències a la premsa "seriosa" o convencional (El País, ABC...) sobre aquesta idea, "en una situació de extrema gravetat", en "una eventual emergencia peligrosa para la democracia", es van fer més constants. A més, el 17 de desembre, el diari més llegit a les casernes, El Alcázar, va publicar un article sobre la preparació d'una conspiració de militars signat pel "colectivo Almendros".

Aquell mes mateix, Tejero es començava a preparar, comprant, a través de mitjancers, els sis autobusos usats que traslladarien els guàrdies civils que van assaltar el Congrés. Quedaren dipositats en una nau industrial de Fuenlabrada (Madrid), llogada amb aquesta finalitat.

En una data indeterminada, a finals d'any, Armada, tement que l'espiessin, va encarregar a Aseprosa (una empresa se seguretat que servia de tapadora al CESID, controlada per Antonio Cortina, germà de José Luis, el cap de l'AOME) una exploració dels seus telèfons, que va ser efectuada per tòpics del CESID. El general encara estava destinat a Lleida, des d'on es va poder constatar que, només al mes de desembre, va parlar amb el rei com a mínim tres vegades. El dia 18, quan se'n va anar de vacances a Madrid, el va visitar a La Zarzuela. A banda d'aprofitar per citar-s'hi el 3 de gener a Baqueira, van revisar junts el discurs que el rei va pronunciar la nit de Nadal. Armada conserva una fotocòpia de les quartilles amb retocs de pròpia mà.

El 24 de desembre, el rei va llançar aquell missatge nadalenc ple d'idees suggeridores, per primera vegada sol davant de les càmeres,

sense la família, assegut davant la seva taula de treball: "La Monarquía que en mí se encarna [...] impulsora de una acción de todos para todos". Dirigint-se als polítics, va dir: "Consideremos la política como un medio para conseguir un fin y no como un fin en sí misma. Esforcémonos en proteger y consolidar lo esencial si no queremos exponernos a quedarnos sin base ni ocasión para ejercer lo accesorio". I al poble en general: "No podemos desaprovechar, en inútiles vaivenes, compromisos y disputas, esta voluntad de transformar y estabilizar a España..."

Dos dies després de l'entrevista que havia concertat amb Armada, a causa de la qual el general va haver d'avançar el final de les vacances, el rei va pronunciar un altre discurs. Aquesta vegada, el de Pasqua, dirigit als militars, que acabava així: "Yo tengo la certeza de que si permanecéis unidos, entregados a vuestra profesión, respetuosos con las normas constitucionales en las que se basa nuestro Estado de derecho, con fe y confianza en los mandos y en vuestro Jefe Supremo, y alentados siempre por la esperanza y la ilusión, conseguiremos juntos superar las dificultades inherentes a todo periodo de transición y alcanzar esa España mejor en la que ciframos nuestra felicidad".

El 10 de gener de 1981, Armada va viatjar a València per trobar-se amb el general Milans del Bosch. Una setmana després, el dia 18, va ser Milans qui va viatjar a Madrid per reunir-se, en un pis del coronel Mas, amb aquest i altres conspiradors (en concret, Tejero, Torres Rojas i el civil García Carrés), i informar-los de l'entrevista amb Armada. Fou en aquesta reunió on s'establí el pla d'ocupar el Congrés, enderrocar per la força el Govern i formar-ne un de nou que encarrilés la democràcia. Estimaren que l'operació no s'havia de dura terme fins que Armada no fos nomenat segon cap de l'Estat Major de l'Exèrcit, fet previst per a properes dates. D'aquesta manera es realitzaria sense violència. Fins i tot es va parlar d'un procediment constitucional i polític.

El dia següent, el coronel Ibáñez, de l'Estat Major de Milans i enllaç seu, va anar capa Lleida per comunicar a Armada el resultat de l'entrevista anterior.

Quan el 22 de gener el president Suárez es va assabentar del futur ascens d'Armada, tots aquests militars ja en tenien notícia. L'hi va comunicar el rei, en una reunió a La Zarzuela que va acabar amb una acalorada discussió entre tots dos. Ni Suárez ni Gutiérrez Mellado no hi estaven d'acord, però el rei va imposar el seu criteri.

Es continuaven inserint nous articles a El Alcázar amb el pseudònim "colectivo Almendros", i altres textos en dau a altres publicacions, al·lusives al cop, moment en què Suárez va decidir dimitir, el 26 de gener.

Ho va comunicar als membres del seu Govern abans que a ningú. Diu que va tenir la precaució d'anunciar-ho abans a ells que al rei, perquè el monarca no es pogués apuntar el punt d'haver estat el qui li havia demanat que dimitís. "A mí no me hace lo que a Arias", va comentar pel que sembla. Només al dia següent, el 27, va anar a La Zarzuela a informar-ne el rei. Suárez sempre ha donat a entendre que estava al corrent del fet que es planejava un cop d'Estat per destituir-lo i que va dimitir per evitar-ho. En la llarga conversa que va mantenir amb el rei, li va dir que ho feia "como única manera de evitar a Vuestra Majestad el riesgo político de resolver la crisis que se anuncia". En un altre context, va explicar, a més, que en aquells moments tenia l'obligació de "defender al rey, incluso del rey mismo". I el 29 de gener ho va explicar en un missatge televisat bastant clar per a tothom: "Dimito porque no quiero que el sistema democrático, tal como nosotros lo hemos deseado, sea, una vez más, un simple paréntesis en la historia de España".

Després de totes les tensions i discussions amb el monarca, no tant per aconseguir que Suárez presentés la dimissió com per intentar portar-lo al seu terreny en política internacional (en el tema de l'ingrés a l'OTAN fonamentalment); després de negar-se repetidament a formar un govern de coalició amb l'oposició; després de tots els plans que havien

fet, parlant i parlant als mitjans de comunicació d'una inevitable crisi institucional per preparar el terreny, a fi de fer el "cop de timó" previst amb l'excusa que Suárez no dimitiaa... Després de tot això, la intempestiva decisió del president va agafar el monarca per sorpresa. La seva primera reacció, que va ofendre profundament Suárez, va ser recórrer a Sabino per preguntar-li què havia de fer. Amb el consell del seu secretari, va decidir agafar-se una mica de temps, aprofitant que el congrés de la UCD que s'havia de celebrar a Mallorca es retardava per un vaga de controladors aeris. H mateix partit hauria d'escollir un nou candidat per proposar-lo a les Corts, sense pressa.

La dimissió de Suárez va suposar un revés. Aparentment, s'havien quedat sense excusa per actuar. Però els objectius reals del cop anaven molt més enllà d'aconseguir un simple canvi de president, els plans ja estaven en marxa i ara no es farien enrere. Ben al contrari, es va decidir accelerar-ho. H dia següent de l'anunci públic de la dimissió, Emilio Romero publicava a ABC un article en què ja es parlava explícitament de la "solución Armada".

El 3 febrer el rei va trucar al seu exsecretari per donar-li la notícia del seu nomenament, i l'enhorabona, des de l'aeroport de Barajas, on esperava que s'obris el de Vitbria per iniciar el seu primer viatge oficial al País Basc (el famós i accidentat viatge a Gernika). Aquest mateix dia Armada també va parlar amb el coronel Ibáñez, que va acudir a Lleida personalment des de València per entrevistar-se amb el general, i valorar junts la nova situació que s'havia creat després de la dimissió de Suárez.

El 6 febrer els reis, que eren a Baqueira per descansar després dels esdeveniments de la Casa de Junes de Gernika, es van citar amb Armada per sopar en un restaurant d'Arties. H sopar al restaurant es va haver de suspendre quan van rebre la notícia que la mare de la reina, Frederica, estava gravíssima a la clínica de la Paloma, a Madrid. En realitat, ja havia mort. Sofia va sortir ràpidament amb helicòpter fins a Saragossa, des d'on va agafar un DC-9 amb destinació a Madrid. Però l'entrevista del rei amb Armada no podia posposar-se, de manera que, independentment de com estigués la seva sogra, el rei es va quedar per sopar amb el general, un sopar improvisat per la infanta Helena a casa, a base d'amanida i truites a la francesa. Van estar junts fins a les tres de la matinada. A aquesta hora, el mateix Joan Carles, que conduïa el seu cotxe, el va deixar al parador de la Val d'Aran.

Després de la celebració del II Congrés de la UCD, el dia 10 el rei finalment va proposar Calvo Sotelo a les Corts per a la presidència del Govern. De nou, es volia reunir amb Armada. Quan aquest va passar per La Zarzuela el dia següent, per als oficis religiosos ortodoxos en memòria de la mare de la reina, als quals assistien familiars i amics totes les tardes, van tenir l'ocasió de parla breument en un apart. El rei li va dir que li interessava molt veure'l, i el va citar per al dia 13, a les 10:30. Cridi a Sabino perquè l'apuntés al llibre de visites, i Sabino li advertí que no hi havia hores lliures, però el rei va insistir en el fet que retardés l'hora a qui fes falta (que en aquest cas va ser Alfons de Borbó, citata aquella hora).

Cap dels dos no ha revelat mai el contingut de la conversa que van mantenir en aquella cita extraordinària. Alfonso Armada va sol·licitar permís per escrita Joan Carles per donar-la a conèixer com a prova que l'afavorís en el seu judici. Però no l'hi van autoritzar i Armada va complir l'ordre al peu de la lletra.

Una vegada escollit el candidata president, el rei va haver de mantenir una nova ronda de consultes amb els líders política, preceptiva constitucionalment. Amb González, Fraga, Carrillo... amb tots els líders. Però aquests dies hi va haver moltes més reunions. El 16 de febrer, nova entrevista a Madrid entre Ibáñez (el segon de Milans) i Armada, concertada prèviament per telèfon pel mateix Milans del Bosch. El 17, un altre contacte del rei i Armada, en un apart d'un acte a l'Escola Superior de l'Exercit.

Per fi, el dia 18, Ibáñez establia amb Tejero, en una conversa telefònica, la data definitiva per a l'"Operación Congreso". S'havia pensat en el divendres 20, en ocasió de la votació d'investidura del nou president del Govern. Però Tejero hi va posar dificultats i acordaren que podria ser el dilluns 23, ja que es repetiria la votació i, novament, el ple del Congrés dels Diputats tornaria a estar reunit i tots els membres del Govern presents.

Tot just quedaven uns quants dies per al dia assenyalat quan José Luis Cortina Prieto, cap de l'Agrupación Operativa de Medios Especiales (AOME) del CESID, es va trobar amb l'aleshores ambaixador dels Estats Units a Madrid, Terence Todman, i amb el nunci del Vaticà, monsenyor Antonio Innocenti.

Cortina també es va reunir, el dia 21 a la nit, a Madrid, amb Antonio Tejero, Alfonso Armada i Vicente Gómez Iglesias (la seva mil dreta al CESID). Fou en aquesta reunió en que Armada es va descobrir personalment davant de Tejero com a cap de l'operació. Cortina li va indicar al guàrdia civil que els socialistes no donarien gens de guerra, que acceptarien el que els proposés, que també veien la necessitat d'un cop de timó. Se li va explicar, pel que sembla no massa bé, que la seva operació al Congrés s'hauria de reconduir cap a l'objectiu polític d'Armada. Segons la declaració que va fer en el judici, a Tejero en aquell moment li van donar a entendre que el nou govern seria només de militars; i que el veritable cap n'era el rei, que hi donava suport totalment. Armada, en concret, li va explicar: "La monarquía necesita robustecerse, por ello Su Majestad me ha encargado esta operación". Matisà, a més, que "la Corona y la Democracia seguirían incólumes.., aunque ya hay preparados varios decretos que entrarán inmediatamente en vigor". També li van revelar que tant el Vaticà com el Govern nord-americà havien estat sondejats i que l'Administració Reagan els havia promès ajuda.

En vigílies del 23 de febrer, el comandant Pardo Zancada, de la Divisió Cuirassada (DC) Brunete, va viatjar a València per entrevistar-se amb Milans del Bosch, el veritable cap militar de tota l'operació. Milans també va conversar per telèfon amb Armada.

El dia d'autos, autobusos i tancs

A primeres hores del matí del 23 de febrer, els oficials de l'Estat Major de la III Regió Militar (València) ultimaven els plans de mobilització de tropes. A les 10:20, Milans es va reunir amb els seus comandaments i els informà que a Madrid es podria produir un fet "grave y incruento", que es coneixeria per la ràdio, que el rei n'estava al corrent i que el general Armada donaria les instruccions oportunes des del palau de La Zarzuela.

Però el ministre de Defensa espanyol, interpel·lat al Congrés dels Diputats el 17 de març de 1981, no va poder desmentir que les primeres tropes a posar-se en situació d'alerta, tasca que ja havien començat el dia anterior, van ser les de la base aèria dels Estats Units a Torrejón, a 6 quilòmetres de Madrid.

Amb una mica més de retard respecte a Milans i els americans, al voltant de la 1 del migdia, Tejero seleccionava improvisadament els guàrdies civils que l'acompanyarien a prendre el Congrés, sense donar-los gaires explicacions sobre on anaven i què hi ferien. Després de dinar, a la Comandància Mòbil de la Benemérita, a Valdemoro (Madrid), els van repartir els fusells i els van fer pujar als autobusos.

Quan ja havien passat les 5 de la tarda, el governador militar de la Corunya, el general Torres Rojas, es va presentar inesperadament al recinte de la Divisió Cuirassada, a Madrid. Els qui ja estaven informats del cop (Pardo Zancada, entre altres) aprofitaren el moment per compartir el seu secret amb els altres comandaments militars.

A aquestes hores, Armada feia vida normal, despatxava com era habitual amb el general Gabeiras, el seu superior immediat, al Quarter General de l'Exèrcit, el JEME, al palau de Buenavista.

Cap a les 6, Tejero conduïa els seus homes a les Corts amb els sis autobusos previstos per a l'ocasió. Diversos agents de la SEA (Secció Especial d'Agents, unitat operativa del CESID creada per Cortina mesos abans), tots guàrdies civils (Rafael Monge, Miguel Sales i Moya), van ajudar els assaltants, conduint-los cap al Congrés. Un dels cotxes es va quedar aparcat allà, entre els autobusos, al carrer Fernanflor, i Sales va haver d'anar a recuperar-lo més tard.

A les 6 i 22 minuts Tejero i els qui l'acompanyaven entraven al Congrés disparant trets a l'aire i famoses frases a la història: "¡Se sienten, coño!"

Com bé havia anunciat Milans, la irrupció es va poder seguir en directe per la ràdio i la televisió. A Sa Majestat el soroll dels trets el va agafar en xandall, preparant-se per jugar un partit d'esquaix amb Ignacio Caro i Miguel Arias, que s'esperaven amb Manuel Prado y Colón de Carvajal. Quan la reina va sentir (no se sap si per ràdio o televisió) aquell discurs del capità Muñecas als diputats de l'hemicicle ("no va a ocurrir nada, pero vamos a esperar a que venga la autoridad militar competente..."), se li va escapar: "¡Ese es Armada!"

Mentre Milans decretava l'estat de setge a València, amb un ban calcat al del 18 de juliol de 1936, encara que explicant als més propers que no es tractava de proclamar l'estat de guerra perquè tot estava dintre de la Constitució, a Madrid la DC Brunete començava a posar-se en marxa.

El general José Juste Fernández, cap de la DC i proper al Govern de Suárez, acabava d'assabentar-se dels plans colpistes. A banda d'altres detalls, Pardo Zancada i els altres li van dir que Armada dirigiria l'operació des de La Zarzuela. Per assegurar-se que la informació que li estaven donant era correcta, quan a penes eren dos quarts de set va intentar contactar amb ell a la Casa Reial. Però com que no hi era, li van passar el secretari, Sabino Fernández Campo. Segons la versió oficial, Sabino va desmentir amb una seguretat sorprenent que Armada hi hagués d'aparèixer: "Ni está ni se le espera". No se sap amb certesa de què van parlar ni en quin to, però, de resultes d'això, Sabino s'assabentà d'alguns detalls que no li van fer gràcia. Molt en particular, que els colpistes estaven invocant la Corona amb frases poc afortunades ("el rey está al tanto de todo", "contamos con las simpatías de la reina"...). Home caut per naturalesa, es va sentir una mica alarmat, i va anar ràpidament a parlar amb el rei.

Juste, al seu torn, encara que suposadament ja havia estat informat que el rei no donava suport al cop -segons la versió oficial, s'havia sentit alleujat ("¡menos mal!"),-, va permetre que la DC Brunete, que seguia sota el seu comandament, comencés a mobilitzar-se per ocupar militarment els punts dan de Madrid, entre altres la seu de Ràdio Televisió Espanyola, amb tres esquadrons, i diverses emissores de ràdio. D'altra banda, va continuar fent gestions per localitzar Armada fos on fos.

Quan Sabino va anar a parlar amb el rei, se'l va trobar al tel·fon amb Armada, en el moment en què aquest li deïa: "Recojo unos documentos y voy para allá". El secretari li va fer gestos al monarca com va poder perquè interrompés la comunicació un moment i, en un apart, el va convencer que no era gens aconsellable que Armada es presentés a La Zarzuela, enmig de tanta confusió. I el monarca, com tantes altres vegades, acceptà la tutela de Sabino.

A les 7 de la tarda les emissores locals de València començaven a transmetre el ban de Milans i els tancs sortien al carrer.

Després de més d'una hora intentant-ho, el cap de la DC, el general Juste, finalment aconseguia contactar amb Armada al Quarter General de l'Exèrcit. No se sap de què van parlar, però la DC no retirà les seves tropes. També parlava amb l'exsecretari del rei el general Aramburu, director general de la Guardia Civil, que era a l'Hotel Palace en un improvisar quarter general de comandaments militars per vigilar des de

l'exterior el que succeïa al Congrés. Aramburu reclamava Armada amb urgència, per mitjançar amb els assaltants: "¡Alfonso, ven para acá, porque a mí no me obedecen!"

Des de les 8 de la tarda, Sabino Fernández Campo pràcticament no es va desenganxar del rei. Decidiren conjuntament, per principi de cautela, evitar l'entrada del general Armada a La Zarzuela, tot i que van mantenir-hi un contacte telefònic permanent. I van trucar a totes les capitànies generals, zones marítimes i regions aèries, directament ells, per sondejar la situació. L'ordre que els van transmetre va ser que ningú no havia de fer res sense consultar-los abans. La reina Sofia anys més tard va desvetllar que allò del rei amb els militars entorn del 23-F va ser un "juego voluntariamente ambiguo", i que els havia fet creure que estava amb ells.

Entre les moltes coses rares que van passar aquell dia, hi ha el fet que un membre de la Guàrdia Reial hauria aconseguit entrar des del primer moment al Congrés. Fou aquell guàrdia el qui va trucar a La Zarzuela per facilitar el número de telèfon a través del qual Sabino podria parlar amb Tejero i preguntar-li quines pretensions tenia. Però la gestió no va reeixir, perquè Tejero es va negar a parlar amb el secretari de la Casa (el rei ni ho intentà), i va anunciar que només rebria ordres de Milans del Bosch.

Amb Milans del Bosch, en canvi, la primera conversa (aproximadament a les 8 de la tarda) la va tenir Joan Carles, i totes les altres al llarg d'aquella nit. No n'hi havia per menys, tenint en compte que Milans era el militar més monàrquic d'Espanya, i amic personal de Joan Carles des de feia molts anys. Havia assistit al bateig del príncep Felip, a rebre el rei interí a l'aeroport de Barajas per felicitar-lo quan va tornar de la campanya a Al-A'yun... El rei mai no havia tingut motius per dubtar de la seva lleialtat.

Un altra cosa rara, difícil de casar amb la versió oficial que nega la participació del rei en el cop, va ser que, sorprenentment, les línies telefòniques de La Zarzuela no s'havien tallat. La centraleta es va saturar de trucades. El mateix rei li va comentar a Vilallonga anys després per a la seva biografia autoritzada, quan ja estava tan ficat en el paper de salvador de la pàtria que no controlava el que deia: "Si yo fuera a llevar a cabo una operación en nombre del rey, pero sin el acuerdo de éste, la primera cosa en la que habría pensado sería aislarle del resto del mundo impidiéndole que se comunicara con el exterior. Y bien, esa noche yo hubiera podido entrar y salir de La Zarzuela a mi voluntad y, en cuanto al teléfono, ¡tuve más llamadas en unas pocas horas que las que había tenido en un mes! De mi padre, que se encontraba en Estoril -y que se sorprendió también mucho de poder comunicar conmigo-, de mis hermanas que estaban las dos en Madrid e, igualmente, de los jefes de Estado amigos que me llamaban para alentarme a resistir". Sabino, que era més llest, es va encarregar que aquest paràgraf fos suprimit de l'edició espanyola del llibre, en el moment en què s'adonà que el rei s'havia posat de peus a la galleda.

Que se sàpiga, a més de la família, també van trucar primers ministres i reis, per preocupar-se per la situació; i els presidents dels governs autònoms del País Basc i de Catalunya, Carlos Garaikoetxea i Jordi Pujol. Joan Carles els va tranquil·litzar a tots, en concreta Pujol amb la frase que després va recollir la premsa: "Tranquilo, Jordi, tranquilo". La gent de Comissions Obreres també va trucar diverses vegades i preguntà al monarca: "¿Quemamos nuestros archivos y nos tiramos al monte?" El rei els respongué: "¡Sobre todo, no hagáis eso! ¡Tengo el asunto controlado!"

En canvi, Alexander High, el secretari d'Estat dels Estats Units, a Washington, quan va conèixer les notícies es limità a declarar: "És un assumpte intern dels espanyols... Jo no hi tinc res a dir".

Armada va ser al Quarter General de Terra les hores següents, també dedicat a canviar impressions amb els uns i amb els altres, per telèfon o personalment. Al voltant de dos quarts de nou va exposar els plans del

Govern presidit per ell als generals que estaven reunits allà, per a la qual cosa va demanar un exemplar de la Constitució, a fi de poder-los assenyalar amb tota precisió com era allò que es pogués donar un cop d'Estat dintre de la legalitat, basant-se en l'article 8. Al cap i la fi, segons ell, "no había situación más anticonstitucional que la existente en aquel momento". També va parlar amb Milans per telèfon. I, aproximadament a les 9, una altra vegada amb el rei. El rei li va passar el telèfon a Sabino i aquest va tenir una llarga conversa amb Armada.

Després d'aquesta última xerrada, Armada va parlar amb el general Gabeiras, el seu superior, moment en què li proposà obertament el pla d'anar al Congrés. Li explicà, com als altres generals, que l'Exèrcit estava dividit, que la situació era perillosa, que comptava amb el suport dels socialistes i... en fi, que consentia a sacrificar-se oferint-se per presidir el Govern. Parlaren també de la possibilitat d'oferir un avió perquè Tejero i els seus oficials sortissin d'Espanya. I Gabeiras, tot i que no havia estat en la conjura d'entrada, es va quedar convençut que el que havia de fer era allò. Però abans de prendre cap resolució definitiva, havia de tornar a parlar amb La Zarzuela.

Així ho va fer, i a dos quarts de deu Sabino confirmà que entre els partidaris de la "solución Armada" ja hi havia també Gabeiras, que li va assegurar, a més, que estava disposat a acompanyar Armada en la seva missió. El secretari de la Casa Reial li va recomanar que no ho fes, perquè allò significaria implicar-hi la JUJEM (Junta de Caps de l'Estat Major de l'Exèrcit). Però va transmetre el consentiment reial perquè Armada anés al Congrés, encara que precisant que qualsevol proposta hauria de fer-la a títol personal, sense parlar del suport del rei, i d'acord amb la seva consciència.

Allò era, segons el que preveïen, el final de l'aventura. No dubtaven que tot quedaria resolt amb la visita d'Armada a les Corts, i a La Zarzuela van començar a treballar en la redacció del missatge del rei als espanyols, que seria transmès per televisió. Sabino Fernández Campo va demanar a RTVE que enviessin un equip de gravació i un altre de filmació, però es va trobar amb el problema que les tropes de la DC Brunete que havien pres les instal·lacions de Prado del Rey no deixaven sortir l'equip. Només acceptaven ordres d'Armada. Afortunadament, aquest encara no se n'havia anat, i no va tenir cap problema a trucar al coronel del Regiment Villaviciosa per dir-li que obeís Sabino.

D'acord amb la iniciativa que acabaven de decidir dura terme, van dissenyar un discurs que posava l'èmfasi en la "fórmula constitucional" com a sortida al problema militar. Aquest és un bon moment per repassar aquelles paraules:

"Al dirigirme a todos los españoles, con brevedad y concisión, en las circunstancias extraordinarias que en estos momentos estamos viviendo, pido a todos la mayor serenidad y confianza y les hago saber que he cursado a los capitanes generales de las regiones militares, zonas marítimas y regiones aéreas la orden siguiente: Ante la situación creada por los sucesos desarrollados en el Palacio del Congreso y para evitar cualquier posible confusión, confirmo que he ordenado a las autoridades civiles y la Junta de Jefes de Estado Mayor que tomen las medidas necesarias para mantener el orden constitucional dentro de la legalidad vigente. Cualquier medida de carácter militar que en su caso hubiera de tomarse, deberá contar con la aprobación de la Junta de Jefes de Estado Mayor. La Corona, símbolo de la permanencia y unidad de la Patria, no puede tolerar en forma alguna acciones o actitudes de personas que pretendan interrumpir por la fuerza el proceso democrático que la Constitución votada por el pueblo español determinó en su día a través de referéndum."

També aleshores es va redactar el que seria el primer comunicat públic de la JUJEM, també perfectament d'acord amb la "solución Armada", i mentre aquest encara era al Quarter General de l'Exèrcit: "La JUJEM manifiesta que, ante los sucesos desarrollados en el Palacio del Congreso, se han tomado las medidas necesarias para reprimir todo

atentado a la Constitución y restablecer el orden que la misma determina". Es va transmetre a les capitànies generals capa les 11 de la nit.

Aproximadament a la mateixa hora, Televisió Espanyola començava a anunciar l'al·locució del rei a la nació, sense fixar-ne l'hora. I tot seguit, el rei tornava a trucar al tinent general Jaime Milans del Bosch. Li va demanar que parlés amb Tejero per convence'l que seguís les instruccions d'Armada.

A les 23:30 la unitat mòbil de RTVE va arribar al palau, amb els periodistes Pedro Erquizia i Jesús Picatoste. I un quart d'hora més tard Armada va sortir del despatx de Gabeiras, que el va acomiadar amb una abraçada i un "¡A tus órdenes, presidente!", quadrant-se davant d'ell. Diversos generals encara van insistir a acompanyar-lo, però van acabar acordant que hi anés sol per no donar la sensació de coacció. No hi ha una explicació oficial sobre com Armada va arribar a conèixer la contrasenya per entrar a l'edifici, "Duque de Ahumada".

A mitjanit, el rei es va vestir de militar per al vídeo, de mitja gala: camisa blanca, corbata negra, faixí amb grans borles d'or. A la gravació hi havia presents les dues infantès, el príncep Felip i la reina, asseguts al soda davant d'ell; mentre Sabino, diversos ajudants i Manuel Prado anaven i venien. Pel que sembla aquest últim va introduir una paraula al missatge reial com a record de la seva presència en aquells moments transcendents, però no se sap quina és.

Es van fer dues còpies del vídeo, que mitja hora després, a les 00:30, sortien amb cotxes i recorreguts diferents capa Prado del Rey. Pràcticament a la mateixa hora, a les 00:35, Armada arribava al Congrés. Havia trigat 50 minuts, gairebé una hora, per arribar des del palau de Buenavista, seu de la JUJEM, a Vitrubio 1, que és a 5 minuts escassos. El fiscal Claver Torrente no va semblar gens interessat a conèixer com es va invertir aquest lapse de temps. Es fan càbales sobre la possibilitat que hagués passat per La Zarzuela, per parlar amb el rei i amb Sabino del que diria a Tejero i als diputats. O fins i tot per estar present en la gravació del missatge reial... Però respecte a aquest fet, no se sap res.

El que sí que està provat és que abans d'entrar al Parlament va fer una breu escala al Palace, convertit en post de comandament dels generals que manaven els cossos militaritzats que envoltaven el Congrés. Armada els va tornar a deixar anar el discurs que feia hores que repetia: que algunes capitànies podrien estar a favor de Milans, que l'Exèrcit estava dividit... I va exposar la seva oferta d'un govern de transició. Li van donar via lliure. El general Aramburu Topete, director general de la Guardia Civil, i el general Sáenz de Santamaría, cap de la Policia Nacional, l'acompanyaren fins a la porta del Congrés.

Armada va entrar al Congrés després de donar la contrasenya convinguda pels colpistes per rebre l'"autoridad militar" que esperaven, l'"elefante blanco": "Duque de Ahumada". Parla amb Tejero en un despatx acristallat, des d'on els guàrdies armats no podien sentir-los, però sí que van veure'ls discutir acaloradament, mentre Armada agitava en l'aire un exemplar de la Constitució de 1978 que havia portat per explicar alguna cosa a Tejero.

La seva proposta fonamentalment consistia en el fet que es retiressin els guàrdies, el deixessin passar a l'hemicicle i permetessin que el mateix Congrés deliberés i acordés una fórmula per constituir un govern de solució a la situació creada, perquè tot tornés a la normalitat. Després el Congrés presentaria la seva proposta al rei, a fi que tot fos constitucional. En la versió de Tejero, que Armada no va confirmar, els diputats ja estaven preparats, i el futur govern, pactat: la presidència, per a ell; la vice-presidència, per a Felipe González; i dues o tres carteres a cada partit, amb socialistes i comunistes moderats com Enrique Múgica i Solé Tura, aquest com a ministre de Treball. Armada, a més, li va parlar del tema de l'avió perquè ell i els seus homes sortissin d'Espanya.

L'empenyada de Tejero va ser monumental. Allò no era el que ell esperava, no era el que li havien dit... Insistí que el rei havia de promulgar uns decrets que dissolguessin les Corts, que Milans havia de ser al Govern, que res de comunistes. I, naturalment, no es van posar d'acord.

A la 1:20 de la matinada Tejero donava per finalitzada la conversa amb Armada, i ordenava a dos guàrdies que el conduïssin a la sortida i impedissin que hi tornés a entrar sense el seu permís. I Armada va sortir del Congrés desolat. Qui sap què li devia passar pel cap en aquell moment...!

A dintre, Tejero es va quedar comentant la conversa amb els seus oficials, carregat d'ira. Manifesta que estava disposat a no donar-se per vençut i improvisaren un manifest. Intentarien que es difongués per radio, però els militars de l'exterior van aconseguir evitar-ho.

A la 1:23 es va emetre el missatge del rei per televisió. A La Zarzuela encara no sabien que el pla d'Armada havia fracassat en aquell moment. Armada ni tan sols havia pogut seguir-lo. Segons les seves declaracions, li és impossible de concretar on era en aquell instant precis: "Yo debía de estar hablando con Tejero en el Congreso", "creo que estaba en el Hotel Palace, cuando se emitió", "me parece que debió darse el mensaje por televisión cuando yo iba en el coche del gobernador civil". En efecte, aquest va ser el recorregut que va fer en sortir. Del Congrés va anar directament a retre comptes al Palace del que havia passat, i d'allà va ser conduït al Ministeri d'Interior (on s'havia constituït una comissió de secretaris d'Estat i sotssecretaris, el següent grau per sota dels ministres, un organisme civil que va tenir un valor més simbòlic que una altra cosa, ja que en tota la nit no van prendre cap decisió sense consultar-la amb La Zarzuela). Fou des d'Interior que Armada va parlar amb la Casa Reial per primera vegada.

Però el missatge sí que l'havien vist milions de ciutadans, que esperaven desperts i expectants. Entengueren l'única cosa que podien entendre: que el cop havia estat avortat pel monarca. Aquí se li podia acudir pensar en un desenllaç "constitucional" tan rocambolesc com el que havien previst en realitat? La major part de la població es va sentir alleujada i se'n va anar a dormir. Però a La Zarzuela es posaven les mans al cap pensant "i ara.., què fem?"

Amb els insurrectes no s'havia pactat res perquè deposessin la seva actitud a les bones, ni s'havien pres mesures militars per reduir-los. El comandant Pardo Zancada, que no volia ni podia acceptar que tot es quedés així, va sortir de la Divisió Cuirassada Brunete amb una columna de 113 homes capa les Corts per donar suport a Tejero, com a primera reacció al fracàs d'Armada. Ningú no en va interceptar la marxa i va entrar al Congrés sense dificultat. Una mica més tard, encara hi va arribar el capità de navili Menéndez Tolosa, amb la mateixa intenció. I tampoc no va tenir problemes per entrar-hi.

A les 2 de la matinada, quan ja tots els implicats estaven ben al corrent del fracàs d'Armada, els colpistes de la branca dura seguien insistint. Encara pensaven que, si se sumaven més batallons de l'Exèrcit a la insurrecció, es podria forçar la situació. I reclamaven que el rei prengués la iniciativa, donant-los suport obertament i nomenant president Armada a compte i risc seu, sense Constitució ni hòsties. Però el Borbó sempre ha sabut mesurar molt bé els riscos. L'experiència d'un cop d'aquest estil, ja l'havia tingut el seu avi, Alfons XIII, amb Primo de Rivera... i no l'hi havia sortit bé. A més, allò no era el que volien els americans. No, no podia ser. Com li va dir a Milans, ja era massa tard, ja no s'hi podia fer res. Tejero havia avortat el cop d'Estat que ell mateix havia iniciat. A Milans semblava que no li arribava el missatge que havia de retirar les seves tropes i ordenar Tejero que es rendís sense més històries, de manera immediata. En un moment determinar, fins i tot va pensar que si el rei no es posava de part seva, hauria d'abdicar i anar-se'n. Però el cert és que, gràcies a la cautelosa gestió des de La Zarzuela, no comptava amb prou suports a les

capitanies generals. Joan Carles, que gairebé no havia sabut imposar-se mai verbalment en una discussió, i preferia recórrer a Sabino o a una nota escrita, l'hi va transmetre per tèlex:

"Confirmando conversación telefónica acabamos de tener, te hago saber con toda claridad lo siguiente:

1. Afirmo mi rotunda decisión de mantener el orden constitucional dentro de la legalidad vigente; después de este mensaje ya no puedo volverme atrás.

2. Cualquier golpe de Estado no puede escudarse en el Rey, es contra el Rey.

3. Hoy más que nunca estoy dispuesto a cumplir el juramento de la bandera, muy conscientemente, pensando únicamente en España; te ordeno que retires todas las unidades que hayas movido.

4. Te ordeno que digas a Tejero que deponga su actitud.

5. Juro que no abdicaré la Corona ni abandonaré España; quien se subleve está dispuesto a provocar una guerra civil y seré responsable de ella.

6. No dudo del amor a España de mis generales; por España primero, y por la Corona después, te ordeno que cumplas cuanto te he dicho."

Poc després de rebre'l, Milans va comunicar a La Zarzuela que compliria les seves ordres. Ja no hi havia sortida. Però va advertir que el tinent coronel Tejero no l'obeïa i la situació del Congrés era molt perillosa.

A les 4 de la matinada, les tropes es retiraven dels carrers de València i es dictava un ban que anul·lava l'anterior. A dos quarts de set, Milans es retirava del seu post de comandament i se n'anava a dormir sense preocupar-se massa per la situació en què quedava Tejero, que encara estava tancat a les Corts. De totes maneres, el tinent coronel de la Guàrdia Civil començava a comprendre-ho. Fins el comandant de la Divisió Cuirassada que havia anat a donar-li suport quan ja tot estava perdut, Pardo Zancada, li aconsellava que es rendís, mentre els seus guàrdies fugien per les finestres. Al matí, tots veien tan clar el final, que el mateix líder d'Alianza Popular, Manuel Fraga, es va posar dret a l'hemicicle i llançà un memorable discurs anticolpista: "¡Quiero salir porque esto es un atentado contra la Democracia y la Libertad!... ¡Esto no favorece ni al rey, ni a España, ni a la Guardia Civil!... ¡Prefiero morir con honra que vivir con vilipendio!" El secundaren els diputats Óscar Alzaga, Fernando Alvarez de Miranda i Iñigo Cavero, que es van obrir les jaquetes de bat a bat: "¡Dispárenme a mí!" Tot un show com a fi de festa.

Abans de lliurar-se, Tejero va exigir la presencia d'Armada. Només pactaria la rendició amb ell. Un gest entre militars i en el seu llenguatge, per deixar patent la seva traïció i humiliar-lo públicament. A dos quarts d'una del 24 de febrer, després de parlar-ho amb el rei, Armada va firmar a la porta de les Corts, sobre el capó d'un cotxe, la "nota de capitulació" amb les condicions de Tejero. Els guàrdies que encara quedaven a dintre van pujar als seus vehicles i van sortir cap als aquarteraments respectius. Després, els diputats, envoltats de càmeres i micròfons de periodistes.

A dos quarts de tres del migdia, el cap de l'Estat Major de l'Exèrcit, general Gabeiras, va trucar a Milans del Bosch i li ordenà que acudís immediatament a Madrid. A les set en punt de la tarda, Milans va entrar al Ministeri de Defensa, on fou detingut immediatament.

Aquella mateixa tarda, la Junta de Defensa, reunida a La Zarzuela, amb Suárez encara de president en funcions, ordenava a Gabeiras que també arrestés Armada. Gabeiras es va girar cap al rei, entre sorprès i alarmat, i va fer exclamar a Suárez: "¡No le mire al rey, míreme a mí!"

Maquillant morats

La immensa majoria dels gairebé 300 guàrdies civils i més de 100 soldats que van ocupar el Parlament mai no van ser jutjats. En total,

només van ser empresonats i processats 32 militars i un civil, i ni tan sols tots resultaren condemnats després. El judici va començar el febrer de 1982, en un antic magatzem de paper del Servei Geogràfic de l'Exèrcit, habilitat amb aquesta finalitat, a la zona militar madrilenya de Campamento.

Sabino i diversos funcionaris i institucions es van esforçar molt per intentar deixar Joan Carles al marge del procediment judicial. Els advocats defensors van mantenir la tesi que els militars insurrectes havien actuat "por obediencia debida" en noto del rei. I van pretendre que Joan Carles prestés declaració com a testimoni, com a mínim per escrit, tenint en compte el protagonisme que havia tingut la nit i la matinada del cop d'Estat. Però no hi va haver manera. En lloc seu, va declarar Sabino. De totes maneres, el rei va acabar sortint com a implicat en les declaracions de la major part dels encausats. No en la d'Armada, que es va comprometre en un pacte de silenci que no va poder trencar ningú. Els altres coincidien en el fet que el rei n'estava al corrent i que va participar en el pla d'actuació.

Aquells mesos van haver de ser amargs per al monarca, tot i que una multitud enfervorida de columnistes i polítics van intentar pal·liar-ho en la mesura de les seves possibilitats, amb una sòlida campanya en defensa de la Corona. La Junta d'Andalusia va arribar a fer una declaració oficial d'adhesió al rei el març de 1982 durant el judici.

El 3 de juny es va dictar una sentència que no va agradar gens a ningú. Dels 33 encausats, 11 resultaven absolts, a Armada només li queien 6 anys i, tot i que a Milans i a Tejero se'ls aplicava la pena màxima (30 anys), el mateix Tribunal Militar anunciava que en sol·licitaria l'indult al Govern.

L'aleshores president, Calvo Sotelo, va expressar la seva disconformitat i anuncià la intenció governamental de recórrer en contra de la sentència. Amb això, la causa va passar a la jurisdicció del Tribunal Superior de Justícia. El 6 d'abril de 1983 s'obria la vista dels recursos a la Sala Segona. Però quan es va dictar sentència ferma, el 28 del mateix mes, es va poder veure que els canvis eren poc significatius, excepte en el cas d'Armada, que ara sortia amb 30 anys de condemna. Per suavitzar-ho una mica, el Tribunal especificava que "si el Consejo Supremo de Justicia Militar persiste en su propósito, anunciado en su sentencia, de dirigirse al Gobierno para que se ejercite el derecho de gracia respecto al teniente general Milans y al teniente coronel Tejero, deberá hacerlo extensivo, para evitar agravio comparativo, al general Armada".

Milans, Tejero i Armada van ser els únics amb una condemna superior a 12 anys. Amb més de 3, només van ser condemnats vuit dels encausats. Tot i que el nombre d'absolts es va reduir a només tres, a la majoria els van correspondre penes d'1 a 3 anys, després dels quals es podrien reincorporar novament als seus dirrechs a l'Exèrcit. Un dels condemnats, aquest a 5 anys, va ser el capità Jesús Muñecas, la brillant actuació televisiva del qual, anunciant a l'hemicicle l'arribada imminent d'una "autoridad militar", també mereixeria haver estat premiada amb un Oscar. Uns altres que van tenir la sort de no sortir per la tele es van poder salvar amb molta més facilitat. Els coronels Valencia i Arnáiz, per exemple, que es van encarregar de prendre RTVE i diverses emissores de ràdio, no foren encausats i poc després del 23-F tots dos van ser ascendits a general.

Gràcies als esforços no se sap ben bé de qui, les referències al rei van desaparèixer en la sentència, i Sabino ocupà el seu lloc com a responsable d'alguns del seus actes. Per exemple, es va atribuir al secretari de la Casa la conversa que el rei havia tingut amb Armada, a les 18:30 aproximadament, en què el general s'"oferia" per anar a La Zarzuela. I això tenint en compte que aquesta novíssima versió no es corresponia amb cap de les declaracions que havien tingut iloc durant el judici: ni amb la de Fernández Campo, ni amb la de Gabeiras, ni amb la d'Armada. Després el mateix rei també es va encarregar de desmentir-la

en les converses que va tenir amb Vilallonga per a la seva biografia autoritzada. No va ser l'única vegada que va ficar la pota en aquelles llargues entrevistes, en què, a més, es permetia desqualificar els colpistes, amb exclamacions com "¡Verdaderos amateurs!", o "¡Era un golpe de Estado montado sin sentido común!" Exclamacions que li haurien pogut valer que fidels com Armada li perdessin el respecte i trenquessin el pacte de silenci, però que Sabino, sempre més atent als detalls que el monarca, es va encarregar que fossin suprimides en l'edició espanyola del llibre.

El que va sortir més mal parat de tot el procés, sens dubte, va ser Tejero. Li va tocar menjar-se el gros del marrón. A part dels 30 anys, va ser condemnat a pagar a l'Estat 1.076.450 pessetes, per les destrosses que havia causat al Parlament. A més, com que se l'havia expulsat del cos, tota la seva família va haver de desallotjar el pis de la Guardia Civil en què vivia. El seu càstig va augmentar quan va ser traslladat al Castell de Sant Ferran, a Figueres, una fortalesa del segle XVIII, en què fou pràcticament l'únic inquilí de 1983 a 1991. Actualment continua a la presó, a la d'Alcalá de Henares, però gaudeix de règim obert.

A Milans del Bosch li va anar una mica millor. L'Exèrcit va començar per mostrar-li el seu suport concedint-li la medalla de sofriments per la pàtria, a finals de 1981, encara que després el Govern va aconseguir anul·lar-ho, perquè allò era massa descarat. Amb la condemna de 30 anys a l'esquena, va passar per diverses presons (Algesires, Alcalá de Henares, Figueres i la Presó Naval de Carranza, a El Ferrol del seu Caudillo). No va voler demanar mai l'indult, però es van portar bé amb ell i l'1 de juliol de 1990, després d'haver complert la tercera part de la condemna (diuen, encara que les xifres no quadren: des del febrer de 1981 només havien passat 9 anys), fou posat en llibertat. S'instal·là en un xalet de La Moraleja, un barri residencial de luxe, a Madrid, i es va morir el 1997, pel que sembla d'un tumor cerebral. L'enterraren com un heroi a la cripta de l'Alcázar de Toledo, per la seva condició de defensor del recinte durant la Guerra Civil.

L'assumpte d'Armada, que només va complir 7 anys de presó en total, es pot dir que va ser una ganga. A finals de 1987 el Consell Suprem de Justícia Militar ja li havia rebaixat la pena a 26 anys, 8 mesos i 1 dia. Però la llibertat definitiva la va obtenir el 24 de desembre de 1988, quan el Govern socialista de Felipe González l'indultà per raons de salut i per "acatar la Constitución". Ara viu a Galícia, en una casa pairal, on es dedica a cultivar camèlies.

Pel que fa al CESID i al seu paper en el 23-F, igual que en tot el que fa referència al monarca, també hi va haver campanya de silenci, adoctrinament i destrucció de proves. Entre els documents desapareguts els dies següents, dels quals només queda el record en la ment d'agents que aleshores eren en activitat, se citen l'informe "Delta sur" (que avaluava l'actitud de cada comandament del CESID respecte a un canvi de règim), uns edictes i decrets que s'havien de difondre una vegada hagués triomfat el cop, i informes de vigilància que incloïen fotos de reunions conspiratives celebrades en diversos punts de Madrid. Després es va fer l'"informe Jáudenes", "acerca de la posible participación de miembros de la AOME [Agrupación Operativa de Medios Especiales, el cap de la qual era José Luis Cortina] en los sucesos de los días 23 i 24 de febrero pasados". Va ser encarregat al tinent coronel Juan Jáudenes el 31 de març de 1981, quan ja no quedaven proves. Però encara es van poder recaptar testimonis que implicaven uns vuit agents (García Almenta, Monge, Sales i Moya, entre altres). De totes maneres, cap no va ser denunciat pel CESID.

Si Cortina va arribar a ser processat, va ser sobre la base de les imputacions de Tejero. Malgrat que el fiscal li demanava 12 anys, per actuar d'enllaç d'Armada a Madrid i donar el suport logística Tejero perquè prengué el Parlament, fou absolt de manera poc convincent, per falta de proves. No va deixar l'Exèrcit. Des de 1983, va tenir diverses

destinacions: al Regiment d'Infanteria Jaén 25, al Polígono de Experiencias de Carabanchel i, per acabar, el 1985, al Quarter General de l'Exèrcit, al departament MASAL (Comandament de Suport Logístic), ascendit a coronel d'Estat Major. El 1990 li va ser concedida la Creu Militar amb distintiu blanc i la plaqueta de San Hermenegildo. Després, la seva sort va fer un tomb: encara amb el PSOE al poder, el 1991 va ser expedientat i destituït per negligència en la custòdia de documents secrets. Però aquesta és una altra història.

Gómez Iglesias va ser l'únic agent del CESID condemnat per la implicació directa en l'assalt al Congrés. El Tribunal Militar només li va imposar una pena de 3 anys, tot i que després el Suprem l'amplià a 6. Però els altres, ni tan sols van testificar en el judici. L'"informe Jáudenes" va ser incorporat a la causa 2/81 i després retornat. En els 13.000 folis del sumari no se'n fa cap menció.

Quant a la implicació de polítics, i molt especialment dels socialistes que estava provat que s'havien reunir amb Armada, cal dir que també van tenir molta sort en el judici. Tant ells com el grup de La Zarzuela, incloent-hi Armada, van complir el compromís de no implicar-se mútuament. Un equip d'advocats va entrenar Múgica durant molt temps perquè la seva declaració com a testimoni s'ajustés als interessos del PSOE, que eren desvincular-se d'Armada. Al cap dels anys, Múgica no ha modificat la seva disciplina i tot el que reconeix és que van parlar de la cria de muls per al transport de les unitats d'artilleria de muntanya.

Quan va sortir la sentència, Felipe González, que ja era president del Govern, declarà en el Congrés: "Esta sentencia cierra un capítulo importante y doloroso de la historia de España". Començava a entrenar-se en allò que s'assabentava de les coses per la premsa, quan, recalcant "la absoluta independència entre el poder judicial i el ejecutivo", va dir: "Yo me he enterado a media mañana del contenido de la sentencia, por una nota manuscrita del portavoz del Gobierno".

Perquè ho jutgi la història queda l'anodina sentència del Suprem, que al llarg dels 144 considerants puntualitzava que la rebel·lió fins i tot hauria existit amb el suposat "impulso regio". Es deia literalment: "No sobra razonar que si, hipotéticamente y con los debidos respetos a Su Majestad, tales órdenes hubiesen existido, ello sin perjuicio de la impunidad de la Corona que proclama la Constitución, no hubiera excusado, de ningún modo, a los procesados, pues, tales órdenes, no entran dentro de las facultades de Su Majestad el Rey, y, siendo manifiestamente ilegítimas, no tenían por qué haber estado obedecidas".

El triomf del cop

El cop del 23-F al cap i a la fi, va acabar triomfant de qualsevol manera. No solament per la sessió de maquillatge a què va ser sotmesa la versió oficial. La passivitat popular va ser l'èxit més important. Aconseguiren que tot Espanya es quedés clavada davant el televisor esperant les paraules del monarca, amb una representació regia digna del sainet del "govern de salvació nacional". El seu èxit recollia els fruits dels primers anys de la Transició, amb els partits defraudant les expectatives i les reivindicacions populars. Com a conseqüència, s'havien produït altes taxes d'abstenció en les eleccions, multiplicada per dos i per tres entre 1977 i 1980, vorejant el 70%; i, paral·lelament, la desafiliació gairebé en massa de militants als partits Comunista i Socialista (superior al 50% entre 1977 i 1980). El zenit va ser el 23-F.

Uns dies després, el 27 de febrer, hi va haver una multitudinària i pacífica manifestació a Madrid que inaugurava la nova etapa política, amb els "herois" del 23-F (Felipe González, Carrillo i fins el mateix Fraga Iribarne) encapçalant la promoguda concentració de les masses i donant visques al rei.

Per altra banda, l'ingrés d'Espanya a l'OTAN va ser immediat. L'octubre de 1981, Joan Carles es va reunir amb Reagan en visita oficial a Washington, i uns mesos després, el maig de 1982, Calvo Sotelo va aconseguir que les Corts l'aprovesin.

En general, hi va haver un tomb cap a la dreta a tot l'Estat, amb la LOAPA com a estendard antinacionalista. En aquest marc, AP va guanyar les eleccions autonòmiques de Galícia (el 20 d'octubre), cosa que suposava trepitjar per primera vegada el poder en la Transició. I a les andaluses (el 23 de maig), el PSOE va escombrar el PCE. A tot arreu baixava en caiguda lliure la UCD, a la qual es feia responsable del que es va estar a punt de perdre. El cop d'Estat havia mostrat que les llibertats existents eren fràgils. Fins i tot el PCE, alguns sectors del qual fins aleshores havien mantingut reserves crítiques cap a la política de concentració democràtica, reconeixia que havien subestimat els riscos d'involució.

Quan a l'agost es van convocar eleccions generals per a l'octubre, el PSOE ja estava preparat per poder canviar el seu discurs, i no preocupar la banca ni els poders fàctics, i donar suport a la monarquia sense complexos. El 23-F era la coartada perfecta. Fou la definitiva domesticació de les bases del partit. El 28 d'octubre va guanyar per majoria absoluta amb el 48% dels vots, amb promeses de sortir de l'OTAN, crear 800.000 llocs de treball i consolidar les llibertats.

En el discurs d'obertura del nou Parlament, al novembre, el qui abans era republicà Peces-Barba es va permetre el luxe de dir que "Monarquía y Parlamento no son términos antitéticos, sino complementarios, y su integración en la monarquía parlamentaria, tal como se dibuja en nuestro texto constitucional, produce una estabilidad, un equilibrio y unas posibilidades de progreso difíciles de encontrar en otras formas de Estado". Quan Joan Carles va signar el decret de nomenament de Felipe González, el 3 de desembre, va dir emocionat a Peces-Barba: "Si mi abuelo hubiera podido tener esta relación con Pablo Iglesias, habríamos evitado la guerra civil". I Gregorio li va contestar: "Quizá, señor, para llegar a esto tuvimos que pasar por aquello". I pel 23-F, hi podríem afegir, també, sens dubte.

QUARTA PART

GALIMATIES RESERVATS

CAPÍTOL 13: EL REI DELS SOCIALISTES

CAPÍTOL 14: FORTUNA PERSONAL

CAPÍTOL 15: FORTUNES I AVENTURES DEL 'BRIBÓN'

CAPÍTOL 16: D'AMORS I ALTRES BATALLES

CAPÍTOL 17: DE SABINO A CONDE, I DE CONDE A POLANCO

CAPÍTOL 18: MANIOBRES REIALS EN LA GUERRA DELS GAL

CAPÍTOL 19: EL CAS KIO, UN EXPEDIENT OBERT

CAPÍTOL 13

EL REI DELS SOCIALISTES

Encantat amb els dirigents del PSOE

Quan el 1982 el PSOE va accedir al poder, va començar una etapa de gran prosperitat per a la monarquia. El president Felipe González, sobretot els tres primers anys de mandat, va arribar a tenir una íntima amistat amb Joan Carles, fascinat per la seva gràcia andalusa. Tot i que van institucionalitzar despatxar tots els dimarts, parlaven per telèfon i canviaven o ampliaven les seves trobades moltes vegades. Sovint els dos matrimonis sortien a sopar junts i després velen pel·lícules a La Zarzuela fins a la matinada. Al final, Felipe es passava per La Zarzuela quan volia, sense avisar. El president es desvivia per atendre els desitjos del rei, amb un plantejament governamental que es podria resumir en la recomanació següent: "Señor, no se preocupe, nosotros nos ocupamos de todo: diviértase Vuestra Majestad". I Joan Carles estava encantar amb els socialistes, capaços d'arribar fins a la frivolidat o el malbaratament per proporcionar-li qualsevol capritx: avions, helicòpters, barcos, automòbils, la practica dels esports més cars, viatges als llocs de moda internacional.., i, sobretot, vacances, moltes vacances. El dia del seu sant se celebraven grans saraus als jardins del Campo del Moro, amb més de 4.000 invitats de la beautiful people, aquesta nova casta social d'"isabelitas preysler" i ministres del nou Règim que havien anat a més, ben nodrida per la mamella del PSOE.

En el terreny estrictament polític, a penes hi va haver desavinences. Potser l'única situació crítica entre el rei i Felipe González va derivar de les declaracions que Joan Carles va fer a Jim Hoagland, del Washington Post, el 1986, com a avançament del viatge oficial que havia de fer als Estats Units. El cap de l'Estat discrepava de com el Govern espanyol portava les negociacions per desmantellar les bases militars nord-americanes i s'alineava sense reserves en el dispositiu de defensa de Washington. Donava la impressió que el rei enviava missatges al president a través de la premsa nord-americana, cosa que no era correcta en absolut. Més aviat es tractava que els nord-americans enviaven el missatge a través del monarca al Govern socialista, i aquests ho van captar immediatament. Les friccions entre la Casa Reial i La Moncloa no van arribar més enllà.

En general, hi havia una sintonia perfecta entre ells, fins al punt que el maig de 1983, en el transcurs d'una visita oficial de Sa Majestat al Brasil, aquest va pronunciar un discurs davant les cambres legislatives de la República Federativa pràcticament idèntic a un article que havia publicat Felipe González a Le Monde Diplomatique, en l'edició en llengua espanyola per a Iberoamèrica, el mateix mes. La xerrada del rei, que tractava sobre els valors democràtics, havia estat unànimement lloada per tota la premsa: "El Rey Juan Carlos explicó como en España, con independencia del partido que gobierne, la proyección americana es uno de los objetivos fundamentales de la política exterior, un compromiso encarnado por la Corona que está reflejado en la Constitución", deia la crònica de Diario 16. No obstant això, no es va trigar a descobrir que s'havien repetit paràgrafs literals de l'article del president González. En total, vuit parts del discurs del rei es corresponien exactament, fins i tot pel que fa als punts suspensius, amb vuit parts de l'article de Felipe, i a la premsa li va faltar temps per criticar-ho. "Bochornoso patinazo", "metedura de pata", "refrito", "desliz", van ser algunes de les expressions amb què es va qualificar el fet. Això sí, apuntant directament cap al Govern. El rei no és criticable de cap de les maneres.

El director general de l'Oficina d'Informació Diplomàtica (OID), Fernando Schwartz, va demanar disculpes públicament. Per la seva banda, Felipe González va lamentar el que havia passat, i l'aleshores ministre d'Afers Estrangers, Fernando Morán, es va irritar. Però a qui va costar el càrrec va ser a Carlos Miranda, llavors director general per a Afers de Llatinoamèrica. La Casa Reial no es va pronunciar.

Segons les explicacions que en aquell moment es van donar a la premsa, és habitual que els discursos dels viatges oficials o adreçats a visitants del rei s'encarreguin al ministeri corresponent. En aquest cas, l'encàrrec havia passat a un funcionari de la Direcció de Llatinoamèrica d'Afers Estrangers. Entre la documentació facilitada hi havia l'esborrany del famós article de Felipe González. Després del funcionari, el discurs havia passat per diverses mans: el director general de Llatinoamèrica (Carlos Miranda), el ministre d'Afers Estrangers (Fernando Morán), Presidència del Govern, i després, per acabar, per les mans de la Casa Reial, on es va revisar de nou i se'n va polir la redacció (no gaire, pel que sembla). Total, que tot havia estat una cosa així com l'error informàtic d'Ana Rosa Quintana a la novel·la -plagi Sabor a hiel.

Malgrat tot, sembla que a ningú no li va cridar l'atenció el fet que l'article de Felipe González --com es podia deduir fàcilment de l'episodi en què el seu "esborrany" apareixia a les mans d'un funcionari-- tampoc no l'hagués escrit ell mateix, ni es va posar en dubte qui intervenia en la redacció dels discursos institucionals. I si ningú no va dubtar del president, molt menys del rei, que anys després, a la seva biografia autoritzada, signada per José Luis de Vilallonga, seguia mantenint respecte als seus discursos, sense cap mena de vergonya: "El presidente del Gobierno sabe lo que voy a decir (no sería leal por mi parte ocultárselo), pero no sabe en qué términos voy a expresarlo... Las líneas maestras de mis mensajes son siempre obra mía. Luego las discuto aquí, en palacio, con mis colaboradores más íntimos. Después, según el tema que tengo que tratar, hago que me aconsejen juristas, sociólogos, a veces el ministro de Asuntos Exteriores, incluso militares... Pero no hay en España un speech writer como en los Estados Unidos o como en Inglaterra". Tan poca importància donen al que pugui pensar la gent respecte a aquesta qüestió, que Sabino Fernández Campo, el secretari, ni tan sols es va preocupar de "censurar" aquesta part del llibre, cosa que sí que va fer amb altres paràgrafs que ja hem comentat que van desaparèixer a l'edició espanyola (sobretot els que fan referència al 23-F).

Cops que no van ser d'Estat

Al llarg del "regnat" del PSOE, mentre el rei es divertia a Mallorca, a Baquèira, a Suïssa o on fos, la seva valoració en les enquestes registrava els índexs més elevats de popularitat, per sobre del 80%, que creixien de manera imparable. I els únics inconvenients eren els cops que amb "real" graïoneria es donava de tant en tant, mentre jugava a algun dels seus jocs favorits, que l'obligaven a passar-se de baixa llargs períodes. Encara que això ningú no ho podria atribuir als socialistes. Abans, el juliol de 1981, ja havia ensopegat amb una porta de vidre quan es dirigia a la piscina de La Zarzuela, i li van haver d'enguixar un braç. Però després van venir molts accidents més, que no pescaven mai el monarca treballant.

El gener de 1983, durant les vacances nadalenques a Gstaad, va tenir un dels accidents més greus. Relliscà amb una placa de gel, cosa que li va produir una fissura a la pelvis. Fou un ensurt important que gairebé li va costar un testicle. Després de ser atès a Suïssa, fou traslladat ràpidament a Madrid. Quan Sabino Fernández Campo, el secretari de la Casa Reial, va anar a rebre'l i el veié postrat a la llitera en què el baixaven de l'avió, pàl·lid, demacrat, despentinat..., vaja, fet un fàstic, no va poder deixar d'exclamar: "Señor, con todo respeto, he de

decirle que un rey sólo puede tener ese lamentable aspecto si viene de les cruzadas". La recuperació de don Joan Carles va durar dos mesos, però li va deixar com a seqüela un hematoma intern que origina una fibrosi reactiva ("brida fibròtica pelviana periureteral que ejerce presión sobre el uréter izquierdo"), que es va haver d'operar dos anys després. En la intervenció se li va extirpar la fibrosi i una part del testicle esquerre. Els metges aleshores li van recomanar que posés les parts al sol per afavorir la cicatrització, i va ser quan tingué la mala sort que un paparazzi el fotografiés despullat sobre la coberta del iot Fortuna en aigües de Mallorca, com si fos un "naturista", quan només ho feia per prescripció facultativa.

El 1988 es va donar una patxada caçant a Suècia. Quan perseguia esvalotat una peça, una branca li va donar un cop a l'ull a traició. El desembre de 1989, durant unes vacances a l'estació de Courchevel (els Alps francesos), una altra trompada li va produir contusions i ferides a la cara. El 28 de desembre de 1991, esquiant a Baquèira, va topar una altra vegada, mentre baixava per un pendent molt empinat, i es va enfonsar el disc tibial del genoll dret i el van haver d'intervenir quirúrgicament de nou. Va haver de portar crosses fins al mes d'abril. La Casa Reial, preocupada pel fet que els espanyols poguessin començar a pensar que tants cops no eren una cosa normal, va difondre la versió que l'accident havia estat contra un altre esquiador que va creuar el camí que seguia ell. El misteriós obstacle no va ser identificat mai, encara que les redaccions d'algunes revistes es van omplir d'esponanis que es volien atribuir l'honor.

A les mans del Govern

L'idil·li entre el PSOE i el rei va començar a entrar en una zona fosca quan els escàndols de corrupció que afectaven el Govern començaven a aparèixer a la premsa i van acabar esquitxant la Corona.

En un primer moment, la unió no es va trencar. El 1990, quan l'onada d'escàndols a penes havia començat, la Casa Reial i La Moncloa es van aliar per estirar les orelles a la premsa. Ja havien sortit a la llum, quant al PSOE, els primers episodis de corrupció, especialment els casos de la renovació de la flota d'Iberia i l'assumpte Juan Guerra. I, pel que fa al rei, dos publicacions, el setmanari Tribuna i el diari El Mundo, al mes d'agost havien gosat publicar diversos reportatges crítics sobre els "líos de la corte de Mallorca", amb titulars com "Así se forran los amigos del rey". Al discurs de Nadal d'aquell any el rei va pronunciar les paraules següents: "Si la libertad de expresión implica por parte de todos capacidad para aceptar las críticas y las opiniones diversas, el derecho a la información veraz exige de los medios de comunicación social la máxima profesionalidad y responsabilidad en el ejercicio de su tarea. Si hay que pedir comprensión ante las críticas a quienes las reciben, es legítimo pedir también medida y respeto a la verdad a quienes las hacen".

Les seves paraules no van agradar gens a la premsa i es va començar a difondre el rumor que el paràgraf en qüestió havia estat una imposició de La Moncloa. Es va dir que el mateix Felipe González l'havia inclòs de pròpia mà en contra fins i tot de l'aleshores màxim responsable de la política de la Casa Reial, Sabino Fernández Campo. Curiosament, El País va ser l'únic diari que no es va sumar a les crítiques al missatge nadalenc. Quatre dies després (el 28 de desembre) es va publicar en portada una felicitació del rei per la celebració dels primers 5.000 números del diari, en què deia: "Siempre he estado seguro de que, como Rey, podría contar con 'El País' en cada ocasión en que la historia reciente lo requería, es decir, cotidianamente, en los momentos más graves y en los más livianos".

Però aquest no va ser el final de la història, ni de bon tros. Uns mesos després, en el transcurs d'un viatge oficial a Granada, el juny de 1991, el rei, evidentment aconsellat per altres persones, es va referir

per primera vegada a la corrupció: "Es lógico que.., queráis romper con la desidia y la corrupción que han malogrado tantas cosas en España", va dir en un context en què el cas Guerra estava calentet calentet. I les seves paraules, dites com qui no vol la cosa enmig d'un discurs bastant llarg, van ser destacades per tota la premsa menys, sospitosament, pels telenotícies de Televisió Espanyola. Al Govern li van sentar com una patada al fetge. Alguns fins i tot les qualificaren d'"ingerencias" en afers polítics que no li corresponien.

Malgrat tot, en la complicada etapa política que el PSOE encara havia de passar, al rei també li va tocar parir una mica. Poc després de l'assumpte de Granada, aparegué involucrar ell mateix en un nou rebombori mediàtic, guiat per l'innocent Felipe González, com un petit avís del fet que si queien ells, caurien tots. Fou el 1992. Començà quan el president, "sense voler", li va dir a un periodista que el rei no era a Espanya. Els primers a publicar-ho van ser els d'El País, però després tota la premsa es va adonar que allò era molt irregular, perquè no es tenia constància oficial de la seva absència, i la seva signatura figurava en decrets com si no hagués abandonar l'Estat. Per complicar-ho més, es va acabar filtrant que era de vacances a Suïssa... amb una amant! Fou un escàndol terrible, que va acabar costant-li el cap, en un joc d'intrigues complicadíssim, no a Felipe sinó a Sabino Fernández Campo.

Al missatge de Nadal de 1994, el rei va tornar a fer referència al tema de la corrupció, demanant que es corregissin "con firmeza los abusos cometidos". Havia de salvar la cara com fos, després que, a banda de membres importants del PSOE, diversos amics íntims (Miguel Arias, Manuel Prado, el príncep Tchokotua, Pedro Sitges, Mario Conde...) comencessin a passar pels jutjats. Li hauria costat poc deixar-los tirats a tots en nom de la monarquia, per seguir impol·lut ell sol endavant. Però alerta!, que el PSOE de Felipe González no estava disposat a baixar sol a l'infern, cosa que sí que haurien acceptat alguns dels seus íntims, seguint el model del seu fidel Armada, per exemple.

I cal no oblidar que el mateix rei era escoltat pel CESID almenys des de 1990. En aquest sentir, no se sabrà mai fins a quin punt i amb quina mena de secrets el PSOE el tenia a les mans. L'octubre d'aquell any; com es va saber després, el CESID l'havia captat de forma "casual" en el sistema d'escoltes parlant des del cotxe, quan es dirigia a "una cita". "¡Vaya por Dios! A ver... A ver, qué ha dicho éste...", es va alarmar Manglano quan li van portar la cinta. A partir d'aquest moment, l'activitat va adquirir una gran importància, traspasada a un altre sector, controlat directament per Manglano, perquè "con estos bobones nunca se sabe".

Mentre el rei jugava a esquaix, se n'anava a esquiar als Alps o a les regates de Mallorca, el PSOE s'havia dedicat, durant anys, a través dels serveis secrets, a gravar i arxivar les seves converses privades amb els seus amics (Manuel Prado, Carlos Perdomo, Tchokotua...). Quan es va saber, el 1995, van haver de dimitir el vicepresident del Govern, Narcís Serra el ministre de Defensa, Julián García Vargas; i el cap del CESID, el general Manglano. Però el mal ja estava fet.

Els embolics econòmics es van convertir en moneda de xantatge contra la Corona, utilitzats pels que hi tenien accés. Sobretot quan el PP va arribar al Govern, el rei va haver de deixar de ser permanentment de vacances, per intervenir en diversos assumptes que requerien la seva atenció, en favor del Govern que durant tants anys li havia donat una vida regalada.

CAPÍTOL 14

FORTUNA PERSONAL

Esperit de negociant

El rei reconeix que va fer el primer mal negoci de la seva vida quan tenia cinc o sis anys. Fou a Lausana. Un espanyol que havia anat a visitar el seu pare li va regalar una ploma d'or. Just davant de l'Hotel Royal, on vivien aleshores, hi havia una botiga on els nens solien comprar caramels i xocolata. Com que "Juanito" no tenia ni un cèntim a la butxaca, va tenir la idea lluminosa de vendre la ploma al porter de l'Hotel per cinc francs, i anar corrents a gastar-se'ls en lliminadures. Quan Don Joan se'n va assabentar, anà a veure el porter i el va haver que compensar amb deu francs per recuperar la ploma. "¡Me has hecho perder cinco francos!", va rentar al fill que, amb el temps, li faria perdre moltíssim més. Sempre va tenir esperit de negociant, que aflorava a la mínima ocasió. Quan ja era adult, va continuar demostrant un talent escàs per als afers econòmics, i feia tractes poc afortunats, com quan li va canviar al periodista Jaime Peñafiel, habitual a La Zarzuela, una càmera fotogràfica Nikon moderna que aquest tenia, per una valuosa Leica-Flex amb motor propietat de la Casa Reial.

Diuen els qui el coneixen que des que era nen s'ha preocupat de proveir-se de certa seguretat econòmica, per deslliurar-se dels fantasmes de les penúries del passat, quan el seu pobre pare havia de "pidolar" iots, palaus i Bentleys als amics per poder viure sense renunciar als "dry Martinis". I s'assenyala com un tret característic del seu caràcter una certa obsessió compulsiva per no perdre's les oportunitats que veu al voltant. L'editor José Manuel Lara en va ser testimoni una vegada. Feia ja no se sap ben bé quants anys que perseguia l'exsecreterari del rei, Sabino Fernández Campo, per aconseguir amb les seves memòries el que seria un dels best sellers més importants de l'edició espanyola. Però Sabino sempre el rebutjava, al·legant que "lo interesante no lo puedo contar y lo que puedo contar, no tiene ningún interés", que és un argument molt honrat per part seva. De totes maneres, Lara no deixava d'insistir-hi, i un dia que van coincidir en un restaurant, l'hi recordà novament, i va arribar a oferir-li un xec en blanc. I Joan Carles, que dinava amb Sabino, va saltar per dir: "Pero yo llevo una parte, ¿eh?"

Tot i no tenir una gran agudesesa per als negocis, Joan Carles ha sabut envoltar-se tota la vida de bons col·laboradors que l'han ajudat en aquest terreny; igual que uns altres ho han fet en el polític. Al marge que algunes operacions poc subtils van ser fracassos sonors, en general la cosa no li ha anat malament. L'etapa del Govern del PSOE va ser especialment fructífera. Encara que ell no hi figurés oficialment, els seus amics íntims no es van quedar fora pràcticament de cap gran esdeveniment: Ibercorp, Expo 92, KIO, etc. Després tot els va explotar a les mans. Però, pel que se sap, no van haver de tornar ni una pesseta.

Amb talent o sense, gairebé sempre utilitzant mecanismes --com veurem molt simples, Joan Carles ha aconseguit anar amassant al llarg dels anys una modesta fortuna personal, amb la qual, com que la seva vida està sotmesa al control de l'opinió pública, no pot fer gran cosa. De totes maneres, l'Estat gairebé li paga totes les despeses. Però pel que sembla sí que ha tingut la previsió de col·locar-la en bancs estrangers, cosa que no havia fet Alfons XIII i d'aquí els problemes que va haver de patir el seu fill Don Joan. Algun dia, si les coses es torcen a l'Estat i ha de sortir corrents, tant ell com la família tindran les esquenes cobertes amb uns calerons estalviats, dipositats en bancs suïssos, que actualment es calcula que són uns 6.000 milions de pessetes.

Liquidant les propietats d'Alfons XIII

La República, que va fer sortir corrents Alfons XIII el 1931, va permetre que s'enviessin les joies personals a l'antiga reina Victoria Eugènia en els estoigs corresponents. Però es va quedar amb les seves propietats a Espanya, entre les quals hi havia diversos palaus, la majoria oficialment per passar-hi l'estiu: un a Santander, un altre a Donostia, una illa a la fía d'Arousa... Com ja hem vist als primers capítols, allò va suposar un trastorn dur per als Borbó a l'exili. Sempre s'ha dit que la Casa Reial espanyola és pobra, i no només en comparació amb cases reials com la britànica, una de les fortunes més grans del planeta, sinó amb moltes de les famílies de l'alta burgesia espanyola, per no parlar de l'aristocràcia bancària. I van necessitar l'ajuda continuada d'una sèrie de nobles per tirar endavant durant els primers anys d'exili. Però ja abans que Joan Carles accedís al tron, la situació se'ls va anar arreglant bastant.

Des de 1947, quan Franco va convertir oficialment Espanya en un regne, el Govern els començà a passar una renda anual, la xifra inicial de la qual, aquell any; van ser 250.000 pessetes, lliurades a Victòria Eugènia com a reina viuda.

A més, el 1939 Franco ja els havia tornat oficialment les propietats confiscades per la República, que quan va morir Alfons XIII passaren, tot i que amb alguns problemes, a Don Joan de Borbó. Alfons de Borbó i Dampierre, el fill de Don Jaume, sempre s'ha queixat amb ressentiment no només pel tema successori, sinó pel fet que Don Joan, segons diu, li havia "robado mi patrimonio. Se ha quedado con todo".

Quan va morir Franco, amb el seu fill ja coronat, el primer que va fer Don Joan va ser posar en ordre els seus assumptes i començà a vendre palaus molt de pressa, com si tingués por que allò de la monarquia no hagués de durar gaire. El palau de Miramar, a Donostia, va ser roperació més senzilla. Don Joan ja n'havia pres possessió oficialment quan als primers anys cinquanta hi havia enviat els seus fills "Juanito" i Alfons a estudiar i ningú no en va posar en dubte h propietat. La venda del de la Magdalena, a Santander, va resultar una mica més conflictiva.

El palau havia estat regalat pels habitants de Santander a Alfons XIII el 1912 per a residència d'estiu. L'hi van construir en estil anglès per afalagar la seva esposa, amb les aportacions populars d'alguns membres de la noblesa i d'empresaris de la ciutat. Els reis hi van estiuajar de 1913 a 1930. Però després, amb la República, recuperat pel poble, es va dedicar a altres fins. El poeta Pedro Salinas hi va fundar la Universitat Internacional Menéndez y Pelayo (la UIMP), de la qual va ser el primer rector i, encara que Salinas -com tants altres - se'n va anar a l'exili després de la guerra, durant tot d franquisme la Magdalena no es va deixar d'utilitzar com a seu d'activitats acadèmiques.

Però el 1977 Don Joan no va tenir manies d'invocar que era seu. L'Ajuntament en va negociar la compra per no haver de desallotjar la UIMP, tant del palau com de la península (28 hectàrees de terreny, que també pertanyien teòricament a Don Joan). L'oposició municipal va protestar la decisió de l'alcalde, Juan Ormaechea. Consideraven que la compra era improcedent i es va consumir un organisme de partits, centrals sindicals i associacions de ciutadans per revocar l'acord. Però no hi va haver res a fer. Això sí com que era clar que allò era molt anòmal, només van donar a Don Joan una quantitat simbòlica de 150 milions de pessetes, per la qual cosa l'Ajuntament es va haver d'endeutar amb un crèdit del Banco de Santander de Botín. El tracte es va signar el 25 de novembre.

Poc després van començar a planificar la remodelació del palau, que va trigar més de 10 anys a executar-se i estigué envoltada d'irregularitats. Acaba costant més de 6.000 milions de pessetes, tot i que d pressupost inicial aprovat en l'adjudicació de l'obra era de tan sols 895 milions. De nou, es va disposar de crèdits del Banco de

Santander, gestionats pel Govern municipal del PP. I quan d palau va estar preparat, d va anar a inaugurar el rei Joan Carles, d 1995. Deixaren una placa de marbre a la sala d'ordinadors com a reconeixement al que n'havia estat el fundador, Pedro Salinas.

Almenys a la Magdalena els reis d'Espanya hi havien passat alguns estius, que era el que volien al seu moment els qui els el van regalar, a fi d'atreure el turisme a la zona. Però a l'illa de Cortegada, a la ria d'Arousa, només van gaudir de la visita reial un dia de setembre de 1907. El temps just perquè Alfons XIII, a bord d'una canoa, en prengué possessió i tornés a marxar per no tomar-hi mai més.

Cortegada havia estat expropiada als veïns de Carril (Galícia) a principis de segle, per regalar-la al rei amb la mateixa idea que van tenir els ciutadans de Santander molt poc després amb més èxit. Volien que Alfons XIII hi construís el seu palau d'estiu, una idea de l'empresari local Daniel Poyán, que considerava que seria un gran negoci per a Galícia. Al seu projecte s'hi van unir terratinents, homes de fortuna amassada a les Amèriques, empresaris, banquers adeptes a la causa... Per acceptar d regal, Alfons XIII, com si els estigués fent un favor, va posar diverses condicions: la primera, que la donació es transformés en escriptura de propietat en favor seu amb totes les garanties; i la segona, que se li donés l'illa íntegrament. L'Ajuntament va acceptar les dues coses, i com que en aquella època hi havia 211 propietaris, famílies de mariscadors, els va haver d'expropiar a tots i obligar-los a abandonar-la.

Malgrat que en la concessió es plantejava la pertinença de l'illa a la Corona a perpetuïtat, i amb l'objectiu que la família reial hi instal·lés la seva residència d'estiu, cosa que no va fer mai, setanta anys més tard, el 1978, d regal reial va ser venut pel seu hereu, Don Joan de Borbó. De mou, va ser tina venda irregular. Aquesta vegada els compradors eren membres del seu propi "consell", encapçalats per Ramón Pais Ferrín, a través de la immobiliària Cortegada SA, constituïda amb aquesta finalitat. El preu establert, ñdícul pero cert, va ser de tan sois 60 milions de pessetes.

L'empresa compradora avui encara n'és la propietària legal, encara que tota la seva existència ha estat envoltada de circumstàncies obscures que fan que estigui perduda enmig d'un rosari de processos contenciosos administratius oberts. Però l'últim que se sap és que la Xunta de Manuel Fraga vol recomprar l'illa amb diners públics per tomar-la al poble. Cortegada SA reclama com a compensació 20.000 milions, en qualitat de perjudicis per no haver pogut explotar-la per al turisme com volia, en una demanda que actualment és al Tribunal Suprem.

Don Joan en anys successius encara va continuar venent propietats, sense que se sàpiga quina necessitat tenia de tanta liquiditat. El 1990, l'alemany Klaus Saalfel, empresari i advocat de patents a Munic, propietari d'una tipografia a Lisboa, li va comprar la seva estimada Villa Giralda d'Estoril, a través del seu testaferró, Nils Peter Sieger. Un palau que també havia estat un regal, aquesta vegada dels nobles que volien ajudar Don Joan i la seva família a l'exili. I una vegada més, el preu establert va ser una xifra irrisòria: 85 milions d'escuts per un palau que ara, només 10 anys després, l'actual propietari vol vendre a la Fundación Conde de Barcelona, formada en part pels mateixos que l'hi havien regalat en primer terme, per un preu tres o quatre vegades superior.

O Don Joan va ser un negociant pèssim, o alguna cosa hi ha darrere de totes aquestes vendes estranyes en què pràcticament va regalar palaus i propietats que en realitat eren de titularitat més que dubtosa. Però ningú amb capacitat legal per fer-ho no s'ha preocupat d'investigar-ho. Tot i que va fer un mal negoci tenint en compte el volum i la qualitat de les vendes, tot plegat va sumar, només pel que fa al que s'ha repassat aquí, gairebé 300 milions de pessetes, una quantitat que moltes persones no haurien considerat menyspreable. Però tot ha estat tan confús i obscur, que fins i tot s'ha arribat a publicar que, quan Don

Joan va morir, no tenia diners per pagar la clínica, i que al testament només deixava dos milions de pessetes.

D'altra banda, per acabar amb el compte de Barcelona, assenyalarem que, segons distintes fonts, era un dels qui eren a la llista dels "perdonats" fiscalment pel PSOE, als quals es referia el gener de 1997 el secretari d'Estat d'Hisenda, Juan Costa, quan va anunciar que l'Estat havia deixat d'ingressar 200.000 milions de pessetes en impostos, de prop de 600 persones físiques i jurídiques, fonamentalment institucions financeres. Després d'esclatar l'escàndol, el Govern del PP no va poder o no va voler identificar-los, i el dubte segueix planant en l'aire.

El començament de la fortuna personal del rei

Oficialment, Joan Carles va arribar al tron d'Espanya literalment amb el que duia posat. Per viatjar a Atenes a visitar la seva nòvia havia de demanar diners al seu pare, que al seu torn vivia del que li donaven els amics nobles lleials a la monarquia. Aquests mateixos nobles van haver de sufragar el viatge de nuvis. S'explica, com si hagués estat una gran tragèdia, que quan van fer escala a Tailàndia, l'aleshores princesa Sofia es va enamorar d'un safir que veié en un aparador de Bangkok, i que Joan Carles estava avergonyit perquè no l'hi podia regalar. Per aquest i altres detalls, ningú no es va esquinçar les vestidures quan es van descobrir els primers moviments del príncep per començar a consolidar un petit patrimoni propi. La seva ambició, com la de qualsevol espanyolito mitjà, era ser econòmicament independent.

Des de 1962, és a dir, des que es va casar amb Sofia, el banquer Luis Valls Taberner va començar a administrar una "subscripció popular" que aportaria liquiditat econòmica als noucasats, en la qual col·laboraven, a més d'altres banquers, molts nobles i empresaris del franquisme. Valls Taberner va ser un joanista fidel fins que s'adonà que el futur era Joan Carles, i es va passar al seu bàndol. Aleshores va intentar convèncer també els altres perquè fessin el mateix. En concret, segons expliquen algunes fonts, Calvo Serey s'hi va resistir bastant, no ja en qüestions de suport econòmic, sinó polític, a través del diari Madrid que dirigia. I, pel que sembla, aquella desavinença va tenir bastant a veure amb la voladura del diari, el 1973, una decisió que Valls, amb una gran influència en el Règim, va ajudar molt activament a prendre.

Aquells anys començava a despuntar en la vida econòmica de l'Estat espanyol un Ruiz Mateos encara en potència, que improvisava com millor sabia el que havia de fer per ser a la vora del poder. El seu pare havia estat alcalde de Jerez a l'època de Franco, però ell, de política, no en sabia gaire. Era pèrit mercantil, i l'única cosa que sabia fer bé era guanyar diners. Se li va acudir anar a parlar amb Luis Valls Taberner i Gregorio López Bravo perquè l'assessoressin. Comentà amb ells que ja feia temps que anava a veure Don Joan a Estoril, com a primera mesura. Però Valls i López Bravo li van dir que estava perdent temps i els diners. "Tú lo que tienes que ser es amigo de Juan Carlos". I Ruiz Mateos en va prendre nota i entrà en contacte amb La Zarzuela immediatament. La relació va començar quan Joan Carles encara era príncep i continuà després, quan ja era rei.

Ruiz Mateos va explicar -diverses vegades i a més d'un- que, a l'estil de com es feien les coses en aquella època, li portava grans quantitats de diners en maletes de Loewe, directament a palau, on els guàrdies de seguretat no s'esforçaven gaire a revisar el que passava o deixava de passar pel control de l'entrada. Posava la maleta sobre la taula del despatx de Joan Carles, aquest la llençava sota un racó i queia exactament sempre al mateix lloc. "¡Cuánto ha tenido que practicar!", deia Ruiz Mateos. No hi havia cap quantitat estipulada ni res que s'hi assemblés, i Joan Carles tampoc no li demanava res, com qualsevol pot suposar. Senzillament, li trucava i es lamentava com qui no vol la cosa de les dificultats econòmiques que estava passant: "¡Es que no tengo ni para pagarle al servido!" O bé: "Esto no puede ser, Constantino me

cuesta mucho dinero.., son unos inútiles, no ganan dinero... No puedo más". I Ruiz Mateos ràpidament el tranquil·litzava: "No se preocupe usted de nada, Alteza. Usted dedíquese a los problemas de España, que para lo demás ya estamos nosotros, estoy yo". A vegades, Joan Carles també recorria a l'empresari de l'Opus perquè "donés un cop de mà" a alguna amiga. Una vegada li va trucar per dir-li que l'aniria a veure una "senyora" de part seva: "Se trata de una persona que se dedica a la beneficencia, que no tiene sede..." I Ruiz Mateos, tot i que la senyora en qüestió no tenia l'aspecte de pertànyer al club de la mare Teresa de Calcuta, doncs li va comprar un pis.

Alguna vegada, l'empresari de Jerez també havia fet transferències importants des de Nova York. D'aquestes operacions sí que en conserva els papers. I allò sí que va preocupar la Casa Reial quan, després de l'expropiació de Rumasa, Ruiz Mateos, pròfug de la justícia, que havia fugit a Londres, els va voler utilitzar per pressionar i que el monarca no el deixés tirat. La intervenció del Banc d'Espanya va suposar una patacada que no s'acabava de creure. Però el monarca, en plena eutbria socialista, no li ra fer cas. Ruiz Mateos aleshores va acusar el rei d'haver rebut 1.000 milions de pessetes, amb la qual cosa José María havia pensat que tindria les esques ben cobertes davant de qualsevol acció del Govern. S'entrevistà amb l'aleshores secretari general d'UGT de Banca, Justo Fernández, i li va passar tota la documentació respecte a aquest fet. Però quan Justo Fernández volava amb avió cap a Madrid, ja eren esperant-lo a l'aeroport persones mai identificades per explicar-li com eren les coses. I una cosa bastant forta devien dir-li, perquè es va oblidar de l'assumpte per sempre. Ruiz Mateos encara va seguir insistint pel seu compte durant un temps i el fiscal general de l'Estat l'acabà acusant d'un delicte d'injúries al cap de l'Estat. Aviat van comprendre, no obstant això, que allò seria un carreró sense sortida. Aquest judici s'hauria pogut convertir en un autèntic circ i Ruiz Mateos se'n va escapar no se sap ben bé com. L'Estat va preferir oblidar el tema i arxivà la causa basant-se en tecnicismes.

Un altre empresari molt connectat amb el monarca des dels temps d'aquest com a successor de Franco va ser Camilo Mira, l'introduïdor de la cultura de l'hamburguesa a Espanya com a pioner de la instal·lació dels restaurants McDonald's. El granadí Camilo Mira havia conegut Armada a través del general Juan Castañón de Mena, ministre de l'Exèrcit amb Franco. A més de president de La Unión y el Fénix, Camilo Mira aleshores era soci, en una empresa immobiliària, de Florentino Martínez, la filla del qual, Maita, estava casada amb Juan Castañón fill. El 1969, aprofitant les connexions a La Zarzuela, va aconseguir que el príncep acudís a inaugurar el selecte Club Las Lomas, una urbanització de luxe. És difícilment explicable suport del príncep va garantir l'èxit de la promoció de la urbanització. A més de don Joan Carles, hi van assistir els ministres més influents d'aquell moment, com ara López Rodó i Silva Muñoz. Mira es va convertir en un visitant freqüent de La Zarzuela a partir de llavors i congenià especialment bé amb Armada, que el va intentar ficar a l'staff de la Casa diverses vegades, sense aconseguir-ho. Es va dedicar de ple als negocis, però seguint tots els avatars polítics de prop.

Les despeses de La Zarzuela

A La Zarzuela tenen 25 gossos i al voltant d'una dotzena de gats, atesos per un cuidador especialitzat i instal·lats en modernes gosses amb tots els avenços. No és excessiu, tenint en compte que una vegada, fa alguns anys, a més van tenir un guepard. Quan els reis eren de viatge particular a Etiòpia, d qui llavors era secretari de el Casa, Alfonso Armada, va rebre un tèlex que li anunciava: "Vamos con un guepardo, prepara alojamiento". No era una broma i Armada va haver de trucar al zoològic de Madrid per demanar ajuda a l'hora de rebre'l. S'informà bé sobre la mena de menjar que necessitava i, en fi, tot el que interessava

saber per cuidar bé l'animal més veloç de la fauna terrestre. El guepard va viure a palau diversos anys, passejant-se pels salons i els passadissos com si res, fins que va morir de vell. No va ser abans que Sabino Fernández Campo substituís Armada en el càrrec de secretari. El primer dia que va anar a treballar a La Zarzuela, no l'havien avisat i el guepard li va donar un ensurt de mort quan entrà al seu despatx amb tota naturalitat. El que més el va preocupar no era que pogués atacarlo, sinó que pogués estar tenint al·lucinacions.

Els qui han mantingut, durant els 13 anys com a prínceps i 25 anys com a reis, el luxe africà de Joan Carles i Sofia a La Zarzuela han estat els impostos dels contribuents de peu, a través d'una partida especial dels Pressupostos Generals de l'Estat. Aquesta partida per a les despeses de la Casa del Rei no està sotmesa per llei al control del Tribunal de Comptes. La Constitució de 1978 permet al monarca disposar d'aquests diners sense haver de d'explicar en que se'ls gasta, ja sigui en guepards, o en motocicletes, o en d'altres que li doni la gana. El primer any que es va fixar una quantitat (abans el rei cobrava un sou de capità general, i les despeses les portaven des del ministeri corresponent), el 1980, el Govern li assignà 200 milions de pessetes. L'increment anual se suposava que havia de ser el de l'índex de preus de consum (IPC), però no se sap ben bé com, al llarg dels anys el pressupost ha anat augmentant fins als 1.122 milions de l'any 2000. D'altra banda, hi ha un acord amb l'Organització Nacional de Loteries segons el qual el rei juga en tots els sortejos al número 00000, però encara no l'hi ha tocat mai, només uns quants reintegraments.

Del pressupost oficial de la Casa del Rei surten els sous del rei, de la reina, del príncep i de les infantes, el manteniment de la Casa, els cotxes, els àpats, els regals, tota mena de material i el pagament dels empleats. Joan Carles disposa de dos ajudants de cambra per vestir-lo als matins, i la reina, de dues donzelles. En total, incloent-hi els els guàrdies, xofers i fins el cuidador dels gossets, a La Zarzuela treballen unes 160 persones. Però la major part és personal funcionari, els sous del qual són a càrrec del Ministeri d'Administracions Públiques. Les despeses dels viatges, recepcions i actes oficials també es paguen a part, al marge del pressupost de la Casa. Altres petites, com el manteniment del iot Fortuna o del Palau Reial, van a compte del Patrimoni Nacional, organisme autònom que depèn del Ministeri de la Presidència del Govern.

A partir del moment en que es va establir un pressupost anual per a la Casa, després de la Constitució, també es va pensar en la necessitat que el rei fes la declaració de la renda perquè fos un ciutadà més. Es va consultar amb el Ministeri d'Hisenda perquè aconsellés el que s'havia de fer, i entengueren que el millor era que el rei s'assignés a si mateix una quantitat com a sou, que serien els seus ingressos per calcular els impostos que havia de pagar. El sou del rei, que no se sol fer públic, es regeix per un conveni especial entre la Casa i el Ministeri d'Hisenda i es materialitza en una nòmina en què figuren els ingressos corresponents, els rendiments del patrimoni personal i les retencions de l'IRPF. El que no s'acostuma a comptabilitzar són els regals que rep, a vegades milionaris..., en tot cas totalment fora de control. Alguns d'especialment significatius, com l'últim iot Fortuna, obsequi d'un grup d'empresaris de Mallorca i el preu estimat del qual és d'aproximadament 14.000 milions de pessetes, s'ha posat legalment a nom del Patrimoni Nacional, a fi que aquest organisme es faci càrrec de les despeses de manteniment.

La Zarzuela, que en origen era un petit xalet per a les caceres dels últims Borbons escollit per Franco per a residència dels prínceps perquè és molt a prop d'El Pardo, ha estat rehabilitat diverses vegades des que el van ocupar per primera vegada, el 1962. La primera rehabilitació, poc després que Joan Carles fos proclamat rei, va ser una petita ampliació; i la segona, més ambiciosa, es va dur a terme entre 1987 i 1988. Aprofitant el desnivell en què està ubicat el palau, es van construir

noves plantes per a despatxos, salons de reunions, oficines, arxius, sales de visites i un saló d'audiències... La nova superfície construïda ocupa 2.660 metres quadrats a la planta principal i 1.540 al semisoterrani. En total, 4.200 metres.

La part antiga i la moderna es comuniquen a través de dos llargs túnels que van per sota del jardí i la piscina de la família reial. La construcció és noble, de granit i marbre fonamentalment. Els mobles i la decoració són una combinació entre clàssica i funcional, amb peces procedents del Patrimoni.

En aquella última remodelació també es va construir un refugi antinuclear i s'instal·là un moderat sistema informàtic i de comunicacions, que disposa fins i tot d'un petit estudi de televisió des del qual el rei es pot dirigir al país quan vulgui.

Irene, la germana de la reina, té el seu propi apartament a La Zarzuela. I és que els reis, a banda de fer-se càrrec de les despeses de la seva pròpia família, també s'ocupen de les de la família reial grega, ja que, pel que sembla, no tenen com guanyar-se la vida. Irene, en concret, es dedica a fer bones obres, a través d'una ONG seva que es dedica a repoblar l'Índia de vaques lleteres, i que té un despatxet al carrer Barquillo cedit pel Banco Central Hispano. L'exrei Constantí viu a l'exili a Londres des de fa uns trenta anys, pel que sembla també amb el suport de Joan Carles. El seu fill Pau va anar a estudiar als Estats Units amb el príncep Felip a començaments dels noranta en un col·legi prestigiós i caríssim, però va rendibilitzar les despeses en aparellar-se allà amb la rica hereva americana Marie Chantal Miller (filla del fundador i propietari de la cadena de botigues lliures d'impostos dels aeroports, les duty free, més important del món), amb la qual es va casar poc després. El rei Joan Carles també es va ocupar, fins que van morir, del seu pare i de la seva mare. I, quan va ser necessari, de les seves germanes Margarida i Pilar. Aquesta última, la germana gran del rei, quan es va morir el seu marit, Luis Gómez-Acebo, es va haver de fer càrrec d'un deute que aquest havia deixat com a herència al Banesto. Per solucionar-ho d'una manera discreta, el rei va avisar Mario Conde, i a Conde se li va acudir que, com que perdonar-li el deute sense més ni més quedaria bastant malament i l'opció de pagar es descartava, el millor era donar-li un càrrec a la Fundación Banesto, perquè anés abonant el que devia amb el seu sou petitet. I a Pilar se li va donar un despatx, sense cap feina per fer, és clar.

Envoltat de bons amics

Es diu sovint que la cort espanyola és "una cort sense cortesans", i és cert que els reis mai no han estat massa amants d'aliar-se amb l'aristocràcia. En lloc d'això, han preferit empresaris, banquers i nous rics en general. Les amistats de la reina, tret del seu estimat Rostropovic i Alfonso Armada, són poc conegudes. Sortia molt amb l'esposa del constructor Mario Caprile. De les del rei se n'ha parlat molt més. Al marge de Manolo Prado i Mario Conde (que són dos casos molt especials), de tots els "tutors" (Torcuato Fernández Miranda, Mondéjar, Armada, Sabino Fernández Campo...), i del seus col·laboradors polítics (Puig de la Bellacasa, Nicolás Franco, etc.), d mi es pren les copes i parla de coses d'homes amb dos grups o clans d'amics, que tenen en comú el fet de dedicar-se a "sus negocios" d'una manera que moltes vegades els ha portat davant dels tribunals. En primer lloc, destaca el conegut com a "clan de Las Cuatro Estaciones", nom del restaurant de Miguel Arias, situat al carrer General Ibáñez del Ibero 5, on Arias té, a més, un apartament que el rei també freqüenta. En aquest grup d'amics hi havia, entre altres, Miguel Arias, Joaquín Vázquez Alonso i Cardenal Pombo. A part de reunir-se per menjar, feien negocis junts, sobretot en el sector immobiliari, en què tenien molts assumptes tèrbols. Alguns també es van veure implicats en la trama Ibercorp. Els afers dels uns estan tan barrejats amb els dels altres, que resulta realment complicat

explicar l'història de cada un d'ells per separat. Per centrar una mica els personatges, que després aniran sortint quan tractem, al llarg del capítol, alguns episodis concrets, de moment n'hi ha prou amb uns apunts breus.

Miguel Arias és el propietari de l'estació d'esquí de Navacerrada, i té a més diversos restaurants a Madrid i a Mallorca. Però també participa en negocis immobiliaris i li agrada jugar a la borsa sense risc.

Jaime Cardenal Pombo és soci d'Arias al restaurant Las Cuatro Estaciones i va ser, a més, soci de Borja Prado (fill de Manuel Prado, l'amiguíssim del rei), en el sector armamentístic.

Joaquín Vázquez Alonso va ser el constructor que va remodelar al seu dia el palau de La Zarzuela, i soci de Cardenal Pombo i de Miguel Arias Molino en diversos negocis immobiliaris.

Proper a aquest grup d'amics, hi havia Francisco Sitges, expresident d'Asturiana de Zinc, i expropietari de les drassanes Mefasa. Gràcies a la seva amistat amb el rei, Mefasa va rebre l'adjudicació del Patrimoni de l'Estat per construir el segon iot Fortuna. Però Sitges estava tan ben relacionat que a Mefasa també es van construir el Blue Legend, de Javier de la Rosa, i l'Alejandra, de Mario Conde. Mefasa va acabar sent majoritàriament del Banesto de Conde, que quan va entrar en declivi el va arrossegar, i el portà a la fallida i a la banqueta dels acusats.

Un altre sector d'amics del rei completament diferent és el clan de Mallorca, molt més aristocràtic. Una de les figures clau d'aquest grup és el príncep Zourab Tchokotua, "Zu" per als amics, un aristòcrata georgià que Joan Carles va conèixer a l'intemat de Friburg. A aquest personatge el rei li deu favors importants.

Fou Tchokotua el qui, el 1973, va mitjançar perquè la Diputació Provincial de Mallorca cedís a Joan Carles el palau de Marivent, de manera totalment gratuïta, seguint el model de les cessions que al seu dia van fer a Alfons XIII distintes poblacions. L'edifici pertanyia, per donació del col·leccionista d'art grec Juan de Saridakis, a la Diputació. Pedro Salas, un adinerat prohombre del franquisme, que havia estat president de la Diputació, i el sogre de Tchokotua, casat amb Marieta Salas, va convèncer l'organisme oficial que cedís al futur rei perquè en gaudís durant les vacances.

Al marge d'aquestes gestions, Tchokotua és conegut des del 1978 un jutjat mallorquí en va ordenar el processament i ingrés a la presó en relació amb una presumpta estafa immobiliària. El setembre de 1992 es va assegurar de nou a la banqueta amb una acusació similar juntament amb el seu soci Oliver Maten, un altre amic de Joan Carles del dan de Mallorca. Però aquestes menudeses no han aconseguit que es trenqui la seva amistat amb el monarca.

"Zu" va ser per a Joan Carles un relacions públiques excel·lent. A casa seva organitzaven sopars als quals assistien, juntament amb el rei, Manuel Prado, Javier de la Rosa, Jaime Enseñat, el multimilionari argentí Carlos Perdomo, Rodolfo Bay (president de la companyia Spantax, mort en accident de trànsit), Bartholomew Tummy Beslard (cònsol dels EUA a Palma), Giovanni Agnelli (el rei de la Fiat) o Raul Gardini, expresident de Montedison, l'empresa química més important d'Europa, a la qual Juan Abelló va vendre el seu laboratori Antibióticos amb l'ajuda de Mario Conde. El rei va ser fotografiat amb ell i amb Agnelli el 7 d'agost de 1990 a Port Portals, pocs anys abans que se suïcidés, el 1994, en ser implicat pels jutges italians en temes de corrupció.

Al mateix cercle d'amics hi ha un grup selecte d'empresaris hostalers: José-Escano (amo del restaurant San Marino), Alejandro Arroyo (cunyat de Mario Conde, i propietari del restaurant El Capricho, a Port Portals), i José Oliver Rodríguez (propietari de diverses discoteques). I també en aquest entorn Joan Carles va entrar en contacte amb Marta Gayá, una decoradora catalana molt amiga de Marieta Salas, la dona de "Zu", amb qui va viure una llarga aventura, i mentora de José Luis de Vilallonga quan aquest va escriure la seva biografia autoritzada del rei.

També presumeix de la seva amistat amb el monarca a Mallorca Pedro Serra. Serra explica amb orgull que una vegada que no es trobava bé i no va poder assistir a una de les recepcions que a l'estiu organitzen a Marivent, Joan Carles va preguntar. "¿Dónde está el amo de Mallorca?" I és que a Serra se'l coneix popularment com el Ciutadà Kane de ses illes. Té un grup empresarial, Grupo Serra, que controla el 90% de la informació a la comunitat autònoma: els diaris Última Hora, Diari de Balears (la capçalera i patrimoni immobiliari del qual va comprar per un preu irrisori a la cadena de mitjans de comunicació del Movimiento), Mallorca Daily Bulletin i Mallorca Magazin; tot l'accionariat del setmanari Sóller i una important participació en altres publicacions de la "part forana"; emissores radiofòniques (com Última Hora-Radio i Top-Radio); l'adjudicació de les emissions locals d'Antena 3 i la televisió local Telenova.

Com que al monarca, d'amics, no n'hi falten, la llista seria inacabable si contéssim tots els qui han fet mèrits per arrugar-se el títol. Quan Joan Carles va complir 50 anys, un grup de catalans amb possibles li van regalar un Porsche Carrera de 24 milions. Entre ells hi havia Javier de la Rosa, Alberto Folch, José María Esteve, Mariano Puig i Pedro Mir. El grup va ser rebut a palau per entregar el regal. Al·lucinen amb el garatge. La casa BMW regala al rei tots els models d'alta cilindrada quan surten al mercat. Aquests obsequis no entren a la seva declaració de la renda.

Dintre del sector de la reialesa, un dels millors amics del rei és Simeó de Bulgària, que ha actuat moltes vegades d'intermediari o ambaixador personal de Joan Carles davant altres reis, com Hassan del Marroc, amic personal seu, o Hussein de Jordània. I, per descomptat, Karim Aga Khan, el príncep ismaelita a qui cada pocs anys els seus fidels entregaven el seu pes en or, i a qui el rei Joan Carles va conèixer, com a "Zu", a l'internat de Friburg. Actualment estiu de manera assídua a Mallorca, on es veuen sovint.

Manuel Prado, l'amiguíssim

Però cap de tots aquests personatges no arriba al nivell d'amistat que Manuel Prado y Colon de Carvajal té amb el monarca. Descendent directe de Cristòfol Colom, Manuel Prado és manco i té 7 anys més que Joan Carles, característiques totes que l'han envoltat d'una certa aura de llegenda als ulls del rei. Es van conèixer per primera vegada quan la seva mare, molt monàrquica, el portava a veure el príncep durant la primera estada seva a Espanya, en aquells "besamans" que els fidels a la Corona li organitzaven a la finca de Las Jarillas. Però no van fer amistat fins uns quants anys més tard, quan el 1961 el duc de Calàbria, Carles de Borbó de les Dues Sicílies, un dia el va portar a sopar amb el seu cosí Joan Carles al Nuevo Club. La vetllada es va prolongar fins a la matinada i allà nasqué una amistat indestructible entre tots dos.

Però són molt més que amics. Prado es defineix a si mateix com "intendente general de don Juan Carlos I", o "administrador de los dineros privados de Su Majestad". Malgrat que té la seva residència fixada a Lausana (Suïssa), va ser nomenat per designació reial ambaixador at large, és a dir, sense ambaixada a cap país, però amb un passaport diplomàtic que li permet viatjar amb més llibertat de moviment i més protecció oficial, perquè pugui realitzar gestions a l'estranger en nom del monarca.

La seva gran amistat amb el rei s'ha estès pràcticament a tots els membres de la família reial. Amb la reina té relació a través de la Fundación de Ayuda contra la Drogena, que ella presideix i amb la qual ell col·labora. Precisament en aquesta activitat, en una reunió del Patronat, el 1992 va conèixer Mario Conde, amb qui després va fer negocis, en l'assumpte de Castillo de los Gracianos. D'altra banda, el seu fill Borja és amic de Jaime de Marichalar i de la infanta Helena, que va visitar diverses vegades la seva finca El Toñanejo, propera a

Medina Sidonia, propietat de l'exdona de Prado, Paloma Eulate, i que va ser on se celebrà la boda de Borja. El fill, com el seu pare, es dedica en cos i ànima al món dels negocis d'alt nivell. Fou consultor a Espanya de la Union des Banques Suisses (UBS), que és un dels bancs suïssos més grans i rendibles, regit per la llei del secret. Tret d'això, ningú no sap el nombre de societats més o menys fantasma que maneja.

Com a home de negocis, ningú no ha pogut distingir mai allò que Manolo Prado fa en nom propi i allò que fa com a administrador del rei, excepte en els casos en què els seus assumptes es van complicar fins a arribar als tribunals. Aleshores, oficialment, sempre és cosa seva i el monarca en queda al marge.

Entre les múltiples i variades activitats que Prado du a terme, actua com a assessor d'empreses, a les quals facilita els tràmits legals necessaris per funcionar a Espanya. Henry Ford II, president de la multinacional nord-americana del mateix nom, el març de 1974 va rebre una afectuosa carta del que llavors era príncep d'Espanya, en què recomanava encaridament al seu amic Manuel Prado com la persona adequada per a necessitats d'aquesta mena. L'empresari nord-americà en aquell moment estava preparant el seu viatge a l'Estat espanyol per col·locar a Almussafes (València) la primera pedra de la factoria de Ford. Joan Carles de Borbó s'acomiadava deixant constància que una resposta positiva seria adequadament valorada en un futur proper.

També actua com una mena de secretari personal de Joan Carles per a afers econòmics, ja que redacta cartes amb capçalera de la Casa Reial per demanar diners a entitats financeres o governs estrangers, segons els casos, amb diversos fins. Demanava diners, per exemple, per salvar la democràcia ajudant a finançar les campanyes electorals de la UCD (com quan va sol·licitar diners a l'Aràbia Saudita, el 1977), perquè poguessin utilitzar les bases espanyoles en les seves operacions militars (com el cas de Kuwait a la guerra del Golf), etc. D'aquests assumptes, n'estava al corrent només en part la resta del personal de la Casa, que més d'una vegada es va sorprendre, sobretot en els temps en què Fernando Almansa era un nouvingut, en rebre el que semblava que eren respostes a cartes que no constaven al registre de sortida. Almansa llavors es dirigia al mateix monarca per aclarir l'aparent confusió: "Señor, ha llegado una carta del Rey de Arabia Saudí diciendo que en contestación a la carta de mi hermano de fecha tal... ¿Sabe a qué carta alude?" "Sí, sí, no te preocupes, ésa la escribió Manolo Prado".

Sovint, a més, ha ocupat càrrecs públics. Amb els governs d'Adolfo Suárez, per exemple, Prado va ser president d'Iberia, cosa que va suscitar especulacions sobre el fet que es podria estar aprofitant de la capacitat de càrrega i de circulació dels avions per tot el món. No es va provar mal res. En aquesta època hi ha l'origen de la corona que llueixen els avions d'Iberia, que Prado va intentar rebatejar com a Reales líneas Aéreas Españolas. També va ser president de l'Institut de Cooperació Iberoamericana (ICI). D'aquest càrrec el va destituir José Pedro Pérez Horca, ministre d'Afers Estrangers al Govern de Calvo Sotelo, el 1982, a causa d'unes declaracions que va fer al setmanari Tiempo, en què criticava la política exterior governamental. El ministre va meditar que suposava fer cessar un amic del rei, però no va tenir una altra opció per seguir sent respectat.

Però de seguida va arribar al poder el PSOE i Prado tornà a ocupar càrrecs importants. Fou comissari de l'Expo 92, conseller de la Sociedad Estatal V Centenario en representació de l'Ajuntament de Sevilla, i també va treballar com a impulsor del projecte Cartuja 93, un parc temàtic d'oci, creat a partir de les restes de l'Expo de Sevilla.

Al principi, amb el PSOE hi va tenir els seus pros i els seus contres en un procés d'estira i afluixa que va fer fracassar alguns dels seus projectes immobiliaris, com el de l'Hotel Los Bordaes, a causa d'interessos enfrontats amb alguns líders socialistes. Però les coses de mica en mica es van anar arreglant, sobretot quan va entrar en contacte amb Enrique Sarasola, que és per a Felipe González una cosa així com el

que Prado és per al rei. Els últims anys les empreses de Sarasola compartien seu amb les de Prado, al número 31 del Paseo de la Castellana, a l'edifici Piràmide. El 1995, els seus homes de confiança (Álvaro Álvarez per part de Sarasola, i Jesús Sainz per part de Prado) estaven junts al consell d'administració de Filo, una empresa ubicada a Barcelona que es dedica a activitats immobiliàries i d'assessorament i promoció.

En el complex entramat d'empreses de Prado, la principal és la societat instrumental suïssa Trebol SA. Al seu torn, aquesta firma participa en la societat espanyola Trebol Internacional, amb domicili a Madrid, en la qual Prado està envoltat d'importants socis (entre altres, el príncep georgià Tchokotua i el rei Simeó de Bulgària). A la filial sevillana d'aquesta, Trebolquivir, constituïda d'1987, Prado hi té com a home fort Arturo Moya, exdiputat de la UCD per Granada; el secretari n'és Jesús Bores, amic personal de Felipe González i del seu cunyat, Francisco Palomino.

A través d'aquestes empreses, Prado aconsegueix contractes per a obres en tercers països, sovint finançades amb crèdits FAD (Fons d'Ajuda al Desenvolupament). El 1989, per exemple, va aconseguir la contracta per construir un hospital al Iemen del Sud per 25 milions de dòlars, i un crèdit FAD per portar a terme el projecte, negociant amb Germán Calvillo i Gloria Barba (esposa de l'aleshores ministre Carlos Solchaga), en aquell moment responsables de l'empresa pública Focoex.

I a vegades combina aquesta activitat amb l'antiga d'assessor a tercers. El 1991, per citar-ne un cas, va ser contractat per l'empresa pública Indra (a través d'Atlas Internacional, que forma part del grup Trebol), per oferir-hi serveis com a consultor i promotor d'un contracte amb Veneçuela per a obres aeroportuàries, que eren d'adjudicació directa. Indra i Atlas Internacional van pactar una comissió del 3%, cosa que suposava gairebé 1.000 milions de pessetes. Prado va aconseguir per a Indra que el Consell de Ministres del 22 de desembre de 1993 aprovés la concessió d'un crèdit FAD de 10.000 milions per modernitzar tots els aeroports de Veneçuela. Després, la cosa va sortir malament, perquè a Veneçuela hi va haver eleccions i amb el canvi de poder s'acabaren les adjudicacions a dit. Una altra de les facetes de Prado és dedicar-se als negocis immobiliaris, tot i que en aquest àmbit les coses no sempre li han sortit bé. Amb vista a l'especulació immobiliària de l'Expo 92, es va ficar en negocis ruinosos, com el de les parcel·les d'Expovillas SA, que va acabar col·locant a De la Rosa, i el complex turístic de Castillo de los Gracianos de Jerez (en què, a més de De la Rosa, també hi va involucrar Mario Conde).

Al contrari del que va passar amb altres amics, col·laboradors, assessors financers o com se'ls vulgui anomenar, com Javier de la Rosa o Mario Conde, la relació del rei amb Manolo Prado és intocable, com si haguessin signat una mena de pacte de sang capaç de superar tots els mals moments; que no hi falten. El més greu, fins ara, ha estat el de KIO. Però quan les coses es posen realment lletges, Prado s'acostuma a posar molt malalt. Coincidint amb la fase judicial de l'escàndol "Tibidabo", en què l'amic del rei estava imputat en una expansió del problema iniciat amb KIO, a mitjan maig de 1999, la malaltia va passar per un de seus episodis més violents a la Clínica de la Luz de Madrid. Gairebé se'l va donar per mort, però va reviure com ho feia l'au Fènix d'entre les cendres, superà una tromboflebitis i se li van implantar dues vàlvules coronàries. Després de passar uns dies de recuperació a l'Hotel Villamagna, on resideix habitualment quan s'està a Madrid, el 28 de maig va tornar a Sevilla.

Negocis obscurs

Amb Manuel Prado, o amb altres persones, Joan Carles s'ha vist involucrat al llarg dels 25 anys de regnat en diversos negocis dubtosos, encara que els qui figuraven oficialment en els papers sempre eren els

seus "amics". S'ha mogut en diferents sectors, als quals convé passar revista per separat.

PETROLI

Una de les primeres formes conegudes que Joan Carles de Borbó va utilitzar per anar-se fent un petit capital personal van ser les comissions del petroli. Encara en temps de Franco, hi va haver una crisi petroliera que afectà Espanya de manera important. Llavors a Barrera de Irimo, que era ministre d'Economia, se li va acudir anar a veure el príncep i demanar-li que mitjancés amb el príncep Fahd, de l'Arabia Saudita, un dels productors de cm més importants, per aconseguir una remesa ràpida de petroli. Joan Carles hi va enviar un emissari i la resposta fou immediata: "Decida mi hermano el príncipe don Juan Carlos que le enviaremos todo el petróleo que España necesite". A canvi d'aquests serveis de mediació, el príncep cobrava una comissió, cosa que a tothom li semblava molt normal. El mateix Joan Carles ha explicat que la seva habilitat per tractar amb els àrabs es deu al fet que els sap comprendre millor que ningú: "Sólo los que sabían tomárselo con paciencia llegaban a veces a hacer el negocio de su vida", va dir una vegada.

Probablement l'emissari reial aquella vegada havia estat el mateix Manuel Prado (encara que no ho hem pogut confirmar), ja que habitualment era ell qui s'encarregava d'aquesta mena de qüestions. Alfredo Pardo, director de flota de Cepsa, ho va poder comprovar quan hagué de suspendre un viatge a Kuwait que tenia programat per signar un contracte multimilionari de compra de petroli a l'emirat, que li deixaria un benefici abundant de dos cents per barril en concepte de regalía per al comprador. Quan ja estava a punt d'anar-se'n hi, el van avisar per dir-li que no hi anés, que la signatura del contracte seria a càrrec de don Manuel Prado y Colón de Carvajal, cosa que el va sorprendre. I coincideix que l'aleshores emir de Kuwait, el xeic Zayed, d'Abu Zabi, era com Fahd, un gran amic del rei. "¡Un personaje extraordinario!", solia dir d'ell Joan Carles.

Suposadament, a finals dels setanta el Govern de Suárez havia adoptat un acord perquè un percentatge petit de les transaccions comercials petrolieres realitzades per Espanya amb altres monarquies del món es desviés cap al patrimoni privat dels Borbó. Aquestes transaccions comercials estaven gestionades per Manuel Prado y Colón de Carvajal. A principis dels vuitanta, i fins i tot més tard, continuaven sortint a la llum escàndols sobre els diners que el rei devia a altres monarques pel pagament de comissions a intermediaris per aconseguir aquelles transaccions (compra de petroli) en condicions molt avantatjoses per a Espanya.

A banda de les comissions per petroli, que molts justifiquen com a perfectament raonables i fins i tot legals, no se sap si el rei Joan Carles té altres negocis en el sector, encara que hi ha indicis que apunten que sí. Com a amic dels països àrabs, ha actuat en qualitat de mediador polític per ajudar a resoldre els problemes de l'Orient Mitjà. I també va servir de mediador en altres conflictes particulars, pels quals va estar molt més interessat del que es podria esperar.

Podríem citar com a exemple d cas de l'Itzarra. El petrolier Itzarra (amb tripulació espanyola, encara que amb bandera de conveniència panamenya) va ser detingut per les autoritats nigerianes el 19 de juny de 1984, quan pretenia arribar a les aigües internacionals, després de carregar il·legalment a Nigèria una partida de gas-oil. Les autoritats van retenir dos mesos tota la tripulació, però després s'acontentaren de processar i condemnar a mort el capità Luis Peciña, per contraban de gas-oil. La detenció es va produir en un context en què el contraban de cru estava costant al país africà més de 500 milions diaris, alhora que produïa una escassetat apressant al mercat interior dels productes derivats, a pesar de ser un dels màxims productors del món. Els

contrabandistes compraven gas-oil subvencionat per a la pesca a Nigèria a meitat de preu, i el venien a Canàries, on se n'arribaven a moure més de 30.000 tones anuals. Pel que sembla, els armadors grecs havien estat els primers a introduir-se en aquest peculiar negoci, amb la companyia naviliera Lavinia. Però després del cop d'Estat del desembre de 1983, el nou Govern militar presidit per Muhammad Buhari, havia centrat els seus esforços a posar fi a la corrupció, per a la qual cosa va detenir i processar, en només 6 mesos, 474 alts càrrecs del Règim civil derrocat. I en la seva lluita contra els barcos estrangers que participaven en el negoci, havia caigut l'Itzarra.

Les autoritats nigerianes van reclamar immediatament l'armador i gerent, José María López Tapia, com a veritable responsable del delictes, perquè en donés comptes. Però López Tapia mai no va mostrar cap interès per acudir a Nigèria. Ni tan sols va interrompre les seves vacances a Bermeo. Ni tampoc el seu germà i soci, Gregorio, que, curiosament, navegava per aigües mallorquines amb iot. López Tapia ja havia estat implicat el març de 1980 en la fallida de la naviliera Letasa i sobre ell pesaven diverses denúncies judicials per presumptes delictes monetaris (evasió de divises, estafa a fons públics...). Abans del cop d'Estat del 30 de desembre de 1983, ell i el seu germà tenien, a través d'uns intermediaris, negocis a la construcció i al sector d'hidrocarburs a Nigèria. I des d'aleshores funcionaven transportant cru a Canàries amb una flota de tres petroliers, un dels quals ja havia estat detingut poc temps abans a Nigèria.

Davant del conflicte, l'Estat espanyol no va fer res per facilitar el trasllat del més que dubtós López Tapia a Nigèria. I tampoc no va mostrar cap mena de solidaritat amb els processos anticorrupció que havien emprats al país. Ben al contrari, el Govern es va dedicar a fer declaracions sobre la falta de garanties jurídiques, en què exigia que es posés en llibertat Peciña de manera immediata. Les gestions, i aquí entrem en la zona obscura de l'assumpte, van arribar al nivell més alt. Les filles i la dona de Peciña van anar a demanar ajuda al rei Joan Carles, i les devia trobar molt commovedores, perquè el monarca a partir d'aquell moment va mostrar un interès inusitat pel cas.

Per començar, l'Ambaixada espanyola va contractar amb el prestigiós advocat nigerià Oduba, que cobrava més de mig milió de pessetes per dia de feina, perquè portés la defensa de Peciña, que es va centrar en les bones relacions entre Espanya i Nigèria. La majoria dels països occidentals que en aquell moment tenien ciutadans en presons nigerianes (per diferents delictes, des del contraban fins al tràfic de cocaïna) es van quedar parats davant l'actitud de l'Estat espanyol, que va aconseguir que al detingut que tenia al centre penitenciari de Port Harcourt li enviessin cada dia el menjar des del mateix hotel en què s'allotjà la seva dona, a compte de l'Ambaixada, durant els dos anys que va durar el procés. A més, a la presó, hi havia diversos presos comuns que treballaven per a Peciña com a assistents.

Quan es va publicar la sentència a pena de mort, el desembre de 1984, el rei d'Espanya va enviar una carta al president nigerià en què sol·licitava l'indult i la immediata llibertat del capità de l'Itzarra, però no se sap en quins arguments es basava per sol·licitar una gràcia d'aquella mena. La carta la va portar personalment un emissari del monarca, ni més ni menys que Manuel Díez Alegría, que havia estat cap de l'Alt Estat Major de l'Exèrcit, membre del Consell del Regne i senador reial a la legislatura constituent, a més d'haver col·laborat amb Joan Carles, quan encara era príncep, mà a mà amb Manuel Prado, en aquella rocambolesca operació romana per contactar amb Santiago Carrillo, el 1974.

El 17 de desembre de 1984, Díez Alegría, vestit impecablement amb l'uniforme de tinent general de l'Exèrcit espanyol, ranquejant i coixejant lleument als seus 78 anys, es va reunir deu minuts amb el president nigerià Buhari. Li va lliurar la carta del rei i també van parlar d'una propera visita oficial del monarca al país, que s'havia

ajornat sine die arran del cop d'Estat. Sortí satisfet de la trobada; i va afirmar que la carta del rei havia tingut "un impacto claro". Però no van aconseguir tot el que volien: només la commutació de la pena de mort per una condemna de 25 anys de presó. No n'hi havia prou, i les institucions espanyoles van continuar fent gestions.

Per fi, quan el general Buhafi va ser derrocat, l'agost de 1985, per un altre cop d'Estat, aquesta vegada dirigit pel general Babangida, es va acabar la campanya anticorrupció. El nou president nigerià va decidir personalment anul·lar la sentència de Peciña, que va ser posat en llibertat el 19 de juliol de 1986. L'Estat espanyol s'havia gastat 70 milions reconeguts per defensar-lo, més les despeses de la seva família. A la presó, curiosament, Peciña s'havia engreixat uns quants quilos. No se sap què deuen opinar de tot això els familiars d'altres presos espanyols en presons estrangeres, però l'assumpte, a simple vista, sona bastant estrany i no és difícil imaginar per què diverses persones van arribar a la conclusió que el monarca tenia alguna cosa a veure amb els negocis dels López Tapia.

Tres anys després, el 1991, l'armador López Tapia reclamava al país africà 45 milions de dòlars, a través d'un procés admès a tràmit per l'Audiència Nacional, per pirateria contra el Govern que havia encapçalat Buhari, per haver-se quedat amb l'Itzarra il·legalment.

TRÀFIC D'ARMES

Un altre dels sectors amb què s'ha relacionat "amics íntims" del rei és el tràfic d'armes. A la dècada dels setanta Manuel Prado ja era al capdavant de la societat Alkantara Iberian Export, una mercantil mixta impulsada pels governs d'Espanya i de l'Aràbia Saudita per canalitzar, en principi, la venda de béns d'equip a Riad. En l'empresa hi van participar Focoex i I'INI, per part espanyola, i Triad Internacional (la societat d'Adhnan Kashogui) per part saudita, en què, a més, treballava Borja Prado, el fill del millor amic del rei. Alkantara més tard es va reconvertir per canalitzar la venda d'armament.

A l'època del PSOE, la intendència de l'Exèrcit va passar a ser controlada per les autoritats civils del Ministeri de Defensa. Des d'aquell moment, la compra d'armament i les dotacions es van dictar amb interessos governamentals, que a vegades no entenia ni el mateix Exèrcit. Una de les empreses que va fer bons negocis en aquesta etapa va ser Simulación, Mando y Control SA, que tenia per objecte elaborar programes informàtics aplicables a avions de combat i barcos de guerra. Hi compartien capital Mario Conde i Borja Prado Eulate (fill de Manuel Prado), a través de BTA Internacional (que es dedica a vendre tecnologia per a la defensa, és a dir, armament); i n'era conseller Juan Alfonso Cardenal Pombo (germà de Jaime, el soci de Miguel Arias al restaurant Las Cuatro Estaciones, íntim amic del rei).

ESPECULACIÓ FINANCERA

És difícil classificar altres activitats econòmiques dels "amics" del rei, que per a la gent comuna es fonamentarien bàsicament a "manejar milions": operacions de borsa, gestió de crèdits, fons d'inversió especulativa.., per a les quals cal disposar d'un capital, o millor dit, que no són aptes per a pobres.

Joan Carles, en principi, no tenia diners per jugar a aquest joc tan divertit. Però tan aviat com va ocupar el tron després que morís el dictador, Manuel Prado es dedicà a remetre una sèrie de missives reials a altres tants monarques regnants, especialment del món àrab, per demanar-los diners en nom del rei d'Espanya. I després el mateix Prado invertia, especulava, gestionava aquells fons de la manera més convenient.

En concret, de la cort de Teheran (en aquell moment es tractava del rei Halid, i Fahd n'era el primer ministre) van rebre la gens menyspreable

quantitat de 100 milions de dòlars (uns 10.000 milions de pessetes), com un crèdit a tornar en deu anys sense interessos (no podien ser usurers entre germans), en resposta a una carta, datada el 22 de juny de 1977, en què només se sol·licitaven 10 milions per donar suport al partit d'Adolfo Suárez per a les eleccions municipals i, d'aquesta manera, protegir la monarquia.

Manuel Prado, encarregat d'administrar els diners del rei, va invertir la suma com li va semblar millor. I al cap de d'uns anys, la Casa Reial va dir que no tenia diners per tomar el crèdit. Però els saudites, en contra del que Prado hauria pogut pensar, estaven decidits a recuperar-lo, i de la tasca de reclamar la devolució se'n va encarregar un germà del rei Fahd, que tenia una esplèndida mansió a la Costa del Sol.

D'aquesta època, per Mallorca s'expliquen divertides anècdotes. Pel que sembla, una vegada que el príncep saudita va acudir a dinar amb el rei a Palma, els qui l'havien d'anar a rebre, Prado i Tchokotua, es van equivocar d'aeroport. En lloc seu van rebre els ducs de York a l'aeroport militar, mentre a l'aeroport civil, en veure que no l'havia anat a rebre ningú, el germà del rei Fahd va tornar a Marbella molt enfadat. Quan se'n va assabentar, el rei va tenir un dels seus fantàstics atacs d'ira, va trencar cadires i mobles del Patrimoni Nacional a Marivent, però va aconseguir arreglar l'assumpte demanant disculpes al príncep i, al final, li van donar cinc anys més per tornar els diners.

Com que quan va vèncer el termini, el 1996, Prado insistia en el fet que no hi havia diners, Conde li va facilitar un crèdit de Banesto de 3.500 milions, que es van justificar oficialment com si s'haguessin destinat a solucionar els problemes de la ruïnosa urbanització de Castillo de los Gracianos. No se sap si al final Prado va pagar o no va pagar, o si el tema encara està pendent. Per Palma de Mallorca durant bastant temps va córrer de boca en boca una frase amb acudit només per a iniciats: "¡Que viene el moro cabreado y quiere cobrar!"

Tampoc no se sap on van poder anar a parar els 100 milions de dòlars gestionats per Prado. Fou una època en què els negocis especulatius eren el sùmmum, l'edat daurada del "clan de la 'beautiful'", quan els més llestos del PSOE van posar les bases de la cultura del pelotazo, amb Miguel Boyer com a ministre d'Economia i Hisenda i Mariano Rubio com a governador del Banc d'Espanya. I en aquella època, a les que anomenaven "cenars de amor" el rei hi solia acudir com a invitat de luxe. Al voltant del monarca s'hi asseien Antonio Garrigues Walker, Claudio Boada, Plácido Arango, José Antonio Ruiz de Alda, Mariano Rubio, José María Entrecanales, Manolo de la Concha, José María Echevarría, Carlos Bustelo, Rafael Pino, Carlos Solchaga, Juan Tomás de Salas i uns quants més.

Com es deu recordar, durant l'escàndol de la trama Ibercorp va acabar sortint a llum una llista trucada de beneficiaris per la venda d'accions de Sistemas Financieros, en què figuraven molts dels assistents a aquells sopars, com Mariano Rubio, Miguel Boyer i Leopoldo Calvo Sotelo, entre altres. I, també, la infanta Pilar de Borbó, germana del rei, i un tal "Arias y Rey", que va resultar que era Miguel Arias Molino, l'amo del restaurant Las Cuatro Estaciones. Mai no es van trobar proves que el rei, personalment, tingués més implicacions en la trama de Manuel de la Concha.

NEGOCIS IMMOBILIARIS

Per acabar, cal destacar un sector d'activitat econòmica en què ja havien fet els primers passos Alfons XIII i Don Joan, el comte de Barcelona, aprofitant els regals que els feien els súbdits: el sector immobiliari.

El rei tenia bons contactes al mundillo de la construcció, des dels temps de Camilo Mira i la seva urbanització de Las Lomas. Un altre bon

amic seu era Joaquín Vázquez Alonso, el constructor que va remodelar al seu dia el palau de La Zarzuel, al seu torn va emprendre diverses obres en el de La Mondoia i també s'encarregà de construir la finca Los Carrizos, de Mario Conde. Joaquín Vázquez era, a més, soci de Borja Prado Eulate (fill de Prado) i Jaime Cardenal Pombo (el copropietari, amb Miguel Añas, de Las Cuatro Estaciones) a Spengler SA. Aquesta petita immobiliària va aconseguir que li adjudiquessin per les bones la remodelació de totes les façanes de les sucursals de Banesto (un negoci de 1.058 milions), en els millors temps de l'amistat entre Mario Conde i el rei. Luis Roldán també li va adjudicar la construcció de dues casernes de la Guàrdia Civil.

A la dècada dels noranta, l'Ajuntament de Monachil (Granada), per un acord en ple, va reservar a l'estació d'esquí de Sierra Nevada una parcel·la de l'empresa pública Promonevada, de 1.113 metres quadrats, per construir una residència per a don Joan Carles. Com tants altres municipis que abans havien provat sort amb Alfons XIII, volien que la presència del monarca servís per atreure el turisme. El rei no va dir que no i agraït acceptà l'obsequi per escrit. Però en una estranya operació, Promonevada va acabar venent la parcel·la a la societat Pequeños Hoteles de Montaña, per una quantitat ridícula, 60 milions, i en lloc de la residència reial s'hi va construir l'Hotel Lodge. L'operació va ser avalada per la societat Daude, de Miguel Arias Molino. Pequeños Hoteles de Montaña, creada amb aquesta finalitat d 1992, era propietat de Vázquez Alonso i Cardenal Pombo. Miguel Arias Molino també hi tenia unes quantes accions.

Un altre dels negocis immobiliaris relacionats amb el rei va ser el de Castillo de los Gracianos, un projecte urbanístic faraònic a Jerez de la Frontera, ideat per Manuel Prado per aprofitar el que seria el boom al sud de l'Expo 92. Prado va comprar la finca a través de la seva empresa Trebolquivir a la família Calle Vergara, i l'alcalde de Jerez, Pedro Pacheco, li va donar totes les facilitats. A començaments de 1990 en va fer soci Javier de la Rosa, amb qui va signar un acord a través de Prima Inmobiliaria. A les 200 hectàrees de terreny; Prado hi volia construir xalets, un hotel i fins un camp de golf de 28 forats, en una zona castigada per la sequera. El desastre es veia venir i, en efecte, el negoci va acabar resultant ruïnós.

Després de la guerra del Golf, el 1992, els deutes de Prima Inmobiliaria (que formava part de l'imperi de KIO) eren de més de 45.000 milions. Aquí van començar els problemes entre Prado i De la Rosa, que van acabar com el rosari de l'aurora amb el contenciós del grup KIO. Conde va acabar facilitant-li un crèdit de Banesto de 3.500 milions per solucionar els problemes de Castillo de los Gracianos, que no van solucionar res, ja que, pel que sembla, els milions van anar a parar a una ultra banda. Al final, davant la ruïna del projecte, la propietat va acabar a les mans de Banesto, que va vendre el complex a la societat belga que l'explota actualment.

CAPÍTOL 15

FORTUNES I AVENTURES DEL "BRIBÓN"

Passió pel mar

El rei de Espanya té tanta afició pels barcos, que mereix tot un capítol per parlar-ne. El seu amor pel mar i els esports nàutics està molt relacionat amb les freqüents escapades de cap de setmana a Palma de Mallorca, a qualsevol època de l'any i, si és possible, sense la reina, que, en canvi, prefereix Londres (on, pel que sembla, s'ha comprat una caseta que està moblant). I també amb la seva passió per la velocitat, ja llegendària en el rei, que abasta totes les modalitats: terra, mar i aire.

La seva col·lecció de cotxes de gran cilindrada és digna del magnat més capritxós, encara que el monarca se l'ha fet gràcies a "regals" dels súbdits o dels mateixos fabricants. BMW, per exemple, li sol regalar els models nous que va traient; els que estan a la seva altura, és clar, perquè els utilitaris a Joan Carles no li interessin. I també li regalen motos, una altra de les seves passions. Li agrada sortir de La Zarzuela a gran velocitat, en l'anonimat que li dóna el casc. Presumeix que mai no li han posat una multa "porque la Policía no llega a alcanzarme", tot i que ja hem explicat en un altre capítol un incident en què, quan encara no tenia carnet, va atropellar un ciclista, i si no el van detenir fou perquè es va escaquejar pagant una quantitat al ferit. De totes maneres, tothom va poder veure la manca d'habilitat que té en aquell polèmic documental de la família reial, de producció britànica i signat per la periodista Salina Scott, de 1992, que tant havia disgustat Sabino Fernández Campo, i en què el rei sortia al jardí de La Zarzuela cridant els mecànics perquè no sabia engegar una moto a la qual no passava res.

Diu el seu amic Mario Conde que és com si sempre estigués fugint d'alguna cosa, o perseguint un més enllà inabastable, gairebé com una mania patològica. De la vela, per exemple, no li agrada passejar, com a la major part dels aficionats. Tan sols l'atreuen les regates, la competició. I, en tot cas, prefereix els iots per poder córrer. El que té ara, el sol estirar al màxim, forçant la velocitat de 70 nusos fins que les turbines no resisteixen més. En això consisteixen bàsicament els passejos que fa per aigües mallorquines. A arribar tan aviat com pot a les costes de sa Conillera, amb un vent a la cara que no convida en absolut a gaudir del mar, per arribar-hi, aturar-se breument i tornar al port de Palma de nou a tota pastilla.

Tots els anys participa en la regata Copa del Rei, a bord del Bribón, i alguns anys la seva tripulació guanya, com el 1994, i li donen el trofeu a ell perquè la premsa pugui treure bonics titulars: "El Bribón del rey gana su propia copa". És un esport per a rics, que es basa fonamentalment a tenir un barco car, al qual també són aficionats altres membres de la família reial. El príncep Felip hi ha participat diverses vegades, a bord de l'Aifos de l'Armada espanyola, i la infanta Cristina és habitual en la tripulació d'un veler que fa publicitat d'una coneguda marca de colònia (tot i que també té un barco propi, de tipus familiar - amb dos camarots, bany, cuina i saló-, adquirit el desembre de 1997 al Saló Nàutic de Barcelona per 26 milions de pessetes). També hi participa ocasionalment, amb el seu veler Fram, el rei Harald de Noruega, el primer nòvio de la reina Sofia, que sol seguir les regates a certa distància, còmodament instal·lada al iot Fortuna.

A tota la família l'afició li ve, sens dubte, de Don Joan, que, com a marí de carrera, sempre va sentir una gran atracció per la vela, de la qual va poder gaudir d'allò més els llargs anys d'exili portuguès.

Sabent perfectament com podia fer-lo més feliç, quan el banquer Juan March el va anar a veure a Estoril el març de 1946, li va oferir el barco Saltillo perquè gaudís una mica de la vida amb família. Era un veler de dos pals, de 30 tones i 26 metres d'eslora, propietat de Pedro Galíndez Vallejo, que, gràcies a les gestions de March, l'hi va deixar tots els estius, amb tripulació i totes les despeses pagades.

En la que seria la seva última travessia, a la primavera de 1962, el Saltillo va sortir de la badia de Cascais rumb al port grec de Turkolimans per assistir a la boda de Joan Carles i Sofia, acabat d'embellir amb veles noves de dacró que substituïen les velles de lona. Posteriorment, el comte de Barcelona el va tornar, després d'haver-ne gaudit durant 17 anys, quan ja estava per desballestar, i el seu legítim propietari el va donar a l'Escola Nàutica de Bilbao perquè dormís el darrer son atracat al port.

El mateix any que es va quedar sense el Saltillo, uns amics van regalar a Don Joan un barco de regates que havia estat construït a Dinamarca i que van batejar com a Giraldilla. Però, passat un temps, van arribar a la conclusió que era molt petit per a una persona tan important. Aleshores un grup de monàrquics es van associar per fer una col·lecta i comprar-n'hi un altre de més gran. Pel que sembla, els diners no arribaren i Don Joan va acudir a Franco, i li va dir que, si no l'ajudava, el barco hauria de portar bandera estrangera, ja que matricular-lo a Espanya, per a un home com ell, que vivia a l'exili, resultava prohibitiu. Amb un argument d'aquesta mena, el Caudillo no va tenir més remei que resoldre-li. L'assumpte. El nou barco es va anomenar Giralda, sense diminutiu. Sempre molt apanyat, el comte va vendre l'anterior, el Giraldilla, a uns amics (Bernardo Arnosó, Manolo Lapique i Rodolfo Bay), per 2.700.000 pessetes, que li van anar de primera per ajudar a sufragar les despeses de la recent boda del seu fill Joan Carles.

Quan el setembre de l'any 2000 el rei, acompanyat per Fraga Iribarne, va visitar el Reial Club Nàutic de Sanxenxo (Pontevedra) per a la presentació oficial de l'equip espanyol de la Sardinia Cup, es va emocionar en veure que hi havien traslladat el vell veler Giralda del seu pare, que portava dos anys atracat a l'Escola Naval de Marín.

Aquell viatge per les costes gallegues no va ser memorable només per a ell. També va emocionar els habitants de l'illa d'Ons durant la visita reial de 48 hores, gràcies a la qual van poder gaudir de subministrament elèctric durant dos dies complets. Al principi, amb la novetat, els veïns van sentir estranyesa i curiositat. L'últim dia que Joan Carles va estar amb ells, van esperar fins a les 2 de la matinada per veure què passava. Però 7 hores després que el rei se n'hagués anat, van tallar el subministrament de nou. Davant de les protestes, Medi Ambient va explicar que el regal no havia estat per als illencs, sinó per atendre les necessitats de seguretat de les autoritats, seguint les recomanacions de la Casa Reial. Díez Yañez, el conselleiro responsable, va dir: "No somos ni Fenosa, ni una compañía eléctrica". I és que l'illa d'Ons, a una hora amb barco des de Bueu, té uns 80 habitatges els habitants dels quals només gaudeixen de vuit hores diàries de llum elèctrica, i la resta del temps se les han d'apanyar amb generadors privats, làmpares de gas o espelmes. Durant molt temps van desitjar que el monarca hi tornés.

Del primer veler al penúltim iot

El primer barco que va tenir Joan Carles, el Sirimiri, l'hi van portar els Reis Mags el 1947, el primer any que passà a Estoril. En realitat, com el mateix Joan Carles va descobrir anys més tard, els reis no existeixen i el petit creuer de regata, construït aquell mateix any per Udondo, havia estat un regal dels monàrquics de Bilbao a Don Joan, que el va cedir als seus fills perquè anessin aprenent a navegar i acostumant-se a allò de rebre regals cars.

Un cop adult i ja coronat, el 1976, quan va començar a estiuejar en aigües mallorquines, Joan Carles va estrenar el seu primer Fortuna, que amb prou feines era un iotet en comparació amb els d'altres il·lustres estiuejants de l'illa, com els magnats Giovanni Agnelli o Raul Gardini, i, sens dubte, amb el del rei Fahd de l'Aràbia Saudita. Precisament amb aquest últim el rei d'Espanya ja havia començat a "mitjançar" en negocis petrolers i altres assumptes; el saudita, que es va adonar que a Joan Carles se li feien les dents llargues quan veia el seu barco, li va regalar el segon Fortuna, l'any 1979. Havia estat construït als Estats Units i disposava de tots els avenços tècnics del moment. Tan apanyat com el seu pare, Joan Carles va vendre el primer al qui llavors era cap de la Casa Reial, el marquès de Mondéjar. El regal del rei Fahd no va figurar a la declaració d'Hisenda, que ja en aquella època el monarca començava a presentar com un espanyol més, perquè oficialment el barco era de titularitat de Patrimoni Nacional, la institució que es feia càrrec de mantenir-lo.

Aquest segon Fortuna va donar molt joc durant gairebé deu anys, però el 1988 ja va començar a presentar petits problemes. El 13 d'agost, amb Carles d'Anglaterra a bord, quan viatjaven de Maó a Palma, va tenir una avaria i van haver de remolcar-lo dos pesquers. Allò no donava una bona imatge a la monarquia i a partir d'aquell moment ja van començar a pensar de substituir-lo. Però, a falta d'un altre regal de Fahd, que aleshores el que volia era cobrar el famós crèdit de 100 milions de dòlars, la cosa es plantejava difícil. Llavors era ministre de Defensa Narcís Serra, i quan el rei li va parlar de l'assumpte del barco, el primer que se li va acudir va ser la peregrina idea de pagar-lo amb 1.000 milions dels fons reservats. Però aquella pensada no va agradar i no va prosperar. Allò dels fons reservats estava bé per als GAL, però calia no barrejar les coses.

De totes maneres, aquest mateix any Patrimoni Nacional va decidir vendre el barco i construir-ne un de nou amb càrrec a l'Estat. Es van arribar a editar fulletons per a la venda del Fortuna, gestionada per una companyia britànica, amb un preu que s'havia establert en 900 milions de pessetes. El 19 de juliol de 1989 Patrimoni va adjudicar a les drassanes Mefasa (Mecanización y Fabricación SA), la naviliera d'Avilés propietat de Paco Sitges, amic íntim del rei, la construcció del nou iot, pressupostat oficialment en 1.200 milions de pessetes. Eren els anys daurats de Mefasa, que allora estava construint l'Alejandra, de Mario Conde, a la mateixa drassana que el del rei.

El barco que s'havia projectat per a la família reial era una embarcació de luxe, dissenyada pel britànic Don Shead, el millor del món, amb un motor de 9.200 cavalls i capaç d'assolir 45 nusos de velocitat. El mateix rei viatjava sovint a Avilés per supervisar-ne la construcció, i també la reina, encarregada de triar les tapisseries. Però quan ja estava pràcticament acabat, el juny de 1991, la Casa Reial va anunciar per sorpresa que renunciava a adquirir-lo. Mai no se'n va poder aclarir la raó, encara que van circular diverses versions. L'oficial va ser que, preveient la crisi econòmica que s'apropava, davant les despeses fastuoses de l'Expo 92 i els Jocs Olímpics de Barcelona, Joan Carles renunciava voluntàriament al iot com un gest de sobrietat. Segons una altra, s'atribuïa a Sabino Fernández Campo, que ja era cap de la Casa Reial, la recomanació de fer-ho, per millorar la imatge de plaer i malbaratament que el monarca havia donat els últims temps a Mallorca, que a l'estiu anterior havia sortit a la llum en alguns reportatges periodístics inusualment crítics. Però hi va haver més versions, que també van arribar a les pàgines de diversos mitjans de comunicació.

En una tercera explicació, es deia que Joan Carles s'havia hagut d'adaptar a desgrat a un pressupost oficial estret, que el barco se li feia petit abans d'estrenar-lo, i que havia preferit posposar-ne la compra per a una ocasió millor; és a dir, aguantar-se amb el vell fins que es pogués comprar el que realment volia.

El quart relat completava l'anterior, i anava un mica més enllà, ja que incorporava noves dades sobre uns crèdits tous de Mario Conde a Mefasa. El banquer, que aquells anys gaudia de la plena confiança i amistat del monarca, molt a desgrat del cap de la Casa del Rei, que no li va caure bé mai, pràcticament havia comprat les drassanes de Francisco Sitges per a Banesto el març de 1990. I, segons especulaven alguns mitjans, a partir d'aleshores la construcció del barco del rei havia passat a tenir una sèrie d'afegits (en concret unes turbines que augmentarien la velocitat de l'embarcació) que no estaven inclosos en el pressupost, i que, no obstant això, no es reflectien als comptes oficials. Com que allò era molt irregular i els podria petar a les mans en qualsevol moment, la Casa del Rei va forçar que es renunciés al barco.

Segons una cinquena i última versió, simplificació i compendi de l'anterior, Mario Conde hauria volgut regalar el nou iot Fortuna al rei, amb la intenció de guanyar-se la seva amistat. I el monarca hauria declinat l'oferiment amb cortesia.

Fos com fos, Patrimoni Nacional va acabar venent el barco nou en lloc del vell, per 1.235 milions, que es van destinar al pavelló Reial de l'Expo i a obres al Palau Reial i La Zarzuela. El comprà una empresa britànica (Boxing Investments Limited), i el va rebatejar com a Corona del Mar. En principi s'havia de destinar a iot de lloguer per a milionaris que es poguessin permetre pagar més d'un milió de pessetes diàriament. Però, pel que sembla, immediatament va passar, gairebé des de la mateixa drassana, a les mans d'una adinerada gallega que residia a Miami, viuda del propietari de les conserves Pescanova.

El vell Fortuna, que després de l'episodi de la venda fallida encara semblava més vell als ulls del monarca, va continuar tenint avaries diversos anys. Foren especialment escandaloses les de Setmana Santa i l'estiu de 1995, amb explosions dels motors i fumeres al sistema propulsor. Però va ser reparat als Estats Units, amb càrrec a Patrimoni Nacional, i la família reial va haver d'anar tirant amb el mateix barco una miqueta més.

L'últim 'Fortuna'

Per al que seria l'últim iot del rei, de moment, els plànols (i els plans) van existir molt abans que els diners amb què calia pagar-lo. Joan Carles estava disposat a fer-ho de la seva pròpia butxaca si calia i el 1993 va començar per encarregar-ne el disseny. Però allò no podia ser, entre altres coses perquè hauria d'explicar d'on procedia el capital. Oficialment, podia dir que era l'herència de Don Joan... Però això era impossible, perquè, oficialment, aquella herència no era res: un pis a Estoril i un parell de milions.

Una altra opció era acceptar l'oferta d'una sèrie d'empresaris mallorquins del sector turístic, que l'hi volien regalar, repetint el model dels qui havien regalat palaus al seu avi, perquè estiuéssin a les zones respectives i fos un reclam per al turisme. Aquesta idea, que ja era vella, havia estat rebutjada al seu dia taxativament per Sabino Fernández Campo, com a cap de la Casa Reial, que entenia que acceptar aquesta mena d'obsequis suposava un deute amb els empresaris que el monarca, com a cap d'Estat, no podia assumir. Però una vegada que Sabino va sortir de La Zarzuela, l'alternativa va tornar a cobrar vida.

Pel que sembla a Mario Conde se li va acudir polir una mica les formes, i va fer que les aportacions dels empresaris es canalitzessin a través d'una taxa creada per llei pel Govern balear; d'aquesta manera, el regal tindria l'aspecte d'una "cessió pública", com ja era el palau de Marivent, la residència de la família reial a Palma, cedit per la Diputació provincial. Però després de la pèrdua d'influència de Conde, a conseqüència de la intervenció de Banesto, la idea es va reprendre sense ell d'una manera bastant barroera.

A la primavera de 1996 diversos mitjans de premsa van començar a preparar l'ambient per al canvi de iot amb la publicació de reportatges sobre el calamitos estat del Fortuna, cada vegada més propens a tenir avaries a alta mar absolutament impròpies de la categoria del rei d'Espanya. Les males llingües diuen que el capità del barco, l'anglès Richard Cross, que va arribar a Espanya recomanat per l'exrei Constantí de Gracia, germà de Sofia, també havia tingut bastant a veure amb tots aquells contratemps tan oportuns, que van acabar de convèncer Espanya que li havia de comprar un barco nou al rei. La gota que va fer vessar el got va ser l'avaria, real o inventada, amb el matrimoni Clinton a bord, mentre eren a Palma de Mallorca, en visita llampec abans d'acudir a la cimera de l'Aliança Atlàntica que s'havia de celebrar a Madrid a continuació.

Renovats els vots dels empresaris turístics de la comunitat balear, els Escarrer i altres van constituir l'anomenada Fundación Turística y Cultural Isla de Baleares, que va reunir 26 socis amb el compromís que cada un aportés 100 milions de pessetes per al barco del rei. En total, 2.600 milions, als quals se'n sumarien 460 més provinents de fons públics, a iniciativa de l'aleshores Govern del PP a Mallorca. En una fosca operació que es va ocultar a l'opinió pública, però que fou denunciada un temps després per l'oposició autonòmica d'IU, el president d'aquell moment, Jaume Mates, havia forçat les entitats de Foment del Turisme de Mallorca, Menorca i Eivissa a subscriure acords que contribuïssin a pagar el barco, amb unes quantitats que després els serien retornades mitjançant subvencions de l'Executiu regional durant els quatre anys següents.

Amb tot, la col·lecta de més de 3.000 milions de pessetes es va quedar curta, davant d'un pressupost disparat cap a una xifra gairebé cinc vegades superior, després de dos anys d'obres, canvis, remodelacions i més canvis. Com que els empresaris de Mallorca no havien previst que pugés tant, hi van haver d'acabar participant la major part dels bancs i grans empreses del país (Repsol i BBV, entre molts altres). Els motors del nou barco van ser finançats, pel que sembla, per una societat instrumental de l'Aga Khan.

Es va construir a les drassanes de Bazán, de Cadis. Aquesta vegada no es va recórrer a Mefasa, perquè el president, el gran amic del monarca Paco Sitges, en aquells moments s'asseia a la banqueta dels acusats del cas Banesto i no era qüestió d'embolicar la troca.

El Fortuna III, estrenat finalment a l'estiu de l'any 2000, fa 41,3 metres d'eslora i té una mànega de 9,2 metres, tot això multiplicat pels tres nivells de cobertes. Per dissenyar-lo no s'ha utilitzat ni tecnologia ni enginyeria estatal. L'empresa nord-americana L. Blount and Associates ha estat l'encarregada d'aquesta faceta tan important i de controlar un dels aspectes més cuidats del nou barco reial: la velocitat. El casc del Fortuna s'ha tractat d'una manera especial perquè les turbines de la nau li proporcionin una velocitat de 70 nusos (al voltant de 130 km/h), xifra que envejaria qualsevol dels patrullers de la Guardia Civil o servei de Vigilància Duanera a l'hora de perseguir narcotraficants i que, ni de bon tros, no pot assolir el més modern dels barcos de l'Armada que l'hauran d'escortar.

El repte de la seguretat és precisament el que més va preocupar la Policia, Guàrdia Civil i seguretat del Ministeri de Defensa durant el temps en què es construïa. Abans que es comencessin les operacions, el personal de Bazán que s'havia d'ocupar de l'obra va ser seleccionat minuciosament i tot obrer sospitós de posicions políticament incorrectes fou destinat a tasques menys prestigioses. L'obsessió per la seguretat va arribar a tal punt, que quotidianament personal de la Casa Reial controlava els obrers que accedien a l'embarcació per treballar-hi, i escorcollaven caixes d'eines, partides de peces i, fins i tot per un circuit tancat de televisió, els voltants de l'hangar on es construïa el barco.

El que en principi va ser considerat un privilegi pels treballadors de la drassana, ser els encarregats de construir un barco d'èlit que podria atreure posteriors armadors i d'aquesta manera combatre la precarietat econòmica de la factoria, a poca poc va provocar un gran malestar a la plantilla. Els continus canvis d'opinió del rei i la reina van causar retards i entrebancs en una feina que s'ha prolongat dos anys innecessàriament. Per exemple, tot el sistema de conducció d'aigua, que en principi era d'acer inoxidable, es va haver de canviar per decisió reial a PVC i, després, es va tornar a la idea originària. També es va canviar diverses vegades la moqueta que cobreix el terra, dissenyada i proporcionada, igual que tots els elements estètics (incloent-hi les fundes dels matalassos, brodades amb escuts reials), per la firma italiana Celeste D'llanta.

No s'han escatimat ni luxes ni tecnologia. Els passamans de les baranes de coberta són de titani i estan valorats en més de 9 milions de pessetes. Tot el barco està insonoritzat, els vidres són blindats i disposa, a més, de diverses càmeres de televisió, dues de les quals submarines, que permeten controlar a distància tot el que s'acosti.

A partir de la col·locació del primer cargol, totes les peces que s'hi van anar incorporant foren rigorosament pesades per un operari d'alta qualificació, de manera que a cada moment els encarregats de la seguretat reial sabien el pes de l'embarcació. Així, es podria descartar que s'hi incorporessin elements no desitjats. El que fins ara no ha transcendit és com calibraran els saberuts membres d'intel·ligència el pes de gavarreres, verdet i altres elements marins que s'adhereixen diàriament a tota embarcació que sura.

CAPÍTOL 16

D'AMORS I ALTRES BATALLES

Seguint la tradició dels Borbó

Cadascú ja s'ho farà amb les seves aventures, que el propòsit d'aquest llibre no és moralitzar en qüestions de llit. Però la història dels amors de Joan Carles encara és més llarga i complexa que la dels seus barcos. Al capítol 6 ja n'hem vist la primera part amb els que es podrien considerar "romanços" de joventut -dit de manera fina-, poc abans del matrimoni amb la princesa Sofia de Gràcia. Ara en veurem la segona part, que es correspon amb l'etapa de casat. Tot i que, hi insistia, el que interessa no és en absolut repassar la seva vida privada amb esperit d'escàndol de premsa rosa (en el seu cas, blava). Es una revisió de la hipocresia amb què s'incompleixen algunes normes essencials de la monarquia. Els fonaments monàrquics fins i tot han arribat al diccionari, envaint accepcions de termes com "bastard", "morganàtic" ... I d'això, n'han de respondre.

S'agrairia, per exemple, la sinceritat a l'hora d'assumir responsabilitats pel que fa als fills. Encara que Joan Carles no s'hagi volgut pronunciar respecte a la seva presumpta filla il·legítima amb Olghina de Robiland, al cap i la fi està perfectament assumit que a les cases reials hi hagi algun fill bastard. El mateix Don Joan, per exemple, no va tenir gaires problemes a reconèixer públicament un secret de domini públic, en invitar el seu germà il·legítim quan va fer 80 anys, celebrats a El Pardo. Leandro Ruiz de Moraga, que amb propietat s'hauria d'anomenar Leandre Borbó Ruiz, era fill d'Alfons XIII i una actriu de teatre, Carmen Ruiz Moraga, de la qual el monarca havia estat amant durant anys; era, per tant, oncle del rei Joan Carles I.

Al marge d'això, el poble espanyol ha demostrat prou vegades que no s'escandalitza de la llegendària promiscuïtat de què han estat presa al llarg dels segles, com si fos un mal genètic, tant els representants masculins com els femenins dels Borbó. Carles III ja advertia al seu fill, el futur Carles IV: "Hijo mío, las princesas también pueden ser putas". Precisament a la que seria esposa seva, Maria Lluïsa de Borbó, la seva cosina, "mujer que buscaba a los gallardos guardias recién llegados para satisfacer sus apetitos", se li va atribuir una llarga llista d'amants, en què van figurar, entre molts altres, Manuel Godoy, el comte de Teba o Agustín de Lancaster. El fill i successor de Carles IV, Ferran VII, també va ser famós pels "muchos i desordenados apetitos", encara que no li agradava esbargir-se amb les dames de la cort, i preferia sortir disfressat a la nit en companyia del duc d'Alagó, "siendo las hembras con quienes el amanolado monarca gustaba de platicar y juntarse mozas de rompe y rasga, de mucho trapío y poco señorío, que en los barrios bajos gozaban de renombre", segons que expliquen les cròniques de l'època. La vida adúltera de la seva filla i successora al tron, Isabel II, també va ser tema de safareig per a tothom, i està provat que els rumors no es devien sempre a la maldiença. Alfons XII també sortia moltes vegades de palau, acompanyat de l'inseparable duc de Sesto, a recórrer bordells. I va deixar el llegat de la seva fogositat a Alfons XIII, que, al cap de poc temps d'haver començat a regnar, va aparèixer als papers, en un setmanari parisenc, pels primers passos d'una relació amorosa amb una soprano, anomenada Genoveva Vix.

El cas de Joan Carles no fa sinó continuar una tradició familiar. Resulta pràcticament impossible ressenyar una nòmina completa de les distingides pels favors reials. Tal com expliquen les persones més properes, com que les ocasions de conèixer gent que té el monarca són

més aviat escasses, se sol quedar enlluernat per les que veu a la televisió. I quan això succeeix, sol·licita a mediadors que les hi presentin. Això de ser rei sembla que, en general, funciona bastant bé, i l'èxit de l'operació acostuma a estar assegurat. Les seves aventures, gairebé sempre poc exclusivistes, solen durar poc temps. O bé es mantenen durant anys però de manera intermitent, intercalant-se les unes amb les altres. Foren freqüents des dels primers anys de casat, però l'ímpetu sexual del monarca no va disminuir amb els anys i continuà en plena maduresa, i encara avui, tot i que ja tingui edat de gaudir d'una plàcida jubilació. Preocupat per mantenir una bona imatge, a partir dels 50 anys va començar a tapar la seva incipient calvície amb dos Petits postissos intercanviables que cobrien la tonsura, i se sotmet a diversos tractaments de rejuveniment i embelliment (sobretot, per arreglar unes dents incisives superiors massa petites que entenebrien el seu somriure), combinats amb exercici físic per mantenir-se en forma.

El resultat global de tot això el va poder comprovar gairebé tothom, quan el 20 de maig de 1995 la revista italiana Novella 2000 publicava les fotos del rei despullat sobre la coberta del iot Fortuna, quan tenia 57 anys, "en esplèndida solitud". Les instantànies s'havien pres, segons la revista, després de la boda de la infanta Helena (el març de 1995), quan el monarca es relaxava del tràfec quotidià al mar després d'haver-s'ho tret tot menys la gorra; encara que, segons altres fonts, eren més antigues (de 1989, concretament). Els paparazzi abans ja havien enxampat uns quants prínceps hereus (entre altres, Albert de Mònaco), però mai abans ni després un rei coronat. I com demostrava un bronzejat uniforme, tenia l'hàbit de fer-ho, tot i que a la Casa Reial li va faltar temps per dir que era "per prescripció facultativa" per exposar al sol les cicatrius de la intervenció quirúrgica que el 1985 li havia arrabassat una part del testicle esquerre com a conseqüència d'un cop.

De totes maneres, a les imatges no es veia tan detalladament. Més aviat s'oferien amb prou reines, i a molta distància, "les reials rotunditats als petons del sol", com deia el text del reportatge, i malgrat que el setmanari atiaava el morbo anunciant que Joan Carles mostrava "les joies més amagades de la Corona espanyola" quan maniobrava per canviar de postura, els més tafaners no van poder satisfer la seva curiositat per comprovar si, també en aquest aspecte, don Joan Carles era comparable al seu avantpassat Ferran VII, dit el Desitjat, que, com se sap, "asustaba a sus cónyuges con el desproporcionado volumen de sus atributos".

A Espanya no es van poder veure les fotos perquè la mateixa agència que les vengué a Itàlia a Novella 2000 les va cedir per una abundant quantitat a un setmanari que va preferir guardar-se l'exclusiva en un calaix, ves a saber per què. Però el tema va transcendir de totes maneres i hi hagué reaccions per a tots els gustos. Alguns entusiastes joancarlistes, guiats més per la imaginació que per la comprovació del que la revista italiana havia publicat realment, van escriure comentaris afalagadors sobre el membre viril del nostre rei. Antonio Burgos, per exemple, es va deixar portar i digué: "Con estas fotos hemos podido comprobar, así, fehacientemente, que don Juan Carlos tiene la entrepierna tan bien amueblada como demostró el 23-F". Francisco Umbral exclamava en una columna seva: "¡Albricias con el desnudo real! El Rey ha demostrado tener el mandato en condiciones". I fins l'ultraconservador Jaime Campmany recitava a la Cope: "Dicen que el Rey en las fotos / sale con muy buena cara, / y tres palmos más abajo / lo que se ve da la talla [...] así que al ver la bandera / que el Fortuna lleva izada / salió de la espuma Venus / exclamando: <<¡Viva España!>>"

Però deixem-nos de frivolitats, perquè l'entrecuix i les amants del rei només interessen en aquest llibre en relació amb la vida política del país, que déu n'hi do. D'una banda, perquè la falta de discreció reial ha pogut portar alguna vegada secrets d'Estat, que s'han ocultar amb molta cura a l'opinió pública, al dormitori d'amants que, a més, van tenir la precaució de deixar constància dels detalls en cintes de vídeo o de casset. De l'altra, en un pla més general, pels episodis de censura

il·legal, per diferents mecanismes, que han envoltat les aventures del monarca, i que posen en relleu la mena de democràcia que la monarquia ens vol oferir.

Una esposa "profesional"

Si Sofia no sabia com era Joan Carles abans de casar-s'hi --cosa improbable, perquè la fama segur que el precedia, i més en l'etapa desmesurada de "chungues", "gabrieles" i "olghines", incloent-hi escàndols de paternitats no desitjades, just abans de la boda-, de seguida va tenir l'oportunitat de descobrir-ho. Com ja hem comentat, no feia ni un any que s'havien casat que el Parlament grec es va començar a preguntar si havia fet un bon negoci amb el dot de la princesa, davant el que s'anunciava com una separació imminent. Però Sofia sempre va ser, com diu d'ella el rei, en una expressió que a ella no li agrada perquè sona a una altra cosa, una "gran profesional". Això era el que li agradava a Franco de la princesa: que s'ho empassava tot, amb un sofriment silenciós, com una reina, educada per suportar qualsevol sacrifici per raons d'Estat. I a més, sabia estar a les audiències privades del rei amb els seus col·laboradors, i fins i tot ficar-hi cullerada, per donar suport a les decisions més mititarones que Joan Carles hagi pres mai, sobretot en l'etapa d'Alfonso Armada, amb qui Sofia va saber connectar tan bé, a la Secretaria de La Zarzuela.

Portava la reialesa a la sang. Filla de rei i germana de rei, al seu arbre genealògic hi ha dos emperadors alemanys, vuit reis de Dinamarca, cinc reis de Suècia, set tsars de Rússia, un rei i una reina de Noruega, una reina d'Anglaterra i cinc reis de Gràcia. La monarquia, sigui quina sigui, és la seva veritable pàtria. I, a més, sempre s'ha sentit una mica estrangera, fins i tot al seu propi país d'origen. Al palau reial atènès mai no es va parlar grec. Sofia va aprendre l'alemany com a primera llengua i l'anglès com a segona. I només en tercer lloc, el grec. Ara, Espanya no és un país que li agradi especialment i quan vol estar a gust, agafa un bitllet d'Iberia, el seu paquetet de sandvitxos vegetals preparats a La Zarzuela, perquè no li agrada el menjar d'avió, i se'n va a Londres, on se sent molt més còmoda. Amb el temps, la parella reial es va avenir a una relació amb poc soroll, formal i "profesional" per a les coses importants. En un viatge oficial que van fer a Xile, l'octubre de 1990, un diari local (el Fortín Mapocho) va dedicar la portada a destacar que els havien hagut de reservar dues habitacions diferents a l'Hotel Crown Plaza de Santiago, en què s'allotjaven: "Los reyes harán tuto (sic) en camas separadas", deia el titular. Aquí també s'ha publicat que, des de fa anys, a La Zarzuela disposen d'estances bastant allunyades l'una de l'altra. Ella dorm a la segona planta, i ell, en un apartament a la primera.

Posats a no compartir, ni tan sols comparteixen aficions, i molt menys pel que fa a la música. Joan Carles, pel que sembla, gaudeix de les ranxeres i de la cançó italiana marxosa a l'estil de Raffaella Carrà, o la llatina de Paloma San Basilio; mentre que a ella li agrada la música clàssica, sobretot quan l'interpret és de pes. Sempre havia sentit una especial debilitar per Rostropovic, que, sabent l'estima que li té la reina, sempre que passava de gira per Madrid, complia com un ritu l'homenatge privat d'oferir-li, al final del concert, la partitura per a violoncel en si menor de Dvorak. Una vegada, Sofia va arribar a interrompre un viatge oficial a Califòrnia (EUA), per assistir a una lliçó magistral que el mestre donava a la capital de l'Estat espanyol. Se li va haver d'enviar un avió especial a Los Angeles per recollir-la, mentre el rei es va quedar al seu lloc continuant la visita.

Amb tot, encara que el pacte de la premsa sempre va vestir d'matrimoni d'harmonia, i ells interpretaren el paper de cònjuges feliços amb discreció, al llarg dels ja prop de 40 anys de matrimoni la tempesta ha esclatat unes quantes vegades. Sofia ha declarat algun cop que no recorda que mai li hagués dit "te quiero". La primera bronca coneguda de

Joan Carles i Sofia va tenir lloc al cap de pocs mesos de la coronació, a començaments de 1976. En aquella ocasió la cosa va transcendir perquè a Sofia se li va acudir agafar els nens i anar-se'n amb bastant enrenou a Madràs (Índia), on en aquell moment residien la seva mare, l'exreina Frederica, i la seva germana Irene. El viatge es va justificar oficialment per motius de salut de Frederica.

Un altra fugida sonada de la reina es va produir en vigílies del seu aniversari de boda, el 14 de maig de 1991, quan se'n va anar als Andes bolivians amb la seva cosina Tatiana Radziwill, que precisament havia estat dama d'honor a la boda. La premsa va publicar una foto en què se la veia cavalcant una mula.

Però seria difícil, gairebé impossible, intentar enllaçar aquests successos amb el que se sap de les relacions extramatrimonials de Joan Carles en cada un d'aquests moments històrics. A la llista inacabable es creuen les unes amb les altres. Pel que sembla, a finals dels setanta i principis dels vuitanta, va tenir una aventura amb una coneguda vedet de Totana (Múrcia), que li havia presentat l'aleshores president Adolfo Suárez. Però també, simultàniament o alternant-les, amb una altra rossa famosa, procedent d'Itàlia, que llavors triomfava a la televisió espanyola. Després va venir, als primers vuitanta, el flirteig amb una popular cantant espanyola, a qui anava a visitar amb moto a casa seva, a Majadahonda, prop de Madrid. Però amb la de Totana no hi havia trencat del tot, i va reprendre la relació a començaments dels noranta, època en què van trencar definitivament, cosa que provoca una violenta reacció per part de la vedet. Poc abans d'aquella ruptura, el rei va inaugurar una altra relació amb una decoradora catalana, que va durar diversos anys i, pel que sembla, va ser més seria que les altres. Tot i que al mateix temps, en un altre del seus embolics amorosos, va tenir un breu encontre amb una periodista estrangera, que anava a La Zarzuela i s'asseia a sobre la taula tan eixerida i amb unes minifaldilles tan curtes, que la reina es va irritar fins al punt d'anarse'n al mig d'una entrevista que la família reial havia concedit a la intrèpida reportera.

En mig de tot aquest sacramental, el 1992 es va desencadenar La crisi matrimonial que va estar a punt de traspasar l'àmbit familiar per convertir-se en qüestió d'Estat. S'ha escrit molt de la suposada conjura per derrocar Joan Carles, i forçar-lo a abdicar en favor del seu fill, el príncep hereu Felip. I no van faltar velades al·lusions que el cap de la Casa Reial, Sabino Fernández Campo, en convivència amb la reina Sofia, donava suport a la idea. A Sabino, algunes persones -Mario Conde fonamentalment, però no només ell- el van acusar explícitament de filtrar informació compromesa a la premsa per dinamitar la imatge pública del rei. De la reina no es va dir tant, però sí que estava a punt de fer-li perdre la paciència, encara que lluny de la història d'un atac de nervis. Sofia mantenia prou fredor per no oblidar els deures d'Estat i substituir el monarca en actes oficials com l'obertura de la Cimera Iberoamericana de Guadalupe, Càceres, mentre la premsa publicava que ell es divertia de vacances a Suïssa. I també per ocupar-se de gestions tan delicades com la censura del diari Claro, que al mes d'agost pretenia publicar com ella mateixa havia frustrat el festeig d'Isabel Sartorius amb el príncep Felip, en assabentar-se que un germà de la jove havia estat detingut a l'Argentina per consum de cocaïna, i que la mare de tots dos havia estat investigada en relació amb el narcotràfic pel jutge de l'Audiència Nacional Carlos Bueren.

El tema de la conjura encara va continuar diversos anys per altres raons (al marge de l'entorn de La Zarzuela, amb José María Ansón de protagonista), abans de desinflar-se definitivament. Ara com ara és un tema tabú del qual ni els més agosarats no volen dir res. Fos com fos, Joan Carles i Sofia van tenir l'oportunitat de refer la seva imatge plorant junts als enterraments i en comptades aparicions públiques en què se'ls veia agafats del braç.

Fantasmes del passat

Corria l'any 1986 quan certs fantasmes del passat van venir a assetjar el rei novament. La relació amorosa amb la comtessa italiana Olghina de Robiland ja feia molts anys que s'havia acabat, però aquest any pel que sembla aclaparada per problemes econòmics, Olghina va reaparèixer. Ara bé, no va anar a veure el monarca, que se sàpiga, sinó a Jaime Peñafiel, exdirector de la revista Hola, reporter especialitzat en la família reial per a viatges oficials i altres saraus i, en aquells moments, que era el que interessava a la Robiland, director de La Revista, una nova publicació que lluitava per fer-se lloc en la premsa del cor. Olghina tenia per vendre una sèrie de 47 cartes del monarca de pròpia mà, datades entre els anys 1956 i 1960. Deia que l'important era que aquells documents no es perdessin per a la història, que el poble espanyol tenia dret a conèixer una de les facetes més tendres i encantadores del seu monarca. Segons la descripció de Peñafiel, que no va ser precisament piadós amb ella, la comtessa ja tenia seixanta anys llargs i era, a aquestes altures de la vida, "poco agraciada físicamente, de aspecto desaliñado y con una miopía que la obligaba a utilizar gafas como culo de vasos". Li costava imaginar què era el que el seu rei podia haver vist en ella, però per les cartes no n'hi havia cap dubte.

Quan el periodista va rebre l'oferta, es va posar en contacte amb Sabino Fernández Campo, que era a Oviedo i va tornar pitant a Madrid a veure què tenien aquelles cartes. Sabino i Peñafiel ja havien tingut alguns contactes anteriorment, perquè el secretari de la Casa Reial s'ocupava personalment de tractar amb els periodistes, sobretot per negociar quina mena de coses es podien publicar sobre el rei, i quines altres resultaven del tot inconvenients. I Sabino, després de llegir les cartes, va arribar a la conclusió que aquella era una de les coses que no es podien publicar de cap manera. Quan en va informar Joan Carles, que confirmà l'autenticitat dels documents i de la història que explicava la comtessa, Sabino va demanar a Peñafiel que les comprés, pagant el que demanava, 8 milions. Però no per publicar-les, sinó per fer-les desaparèixer del mapa. Tot i que, és dar, això últim no ho havia d'explicar a la comtessa. Sempre disposat a fer un servei a la pàtria, Peñafiel va tancar el tracte amb la Robiland 24 hores després, a l'apartament del mateix Sabino al Centro Colón. Però, naturalment, el patriotisme de Peñafiel no arribava a l'extrem de voler fer-se càrrec de les despeses de l'operació. Els diners, en feixos de bitllets de cinc mil pessetes, Prado y Colón de Carvajal els havia lliurat al periodista prèviament. Així que va cobrar, Olghina se'n va anar a Roma amb els diners a la maleta i Peñafiel envià les cartes a La Zarzuela.

No obstant això, l'examant del rei es va sentir frustrada perquè les cartes no havien sortit a la llum; així, doncs, poc després les va tornar a vendre (aquesta vegada, les fotocòpies que havia fet abans del tracte amb Peñafiel) a la revista italiana Oggi, que va publicar una sèrie de quatre capítols sobre el tema, afegint-hi fotografies de l'època de la filla que suposadament havia tingut amb l'aleshores príncep, i feia constar altres documents a què havia tingut accés la revista, com un diari íntim d'Olghina i un xec signat per Joan Carles per una quantitat indeterminada de diners, tot i que no especificava gaire cosa més sobre l'assumpte. Però sembla que això no la va fer prou contenta, i la comtessa de Robiland poc després, d'1991, va publicar un llibre de memòries, que es va titular Sangue blue, en què encara anava una mica més allà pel que fa als detalls de l'aventura amb "don Juanito".

Marta i els decrets falsos

A banda de les suposades maniobres, mai provades, per impulsar la renúncia de Joan Carles al tron, aquell any 1992 -de trist record per a la reina- va deixar el nom propi de Marta Gayá gravat a les pàgines impreses de diversos mitjans de comunicació, que per primera vegada van

parlar d'una amant del rei amb una tranquil·litat inusitada, cosa que va provocar altres turbulències polítiques d'abast divers.

Després de 30 anys de matrimoni i una llista d'amants a la qual ningú no s'aventura a posar xifres, el rei va perdre el cap per la catalana Marta Gayá, reputada decoradora, divorciada d'un important empresari productor de galetes de qui té un fill, alta i esvelta, d'ulls verds, set anys més jove que el rei i resident a l'illa de Mallorca tot l'any, en un luxós xalet a La Mola, península per a rics i famosos. Es van conèixer el 1990, aproximadament, i passaven junts molts caps de setmana i altres períodes no vacacionals en què el monarca va començar a negligir les obligacions familiars i, fins i tot, les oficials.

Al principi les seves trobades eren protegides amb una gran cautela, però la tirada que tenien l'un per l'altre es va tornar tan intensa que el secret va ser breu. Sofia va ser de les primeres persones a assabentar-se'n, el divendres 29 de juny de 1990, en un sopar que oferia el rei, al Beach Club de Mallorca en honor de Karim Aga Khan i d'Albert de Mònaco, en ocasió de les regates de la Copa del Rei. Assistien al convit uns 200 comensals, i quan tots ja estaven asseguts, com mana el protocol, van arribar el rei, la reina i els seus invitats il·lustres. Però encara hi havia una taula buida. Quan eren gairebé a les postres, es van presentar descortesament tard José Luis de Vilallonga, Marta Gayá i el príncep Tchokotua amb la seva dona, Marieta Salas. En lloc d'enfadar-se, el rei es va aixecar de la cadira i els va anar a saludar efusivament, cosa que va humiliar la reina. Els presents van comentar que allò havia d'estar previst, i que era una mena de prova d'amor de Joan Carles, potser per fer més o menys pública la relació amb Marta Gayá. Perquè no es podia explicar d'una altra manera la falta de delicadesa que havia mostrat amb la reina.

Per cert, aquesta va ser l'etapa en què el rei va decidir que Vilallonga fos el seu "biògraf autoritzat", tot i que l'escriptor Baltasar Porcel ja tenia desenes d'hores de conversa enregistrades amb el mateix propòsit. El monarca va interrompre les converses a La Zarzuela amb Porcel inesperadament i li va demanar les cintes sense gaires explicacions.

Però l'aventura amb Marta Gayá va començar a ser un problema més tard. En primer lloc, perquè les relacions del monarca sempre havien estat més breus i intermitents, i aquesta començava a durar massa. Marta, una professional seriosa, una senyora respectable, no es prestava fàcilment a una aventura passatgera. La relació semblava una cosa formal, i podia posar en perill fins i tot l'estabilitat del matrimoni reial en un moment difícil a l'edat de Joan Carles, la cinquantena. Però, sobretot, es va convertir en un conflicte de veritat quan les escapades del rei van començar a tenir conseqüències polítiques.

Les turbulències es van iniciar gràcies a Felipe González, quan el 18 de juny un periodista d'El País li va preguntar si havia consultat amb el rei el nom del ministre que substituiria a Afers Estrangers Francisco Fernández Ordóñez, després que aquest morís, i el president li contestar: "No he podido hacerlo porque el rey no está". Però no hi havia cap viatge previst a l'agenda. El País aleshores va publicar que el monarca era a Suïssa per sotmetre's a una revisió mèdica rutinària, però Fernández Campo va desmentir la notícia el dia següent a la ràdio, i va dir literalment sobre el viatge: "Bueno, lo que yo creo y lo que se me ha dicho es que está descansando, un pequeño descanso, descanso de montaña que le viene muy bien". L'expressió "lo que se me ha dicho" va desvetllar suspicàcies de tota mena.

Sabino va parlar per telèfon amb el rei perquè tornés a Espanya al més aviat possible. Joan Carles va tornar precipitadament el dissabte 20 de juny al matí. Despatxà amb Felipe González abans del migdia i va dinar en privat amb el president de Sud-àfrica, Fredierik De Klerk, que era a Madrid de visita oficial. Però, tot i que es perdia la celebració familiar de l'últim aniversari de Don Joan, que complia 69 anys, a la tarda ja era de nou a Suïssa, en una localitat propera a Saint-Moritz.

La reina va anar sola a sopar a la residència del comte de Barcelona a Puerta de Hierro, i el dia següent va presidir, substituint el monarca, l'obertura de la Cimera Iberoamericana.

En total, el rei va ser a Suïssa del 15 al 23 de juny, vigília del seu sant, que tampoc no va tenir la tradicional celebració al Campo del Moro. No estava per orgues. Ni tan sols va anar a la tradicional corrida de l'Asociación de la Prensa. I, a sobre, el príncep Felip tampoc no apareixia per enlloc. Segons l'explicació oficial, s'estava entrenant amb l'equip olímpic de vela, malgrat que d'altres relacionaven la seva absència amb el gran disgust que li havia provocat la ruptura amb Isabel Sartorius.

I la polèmica no es va aturar. Per contra, El Mundo uns quants dies després va destacar que, com a conseqüència de l'escapada, s'havia incorregut en ten presumpte delictes de falsificació de document públic. En efecte, segons el BOE el rei havia signat una llei a Madrid (la sanció reial de la llei de creació de la Universitat de La Rioja) un dia que era a Suïssa (el 18 de juny). "O el lugar es falso, o la fecha es falsa o la firma es falsa", afirmava El Mundo. I a més advertia que, encara que el rei no està subjecte a responsabilitat segons la Constitució, el presumpte delictes es corresponia, atenent al Codi Penal, amb una pena d'entre 6 i 12 anys de presó major. El columnista Javier Ortiz hi donava el cop de gràcia: "Lo mismo va la gente y se cabrea, y le da por pensar que tal vez un presidente de la República podría salirle más económico. No sería la primera vez que este país hiciera, por así decirlo, Borbón i cuenta nueva".

Quan semblava que tot ja s'havia calmat, a l'agost la revista francesa Point de Vue publicava la història del rei amb Marta Gayá. Arran del que havia publicat el diari espanyol, Point de Vue havia trucat a la clínica en què el rei havia estat suposadament descansant a Suïssa i els van penjar el telèfon precipitadament. Estirant el fil del secret que es volia guardar, citaven fonts de l'entorn del monarca (de l'staff de La Zarzuela) per parlar, en concret, de Marta Gayá com a explicació del misteri; i també feien referència a l'afer del príncep amb la Sartorius, que "enverina des de fa tres anys l'atmosfera madrilenya". El dia següent, el reproduïa El Mundo en una nota de portada, ampliada amb més informació a l'interior.

La nova tempesta política aquesta vegada es va centrar en la preocupació per descobrir la font que havia filtrat la història a la premsa. La cosa s'anava enredant, i se citaven i es culpabilitzaven els uns als altres. La primera en publicar alguna cosa, molt solapadament, sobre l'amor mallorquí del rei, havia estat la revista Tribuna el 1990; l'empenta següent l'havien donat Felipe González i El País el juny de 1992; i El Mundo havia donat ressò a la polèmica; Point de Vue havia estirat el fil, i la història havia rebotat de nou a El Mundo, i després una altra vegada a Tribuna... Enmig de tot l'embolic, i al més ràpid possible, El Mundo havia eliminat la nota de la primera pàgina a la segona edició, i també va treure alguns paràgrafs de la informació de l'interior, cosa que suavitzava i matisava els seus comentaris. Per exemple, la referència que Point de Vue era "la revista sobre la realeza más prestigiosa de Europa" es va convertir en una cosa més discreta: "La revista monárquica francesa". Però Pedro J. Ramírez no es deslliuraria així com així de la responsabilitat.

De sobte i per sorpresa, el 19 d'agost, Diario 16 va difondre en portada que el culpable de les filtracions havia estat Mario Conde. I el rei va parlar personalment amb el banquer, que va dir que no hi tenia res a veure. I el rei també va trucar al seu amic Giovanni Agnelli, president de Fiat i màxim accionista del grup Rizzoli, propietari de la revista Oggi i del 45% de l'accionariat d'El Mundo. I Agnelli va parlar amb el president de Rizzoli, i aquest, amb Unidad Editorial, matriu empresarial del diari El Mundo, demanant el cap de Pedro J.

El director del diari madrileny va salvar la pell de miracle, en un dinar de conciliació entre Conde i el rei, al qual el mateix Pedro J. va

arribar quan eren a les postres, el 12 de setembre de 1992. Perquè la Casa Reial el perdonés, Pedro J. Ramírez, a instàncies de Mario Conde, es va veure obligat a assegurar que en realitat qui havia filtrat la informació havia estat Sabino Fernández Campo, cosa que després va servir a Conde per insistir a recomanar al rei que el cessés del càrrec.

Conde també va poder evitar que els socis italians venguessin el seu paquet d'accions i abandonessin El Mundo. I tot va quedar solucionat, tot i que gens clar, perquè després, el 24 de setembre, la revista italiana Oggi encara va tornar a publicar un complet reportatge en què explicava una altra vegada tota la història de Marta Gayá: "El rei dels jocs olímpics és sorprès en fora de joc". Citava Point de Vue i adornava el text amb nombrosos comentaris crítics, sobre un monarca que estava sent "poc reflexiu", "menys diligent en les seves obligacions", "tan enamorat que sembla un nen", etc. És dar que la premsa estrangera no es regeix per les mateixes normes.

Aquí, els articles d'El Mundo sobre el rei no van aparèixer al suplement resum dels principals temes publicats els cinc primers anys de vida del diari i, per descomptat, l'aventura de publicar insensateses sobre el monarca no es va repetir mai més. Tribuna, al seu torn, va substituir el director, Julián Lago, per Fernando García Romanillos, que va entendre que els temes de la Casa Reial no feien incrementar el nombre de lectors i, en canvi, li feien perdre publicitat.

I Sabino Fernández Campo va sortir per la porta falsa de La Zarzuela molt poc després.

Història d'un xantatge

Bárbara Rey, reapareixent com Olghina d'un passat aquesta vegada no tan lluny, el 1997 va protagonitzar un altre dels episodis més foscos en la complicada trama de les aventures amoroses del rei. La història ja s'ha publicat, seccionada en diferents parts, en llibres i revistes diversos. Si bé tots els autors, atenent a les dificultats d'un tema del qual, a Espanya, senzillament és millor no parlar-ne, han preferit no identificar alhora els dos protagonistes: o bé es parlava d'"el rey y la vedette", o bé de "Bárbara Rey y una alta personalidad del Estado". Una precaució que no fa sinó posar en evidència l'escassetat de llibertats en què ens veiem obligats a moure'ns, i la hipocresia d'un poder que estableix normes ridícules de censura encoberta que no enganyen a ningú. Tot i que sigui vox populi i que, sens dubte, tots els mitjans de comunicació disposin d'informació sobrera, plena d'indicis i testimonis, no per això es publica.

La història de Bárbara Rey amb el monarca va comentar als primers temps de la Transició. Es van fer "amics" per mitjà d'Adolfo Suárez, en una etapa en què la vedet donava suport al líder de la UCD com millor sabia (demanant el vot per a la formació política a les campanyes electorals). A Joan Carles sempre li havien agradat les dones que fan tronar i ploure i, pel que sembla, a banda de les llargues cames que té, gaudia especialment de les delícies culinàries que la valenciana li preparava a la barbacoa del seu xalet.

La relació havia continuat de manera intermitent al llarg dels anys, fins que un bon dia, el mes de juny de 1994, el rei, amb frases amables, li va fer saber que la història s'havia acabat. Però Bárbara no estava disposada a passar pàgina tan fàcilment. Per a això disposava de tot un arsenal d'enregistraments, filmacions i fotografies obtingudes en diverses trobades.

Per alguna raó desconeguda, la vedet sempre havia tingut l'afició de deixar constància de les converses privades amb les seves parelles. A la televisió una vegada (a primers de març de l'any 2000, al programa en directe Crónicas Marcianas) ja va sortir en antena la gravació d'una discussió entre ella i el seu exmarit, Àngel Cristo, que la seva filla Sofia posava via telefònica als teleespectadors. La intenció de Sofia Cristo era fer quedar malament el seu pare, que a la cinta, sense que se

sabés a sant de què, insultava Bárbara dient-li que era una puta amb crits a plens pulmons. Però va aconseguir l'efecte contrari quan el domador de tigres en decadència, present al plató, va deixar anar un llastimós "Si esta señora ha sido capaz de chantajear a uno de los hombres más importantes de nuestro país, como no va a tratar de destruir a un pobre y humilde hombre de circo com yo".

Pel que sembla, la discreció no és un dels dons de Joan Carles, i amb la seva amant buidava el pap parlant de tots els seus problemes, incloent-hi aspectes íntims sobre la reina. Quan els còmplices de Bárbara Rey per al xantatge que tenia previst van veure i escoltar alguns exemples del que tenia enregistrat, es van espantar de la sang freda de la vedet. El que és veritablement preocupant són les converses en què el monarca havia comentat com si res qüestions de política nacional i, molt especialment, algunes frases relatives als successos del cop d'Estat del 23-F. D'altra banda, també hi havia material gràfic abundant. "Algunos recuerdos", segons Bárbara, entre els quals hi havia fotos amateurs fetes pel seu fill Àngel des del jardí, mentre la parella gaudia d'una paella. Perb, a més, es va saber que, des de 1993, assessorada per un proveïdor de materials d'espionatge, al seu xalet de Boadilla del Monte (Madrid) havia muntat tot un niu de "vigilància" que disposava fins i tot d'una camera de vídeo camuflada a les cortines del dormitori. I havia fet còpies dels materials gravats, que tenia repartides tanta Espanya com a l'estranger.

Segons els seus còmplices, Ramón Martín Ibáñez entre altres, Bárbara hi va posar imaginació i es va inventar que havia rebut un paquet a casa seva, amb algunes còpies del material gràfic. L'única cosa que va fer ella, segons la seva versió, va ser entrar en contacte amb la persona que corresponia, per avisar-la del perill. Martín entraria en escena a continuació, encarnant el qui dóna la cara com a suposat xantatgista, per sol·licitar ni més ni menys que 12.000 milions de pessetes. Però el muntatge no va funcionar.

Per com era de delicat el material de què es tractava, sobretot en l'àmbit polític, Palacio, que ja n'havia posat al corrent el CESID, va encarregar l'assumpte a Manuel Prado y Colón de Carvajal. I Prado va dubtar de Bárbara des del primer moment, convençut que ho havia fet ella mateixa. Davant la negativa de Prado de negociar amb els xantatgistes, la vedet va intentar posar-se en contacte directament amb el rei, però no ho aconseguí. I en els estires i arronses de l'afer, els còmplices van acabar quedant fora de la negociació.

Tot semblava que entrava en via de solució gràcies a un programa de TVE que va arreglar l'aleshores director de l'Ens, Jordi García Candau, i que va fer tornar Bárbara Rey a la fama de la petita pantalla fugaçment. D'altra banda, se li va lliurar un sobre tancat amb l'estipendi mensual (unes fonts diuen que d'un milió de pessetes, d'altres que més), al llarg de 1995 i part de 1996. Però la preocupació principal de Prado seguia sent recuperar el material comprometedor. El 23 de febrer de 1996, la vedet va patir una estranya malaltia enmig de la gravació del programa Esto es espectáculo. Li acabaven de donar la notícia que persones no identificades estaven buscant a casa dels seus pares, a Totana (Múrcia), les gravacions. Ja no es refiaven de cap de les maneres de la seva paraula.

A partir d'aleshores tot va començar a anar malament, sobretot quan no li van renovar el contracte a televisió. El programa va desaparèixer de la graella per falta d'audiència i Bárbara, molt emprenyada, va començar ara a pressionar de nou exigint un augment de l'assignació (fins als dos milions mensuals). Algunes persones, malgrat tot, asseguren que el que de veritat volia la vedet era tornar a ser a la tele, satisfer el seu ego; però allò els encarregats de negociar amb ella no ho van entendre. L'embolic es va complicar sense remei i el 1997 es va posar en marxa la fase més dura del xantatge.

Cormençà amb dues denúncies presentades a comissaria per Bárbara Rey (una del 25 de maig i una altra de l'1 de juny del mateix any), el

rerefons de les quals era el robatori de "tres cintas de cassette, cinco de vídeo y veinte diapositivas", de contingut compromès per a una "alta personalidad". Es va endurir poc després amb una tercera denúncia (del 13 de juny), en què es parlava d'amenaques de mort contra ella i els seus fills, i interposada, explícitament, contra Manuel Prado y Colón de Carbajal.

La notícia primer es va difondre de manera anònima, escrita en un informe de set folis que es va enviar a la premsa, del qual la Rey va dir que no en sabia res, tot i que mai no va desmentir ni una paraula del contingut. El document narrava la historia amb tota mena de detalls, i incloïa una còpia de l'última denúncia. La premsa només es va atrevir a explicar-ho entre dents, però la Casa Reial hi va haver d'intervenir directament quan la mateixa Bárbara pretenia anar a explicar-ho tot en directe al programa Tómbola (líder d'audiència a la televisió valenciana, Telemadrid i Canal Sur). Se li va vetar la presència a l'últim moment, però ningú no va poder impedir, en primer lloc, que ella cobrés el que li corresponia per la intervenció fallida en el programa; i, en segon lloc, com a conseqüència de l'anterior, que almenys es donés a conèixer que s'havia imposat la censura des de la Casa Reial, cosa que ja era bastant greu en si mateixa.

Després d'allò les coses finalment es van arreglar, amb una nova negociació, pel que sembla aquesta vegada portada per Fernando Almansa, actual cap de la Casa Reial. En lloc d'una assignació mensual, es va optar per comprar el material per una única suma, que unes fonts situen en 4 milions de dòlars (uns 600 milions de pessetes), i d'altres, en 40. En tot cas, es tractava d'una quantitat més que suficient perquè Bárbara no tornés a tenir problemes econòmics en la seva vida i pogués deixar que el seu afer amb el rei descansés en la pau del silenci i l'oblit. Si ho van fer bé, i no se'ls va escapar cap còpia amagada en un racó, aquesta última operació deu haver tancat el cas definitivament... I ens quedarem sense escoltar la famosa cinta sobre el 23-F.

CAPÍTOL 17

DE SABINO A CONDE, I DE CONDE A POLANCO

Sabino, el censor del rei

Ni el rei ni la reina no van anar a l'enterrament del fill de Sabino Fernández Campo quan va morir en accident de trànsit el 1994. En lloc seu, com a representació, hi enviaren la persona que havia substituït Sabino un any abans a la prefectura de la Casa Reial, Fernando Almansa. Amb aquesta fredor el monarca es va dignar a acabar les seves relacions amb el qui durant gairebé 20 anys havia estat al seu servei a La Zarzuela.

Sabino, el "jefe", com l'anomenava el rei, va ser un personatge fonamental en la història de la monarquia espanyola, ja que va aportar habilitat política per resoldre situacions difícils en múltiples ocasions, i va transferir a la Corona la seva pròpia imatge de prudència, que no es corresponia en realitat amb les decisions que Joan Carles prenia pel seu compte. Sabino corregia les seves planxes, ocultava informacions comprometedores, dirigia els passos que havia de fer..., actuant gairebé sempre, més que com a secretari, com un "tutor" i un "apagafocs" en barrabassades polítiques.

Però no ens enganyem: de tot això Joan Carles n'hi hauria d'estar agraït, però no un país al qual va col·laborar a enganyar amb l'únic objectiu de perpetuar el sistema monàrquic, amb censura, mentides i operacions d'imatge, en temes tan seriosos com el 23-F.

Sabino Fernández Campo va iniciar la seva carrera de militar a la Guerra Civil, quan s'allistà com a voluntari -del costat dels "nacionals", és clar-, i va ser alferes i tinent provisional en la "defensa" d'Oviedo. Tot i que va estudiar Dret, ja no va abandonar mai l'Exèrcit, on va destacar per la seva formació acadèmica i, en general, per les seves capacitats intel·lectuals. Entre 1957 i 1961 va tenir una de les seves primeres destinacions en la Comissió d'Enllaç amb la Missió Americana, on coincidí amb Alfonso Armada. I a començaments dels seixanta va completar la seva formació realitzant el curs "The Economics of National Security" ('L'economia de la seguretat nacional'), de l'International College de les Forces Armades dels Estats Units. Anys després va visitar les acadèmies militars nord-americanes més llegendàries i prestigioses.

De 1960 a 1963 va ser interventor de la Casa Militar de Franco i després va tenir diversos càrrecs, en intendència, al Ministeri de l'Exèrcit, al costat de diferents ministres del franquisme. El pas a càrrecs polítics el va fer el 1975, amb el suport d'Alfonso Armada, que el coneixia des de feia anys i el va recomanar per al càrrec de subsecretari de Presidència, incloent-lo a l'equip que el mateix Armada, Camilo Mira i Alfonso Osorio havien format per anar preparant l'accés de Joan Carles al tron després que Franco morís.

Després de la mort del dictador, amb el primer Govern de Suárez, Sabino va ser cridat -novament recomanat per Armada- per a la Secretaria del Ministeri d'Informació i Turisme. Un lloc fonamental durant els mesos clau de la Transició, quan es va comentar a desmantellar la Cadena de Premsa i Radio del Movimiento i calia disposar de gent molt hàbil, capaç d'organitzar el control sobre els mitjans de comunicació en un nou context. El tractament informatiu de temes com l'amnistia política, l'autoliquidació de les Corts franquistes, el referèndum per a la reforma política, la legalització dels partits polítics o la renúncia de Don Joan no es podia deixar a les mans de qualsevol. Va formar part de la comissió governamental encarregada de passar revista a la propaganda electoral a les primeres eleccions generals de 1977, per censurar quan

calgués, i el seu paper no va ser precisament poc bel·ligerant. I, en general, les seves trobades i despatxos tant amb el rei com amb Adolfo Suárez, pel que fa a la televisió, van ser freqüents durant aquesta etapa.

Quan Armada va ser cessat com a secretari de la Casa Reial, per imposició del president Suárez, va recomanar Sabino per al càrrec. H 31 d'octubre de 1977 en va prendre possessió oficialment. De la seva competència depenien a La Zarzuela el protocol, la intendència, els serveis que tramiten el dret de petició, l'estudi dels programes d'activitats, l'arxiu general, la programació de visites oficials, la preparació dels despatxos amb el president del Govern... és a dir, pràcticament tot. Però Sabino va posar atenció sobretot a les relacions amb els mitjans de comunicació, en un moment polític en què, com hem vist en els capítols corresponents, construir una bona imatge de la monarquia, en funció d'estudis d'opinió, era l'objectiu fonamental de la Casa.

La mà esquerra del secretari per tractar assumptes delicats i negociar amb la premsa es va fer llegendària. Segons el parer de moltes persones, la seva tècnica consistia a oferir informació a canvi de silencis. "No publiques esto y te doy información sobre esto otro". Però com a rerefons hi havia molt més. Això només valia per tractar amb els qui ja estaven ben predisposats, els "bons nois" de la premsa, que acceptaren sense problemes un "pacte entre cavallers" per no atacar la figura del rei. Encara que l'aprovació de la Constitució va suposar el reconeixement legal del dret a la informació i la llibertat d'expressió, els casos de censures i sancions per suposades injúries al rei es van anar succeint any rere any, tot i que els conflictes van anar quedant relegats cada vegada més a sectors gairebé marginals o alternatius.

Per citar-ne només alguns exemples, el 13 de febrer de 1981 va ser segrestada la revista Puntoy Hora; el novembre de 1985, la revista satírica El Cocodrilo; el novembre de 1987 el Tribunal Suprem va condemnar a sis anys de presó el periodista Juan José Faustino Fernández Pérez, de la revista Punto y Hora (tot i que l'any 1990 d el Constitucional va suspendre la condemna); i el febrer de 1990, un any a l'articulista Iñaki Antigüedad, per la publicació d'una columna titulada "¡Juan Carlos fuera!" En tots els casos el presumpte delictes era "injúries al rei".

Però l'obra clau de Sabino va ser, sens dubte, la manera com va solucionar el problema de les acusacions de José María Ruiz Mateos, després de l'expropiació de Rumasa, l'any 1983. Tot i que el mateix Ruiz Mateos aportava documentació sobre pagaments mitjançant transferència a la Casa Reial, no hi va haver manera que cap mitjà de comunicació s'atrevisís a publicar-ho, ni que cap grup polític sol·licités una investigació, ni res de res. Pel que sembla, per a un tema tan delicat, no valia presentar denúncies per injúries i calgué portar la "negociació" seguint una altra modalitat.

També és destacable l'episodi, que ja s'ha relatat, en què va intervenir per comprar les cartes de la comtessa Olghina de Robiland, el 1985, per tal d'evitar-ne la publicació.

Amb una edat idònia (20 anys més gran que el rei), amb tot el que sabia i tenint en compte a més tots els embolics que li havia solucionat, Sabino va arribar a representar una veritable autoritat moral a La Zarzuela, suficient per permetre's actuar com un "tutor" del monarca. Com quan Joan Carles va tornar traslladat en llitera d'unes vacances i Sabino li va fer una respectuosa estirada d'orelles dialèctica, amb allò que "un rey sólo puede volver así de las cruzadas". D'altra banda, es preocupava "d'aconsellar-li" que no es fiqués en aventures com la de deixar-se regalar un barco o un rellotge, etc.

Seria difícil valorar fins a quin punt aquesta actitud de Fernández Campo va servir per salvar d'acaba la monarquia o, almenys, per ajudar a consolidar-la. Però a Joan Carles va arribar a cansar-lo. A partir de 1992 sobretot, quan altres influències ja estaven ben instal·lades al

seu voltant, Sabino va començar a perdre punts amb passes de gegant i començaren a transcendir les discrepàncies entre ells.

Una de les primeres decisions que el rei va prendre en franca oposició a les indicacions de Sabino va ser deixar-se entrevistar per la periodista britànica Selina Scott per a un reportatge de la cadena ITV. Al cap de la Casa Reial la idea no li havia agradat des del començament. I després que s'hagués fet el reportatge, malgrat tot, intentar que se'n censurés l'emissió a Espanya pel sistema d'evitar que cap cadena en comprés els drets. Però la polèmica suscitada al seu voltant ja havia aixecat massa expectació i el setmanari *Tiempo* finalment en va distribuir còpies en vídeo. Poc després també es va emetre per televisió. Quan es va veure el reportatge, ningú no acabava d'entendre a què venia tanta història. El rei mostrava la seva poca traça en intentar engegar una moto sense èxit, trencava el protocol tirant Selina a l'aigua entre bromes a la piscina., però poca cosa més. Era gairebé un espot publicitari de la monarquia, en què, sobretot, es mostrava com era de trempadota la família reial. En realitat el problema era per què i com la periodista britànica havia aconseguit l'entrevista, que a tants periodistes espanyols els hauria encantat fer. Pel que sembla, l'atractiva i jove reportera va aconseguir la gran exclusiva a través del cunyat del rei, Constantí de Grècia, del qual era amiga. I, també, gràcies a la seva simpatia personal amb el monarca.

Una altra discrepància important entre el monarca i el seu secretari va ser l'assumpte de la biografia reial. Primer hi havia començat a treballar l'escriptor mallorquí Baltasar Porcel, amic personal de Joan Carles. Enregistraren llargues converses. Però finalment, no es va considerar convenient publicar el llibre i Porcel, persona ponderada, acceptà la decisió sense provocar cap mena de problema. El mateix va succeir amb Miquel de Grècia, un cosí de la reina, que també va tenir el privilegi d'entrevistar el monarca extensament, per a una sèrie de reportatges destinats a publicacions europees. Igualment se li va dir que s'havia de suspendre la publicació i ho acceptà. Però a l'estiu de 1991 José Luis de Vilallonga, un polèmic aristòcrata que havia combatut l'opció al tron de Joan Carles des de la Junta Democrática a l'exili a París i després s'havia fet entusiasta joancarlista, va coincidir amb el rei a Palma de Mallorca. Tenien en comú una bona amiga, Marta Gayá, que, pel que sembla, fou la seva mentora quan el rei va decidir concedir a Vilallonga l'honor de ser el seu biògraf autoritzat. Sabino s'hi oposà, però Joan Carles va dir que el seu compromís amb Vilallonga era irreversible, i no discutí més. A començaments de 1992 s'iniciaren les entrevistes. El resultat va ser la recopilació de més de setanta hores de gravació. El rei s'havia esplaiat amb una gran sinceritat i un cert descontrol.

Vilallonga, marquès de Castellvell, va entregar l'original a La Zarzuela i, en llegir-lo, Sabino posà el crit al cel. Així i tot, sempre disposat a fer un servei a la Corona, es va posar a col·laborar perquè en sortís tan ben parada com fos possible, armat amb unes tisores. Entre l'original que Vilallonga va entregar a palau i l'edició que sortí al carrer, hi havia unes diferències abismals. I això que mentre Sabino estava en plena tasca de correcció li arribà el cessament i van haver d'acabar la seva feina el nou cap de la Casa, Fernando Almansa, i l'historiador Javier Tusell. Com que es va fer amb una certa pressa, després també es van haver d'introduir alguns canvis entre les edicions francesa i anglesa i l'edició espanyola, a conseqüència dels quals van desaparèixer diversos paràgrafs i fragments entre cometes sobre el 23-F.

La sortida de La Zarzuela de Fernández Campo no va ser amigable i fou deguda en gran manera a la influència del qui aleshores començava a ser el veritable "home fort" a palau. El mateix Sabino ho ha dit clarament, no sense ressentiment: "Yo salí por una puerta, y por otra entró Mario Conde".

Fernández Campo ja havia demanat diverses vegades i per escrit que el rellevessin, i havia parlat amb el rei de possibles substituïts. Quan el

gener de 1990 es jubilà Nicolás Cotoner, marquès de Mondéjar, i Sabino va ser ascendit a cap de la Casa, proposà per al càrrec de secretari el diplomàtic José Joaquín Puig de la Bellacasa, amb vista que en un futur proper fos el seu successor. Puig s'incorporà pràcticament als preparatius de l'estada estiuenca de la família reial a Marivent, però a penes va sobreviure en el càrrec més enllà de l'estiu. No hi va haver química entre el rei i ell. Va sortir de seguida. Pel que sembla, Puig de la Bellacasa, que era un home profundament religiós i de moral estricta, es va escandalitzar amb la conducta del monarca a Mallorca, i no va saber o no va voler dissimular-ho. Allò era precisament el que Joan Carles no volia, ja fart de tenir un tutor, gairebé inquisidor, en Sabino. A la tardor ja havia decidit cessar-lo.

Per substituir-lo es va nomenar secretari general Joel Casino, abans secretari de despatx a La Zarzuela, com una solució de tràmit.

El 30 d'abril de 1992, el rei va atorgar a Sabino Fernández Campo el títol de comte de Latores (el seu poble natal). I Sabino, que ja tenia 74 anys, va saber que s'apropava el comiat. Aquest tipus de distincions solien coincidir gairebé sempre amb el cessament. Joan Carles tenia el delicat costum de compensar d'aquesta manera les persones que es treia de sobre. Així havia estat, per exemple, en els casos d'Arias Navarro (nomenat marquès d'Arias Navarro després de la seva dimissió), Torcuato Fernández Miranda (nomenat duc de Fernández Miranda) i Adolfo Suárez (nomenat duc de Suárez). Almenys, Sabino va agrair que les el nomenament amb certa antelació. El seu cessament definitiu encara va trigar uns quants mesos a arribar. Però Mario Conde treballava sense parar per aconseguir que no s'endarrerís massa.

Els arguments que Conde va utilitzar per convèncer el rei van ser diversos. El que més va molestar Sabino fou que digués que patia trastorns mentals, alguna cosa així com la "síndrome del servent" que es rebel·la contra el seu amo. Però el més efectiu davant de Joan Carles va ser l'acusació que estava filtrant informació compromesa a la premsa, amb la intenció de perjudicar-lo. Precisament ell, que havia treballat tant al llarg dels anys per tot el contrari.

El cert era que, des de finals de la dècada dels vuitanta, diverses publicacions ja havien començat tímidament a trencar el pacte de silenci. ¿Es donava per clausurada la Transició i l'etapa en què la monarquia havia de ser protegida? La primera publicació que havia trencat el gel havia estat el setmanari Tribuna, dirigit aleshores per Julián Lago, un periodista format a Entrevista i molt més interessat a vendre i guanyar diners que en cap altra cosa (uns anys després es ve fer famós a la televisió amb La máquina de la verdad). El juliol de 1988 el setmanari va publicar un escandalós reportatge titulat "Así se forran los amigos del rey. Sus fortunas y negocios", amb el qual va vendre una pila d'exemplars. Un parell d'anys després, a l'estiu de 1990, va repetir l'èxit amb un altre de semblant: "Líos de la corte de Mallorca: aristócratas, financieros y políticos rodean a la familia Real". En un to força més suau, també aquell mes d'agost, El Mundo es va atrevir a publicar algunes cosetes, bastant amagades, al seu magazín de cap de setmana, sobre la temporada estival del monarca.

Al rei no li va agradar gens l'atreuiment de la premsa, encara que, des del punt de vista de Sabino, les crítiques eren un "correctiu" poc dramàtic que no li venia malament, perquè aprengué a comportar-se. A l'estiu següent, el de 1991, gràcies a l'amenaça de la premsa, Sabino va aconseguir que es contingués una mica quan era d'estiueig i en altres saraus d'hivern. Va ser el primer any, per exemple que no va fer l'habitual revetlla al Campo del Moro per celebrar el seu sant, i es va endur la festa a Sevilla per impulsar l'última fase dels preparatius de l'Expo 92, amb molts menys convidats. Això va portar Tribuna a elaborar una altra portada amb el títol: "El Rey rectifica".

Però el 1992 es va tornar a desencadenar la tempesta, iniciada quan el rei es va perdre a Suïssa al mes de juny i la premsa va difondre la seva aventura amb Marta Gayá. El desmentiment de Fernández Campo a la ràdio,

amb aquell tan sospitos "lo que se me ha dicho es que está descansando", va donar peu a Mario Conde per relacionar el cap de la Casa Reial amb l'origen de les filtracions a la premsa. I el cert és que Sabino mai no havia estat tan poc hàbil a l'hora de desmentir una cosa.

En favor dels qui pensaven que el cap de la Casa Reial havia tingut alguna cosa a veure amb la publicació d'aquelles informacions, a més hi havia la confirmació que no havia perdut el seu poder sobre la premsa en les ocasions en què sí que volia exercir-ne el control. Demostra el seu poder, per exemple, quan va aconseguir evitar que el 7 d'agost de 1992 el diari Claro sortís als quioscos. D'aquesta data són les planxes de l'última edició, en què el periodista José Ayala havia escrit l'article titular "Drogas, la razón por la que Isabel Sartorius nunca será reina de España". Explicava com la reina Sofia havia frustrat el festeig amb el príncep Felip, en assabentar-se que un germà d'aquesta havia estat detingut a l'Argentina per consum de cocaïna i que la mare de tots dos havia estat investigada en relació amb el narcotràfic pel jutge de l'Audiència Nacional Carlos Bueren.

Encara que també va córrer el rumor que la filtració havia estat culpa de Mario Conde, a les informacions de Point de Vue i Oggi sobre el romanço mallorquí del rei se citaven fonts anònimes del "personal de La Zarzuela". I, per donar-hi el cop de gràcia, Pedro J. va reconèixer davant del rei alguna cosa així com que el mateix Sabino li havia dit alguna vegada que considerava que calia suggerir al monarca, a través de la premsa, que estava vigilat.

Com a rerefons de l'acusació de filtrar informació inconvenient, n'hi havia una altra de més greu, en què se suggeria que amb això Sabino pretenia provocar l'abdicació del rei en el seu fill; una idea amb la qual també estava d'acord la reina. No es va poder provar res, i Sabino ho va negar rotundament. Del que no hi ha dubte és que tenia molt bones relacions amb Sofia. Ja al 1991, amb l'excusa dels reportatges sobre els estiueros del rei que Tribuna i El Mundo havien publicat l'estiu anterior, la reina i el secretari general havien "conspirat" junts per intentar que passés una part de les vacances a Santander, lluny de les illes del pecat. Però al final, no ho van poder aconseguir i els amics de Mallorca se'n van alegrar molt.

Conde va acabar de convèncer el monarca de la presumpta falta de lleialtat de Sabino en un àpat amb Pedro J. Ramírez, en què tots tres van riure molt pensant en com havia estat d'oportú el títol de comte de Latores ("delator es"), considerant les circumstàncies. I a partir d'aquí, el relleu es va precipitar traumàticament.

Sense que s'arribés a acordar un substitut amb ell, ni esperar-ne la jubilació, prevista tan sols per a uns mesos després, el cap de la Casa Reial i la reina es van assabentar per sorpresa, alhora, del cessament immediat. Fou en el transcurs d'un dinar dels reis amb Sabino, en què precisament se celebrava l'aniversari d'aquest, quan Joan Carles digué de sobte, com si res: "¡Oye, Sofía, que éste se nos va!" La reina es va quedar tan sorpresa com el mateix Fernández Campo, i bastant afectada, ja que els últims temps s'havia convertit en confident i la persona que li eixugava les llàgrimes.

Abans que Sabino i que la reina, ja n'havien estat informats el president Felipe González, el vicepresident Narcís Serra i el ministre d'Affers Estrangers, Javier Solana. I, almenys, compartien el secret el president de Banesto, Mario Conde; l'amic del rei, Manuel Prado y Colon de Carvajal; el cap del CESID, el general Alonso Manglano; el seu substitut, el diplomàtic Fernando Almansa; el nou secretari general de la Casa, Rafael Spottorno; el director d'El Mundo, Pedro J. Ramírez, i l'empresari Francisco Sitges.

El cessament del cap de la Casa del Rei va ser oficial el 8 de gener de 1993. Tres dies després, el 13, a La Zarzuela es va brindar en honor seu, amb tot el personal de palau, i ja amb la presència del seu substitut, Fernando Almansa. Sabino va pronunciar unes breus paraules de comiat, encara que es va disculpar del fet que "la explicable y acertada

celeridad" amb què havien tingut lloc els esdeveniments no li hagués permès "disponer de las dos semanas que, según Mark Twain, son imprescindibles para realizar una buena improvisación".

L'acudit de Mario Conde sobre el títol de comte de Latores ("delator es") havia fet tanta gràcia al rei que no va perdre l'oportunitat d'explicar-lo una vegada i una altra fins a gastar-lo i, per descomptat, va acabar arribant al mateix Sabino. No renuncià al títol, però no el va fer servir mai. L'únic que figura a les seves targetes és el de marquès de la Ensenada, que és el carrer on viu.

Mario Conde, deliris de grandesa

Si Sabino Fernández Campo va patir la "síndrome del servent", Mario Conde, de la seva banda, va pecar de "deliris de grandesa". Les seves ànsies per aproximar-se al monarca formaven part d'una estratègia general per arribar a convertir-se en l'home més poderós d'Espanya. I durant el breu període que va ser a les altures, gairebé ho va aconseguir, tot i que no havia partit d'una especial posició de privilegi. Més aviat era allò que els americans anomenarien un self-made man, un home fet a si mateix, paradigma de l'èxit en la societat capitalista d'oportunitats per a aquells que demostrin que tenen menys escrúpols.

Mario Conde va conèixer Joan Carles a través del seu soci Juan Abelló, amb qui havia donat el primer pelotazo econòmic important de la seva vida, amb la venda d'Antibióticos, un dels pocs laboratoris farmacèutics autoritzats a Espanya per elaborar productes derivats de l'opi. El van vendre a Raul Gardini, aleshores president de Montedison, l'empresa química més important d'Europa. Gardini estiuejava a Mallorca i era amic personal del rei fins que, el 1994, se suïcidà després de ser implicat pels jutges italians en temes de corrupció.

S'ha escrit que va ser l'amistat que havia crescut entre Don Joan, el pare del rei, i Mario Conde el que va facilitar l'apropament del banquer a Joan Carles. Però difícilment podria haver estat així, tenint en compte que Don Joan i el seu fill mai no van tenir bones relacions. Havien passat massa coses entre ells: la mort de l'infant Alfons, el fet que Joan Carles acceptés la designació com a successor de Franco, saltant-se el seu pare a la torera, la poc elegant cerimònia de renúncia als seus drets que li havien organitzat a La Zarzuela... En fi, que no eren precisament camarades. Més aviat, la confraternitat de Mario Conde amb tots dos alhora suposava un problema per al monarca, que més d'una vegada es va discutir amb el banquer: "¡Tienes que entender que rey sólo puede haber uno!", deia a Conde.

La relació amb Don Joan havia sorgit en un moment diferent i per altres vies, a través de José Antonio Martín (el cognom complet és Martín y Alonso Martínez), un àntic marí mercant que va acabar sent assessor d'imatge de Mario Conde. Martín una vegada havia convidat a sopar al seu domicili madrileny al qui aleshores ja era president de Banesto perquè conegués el pare del rei. Congeniaren immediatament perquè a tots tres els unia la passió pel mar (des d'un punt de vista molt diferent del de Joan Carles, que no gaudia del repte de la vela, sinó de la velocitat, cosa que tots tres criticaven). A més, sempre va córrer un rumor amb bastants aires de ser veritat, sobre la pertinença de Don Joan i Mario Conde a la mateixa lògia maçònica, cosa que, sens dubte, els hauria unit molt més.

Sobretot en els últims anys de la seva vida, el comte de Barcelona, apartat del protocol de la Casa Reial i abandonat pels "amics" que s'havien mogut al seu voltant durant anys amb ambicions polítiques que ja no tenien sentit, se sentia bastant sol. I Mario Conde el divertia, l'acompanyava., i, sobretot, l'afalagava prestant-li tanta atenció. El banquer, al seu torn, sentia una mica el mateix. Al cap i a la fi ell, que no era ningú, que havia partit del no-res, era considerat per tots el millor amic d'un quasi rei, cosa que l'omplia d'orgull des del punt

de vista més íntim. Don Joan va ser el seu primer "Èxit" social amb majúscules. Quan a l'estiu de 1992 el comte de Barcelona va haver de ser ingressat, el banquer no deixà d'anar a visitar-lo assíduament, sense escarafalls i fins amb elegància, entrant a la Clínica Universitaria de Navarra per la porta del darrere per no ser detectat per la premsa. El mateix Joan Carles -què veient propera la mort del seu pare va tenir, com tants fills, un darrer rampell d'amor filial barrejat amb sentiments de culpa- se n'adonà i potencià les visites de Conde obertament: "Mario, vente a ver a papá. Dice que se aburre con todos menos contigo. No quiere verme a mí, ni al príncipe, ni a las infantas", li deia el rei. Després es va comentar, a més, que Mario Conde s'havia encarregat de pagar la factura de la clínica, cosa que, si fos certa, seria un regal molt generós per part seva, però en cap cas justificat per la falta de fons del pare del rei, com s'ha volgut presentar.

Però tornant a la seva amistat amb Joan Carles... Des que el 1987 Conde es va fer càrrec de la presidència de Banesto -elegit per les famílies propietàries per fer front als tradicionals competidors del Bilbao i del Vizcaya, que havien intentat absorbir el banc-, donà un pas més en el seu camí cap a La Zarzuela. A Banesto un dels seus homes de confiança, i vicepresident, era Ricardo Gómez Acebo "Ricky", marquès de Deleitosa, cunyat de la germana gran del rei i assessor financer de la família reial des de feia anys.

També en aquests anys Conde va arribar a la Fundación de Ayuda contra la Droga (FAD), presidida per la reina. Un curiós club que algunes persones han qualificat de "poder a l'ombra", del qual formaven part els prohoms més influents de l'Estat, molts d'ells íntimament connectats amb La Zarzuela (entre altres José María López de Letona, Ricardo Martí Fluxá, Eduardo Serra, Plácido Arango, José María Entrecanales i Manuel Prado), als quals s'anirien unint els nous rics del PSOE (Enrique Sarasola, Jesús Polanco, etc.). I precisament en una reunió del patronat, Conde va conèixer Manuel Prado, l'amiguíssim del rei, amb el qual després va fer negocis.

L'objectiu de Mario Conde durant aquests anys no era guanyar diners. O, almenys, no era només guanyar diners. El que volia era poder. La seva ambició es va posar de manifest en els coneguts moviments que va fer per aconseguir influència en mitjans de comunicació. Intentà entrar a l'accionariat de Prensa Española (editora d'ABC), per a la qual cosa va recórrer a l'ajuda de Don Joan. Però, malgrat tot, Anson no va permetre ni tan sols que s'hi aproximés. També va tenir èxit escàs en els seus intents de fer-se seva La Vanguardia. En lloc d'això, va adquirir accions del que va poder: d'El Mundo (oficialment, al voltant del 4% del capital del diari), i d'Época (el setmanari dretà per excel·lència, en què va aconseguir exercir el control majoritari). Bé, ell personalment, no. Mario Conde no era un capitalista fet a la antiga. Més aviat utilitzava el capital de Banesto per a les seves operacions, que és com els últims temps es fan les coses als cercles de poder econòmic: qui mana és el directiu, no necessàriament propietari d'un gran paquet d'accions. Es juga amb els diners d'altres persones (els petits accionistes), que són els qui al final paguen els plats trencats quan hi ha un daltabaix.

D'altra banda, com que sabia que el grup més important i poderós era Prisa -i allà sí que no tenia cap possibilitat d'entrar-, va fer tot el possible per aproximar-se a Jesús Polanco. "Si no puedes con ellos, únete a ellos", que diu el refrany. I, al seu moment, li va fer alguns favors. Malgrat que era un dels homes més poderosos de tot l'Estat, Polanco no tenia relacions amb el rei, ni bones ni dolentes, fins que el 1990 Mario Conde l'introduí a palau. Però, com passa a gairebé tothom, Mario no va saber comprendre la confusa relació de Prisa amb el PSOE, en la qual no és fàcil distingir realment qui mana més. Conde pensava ingènuament que podria arribar a aliar-se amb Polanco, fins i tot contra Felipe González, i la seva gosadia va acabar costant-li cara.

El banquer i el rei se solien reunir sovint a La Zarzuela o a casa de Paco Sitges per intercanviar impressions. Xerraven, es tutejaven, es deien que s'estimaven i fins i tot se'ls escapava alguna llagrimeta quan, ja després de mort, recordaven el malaguanyat Don Joan. "Todo mi afecto pasado hacia Don Juan es hoy para el rey", va dir a Joan Carles, pres per l'emoció, el seu amic Mario, en una de les primeres entrevistes que van tenir després de la defunció del comte.

Però tot això no era un mer entreteniment. El que l'amistat del rei podia oferir a Conde era, sobretot, informació. Joan Carles rebia a tothom i després ho explicava tot a Conde. Si Narcís Serra estava pel relleu de Solchaga, si Felipe González estava pensant en dissoldre les cambres i convocar eleccions, si les seves relacions amb la reina anaven com més va pitjor... El perill consistia en el fet que, igual que li explicava tot a ell, quan sortia per la porta també ho deixava anar tot a qui vingués després: "Mario me ha dicho...", "Mario opina...", "Mario quiere...". I l'anava col·locant sense adonar-se ben bé del que feia, al seu estil, en una situació molt difícil, buscant-li més enemics dels que es podia permetre.

A més d'informació, Conde anhelava influir a un nivell molt més efectiu i real sobre el monarca, per intervenir en la vida pública. I, després de guanyar-se la seva confiança, va passar a aconsellar-lo tant com podia sobre el que havia de fer respecte a Felipe González, a Aznar, a Sabino...

En un moment determinat, a començaments dels noranta, es va entestar que s'havia de posar fi a la corrupció. Paradoxes de la vida. Formava part d'una campanya de canvi d'imatge personal, per a la qual havia adequat el seu discurs en una línia crítica amb l'anomenada cultura del pelotazo, en clar declivi des del final del boom econòmic amb la guerra del Golf. Declarà davant de moltes persones, per exemple, que era "peligroso instalar la cultura de que hay que ganar mucho dinero en el menor tiempo posible". Ell estava més per un altre estil, menys barroer, més fonamentat en grans operacions econòmiques d'un capitalisme salvatge, però lluny del lladregueig cutre del socialisme, en escàndols de gust pèssim com el de Juan Guerra. I, curiosament, la seva peculiar croada va coincidir amb les polèmiques paraules del rei a Granada, pronunciades al seu viatge oficial del 26 de juny de 1991, en què parlava de "la desidia y la corrupción que han malogrado tantas cosas en España". Era la primera vegada que es referia a la corrupció i la premsa no va tenir cap dubte del canvi d'actitud enfront del Govern: "El aguijón del rey para con el PSOE ha sido evidente", es va publicar.

El PSOE va sortir mal parat d'aquella campanya. Pocs mesos després del discurs del rei, Alfonso Guerra va anunciar la seva dimissió tot i que, com es deu recordar, el president Felipe González feia un any que repetia fins a la sacietat que aquesta dimissió no es produiria i que, si es produïa, dimitiria ell mateix ("tendrán dos por el precio de uno"), cosa que, per descomptat, no va fer.

Amb tot això, per poder treballar-se el rei, Conde es veia obligat a bregar gairebé cada dia amb el seu secretari, Sabino Fernández Campo, cosa que resultava realment incòmoda. Des dels seus primers intents d'aproximació a La Zarzuela, Sabino s'havia col·locat en una postura de franca oposició al banquer, que no requereix profundes anàlisis per entendre a què venia. Senzillament, volia protegir la Corona d'una influència externa que pretenia utilitzar-la en benefici propi amb les pitjors manyes. El fidel Sabino no ho podia consentir.

El 1988, després que el consell d'administració de Banesto fos rebut en audiència oficial, Conde envià al rei (pagat per Banesto, és clar) un valuós rellotge de bord, un Patek Phillippe model Nautilus, valorat en mig milió de pessetes, segons la versió del banquer; encara que, segons la de Sabino, es tractava d'un rellotge de butxaca, una valuosa peça de col·leccionista adquirida en una subhasta a Londres, que el taxador de palau havia valorat en uns tres milions de pessetes. Sigui com sigui, el preu no tenia cap importància. El rei ja havia acceptat altres vegades

regals bastant més cars amb el consentiment de Sabino. Precisament aquest mateix any, amb motiu del seu aniversari, al gener, un grup d'empresaris catalans (entre els quals hi havia Javier de la Rosa) li havia regalat un Porsche Carrera, de 24 milions, sense més problemes ni escàndols. Però allò de Sabino amb Conde era un assumpte personal i pràcticament obligà el rei a refusar l'obsequi. El mateix secretari general de la Casa es va encarregar personalment de retornar-lo, per a la qual cosa va acudir al despatx de la presidència de Banesto, que aleshores ocupava Conde, al Paseo de la Castellana. El rei preferia, segons ell, les proves d'amistat que no tinguessin valor econòmic. En aquella entrevista van firmar la declaració de guerra.

Mentre aconseguia deslliurar-se de Sabino, ja havia esdevingut el banquer de confiança del monarca, desplaçant el qui fins aleshores havia tingut aquest paper, Alfonso Escámez, llavors president del Banco Central Hispano. El 27 de desembre de 1992 el Consell de Ministres ratificava la decisió reial d'atorgar a Escámez el marquesat d'Aguilas, un gest clar de comiat.

Aquell Nadal Conde ja havia vençut també el secretari, i aconseguí intervenir en la redacció del missatge de Nadal del monarca que es retransmetria per televisió, introduint-hi algunes idees seves sobre "la gran política que necesitamos". Més d'una quarta part del discurs estava dedicada a defensar una Europa "sin obsesiones ni precipitaciones", que era l'últim leitmotiv del banquer, amb evidents similituds amb l'al·locució que ell mateix va pronunciar poc després, en la seva investidura com a doctor honoris causa.

Però tot i que creia que, als qui tallaven el bacallà de la política, aquest tema els provocaria menys inquietuds que les qüestions d'economia interna, Conde s'havia ficat en un terreny molt relliscós en parlar d'Europa. Tenia plans per presentar una llista civil a les eleccions de 1994 al Parlament europeu, i parlava també de la necessitat de fer un referèndum sobre l'euro. Massa per a un home que patinava en les seves desavinences privades amb el PSOE i no dominava gens ni mica la política internacional.

La seva mesura estava més aviat en la guerra que havia iniciat (contra el cap de la Casa Reial. En la seva batalla més victoriosa va aconseguir no solament deslliurar-se de Sabino, sinó, a més, introduir un home seu al lloc de Fernández Campo. No va ser una tasca fàcil, encara que en aquella època el rei li consultava pràcticament tot. Quan s'havia pres la decisió del relleu de Sabino, el monarca li va demanar: "Hazme un perfil del hombre que necesitamos". I entre Manolo Prado, Paco Sitges i Conde van acordar en principi que fos un diplomàtic, per trencar la tradició que sempre fossin militars.

El desembre de 1992 va ser el moment oportú per forçar un canvi que es va fer efectiu el 8 de gener de 1993. Mario havia pensat en el seu amic Fernando Almansa, un diplomàtic amb títol de vescomte del Castillo de Almansa, fill del qui havia estat representant granadí de la causa joanista. En aquell moment ocupava la subdirecció general de l'Europa Oriental del Ministeri d'Affers Estrangers, tot i que pensava abandonar aviat aquesta destinació per incorporar-se a l'Ambaixada d'Espanya a Washington, com a número dos de la legació diplomàtica espanyola. Aparentment era perfecte per al càrrec.

Conde uns mesos abans havia començat a donar-lo a conèixer en festes i saraus de la jet. Després havia hagut de vèncer la resistència de Manolo Prado, que, pel seu compte, intentava col·locar a La Zarzuela un dels seus, el marquès de Tamarón. Conde va guanyar el pols enfront de Prado, en un sopar a la seva casa de Sevilla, al qual també assistia el rei. Tots tres sols van tractar del tema. Els arguments de Conde davant el monarca per defensar el seu candidat van resultar definitius: "Si es una persona a la que no conozco, yo no puedo comprometerme a ayudarte", va dir més o menys al rei. I espantat davant la possibilitat que Mario deixés de ser el seu conseller polític favorit, Joan Carles va decidir nomenar Almansa aquell mateix moment.

Per al càrrec de secretari general de la Casa es va escollir Rafael Spottorno, recomanat per Jesús Polanco, amb qui Mario Conde intentava portar-se tan bé com podia. Spottorno era un home proper al Govern socialista, que aleshores ocupava la prefectura del gabinet del ministre d'Afers Estrangers, Javier Solana. I com a cap de Protocol es va nomenar un altre diplomàtic, Ricardo Martí Fluxá, que formava part de la fundació de la reina Sofia contra la droga.

La coronació de Conde, en la plenitud del seu èxit, va ser el 10 de juny de 1993, quan fou investit doctor honoris causa per la Universitat Complutense en una cerimònia presidida pel rei, a la qual també van assistir altres destacats representants dels Borbó, com el cosí del monarca, Carles de Borbó de les Dues Sicílies, i la seva germana Margarida de Borbó, acompanyada del seu marit, Carlos Zurita. Conde encara ho estava celebrant quan el 16 d'agost, el nucli central de la família reial, amb les infantes, la reina i el príncep, el visitaren al seu barco, l'Alejandra, a l'illa de sa Conillera.

Però aquell estiu havia de ser l'últim de la seva edat daurada. Els rumors de la seva entrada en política eren cada vegada més forts al setembre. Els deliris de grandesa havien portat Conde a pensar que podria substituir Felipe González a La Moncloa. Estava tan exaltat que ja creia que el rei, en cas que a les següents eleccions generals ni Aznar ni González no assolissin la majoria absoluta, resultat previsible tenint en compte el clima polític, podria voler nomenar un president independent que posés fi a l'etapa de crispació. Després de Torcuato Fernández Miranda (el 1977) i Alfonso Armada (el 1981), era el tercer que alimentava el somni de presidir un "govern de salvació nacional" sense passar per les urnes. El rei estava molt preocupat per la decadència de Felipe, pels escàndols del PSOE, no connectava amb Aznar... I Mario estava convençut que li hauria encantat que ell fos president del Govern. Arribà fins i tot a tractar amb Suárez i amb Miquel Roca la possibilitat d'organitzar una opció de centre.

El somni es va esvaïr després d'un viatge de Joan Carles als Estats Units, al mes d'octubre. En tornar va deixar clar que, si en algun moment havia considerat els plans polítics de Mario Conde, l'encanteri ja s'havia trencat sense remissió. Aznar va ser rebut a La Zarzuela el 25 d'octubre, el 28 es va reunir per sopar a La Moncloa amb el president González i els dies següents la premsa (tant El País com ABC) publicava que s'havia segellat un pacte entre ells per tranquil·litzar la tensió, en el qual semblava que el monarca havia mitjançat. Conde encara va tenir l'oportunitat de reunir-se amb Joan Carles (transcendí un sopar amb ell i amb Prado el 29 de novembre), però el rei ja no parlava malament del PP. La sort de Mario Conde ja estava tirada.

El 28 de desembre de 1993, dia dels Sants Innocents, el Banc d'Espanya va intervenir Banesto. Sembla que Conde tot el dia va intentar parlar amb el rei, però no aconseguí que es posés al telèfon fins al dia següent, en què es va fer pública la intervenció. Joan Carles era a Baquèira Beret, jugant al mus. Preocupat per Banesto, però sense perdre del tot la concentració en el joc. "Es que Mario se había transformado en un personaje incómodo para mucha gente", se'l va sentir dir.

L'11 de gener de 1994, Conde acudia a una roda de premsa amb un gran somriure de circumstàncies, en la qual es va dedicar a desmentir les acusacions del Banc d'Espanya. El rei li va trucar a la nit per felicitar-lo per la seva discreció: "Te has comportado com se esperaba de ti, porque tú no podías convertirme en un nuevo Ruiz Mateos". Uns quants mesos després, el 23 de desembre, va ser traslladat perquè ingressés a la presó d'Alcalá-Meco, després de prestar declaració al Jutjat de Delictes Monetaris, acusat d'estafar més de 7.000 milions a Banesto.

Tot i que 39 dies després va sortir en llibertat sota fiança de 2.000 milions, havia caigut en desgràcia definitivament. I com ja havia fet amb altres persones anteriorment, el rei no va moure un dit per evitar-ho. "Bueno, Mario, yo te llamo, y cuando te digo yo, ya sabes quién soy

yo, para decirte que estamos contigo plenamente y que ánimo", li havia dit Manuel Prado per telèfon per aixecar-li la moral, un dia abans que el possessin a la presó. "Paraules, paraules, paraules...", que diria Shakespeare.

"Jesús del gran poder"

Jesús Polanco, conegut popularment com a "Jesús del gran poder", v a tenir una relació amb el rei completament diferent, que ni tan sols es va haver de disfressar d'amistat per arribar a ser molt més efectiva en la pràctica que la de Mario Conde. Se l'havia començat a rebre a La Zarzuela el 1990, precisament gràcies a la mediació de Conde. Però va ser després, el 1994, coincidint amb la caiguda en desgràcia del banquer, que va passar a ser una influència decisiva.

Mario Conde, sense proposar-s'ho, va tenir bastant a veure en l'ascens de Polanco. Tot va començar després de l'ingrés a la presó del president de Banesto. Alcalá-Meco s havia convertit en la seu d'un selecte club, al més alt nivell. Allí Conde va tenir notícies del que tramava Javier de la Rosa. El banquer es va assabentar que Manuel Prado, l'amiguíssim del rei, havia cobrat 100 milions de dòlars de KIO gràcies al financer català, que pensava utilitzar la informació, involucrant directament la Corona, per aconseguir deslliurar-se dels seus problemes amb la justícia. Molt preocupat, només sortir de la presó Conde va trucar a Fernando Almansa amb la intenció de posar-lo al corrent del cas. Però el cap de la Casa, com si l'assumpte no anés amb ell, el va remetre a l'Assessoria Jurídica Internacional. "Pero ¿tú eres bobo?", li va dir Conde, que començava a dubtar si l'havia encertat a l'hora d'escollir Almansa. El banquer va aconseguir parlar directament amb el monarca i, poc després, amb el mateix Prado (el març de 1995, a l'Hotel Villamagna). Però Prado no volia que Conde es fiqués on no el demanaven i es va limitar a negar-ho tot. Es tractava d'una mentida grollera nascuda de la imaginació de Javier de la Rosa.

Mario Conde, que encara no s'acabava de creure que el rei s'hagués oblidat de la seva amistat tan sobtadament, volia fer-li un favor prevenint-lo contra Manolo Prado. Però no va aconseguir res. Ningú no va poder fer res contra Prado en l'entorn del monarca. És l'única persona de qui Joan Carles, fins ara, no s'ha desentès, arribada l'ocasió, per salvar la pròpia pell. I, en canvi, Conde es va guanyar l'enemistat de l'ambaixador reial, que, pel seu compte i al seu estil, ja estava dedicat a fer gestions per deslliurar-se de la inculpció en el cas KIO, bastant barroeres, per cert. De moment, el que interessa és que va buscar el suport de qui va creure que podia tenir més poder per ajudar-lo: Jesús Polanco, amb el seu potent aparell mediàtic, el grup Prisa.

Però el paraigua del grup de comunicació més influent d'Espanya no era gratuït. Prado es va haver de posar a les mans de Polanco, i li passava informació de tota mena. L'escàndol KIO va servir en safata a l'amo de Prisa la possibilitat de convertir-se en el veritable poder fàctic de l'Estat, perquè a partir d'aquell instant disposava dels secrets més ben guardats del monarca. Joan Carles s'havia convertit en el seu patrimoni informatiu de futur.

El PSOE des d'aleshores no va tenir manies a llançar velades amenaces contra el monarca per resoldre els seus conflictes. La tècnica consistia, bàsicament, a atribuir a Mario Conde, o a altres persones, presumptes intents d'intimidació a la Corona, per treure a la llum que disposava d'informació contra el rei sobre els mateixos temes en què l'opinió pública atacava el Govern en aquell moment. Era una mena d'advertència que, si queien ells, també cauria el rei. El setembre de 1995, El País va publicar que Mario Conde havia pretès donar un ultimàtum al Govern amb els centenars de microfitxes que el coronel Perote s'havia endut del CESID (que demostraven l'íntima relació entre el Govern del PSOE i els GAL), i deixava entreveure que el rei també estava en perill. Poc després, el 10 de novembre de 1995 (aquesta

vegada, a través de Diario 16, però amb informació que només podria haver aportat Manuel Prado), es llançava una nova història de "Chantaj al rey", per part de Javier de la Rosa i, novament, Mario Conde, en una segona entrega del que interpretaven com una conspiració per enderrocar el Govern i la monarquia. Per ara, n'hi ha prou de dir que la informació amb què el PSOE desafiava indirectament el monarca es podria resumir en dues idees fonamentals: que el rei no era aliè a l'activitat dels GAL, i que el rei estava involucrat en casos de corrupció econòmica (en particular, en el cas KIO).

A banda del suport incondicional del rei al PSOE en les batalles polítiques que li va tocar entaular, com a conseqüència dels asos informatius que es guardava a la màniga, Polanco va aconseguir, a més, que la Casa Reial intervingués a favor seu en el cas de Sogecable, convertint-lo en una qüestió d'Estat. Cal recordar que el jutge Javier Gómez de Liaño havia obert diligències contra la societat (del grup Prisa) per presumpta estafa amb els dipòsits dels abonats de Canal Plus. Però quan el maig de 1997 va citar a declarar Juan Luis Cebrián, responsable directe com a conseller delegat de Sogecable, Aznar va començar a rebre trucades del rei, molt preocupat per l'afer. Aznar i el seu equip no tenien cap interès, per descomptat, a ajudar Prisa (de fet, Polanco i el seu entorn no han deixat de queixar-se que era el Govern del PP el qui tenia interès a posar-los a la presó), però van cedir a les pressions. El vicepresident Álvarez Cascos va ser l'encarregat de fer les gestions oportunes amb la ministra de Justícia, Margarita Mariscal, i d'avisar el fiscal general de l'Estat per aturar el tema. I l'aturaren. Les coses funcionen així. El jutge va acordar suspendre la compareixença i demanar l'empara del Consell General del Poder Judicial al·legant coaccions. I, com tothom sap, el que va aconseguir fou acabar ell mateix condemnat per prevaricació.

Després de treure's del damunt Mario Conde (i de passada, Francisco Sitges, un altre bon amic del rei, inculpat amb el banquer en el cas Banesto), i amb Prado completament a les seves mans, Polanco s'ha convertit en la nova influència a tenir en compte en l'entorn del monarca. Pel que sembla, també hi va haver un intent de deslliurar-se de Fernando Almansa, el 1995, perquè era amic : testimoni de Mario i podia seguir sent-li fidel. Però al final, després de tractar amb ell, van creure que no calia. En efecte, Conde no l'havia encertat massa a l'hora d'escollir. A pesar del seu èxit fulgurant, el banquer, amb la seva caiguda, va acabar descobrint que en realitat no comptava amb cap incondicional sincer.

Els últims anys, els reis s'han fet assidus als sopars i saraus organitzats per Jesús Polanco. En un, a finals de juny de 1999, celebrat a casa de Plácido Arango, íntim amic de Polanco, Joan Carles i Sofia van ballar després del sopar, agafadets tots dos com en els millors temps, una ranxera lenta.

CAPÍTOL 18

MANIOBRES REIALS EN LA GUERRA DELS GAL

Primera intervenció reial

Si mai no s'ha pogut arribar a establir, almenys en el terreny judicial, la participació de Felipe González en els GAL, molt menys s'ha pogut dir de la responsabilitat del rei Joan Carles. No obstant això, s'ha especulat sobre la possibilitat que el monarca hagués estat al corrent des del començament de les trifulgues del grup terrorista organitzat des del Govern, i hi ha dades sobre la seva intervenció, fonamentalment adreçada a aturar el procés, al llarg de les investigacions sobre algunes de les accions que va dur a terme.

Aquest capítol, en aquest sentit, és poc ambiciós. Si realment existissin proves contundents que hi involucressin el monarca, serien als jutjats corresponents. I no n'hi ha. Diem això per endavant per advertir que l'única cosa que es pretén aquí és revisar algunes dades, conegudes i provades, perquè el lector tregui les seves pròpies conclusions. Hi ha "rumors" que gelarien la sang del més monàrquic, però són només això: rumors.

La primera qüestió que ha preocupat els qui han investigat la trama GAL, respecte al rei, ha estat descobrir si Joan Carles sabia què estava passant, i des de quan ho sabia. En aquest sentit, és important assenyalar que l'inici de la guerra bruta dels GAL se situa a l'octubre de 1983, en una reunió de l'aleshores ministre de Defensa, Narcís Serra, amb la Junta de Caps de l'Estat Major (JUJEM), integrada pels caps de l'Estat Major de cada una de les armes i per un president, que era Álvaro Lacalle, en la qual amb tota probabilitat es va parlar dels GAL. Segons les declaracions de Serra al judici pel segrest de Segundo Marey, la JUJEM, arran de l'atemptat contra el capità Martín Barrios, va demanar intervenir directament contra ETA.

Algunes fonts sostenen que aquella reunió va estar presidida pel rei, extrem que ha estat desmentit per La Zarzuela. Formalment no tenia per què presidir-la, encara que el monarca n'havia d'estar al corrent per força, segons la cadena de comandament, perquè el rei és el cap de la Junta de Caps de l'Estat Major, la màxima autoritat, l'últim graó. A més, hi ha acta d'aquella reunió i està confirmat d'altra banda, que va ser "coberta" pel CESID, que va treure una còpia sonora del que s'hi va dir.

En tot cas, el monarca havia de conèixer, a través dels despatxos setmanals que mantenia amb el president del Govern, Felipe González, qualsevol operació antiterrorista que hi hagués en marxa incloent-hi les planificades per "responder al terrorismo etarra con sus mismas armas", com han descrit l'activitat dels GAL alguns implicats, si és que van existir.

D'altra banda, Jesús Gutiérrez va declarar al judici pel segrest de Segundo Marey que, quan tornà a Espanya després de ser excarcerat a França, el 8 de desembre de 1983, va rebre milers de telegrams i cartes de felicitació, "de altos cargos, de alguien del Tribunal Supremo, de la familia real..." Una declaració que, si bé sembla què no tingui massa sentit ni versemblança, si més no es pot interpretar com un intent per part de Gutiérrez de senyalar els nivells de responsabilitat en la trama de la guerra bruta. Jesús Gutiérrez Arguelles havia participat el 18 d'octubre de 1983 en la segona operació dels GAL, juntament amb altres policies de la Prefectura Superior de Bilbao (amb el comissari Francisco Álvarez al capdavant de l'operació). Havien intentat segrestar José María Larretxea Goñi a França però tot havia sortit malament. Començaren per atropellar

Larretxea al mig del carrer amb el cotxe en què anaven i, després quan intentaven recollir el cos i introduir-lo al vehicle, van ser sorpresos per un gendarme francès, que els detingué a tots. A Larretxea el van portar a un hospital, i els quatre funcionaris espanyols van ser empresonats. L'aleshores ministre d'Interior, José Barrionuevo, va dir literalment respecte a aquella operació: "Se trataba simplemente de una acción humanitaria destinada a salvar la vida del capitán Barrios", en aquell moment segrestat per ETA. La responsabilitat dels fets la va assumir públicament el comissari Francisco Álvarez, cap superior de Policia de Bilbao, i els seus quatre policies van ser posats en llibertat el 8 de desembre després de comprometre's per escrit i "por su honor" a tornar a França per comparèixer en el judici en contra seu. Però el 12 de juny es va haver de celebrar sense la seva presència, i els funcionaris espanyols van ser condemnats en rebel·lia a 18 mesos de presó. El Govern espanyol no els va fer cessar ni els lliurà mai a la justícia francesa.

Cal advertir a més, per als més incrèduls, que el rei sol estar assabentat en realitat de moltes més coses de les que, en principi, sembla que li corresponen. Se sap, per exemple, que als anys noranta la Casa Reial va negociar una mediació amb ETA. Javier Abasolo, un empresari basc lligat als socialistes de Bizkaia, va tenir contactes amb membres de l'organització armada mentre complia condemna en presons franceses per intentar cobrar un pagaré sense fons. I Perote, amic i exsoci d'Abasolo, més tard li va fer arribar una proposta de mediació en nom de la Casa Reial espanyola en el tema d'ETA. Sembla que d'aquelles negociacions, que van continuar durant anys, en va sorgir finalment la treva de 1999, segons reivindica el mateix Perote.

Com a mínim, el rei el 1987 s'hauria d'haver assabentat per la premsa, com Felipe González, que els GAL estaven formats per membres dels cossos de seguretat de l'Estat. Va ser aleshores que diversos diaris van començar a revelar dades sobre la participació de José Amedo i Michel Domínguez. A més, ja s'havia publicat també que els GAL havien desaparegut després dels acords entre els ministeris de l'Interior d'Espanya i França (dada que va ser informació de primera pàgina de Diario 16 el juny de 1986), quan ja havien perpetrat 29 assassinats. Era clar que el seu objectiu havia estat col·laborar en la política governamental enfront de l'Estat francès, i que ho havien aconseguit. Primer van ser les deportacions; després, els confinaments, els lliuraments immediats i les extradicions; més tard, l'augment del control de la gendarmeria sobre els refugiats. I, al final, França havia exigit la desaparició dels GAL. És lògic pensar que el president i el rei devien haver tractat de tots aquests temes en les seves audiències setmanals.

El 1989, quan el jutge Baltasar Garzón va començar a instruir la investigació inicial dels GAL (en el procés contra Amedo i Domínguez), va explicar davant, de dotze persones, en un àpat al restaurant l'Hardy de Madrid, que el rei l'havia cridat a La Zarzuela i li havia dit: "Yo de ti no avanzaba en eso del GAL. Hombre, los dos sabemos que es un tema de Estado..." Quan Garzón s'adonà de com reaccionaven tots davant d'allò que els estava explicant, es va acomiadar precipitadament sense postres. Un mes després, parlant novament del tema GAL, davant d'algunes de les mateixes persones que havien estat en aquella taula, Garzón va comentar: "Yo no creo que en el GAL estuvieran ni Felipe González ni el rey". Els seus contertulians li van recordar aleshores el que havia explicat l'altra vegada, i el jutge ho negà rotundament: "¡Yo nunca he dicho tal cosa!" fet que va sorprendre a tothom.

Sigui com sigui, Felipe González en aquella fase del procés va aconseguir neutralitzar Garzón, convertint-lo en el seu inseparable número dos de cartell electoral i prometent-li una brillant carrera política al Ministeri de l'Interior. Encara que després no va resultar.

El 1991, durant el judici contra Amedo i Domínguez, els alts càrrecs d'Interior (Vera i Barrionuevo) van mantenir sempre que els GAL havien

estar grups inconnexos, no terroristes, que eren contractats d'atemptat en atemptat. I Amedo i Domínguez no van desmentir aleshores la seva versió. Així, van aconseguir que ells fossin els únics condemnats, a 108 anys de presó. Però després es va saber que, durant el temps que van ser a la garjola, havien estat cobrant quantitats milionàries mensuals dels fons reservats d'Interior. El Govern els havia promès, a més (a través de José Luis Corcuera, Juan de Justo i els advocats Jorge Argote i Gonzalo Casado), que passarien poc temps a la presó, que la condemna seria lleu, perquè el Suprem rebaixaria la sentència, i que serien indultats en un termini breu (una cosa similar al que havia passat amb el general Alfonso Armada després del judici pel cop d'Estat del 23-F, que en total només va passar set anys a la presó malgrat haver estat condemnat a la pena màxima).

"Sólo Zarzuela puede pararlo"

Però el Suprem va ratificar la sentència i, després d'uns quants anys a la presó, l'indult s'endarreriria. A Amedo i Domínguez els seguien dient que era qüestió de setmanes, que no es preocupessin. Però els policies es van començar a posar nerviosos.

Felipe González havia nomenat ministre d'Interior i Justícia Juan Alberto Belloch, cosa que va sorprendre tothom, convençut que ell podria deslliurar-lo del cas GAL i del cas Roldán. No es va saber mai per quins mitjans Belloch pretenia aconseguir-ho, perquè les seves gestions van ser un fracàs. El que sí que és clar és que no va tenir manies a fer el que calgués a costa dels antics subordinats de González. Belloch ja havia demostrat el seu estil quan era jutge de Bilbao, quan va voler empresonar Julián Sancristóbal (aleshores governador civil a Bizkaia). En les primeres decisions com a ministre, el 1994, va tancar l'aixeta dels fons reservats, i va deixar de pagar el sou que rebien les esposes d'Amedo i Domínguez i, alhora, seguia demorant l'indult.

El novembre de 1994, tres ex de la lluita antiterrorista, Juan Alberto Perote, Francisco Álvarez i Julián Sancristóbal, es van reunir a l'Hotel Tryp de Madrid. Tots tres ja estaven treballant per a l'empresa privada, sense càrrecs oficials, però estaven preocupats per les conseqüències que poguessin tenir les decisions del ministre Belloch. Sancristóbal, en concret, rebia pressions de José Amedo i Michel Domínguez, que amenaçaven de parlar. S'hi jugaven el coll i necessitaven convence'ls -tant a ells com a altres policies relacionats amb els GAL- que calia que seguissin callant. Però això no seria possible si algú no frenava Belloch. Julián Sancristóbal, espantat, va demanar perdó a Perote: "Juan, dile a Manglano", que era el director del CESID, "que esto va a estallar y que sólo Zarzuela puede pararlo. Ya sabes que Felipe no quiere oír hablar de este tema y lo que nos pase a nosotros le importa un bledo". Però el rei, pel que sembla, no va poder o no va voler fer res en aquell moment.

L'exsecretari d'Estat per a la Seguretat, Rafael Vera, també estava preocupat, i, per la seva banda, va intentar aconseguir el suport del rei quan va veure que la presó seria inevitable. Començà a moure tots els fils perquè Joan Carles el rebés. Fins i tot va recórrer al general Sabino Fernández Campo perquè li gestionés l'audiència, encara que aquest ja havia estat cessat del seu càrrec a la Casa Reial i ni podia ni tenia cap interès a ajudar-lo. De totes maneres, per altres vies (no se sap quines), Vera va acabar sent rebut a La Zarzuela. Però tampoc no va aconseguir preocupar el monarca.

Com a resultat, el desembre de 1994, Amedo i Domínguez van relatar a El Mundo el principi i la fi dels GAL i van començar a col·laborar amb el jutge Garzón, que tornava a encarregar-se del cas, després de trencar relacions amb Felipe González (encara que el sumari del segrest de Segundo Marey ja l'havia reobert abans el jutge García Castellón, a instàncies del fiscal Ignacio Gordillo, quan Garzón encara era a

Interior). Gràcies a les declaracions dels dos policies, Garzón va començar a dur a terme una sèrie d'arrestos en cadena, de tota la cúpula del Ministeri de l'Interior: Rafael Vera, Julián Sancristóbal, Francisco Álvarez, Miguel Planchuelo, Justo, Damborenea...

En una altra de les seves brillants actuacions, el ministre Juan Alberto Belloch havia aconseguit portar Luis Roldán a Espanya, en una rocambolesca operació en què el va enganyar amb uns papers falsos on negociava la seva extradició. Curiosament, la primera compareixença als tribunals de Roldán, que havia jurat "tirar de la manta", va coincidir amb el descobriment de les restes de José Lasa i Ignacio Zabala, els dos joves segrestats el 16 d'octubre de 1983, i després torturats i assassinats per membres de la Guàrdia Civil, en la que va ser la primera acció de la guerra bruta. El cas GAL continuava endavant.

D'altra banda, el coronel Perote i altres no estaven disposats a acceptar que només paguessin uns quants. Juan Alberto Perote, en concret, havia abandonat el CESID tres anys abans, coincidint amb el seu ascens a coronel, i havia passat a ser assessor de seguretat de Repsol. Però, abans d'anar-se'n, havia netejat el seu despatx de papers, i disposava de 1.245 folis, que es corresponien amb 23 microfitxes del CESID, entre els quals hi ha l'"acta fundacional" dels GAL.

A la presó per segona vegada, pels seus propis problemes, que no tenien res a veure amb els GAL, Mario Conde va contactar a Alcalá-Meco amb Julián Sancristóbal, el 1995, que el va posar al corrent d'alguns detalls de la trama GAL, Al març, acabat de sortir de la presó, el banquer es va entrevistar amb Perote. A l'exagent del CESID li interessava la influència de Conde en els mitjans de comunicació (en particular a El Mundo) per donar canya al tema GAL, a favor dels seus amics; i Conde no estava disposat a desaprofitar l'oportunitat d'aconseguir una valuosa informació. Després de diverses reunions, van pensar que els "papers del CESID" que tenia Perote potser no tenien valor judicial, però, en canvi, sí que podien servir per pressionar. Perote i Conde van acordar fer "front comú", encara que per motius diferents, a l'hora d'utilitzar els papers davant del Govern del PSOE. La intencionalitat de Perote era que "no deixaran tirada a la gent". Amençant amb fer pública aquella informació, pretenia obligar el Govern de Felipe González a fer alguna cosa efectiva perquè no condemnessin els seus amics (Paco Álvarez, Julián Sancristóbal, etc.). Una de dues, o els solucionaven la qüestió com fos, o tots haurien de donar comptes davant la justícia (o, almenys, davant l'opinió pública). I pel que fa a Conde, pretenia solucionar els seus assumptes pendents. Considerava que el més just era tornar a la situació en què es trobava abans de la intervenció de Banesto (havia estat propietari d'un total de set milions d'accions, que amb la cotització d'aquell moment, a 2.000 pessetes cada una, suposaven una xifra de 14.000 milions de pessetes).

A punt de lliurar-li els papers del CESID, Perote, que coneixia l'amistat de Conde amb el monarca, li va preguntar: "Hay una cosa que no entiendo bien. ¿Cómo es posible que el rey no haya podido evitar que las cosas hayan llegado hasta donde están?" Conde contestà: "Ese es un tema difícil de explicar... Lo único que se me ocurre decirte es que Su Majestad no tiene la libertad que algunas veces quisiéramos y así lo tenemos que aceptar". No obstant això, va ser el rei el qui facilità la negociació d'aquests dos amb La Moncloa. A aquestes altures Conde ja no tenia unes vies d'accés fàcils a La Zarzuela, i va recórrer a Adolfo Suárez perquè posés el monarca al corrent del tema. Després, una vegada informar que allò anava de debò i de la necessitat de negociar, Joan Carles recomanà a Felipe González que rebés Conde.

En primer lloc, el maig de 1995, Perote va fer arribar a Barrionuevo un informe-resum sobre els GAL, redactat per ell mateix basant-se en la documentació del CESID que tenia en poder seu. Volia provocar una guerra de nervis. En aquell moment Julián Sancristóbal i el comissari

Miguel Planchuelo eren a la presó de Guadalajara, i Barrionuevo va anar a visitar-los molt agitat, perquè va creure que les informacions provenien d'ells. Sobretot, estava inquiet per la idea que l'informe, igual que li havia arribat a ell, pogués arribar a Garzón. Sancristóbal i Planchuelo van negar que hi tinguessin res a veure. Barrionuevo segurament ja va sortir d'aquella reunió amb la idea que l'informe provenia de Perote i Conde.

L'informe de Perote va circular pels canals previstos fins que arribà a La Moncloa i provoca la ira de Felipe González. Era el que volia Perote per preparar el terreny. Felipe havia de saber la dimensió del que tenien per avenir-se a pactar alguna cosa. Al principi, González ho va voler solucionar per la via expeditiva. El general Santiago Bastos, cap de la Divisió d'Interior del CESID, es va adreçar a Perote amb amenaces més o menys explícites. Però aleshores el rei va intervenir perquè Felipe González rebés Santaella, l'advocat que havien designat Conde i Perote, perquè portés l'afer i negociés amb ell. El mateix González ho va reconèixer implícitament una mica més tard, quan, per justificar la seva reunió amb Jesús Santaella, va dir: "Yo creía que era interesante desde el punto de vista de la seguridad del Estado haber hecho esta reunión. No sólo lo creí yo, sino también personas a las que tengo mucho respeto" ("personas", en plural).

La reunió amb Santaella, a La Moncloa, va tenir lloc el 23 de juny de 1995. Però la negociació no va anar bé. Felipe González no podia o no volia fer res pels seus subordinats. Algú havia de carregar-se el mort i, per descomptat, no seria ell. Al setembre les negociacions amb La Moncloa es van donar per trencades i de seguida es van tornar a utilitzar altres mètodes més resoluts i vivaços.

El País va publicar aquell mes que Mario Conde i Juan Alberto Perote havien pretès fer xantatge al Govern i al rei amb informació reservada que l'exagent havia robat del CESID. Es tractava d'intentar neutralitzar el potencial de la documentació que els podria posar a tots a la presó, convertint-la en il·legal. El coronel Perote va ingressar a la presó aquell mateix mes, el dia 29 (dos anys després, el juliol de 1997, el Tribunal Central Militar el va acabar condemnant a set anys de presó per haver revelat secrets militars). Però un altre dels objectius de González, no menys important, era presentar les investigacions a l'entorn de la trama GAL com una conjura per acabar amb el Govern... i la monarquia. De passada, es feia una velada advertència al monarca -i a tot aquell qui pogués estar interessat a tirar el tema endavant-, ja que també ell ni més ni menys que el rei, era susceptible de ser objecte d'un xantatge amb els papers del CESID, cosa que donava a entendre que estava involucrat en la trama. Si queia Felipe, també cauria la monarquia.

Poc després, el 10 de novembre, aquesta vegada a través de Diario 16, es llançaria una nova història de "Chantaje al rey", per part de Javier de la Rosa i, novament, Mario Conde, en una segona entrega del que interpretaven com una conspiració per enderrocar el Govern i la monarquia, ara relacionada amb escàndols econòmics.

El tema dels papers del CESID va portar cua uns quants anys. Però ja avancem que, tot i que van acabar als mitjans de comunicació (almenys, una part important), mal no van ser desclassificats perquè poguessin ser utilitzats com a prova en un judici.

Els últims de la fila del tema GAL no van tenir més ajuda per part del rei que uns quants gestos de bona voluntat. Però quan la justícia intentés elevar el llistó de les responsabilitats, seria tota una altra cosa. El rei ja estava advertit.

L'"apagafocs" reial aconsegueix el punt final

Després de la primera ronda de detencions (Sancristóbal, Álvarez, Planchuelo, Vera, etc.), la cosa es va començar a complicar de veritat. El següent que podia caure era l'exministre d'Interior, José

Barrionuevo, que ja constituïa una peça de caça major. El 12 d'octubre de 1995, en la recepció al Palau Reial del dia de la Hispanidad, el rei l'agafà del braç i el va parar interrompent la marxa del besamans. "Pepe, ¿cómo te encuentras?" Contestà la dona de l'exministre: "Bien, Majestad, muchas gracias". Barrionuevo ja estava convençut que seria processat i condemnat i, en certa manera, ho tenia assumit. Però el seu cercle familiar, en especial la seva dona, Esperanza Huélamo, el pressionava perquè no es deixés arrossegar pel fang ell sol i hi involucrés González; i el president ja se sabia què estava disposat a fer. Aquella va ser una etapa de grans gestos i molt bones paraules per aconseguir evitar que la moral de l'exministre s'esfondrés. Però calia fer més coses.

Les complicacions van augmentar quan, el 3 de març de 1996, el Partit Popular va guanyar les eleccions generals. Aznar ja havia pactat abans amb Felipe González un final "pacífic" dels escàndols del PSOE, incloent-hi el tema GAL, en les converses que van mantenir a la tardor de 1993, impulsades pel rei, en què entre tots dos es van posar d'acord per treure's del davant Mario Conde. Però havien passat moltes coses des d'aleshores. Entre altres, l'aparició dels papers del CESID, que el nou partit al Govern s'havia manifestat partidari de lliurar a la justícia durant la campanya electoral.

Precisament, un dels que havien defensat públicament aquesta idea, Rafael Arias-Salgado, era el candidat del PP per ocupar la cartera de Defensa. A primers d'abril ja havia començat a visitar el Ministeri, quan encara n'era titular Gustavo Suárez Pertierra, per anar-se posant al dia. Per exemple, de l'enviament de tropes a Bòsnia.

Quan es va saber, González li va passar l'encàrrec a Joan Carles per mitjà d'Adolfo Suárez, que es va reunir amb el rei a La Zarzuela el 9 d'abril per tractar del tema. I allí mateix, davant de Suárez, Joan Carles va telefonar a Aznar per citar-lo el dia següent al matí. Aclarim, per si amb tanta martingala s'arriba a crear confusió, que el rei no té cap mena d'autoritat per imposar un ministre ni vetar-ne un altre. I recordem que Aznar va arribar al poder amb promeses de "regenerar" Espanya després de més d'una dècada de corrupció. Per tant, si el líder del PP va acceptar les pressions del monarca, ho va fer a comte i risc seu, encara que a un cert sector de la població li pugui resultar comprensible i fins i tot acceptable que ho fes per salvar la monarquia d'una crema segura i no, sens dubte, per donar un cop de mà a Felipe González. El poble espanyol ha tingut durant molts anys la dubtosa fortuna de tenir aquesta mena de salvadors de la pàtria perquè decideixin per ell què convé o què no convé defensar. I Joan Carles ha sortit beneficiar d'això moltes vegades al llarg del seu regnat.

I, dit això, tornem a la narració dels fets. Després de la seva audiència amb el rei a La Zarzuela, el mateix dia 10 d'abril al migdia, José María Aznar es va reunir a La Moncloa amb Felipe González i Adolfo Suárez. La notícia es va filtrar a la premsa amb bastant enrenou, sobretot perquè Leopoldo Calvo Sotelo, com a expresident, es va sentir marginat, ja que era l'únic que faltava en la reunió i l'únic que no sabia per què. La premsa no va explicar de què hi van parlar.

Com després va anar quedant clar, Aznar havia negociat nomenaments importants que afectaven Defensa, Interior i el CESID. La cartera de Defensa va ser per a Eduardo Serra, que ja havia estat sotssecretari a les ordres de Narcís Serra al mateix Ministeri i era, a més, un home de confiança a La Zarzuela. Jaime Mayor Oreja va ocupar, com estava previst, el càrrec de ministre d'Interior. Però el seu segon, el secretari d'Estat per a la Seguretat, Ricardo Martí Fluxá, procedia de la Casa Reial (n'havia estat el cap de Protocol). El nou director general del CESID, el general Javier Calderón, havia compartit amb Eduardo Serra la direcció de la Fundación de la reina Sofia contra la Droga, en què també militava Martí Fluxá. I el 2 d'agost, a l'empava de l'estiu per no cridar l'atenció, el nou Govern va decidir no desclassificar els papers del CESID.

Arias-Salgado va ser compensat amb la cartera de Transports i Comunicacions; on; en lloc de protagonitzar una brillant croada contra la guerra bruta, va tenir l'oportunitat de lluir-se donant explicacions, durant l'etapa més desastrosa dels aeroports espanyols, davant d'hordes de passatgers que s'amotinaven contra les tripulacions dels vols.

Però en el tema dels GAL encara no es podien llançar les campanes al vol. El punt àlgid va ser el judici del cas Marey, el ciutadà francès segrestat a Hendaia el 4 de desembre de 1983 pels GAL... per error.

El jutge Garzón estava fora de control. El 1996, amb la seva habitual falta de discreció, el monarca, amb Julio Anguita i davant d'una ampolla de vi de Moriles, expressà com si res la seva opinió que l'instructor del principal sumari dels GAL era "un fantasma", amb massa ànsies de protagonisme i notorietat. Més endavant el seu comentari va transcendir i Garzón, molt ofès, va començar a dir a tort i a dret: "¡Parece mentira! ¡Con los favores que yo le he hecho...!" Immediatament, Joan Carles va trucar a Garzón per "aclarir" les coses, demanar-li disculpes, i certificar-li com n'era d'estimat a La Zarzuela... Perquè, almenys, les coses no empitjessin.

Com a preparació del judici, en què estaven encausats l'exministre d'Interior José Barrionuevo i l'exsecretari d'Estat per a la Seguretat Rafael Vera, hi hagué de tot. Entre altres coses, la denúncia d'una tercera conspiració per enderrocar el Govern i la monarquia, aquesta vegada centrada a transmetre la idea que el tema GAL havia estat una maquinació periodística. Per a això van tenir l'ajuda inestimable de Luis María Ansón, per la qual cosa l'episodi va ser batejat popularment com "la ansonada".

El gener de 1998, Ansón va concedir una entrevista a un presumpte peñodista, germà de l'exministre Juan Alberto Belloch, que es va publicar al setmanari Tiempo. Hi relatava que Felipe González havia estat víctima d'una conspiració per posar fi al Govern que presidia, en la qual ell mateix havia participat juntament amb un grup de periodistes de diversos mitjans de comunicació (entre els quals figuraven Pedro J. Ramírez, Antonio Herrero, Pablo Sebastián, Manuel Martín Ferrand i altres). Seguint la tradició dels dos intents de xantatge denunciats anteriorment a la premsa, hi va incloure també un personatge de caràcter. Si abans els protagonistes havien estat Mario Conde i Javier de la Rosa, aquesta vegada li va tocar el torn a Antonio García Trevijano. I, per descomptat, també en la línia de les anteriors conjures contra el Govern, va assegurar que l'anhel últim era enderrocar la monarquia. S'havia de destacar tantes vegades com calgués que els destins de Felipe González i el rei Joan Carles estaven indefectiblement units. Això en concret donava un toc una mica surrealista a la història, venint d'un monàrquic redomat com Luis María Ansón; però el director d'ABC no va estalviar detalls, fins a fixar l'escenari de les reunions al seu propi despatx, per donar versemblança al relat.

Més tard es va saber que "la ansonada", una epepeia que gairebé ningú no es va arribar a creure mai, havia estat en realitat ordida durant un àpat al restaurant El Cenador de Salvador, al qual van assistir Ansón, Vera, Barrionuevo i Corcuera, poc abans de la publicació de l'entrevista. Els antics dirigents dels GAL almenys feia un any que pressionaven per totes bandes per aconseguir un tracte favorable en el judici que tenien pendent, fent xantatge a diversos personatges públics amb vídeos sexuals i altres proves documentals que tenien contra ells. Segons diverses fonts (que consten en un sumari instruït pel jutge Garzón el 1998), entre aquestes persones hi havia fins i tot el ministre d'Interior, Jaime Mayor Oreja. Tot i que, sens dubte, el cas més conegut va ser el de Pedro J. Ramírez, perquè sembla que no es va deixar fer xantatge i el famós vídeo de la cotilla vermella va acabar sortint a la llum.

El vídeo del director d'El Mundo, filmat uns mesos abans, s'havia distribuït per correu l'octubre de 1997 i després en circularen còpies de mà en mà per tot Espanya. Però també van aparèixer fotos al diari Ya, aleshores dirigit per l'advocat Emilio Rodríguez Menéndez, defensor del Dioni, entrevistador del fals Anglés, víctima d'un intent d'assassinat per encàrrec de la seva pròpia esposa i gran amic de Rafael Vera, al qual s'ha vist en festes al seu xalet al costat de l'endeví Rappel i Jorge Argote (advocat del Ministeri de l'Interior), entre altres espècimens del zoològic privat de don Emilio.

Mai no s'ha sabut amb quins arguments va ser pressionat Luis María Ansón per col·laborar amb Vera i Barrionuevo. Ni se sabrà, com és lògic de suposar, després de l'alt preu en prestigi personal que el periodista va haver de pagar. Per als artífexs de l'invent, la peripècia va tenir la seva petita compensació quan la teoria de la conspiració va sortir a la llum durant el judici al Tribunal Suprem pel segrest de Segundo Marey. En la seva declaració com a testimoni, Narcís Serra, exministre de Defensa, va dir: "Luis María Ansón me advertí que iba a comenzar una campaña para obligar a González a dejar el Gobierno y con la monarquía como objetivo final". Però tampoc no va servir de gaire.

Conscient que encara estava tot en l'aire, Felipe González redoblà els seus esforços els mesos previs a la vista de la causa, enviant múltiples missatges al monarca per diverses conductes. I encara va continuar infatigable durant el judici, que es va celebrar al llarg dels mesos de juny i juliol de 1998.

A la vista, Vera i Barrionuevo no van perdre els papers i deixaren els seus superiors lora de tot l'afer. Al marge d'això, va ser un veritable circ en què no faltà de res. Fora de la sala del Tribunal Suprem també se succeïen les compareixences dels uns i els altres, en més d'una dotzena d'entrevistes de dos en dos, en diversos escenaris: entre González i Sabino Fernández Campo (un dels canals que utilitzà l'expresident per enviar encàrrecs al rei); entre Aznar i el rei; entre González i el rei; entre Aznar i la ministra de Justícia... Totes orientades a veure com se solucionava tot allò.

El compromís definitiu el van segellar Joan Carles i José María Aznar, una vegada finalitzat el judici, a l'agost, en el que es va conèixer com el "pacto de Marivent". El gran defensor del respecte a les decisions judicials, Aznar, va acudir a un despatx oficial a Mallorca amb l'àrbitre i moderador del bon funcionament de les institucions, Joan Carles, i pel que sembla, la trobada va ser una mica tensa. Tot i així, van acabar arribant a un acord.

La sentència es va conèixer el 10 de setembre. Rafael Vera i José Barrionuevo havien estat condemnats a 10 anys de presó cada un, i Felipe González els acomiadà a la porta de la presó de Guadalajara pocs dies després. Però ni l'exsecretari d'Estat per a la Seguretat ni l'exministre d'Interior no es van quedar gaire temps fent fúting pel pati del mòdul que tenien per a ells sols. No havia acabat l'any 1999 que els va arribar l'indult.

CAPÍTOL 19

EL CAS KIO, UN EXPEDIENT OBERT

Javier de la Rosa acusa

En l'actualitat, una de les preocupacions més grans que intranquil·litzen l'ànim del rei Joan Carles és l'expedient obert del cas KIO. Ja era una inquietud almenys des de 1993, a causa de la implicació en el cas del seu estimat amic Manuel Prado y Colón de Carvajal. Aguantant-se per un fil com s'aguantava el cap del seu estimat Manolo, era lògic pensar que el rei es neguitegés per ell, sobretot tenint en compte que a l'exambaixador reial els problemes amb la justícia li arriben en un moment delicat de salut. Al final, els tribunals volen amargar-li els últims moments. Això a un amic de veritat li ha de doldre en l'ànima, tant com si l'afectat fos ell mateix. No obstant això, ara com ara, h cosa està bastant pitjor, des que Javier de la Rosa el 26 d'octubre de l'any 2000 va presentar a l'Audiència Nacional una declaració en què involucrava directament el monarca.

El cas KIO va ser l'obra màxima del sistema de corrupció imperant a l'Estat espanyol durant l'etapa de Govern del PSOE. Les xifres que es van manejar no tenien ni punt de comparació amb les d'altres casos famosos. Ni tampoc la categoria dels personatges

involucrats. Aquí és impossible parlar d'inculpats d'"última fila". No hi va haver sicaris executors que puguin pagar els plats trencats pels seus superiors. Com una peça clau en un trencaclosques misteriós i invisible, el cas KIO els va reunint a tots, encara que alguns només hi estiguin relacionats d'una manera marginal o només hi participin com a "assabentats" de luxe: Manuel Prado, De la Rosa, Sarasola, Felipe González, Joan Carles de Borbó, Ruiz Mateos, Sabino Fernández Campo, Mario Conde, Luis María Ansón... Els qui acusen, els perjudicats, no estan sota el control de les institucions de l'Estat espanyol, són estrangers. Caldrà recordar, però, una vegada més i abans de començar a narrar els fets, que el rei és immune.

Javier de la Rosa ha acusat formalment Joan Carles d'haver mitjançat en el pagament de 100 milions de dòlars de KIO (uns 15.000 milions de pessetes) que va fer a Manuel Prado y Colón de Carvajal, entre 1990 i 1992. Per a això ha presentat un voluminós escrit de 68 folis davant del Jutjat d'Instrucció número 3 de l'Audiència Nacional, en què la jutgessa Teresa Palacios investiga el cas Torras-KIO. Abans, el maig de 1997, Manuel Prado ja havia reconegut el cobrament davant dels tribunals. Els diners, com va aclarir la investigació judicial, havien estat dipositats en dos comptes de I'SGA (Societat Generale Alsaciense) a Suïssa, lloc on Prado té fixada la seva residència oficial des de 1985. El que no es va acabar d'explicar va ser per què, què es pretenia pagar amb una suma tan elevada. Prado va pretendre justificar-ho com el pagament de dictàmens i treballs d'assessoria seus realitzats per al català però no l'han cregut i les investigacions continuen endavant cada vegada més complicades.

Javier de la Rosa feia uns quants anys que es volia aproximar a La Zarzuela quan van tenir lloc aquests fets. El 1988, es va unir a un grup d'empresaris catalans per regalar al rei un Porsche Carrera de 24 milions pel seu aniversari. Però les relacions van començar a ser més pròximes i personals des que va fer negocis amb Prado, el 1990. Entre altres coses, Prado va arribar a ser vicepresident de Gran Tibidabo, el gran projecte de De la Rosa per a Catalunya. I va ser Prado el qui va introduir De la Rosa a palau. El financer català, gràcies a ell, fou rebut amb la seva dona i els seus fills pel rei en privat, que els oferí una mica de menjar. Un dels fills de De la Rosa va fer fotos com a

record. I després De la Rosa va presumir molt a tot arreu de la seva gran amistat amb el monarca, cosa que va aprofitar per als seus negocis.

En dates pròximes a les de les peripècies per al cobrament dels 100 milions de dòlars, Sabino Fernández Campo, quan encara era secretari de la Casa Reial, un dia a petició del monarca va acudir al pis que Javier de la Rosa solia utilitzar durant les seves estades a Madrid, al Paseo de la Castellana, per transmetre-li un missatge: "Dile que, de parte del rey, todo está arreglado y que muchas gracias". Aquesta entrevista va ser confirmada pel mateix Sabino, després que ho publicuessin diversos mitjans, quan l'exsecretari va ser cridat a declarar, encara que es limità a dir que hi havia anat per motius personals.

De la Rosa també assegura que té un vídeo, filmat a l'Hotel Claridge de Londres, en què don Joan Carles li dóna les gràcies en privat pels diners de KIO. Que es van veure en aquest hotel està confirmat, encara que el vídeo no el va veure mai ningú. És clar que, en un escorcoll a Javier de la Rosa, després que ingressés a la presó pel cas Tibidabo, se li va trobar molta "documentació comprometedora", que el jutge Joaquín Aguirre va ordenar destruir i és possible que, si alguna vegada va existir, ja no existeixi.

Una guerra molt rendible

El cas KIO va tenir el seu origen en la invasió de Kuwait per l'exèrcit de Saddam Hussein (agost de 1990), que motivà la intervenció nord-americana i britànica per expulsar els iraquians. L'interès de les grans potències en el conflicte no era altruista. Kuwait subministrava el 6% del petroli que es consumeix a Occident. Aquell mateix mes d'agost, De la Rosa va parlar amb Enrique Sarasola (l'amic de Felipe González) i amb Carlos Solchaga (aleshores ministre d'Economia) per poder desbloquejar els comptes de KIO i operar amb els seus fons, ja que el grup volia col·laborar en les despeses de la guerra del seu país (per comprar armament, contractar mercenaris...). I, per descomptat, va aconseguir carta blanca. A molts se'ls van posar els ulls com plats pensant en l'enorme pastís que hi havia per repartir. Les guerres solen resultar molt rendibles a uns quants. I aquesta no havia de ser menys.

Però dels diners que va moure De la Rosa es va perdre el rastre d'una suma considerable. Després del conflicte armat al Golf, als de KIO no els quadraven els comptes. Descobriren que havien desaparegut uns 60.000 milions de pessetes dels comptes que la Kuwait Investment Office (KIO) mantenia en la seva filial espanyola, el grup Torras. L'octubre de 1992 van començar les querelles a Londres i Madrid contra els responsables de KIO a Kuwait, i contra De la Rosa a Espanya. A banda de tots els detalls sobre on havien anat a parar els diners, volien que aquests els fossin retornats.

Un dels beneficiats havia estat Manuel Prado y Colón de Carvajal. Els seus negocis amb De la Rosa havien començat poc abans, amb el projecte de Castillo de los Gracianos (un negoci ruïnós per al qual Prado necessitava finançament; un complex urbanístic de 200 hectàrees amb camp de golf, xalets i un hotel a Jerez de la Frontera). A començaments de 1990, Prado n'havia fet soci Javier de la Rosa, amb qui va firmar un acord a través de Prima Inmobiliaria (que formava part de l'imperi de KIO). En la versió que ara ha presentat a l'Audiència Nacional, el financer català diu que Prado li havia demanat que fes un favor "al patrón" (en referència al rei), adquirint una finca a Jerez per 1.500 milions de pessetes, un valor molt superior al del mercat. Després de la guerra del Golf, el 1992, els deutes de Prima Inmobiliaria van acabar sent de més de 45.000 milions.

Però el pagament de KIO pròpiament dit, el que ara investiguen els tribunals, es correspon amb una nova petició que Prado li va fer el 1990, ja començada la guerra, quan l'elit del poder econòmic es va posar a fer comptes per veure què podrien treure dels kuwaitians aprofitant l'ocasió, amb l'ajuda de De la Rosa. Segons la recent versió que el

financer català ha donat als jutjats, Prado li va demanar que tramités una petició a KIO de 100 milions de dòlars "como pago por sus servicios". Els diners estarien destinats a liquidar el famós crèdit del rei Fahd, concedit per la família reial saudita 10 anys abans. KIO sembla que va rebutjar la petició, i aleshores hi va intervenir directament el rei. Segons De la Rosa, l'agost de 1990 va rebre una trucada de Joan Carles des de Marivent, en què el citava per sopar a Londres l'endemà. El suposat sopar va tenir lloc a l'Hotel Claridge, en el transcurs del qual el rei li va demanar personalment que mitjancés en la petició de diners a KIO.

De la Rosa més tard va explicar als jutjats de Londres que la buidada de fons de la caixa del grup Torras (la filial de KIO a Espanya) es va justificar davant dels kuwaitians dient-los que s'havia utilitzat, en bona part, per al pagament de favors polítics realitzats en pro de l'alliberament de l'emirat. Segons el financer català, perquè l'aviació nord-americana pogués disposar com volgués de les bases aèries espanyoles de Rota i Torrejón, havia calgut "untar" els polítics i Javier de la Rosa s'havia encarregat de fer-ho. Una part dels diners, segons les seves declaracions als tribunals britànics, van anar a parar precisament a Sarasola, l'amic de Felipe González. Una altra part, a Manuel Prado.

Independentment de quins arguments s'utilitzessin davant dels kuwaitians, finalment, després de tots els tràmits, Prado va rebre un primer lliurament de 80 milions, l'octubre de 1990. Entre 1991 i 1992, De la Rosa explica que va rebre "constantemente llamadas del señor Prado y, en algunas ocasiones, de Su Majestad el Rey, normalmente en mi despacho de Barcelona, urgiendo que se completara la cifra total pedida inicialmente, a la que Su Majestad el Rey se refería siempre como 'el Tender' pendiente". Prado va acabar rebent els 20 milions que faltaven el juny de 1992, el mateix dia que De la Rosa deixava la vicepresidència executiva del holding.

Quan van començar els problemes als jutjats de Londres, la primera mesura de De la Rosa va ser parlar amb Prado perquè retornés la seva part. Però Prado no estava per la feina. Se li va acudir, en canvi, que podrien anar trampejant la situació si maquillaven els pagaments i lluitaven a poca poc, xino-xano, als tribunals. La demanda civil a la capital britànica es portava amb calma. Cap dels implicats no cridava testimonis a declarar i el tema es dilatava fins que va quedar pràcticament parat., Però els kuwaitians seguien assetjant De la Rosa.

De totes maneres, quan De la Rosa es va empenyar de veritat, amb Prado i amb la resta, va ser quan va caure en desgràcia pel cas Gran Tibidabo. Aquí van començar els veritables problemes per a tots. Prado també hi estava implicat.

A banda del cas del Castillo de los Gracianos i dels 100 milions de dòlars nets de KIO, aquests anys l'exambaixador reial havia tingut més negocis confusos amb De la Rosa. Entre altres, a través d'Expovillas SA havia venut a Gran Tibidabo (el gran projecte català de De la Rosa), amb dret a recompra (és a dir, que allò era un préstec), unes finques a Dos Hermanas (Sevilla), d'un altre dels seus negocis immobiliaris: la urbanització Las Palmeras de Condequinto. L'operació s'acostava als 1.600 milions de pessetes, encara que Prado havia adquirit els terrenys a penes dos anys abans per tan sols 125 milions. El negoci era molt favorable a Prado, però Gran Tibidabo necessitava que els guardés les esquesnes en les altes esferes. Amb l'operació, De la Rosa creia que estava comprant suport polític. I per assegurar-se'n bé, es va nomenar Manuel Prado vicepresident de Gran Tibidabo. De la Rosa, que no es refiava gaire de l'exambaixador reial, en la data de venda va signar una carta davant de notari en què deia: "[...] quiero dedarar que ninguna compraventa será firme en esta operación, si el citado don Manuel de Prado y Colón de Carvajal deja dicha vicepresidencia de Gran Tibidabo". Ja veia venir que podria trair-lo en qualsevol moment i de fet, sis dies

després de la venda, el 27 de desembre de 1992, va arribar la carta de dimissió de Prado.

Prado posava com a excusa que li havien proposat la presidència de Partecsa, filial de Cartuja 93, i no podia compatibilitzar les dues coses. El 14 d'abril de 1993 la seva dimissió va quedar recollida en una acta de Gran Tibidabo i Prado trencà relacions amb De la Rosa oficialment. Va ser francament oportú, perquè es va salvar pels pèls de l'esclat d'un dels escàndols econòmics més sonats dels últims temps, principi de la fi de Javier de la Rosa. Encara que Prado tampoc no va poder evitar de sortir-ne esquitxat.

Una auditoria d'Ernst & Young, corresponent a 1993, revelava un forat d'entre 6.000 i 11.000 milions de pessetes a Gran Tibidabo. No se sap ben bé qui va impulsar el tema contra el financer català, a banda dels petits accionistes afectats. Però el PP, encara en l'oposició, ho va aprofitar tant com va poder per carregar contra Convergència i Unió, i va demanar que es creés una comissió d'investigació al Parlament català. També es van presentar denúncies als jutjats, i el fiscal en cap de Barcelona, Carlos Jiménez Villarejo, va acabar veient almenys tres delictes en les actuacions de Javier de la Rosa: estafa, apropiació indeguda i falsedat en document mercantil.

Gestions i amenaces

Javier de la Rosa havia tingut negocis amb tothom i havia repartit diners a tothom: bufets d'advocats, periodistes, consultors, assessors, banquers, polítics estatals i autonòmics... Presumia de tenir-los enganxats a tots, i parlava molt, que era el pitjor. A qualsevol lloc explicava, per exemple, que havia estat rebut al Vaticà per Joan Pau II, que li havia dit: "La Iglesia está pasando dificultades financieras, no sé si lo sabe... Yo le pido a usted que nos ayude. De la Rosa també va assegurar que havia donat diners a Adolfo Suárez per pagar la seu del CDS, a Convergència i Unió; que havia lliurat una maleta de diners a un dirigent del PP, i un llarg etcètera. De manera que, si per una banda els qui havien cobrat havien d'estar contents, per l'altra estaven atemorits per la verborrea desmesurada del financer. El cert va ser que, quan va caure en desgràcia, tots van passar d'ell.

L'estiu de 1993, l'advocat de De la Rosa, Joan Piqué Vidal, seguint les seves instruccions, es va entrevistar amb Manuel Prado a l'aeroport de Barajas i li va demanar, sense embuts, que intervingués davant del rei perquè paralitzés les diligències del sumari al Jutjat d'Instrucció número 1 de Barcelona, relacionat amb el projecte Gran Tibidabo. Piqué li va dir clarament que De la Rosa estava decidit a emportar-se tothom qui tingués al davant, fins i tot el mateix rei, si ell acabava a la presó.

La primavera de 1994 Manuel-Prado va acudir al carrer Génova a parlar amb Aznar. Però el líder del PP no es va mostrar receptiu i, pel que sembla, li va assegurar que en cas de crisi institucional, el Partit Popular mai no li donaria suport en un escàndol de corrupció econòmica que esquitxés la Corona, o si el rei no actuava com a garant de la unitat d'Espanya.

La gestió de l'exambaixador reial, en definitiva, no va servir per a res, però De la Rosa va continuar amenaçant i pressionant. Fou aleshores que va declarar davant del jutge sobre els diners evaporats de KIO: "Este dinero se empleó en comprar voluntades políticas para crear un clima favorable a la causa kuwaití".

No va poder, però, evitar ingressar a la presó de Can Brians el 17 d'octubre de 1994. Immediatament després, s'ordenà l'escorcoll del seu domicili però no s'hi va trobar res. En un segon escorcoll (una setmana després) a la casa d'Arturo Piñana Bo, un dels seus homes, a Sant Just Desvern, sí que hi van aparèixer cintes, informes, falsificacions bancàries i documentació comprometedora per a molta gent; el jutge

Joaquín Aguirre, incomprensiblement, va ordenar-ne la destrucció (per no danyar la imatge de tercers).

Al cap d'un mes de ser a la garjola, pel que sembla servint-se de la mediació del capellà de la presó que diàriament donava la comunió al reclus, De la Rosa va donar instruccions a la seva esposa, Mercedes Misol, perquè enviés telegrams al rei, a Jordi Pujol i a Aznar, en què als recordava: "Ha pasado un mes y todavía sigo aquí". També va intentar sense èxit que el rei la rebés a La Zarzuela. però, després de nombroses gestions, no ho aconseguí. Si la situació continuava, De la Rosa advertia que trencaria el seu silenci. Però ningú no movia ni un dit per ell.

Quan el financer català va sortir de la presó el 22 de febrer de 1995, després de dipositar una fiança de 1.000 milions de pessetes- pesava 22 quilos menys i estava molt empenyat: "Lo que han: hecho conmigo no tiene nombre. Les he convertido en ricos a todos y el que acaba en el talego soy yo. ¡No te jode!"

Les gestions de De la Rosa a partir d'aquest moment són múltiples i diverses. Per exemple, es va reunir amb un alt càrrec policial del Ministeri de Justícia i Interior, Gabriel Fuentes, enviat pel ministre Belloch, un parell de setmanes després de sortir de la presó en un conegut restaurant galleg de Barcelona. Després, van continuar en contacte a través d'altres mediadors (Alfredo Fraile, par part de De la Rosa). De la Rosa pressionava de revelar suposats favors prestats a polítics i empresaris, amb una explosiva carta que havia escrita la presó.

També va entrar en contacte amb Mario Conde, que no se'n per dia ni una i no podia faltar en aquest embolic. Entre el desembre de 1994 i el gener de 1995, Javier de la Rosa li va explicar l'assumpte dels 100 milions de dòlars que Manuel Prado havia cobra: de KIO, Més tard, quan ja era fora, l'hi va confirmar ensenyant-li els documents del compte suís que en demostraven l'ingrés. Com ja hem explicat en un altre capítol, Conde va fer gestions per posar el rei al corrent del cas, sense aconseguir que el monarca prengués mesures contra el seu exambaixador.

Prado, al seu torn, també estava dedicat en cos i ànima a fer gestions per deslliurar-se de les imputacions que se li feien, i d'una manera bastant barroera, per cert. Entre les seves brillants iniciatives, va sostenir una conversa telefònica de més de sis hores amb l'emirat kuwaitià. Els demanava documentació amb què pogués inculpar definitivament Javier de la Rosa, ja fos als jutjats o a la premsa. En concret parlava d'El País, que citava com l'únic diari decent. En aquests moments Prado ja era al bàndol de Felipe González i Polanco. Però no se sap com, les gravacions van acabar a les mans de Javier de la Rosa, que també estava negociant a títol individual amb els de Kuwait. I el financer català en el seu habitual estil desbocat, va fer circular les cintes per mig món. També les va passar al Ministeri de l'Interior, els laboratoris del qual certificaren que la veu que s'hi escoltava era realment la de Manuel Prado y Colón de Carrajal.

En aquelles converses, en perfecte francès, Prado apel.lava al rei, anomenant-lo "mon patron", "mon ami le patron", "sa majesté", "il connais tout"... A més, detallava l'existència d'uns comptes comprometedors a Liechtenstein,: i en citava la numeració (lletres i números). I també deia que el Govern del PSOE n'estava al corrent.

Javier de la Rosa "oferí" les cintes al rei Joan Carles, però el rei no les va voler. Seguí al costat de Prado. El que ell va fer, en canvi, va ser demanar al príncep Felip que escrivís una carta dirigida al príncep hereu de Kuwait, en què es comentés la necessitat d'"arreglar las cosas entre nuestros dos pueblos hermanos...", missiva de la qual, pel que sembla, va donar compte la televisió kuwaitiana.

Luis María Ansón, que és un altre que tampoc no se'n perd ni una, també va tenir l'oportunitat d'escoltar les cintes i va pensar que calia preveure la possibilitat que l'escàndol, si arribava a esclatar,

s'endugués per davant don Joan Carles I. Viatjà a Sevilla per entrevistar-se amb Prado per comminar-lo que signés un document, que pel que sembla el periodista portava redactat, una mena de declaració o manifest a la nació que si calia es faria públic. S'hi separaven els seus negocis de les finances de la Casa Reial i Prado es feia personalment responsable del que havia passat, eximint el monarca de tota responsabilitat. A més, pretenia que Prado abandonés Espanya per instal·lar-se definitivament a Lausana. Ansón no va aconseguir res, però una mica més tard va treure una espectacular primera pàgina a ABC, amb el titular "Trifulca entre financieros", i amb un article editorial que recollia les idees bàsiques del seu escrit. Sol·licitava a Prado que "cuando sea oportuno haga una declaración escrita, pública, completa y rigurosa diciendo la verdad: que todo este asunto empieza y termina en él".

Mentrestant, Londres continuava pressionant De la Rosa perquè concretés els noms dels beneficiaris dels diners de KIO. El maig de 1995 li van donar l'ultimàtum. De les múltiples acusacions que havia abocat prèviament, als tribunals britànics en va mantenir dues: el pagament de 100 milions de dòlars a Prado, i la transferència de 27 milions de dòlars a Sarasola.

A Felipe González se li va acudir aprofitar tot això per reforçar les seves tesis d'una conspiració contra el Govern i la Corona per part de Javier de la Rosa i Mario Conde. El 10 de novembre de 1995, Diario 16 va treure la famosa portada "Chantaje al Rey", acompanyant-la d'un capítol del llibre El saqueo de España, de Díaz Herrera i Isabel Durán. Manuel Prado havia estat la principal font d'informació, convençut que això era el millor per a ell. El mateix dia, El País publicava les cartes amb la capçalera de la Corona que s'havien enviat a KIO, en què s'agraïa a Kuwait la suposada tramesa de quantitats milionàries. I es deia que havien estat falsificades per Javier de la Rosa per coaccionar el rei. La publicació de les cartes a El País va ser una manera de neutralitzar-les.

Dos dies després, el 12 d'octubre, diumenge, Joan Carles es va reunir amb Felipe González a La Zarzuela. La tempesta periodística era de mil dimonis. El cas era al seu punt àlgid. El que es publicava era, sense cap mena de dubte, escandalós i esquitxava la Corona, volguessin o no. Però, al final, va servir per al que pretenien: neutralitzar les acusacions de De la Rosa, emmarcant-les en un episodi de xantatge.

Tallant serrells judicials

Tot i les greus acusacions que s'havien publicat a Diario 16 (contra De la Rosa, pel fet de voler fer xantatge al rei; i contra Prado i el rei, per haver cobrat, si la versió de De la Rosa era certa, per intervenir en la decisió política de donar suport a Kuwait en el conflicte armat amb l'Iraq), la Fiscalia General de l'Estat no va formular cap denúncia pels fets. Tan sols va ordenar la incoació de diligències informatives, en el transcurs de les quals van prestar declaració De la Rosa, Prado, i els periodistes Isabel Durán i Díaz Herrera. Però el 25 de novembre de 1995 el fiscal general, Carlos Granados va assegurar que don Joan Carles I i la Casa Reial estaven al marge dels negocis privats de De la Rosa i Prado, i va informar que no estava previst practicar noves diligències en relació amb aquest assumpte.

A compte i risc seu, com qualsevol ciutadà podria haver fet, Jose María Ruiz Mateos aleshores va presentar una denúncia primer, i : una querrela després, contra Javier de la Rosa i Manuel Prado. Volia, senzillament, que la justícia espanyola no en fes cas omís que s'obrissin diligències i personar-se en l'exercici de l'acció popular. Naturalment, darrere hi devia haver interessos polítics o ideològics. Ruiz Mateos fa anys que es presenta com a acusació particular en els casos que afecten el PSOE. Però això no treu que tinguis raó. En aquest assumpte en concret, l'empresari de Jerez considerava, com d'altra banda ho consideraria

qualsevol persona que l'hagués llegit, que el que s'havia publicat era molt greu: en primer lloc, que hi havia una apropiació indeguda d'entre 12.000 i 60.000 milions de pessetes; en segon lloc, que s'havien produït o bé "injúries" al rei, o bé una intervenció il·legítima per part seva, amb motivació econòmica pel mig; en tercer lloc, s'havia acusat De la Rosa de maniobrar amb la intenció de provocar l'abdicació del rei, cosa que suposa un delictes d'alta traïció.

Al marge de les informacions periodístiques, Ruiz Mateos aportava com a indicis altres coses. Però el jutjat de l'Audiència Nacional li va denegar "la admisión como prueba de determinadas grabaciones de conversaciones entre personas cuya identidad no tiene objeto revelar en esta resolución, que decía haber adquirido en un mercadillo". Denegà a més que es personés en el cas, amb curiosos fonaments jurídics: "Resulta, cuando menos, sorprendente que sea precisamente el señor Ruiz Mateos quien quiera constituirse en parte procesal acusadora en defensa del honor de Su Majestad el Rey [...]", deia l'escrit del 9 de gener del Jutjat Central d'Instrucció número 3 de l'Audiència Nacional. "No se discute el abstracto derecho a hacerlo por cualquier ciudadano, pero si que sea precisamente él, que se encuentra procesado por el tipo delictivo que ahora imputa a otros". Com si un lladre no tingués dret a presentar una denúncia si algú el roba! Sobre els delictes de De la Rosa, a la mateixa resolució s'assegurava: "Los pensamientos no delinquen y los comentarios, aún groseros, en ocasión de la salida de la cárcel de De la Rosa [...] deben quedar en dicho ámbito y al margen de todo reproche penal".

El 10 de gener, el jutge Bueren va resoldre sobreseure i arxivar el cas, dictaminant que no pertocava tenir per part querellant Ruiz Mateos si no dipositava una fiança de 100 milions de pessetes. El dia següent, Carlos Bueren deixava l'Audiència Nacional i se n'anava a treballar al bufet d'Aurelio Menéndez i Rodrigo Uría, casat amb Mónica Prado y Colón de Carvajal, neboda de Manuel Prado, a la plaça que acabava de deixar vacant Jaime Alfonsín en ser nomenat secretari del príncep Felip.

Però després de l'intent en va de Ruiz Mateos, encara quedaven assumptes judicials que van caldejar diversos anys. Ja en l'etapa PP, el Govern d'Aznar va col·laborar amb el rei per tallar alguns serrells, sobretot quan Sabino Fernández Campo va ser cridat a declarar sobre l'entrevista que havia tingut amb De la Rosa.

Aquest episodi va arribar als jutjats perquè Javier de la Rosa havia presentat una querrela contra el periodista Ernesto Ekaizer (per un llibre, Banqueros de rapiña, en què, entre altres coses, donava compte d'aquella entrevista). El novembre de 1996, Sabino va rebre la citació del Jutjat de Primera Instància número 13 de Madrid per declarar com a testimoni i immediatament n'informà el rei. Uns dies després, l'excap de la Casa Reial va rebre una trucada de Francisco Alvarez Cascos per demanar-li amablement que passés pel seu despatx a La Moncloa. Cascos va explicar que el president havia tingut notícia d'una citació judicial i que el Govern volia ajudar-lo "porque el asunto es delicado". Davant del mateix Sabino, Cascos va trucar a l'advocat de l'Estat i després li va dir que el lletrat opinava que el millor era no anar a declarar; que no passava res.., en tot cas una multa. Havien que guanyar una mica de AB temps mentre pensaven com podien solucionar l'embolic. També va trucar a Sabino Ramón Rodríguez Arribas, president de l'Asociación Profesional de la Magistratura (APM), "de parte de la ministra Mariscal de Gante", per insistir en el mateix: "Nosotros arreglaremos el asunto... La ministra invoca razones de Estado", li va dir Ramón Rodríguez.

Fernández Campo va acabar per acceptar quedar-se a casa i ho justificà amb un informe mèdic d'una amenaça de grip. Naturalment, hi va haver una nova citació (i una nova trucada de monarca, un nou contacte amb el vicepresident del Govern, etc.). Però s'havia guanyat prou temps i, quan per fi va prestar declaració, va admetre que havien estat reunits, per qüestions privades, i la cosa va quedar aquí. El jutge no va voler aprofundir en l'assumpte, i Sabino no tenia res més a declarar. Una de

les advocades de l'acusació volia saber de què s'havia tractat a la conversa, si portava un missatge... Però el jutge ho va tallar en sec: va denegar la pregunta. I estenent l'acta de la seva declaració, va ordenar a Fernández Campo: "A ver, firme ahí. Ya puede irse".

Però la cosa continua...

Javier de la Rosa va tornar a ingressar a la presó el 1998 pel cas KIO i, mentre hi era, va acabar la instrucció del cas Gran Tibidabo. El fiscal li va demanar 14 anys de garjola.

Prado, al contrari que Javier de la Rosa, no ha ingressat mai a la presó., encara. Se'n va deslliurar pels pèls a finals de 1995, quan el jutge Aguirre, encarregat de la instrucció del cas Gran Tibidabo, li va imposar una fiança de 150 milions de pessetes, que es veié obligat a pagar tot i que en principi va tenir la barra d'enviar al jutjat una relació de béns per un import de 2 milions. El 13 de maig de 1997 Prado compareixia de nou, aquesta vegada davant la jutgessa Teresa Palacios, encarregada del cas Torras-KIO a l'Audiència Nacional. Prado va seguir insistint a desvincular-ne el monarca, i en les compareixences judicials i els comunicats públics va declarar que la seva relació amb De la Rosa va ser mercantil i personal, i sempre a l'estranger.

El 22 de gener de 1998, la jutgessa Palacios, atenent una petició de la Fiscalia Anticorrupció, va imposar a Prado una nova fiança de responsabilitat civil de 2.000 milions de pessetes, que va haver de dipositar per evitar que li embarguessin els béns. Els 2.000 milions es corresponien amb una part dels 12.000 que havia rebut de De la Rosa, la part que en aquest moment investigava la jutgessa en el que es va entendre que havia estat una operació de "sustracción a través de una factura falsa emitida por la sociedad Wardbase". I és que el cobrament s'havia justificat com una factura per un contracte d'assessorament que Prado (a través de Wardbase) oferia al grup Torras; és a dir, per uns informes tècnics que en realitat no van existir mai.

Mentre la cosa es vagi solucionant amb uns quants milers de milions de fiança, no hi ha problema, almenys per a ell. No és el mateix per a les 40.000 persones acomiadades que va generar la suspensió de pagaments del grup Torras. No s'han calculat els costos socials de la fallida de la societat Gran Tibidabo, que es va fer efectiva als jutjats el 18 d'octubre de 1999.

Però des d'aquesta tardor el cas ha cobrat nous aires, amb les últimes declaracions de Javier De la Rosa a l'Audiència Nacional. El tema segueix endavant i pel que sembla el pitjor encara ha d'arribar. Mentre el seu amic posa la barba en remull, el rei Joan Carles escolta i calla. Una mica amoïnats pel caire que estan prenent les coses els últims temps, en unes declaracions recents davant un grup de periodistes es va deixar portar per la nostàlgia en afirmar que, ara com ara, ja no podria tornar a col·laborar en un llibre com aquell de Vilallonga de 1993, basat en converses amb el monarca, "porque ya no hay cosas que se puedan contar".

CINQUENA PART

LA MONARQUIA VA BÉ?

CAPÍTOL 20: EL REI AMB EL PP

CAPÍTOL 21: I DESPRÉS DE JOAN CARLES, QUÈ?

CAPÍTOL 22: EL "PUDRIDERO REAL"

CAPÍTOL 20

EL REI AMB EL PP

Després d'una llarga i atzarosa etapa de regnat amb el PSOE que encara caldeja, el rei Joan Carles va entrar en una nova fase política amb el Partit Popular. Al principi, molt més pacífica. Després de tants escàndols, sobretot a l'entorn de l'eix neuràlgic del complicat 1992, la família reial tornava a regnar al paper couché amb les seves millors gales, en bodes, batejos i funerals.

Després de la fastuosa boda de la infanta Helena a Sevilla, el 1995, la Casa Reial es va adonar que aparèixer a la portada d'Hola disparava els índexs de popularitat de la institució molt més que mil articles d'ABC, i ho va tenir clar. Les infantes van deixar d'aprofitar la roba vella de la mamà, i es dedicaren a lluir amb la millor planta possible modelets dels dissenyadors de més alta volada. La imatge d'Helena de Borbó amb grans pameles, i la del seu nou espòs amb extravagants pantalons que fessin parlar a Tómbola, es van incrementar en actes mundans de tota mena. A la infanta Cristina també li va arribar el torn, quan s'anuncià un prometatge que semblava gairebé com el de la resta de la humanitat, encara que el nuvi, Iñaki Urdangarín, l'havia robat a una altra que no era princesa. No podia haver escollit res millor que un jugador d'elit, tot i que fos d'handbol, en una etapa en què les "anitas obregón" del món perseguen futbolistes, que, juntament amb els toreros, es van convertir en l'última dècada del segle en l'espècie més perseguida per aspirants a famoses. La boda de Cristina a Barcelona, realitzada per a Televisió Espanyola per Pilar Miró, que abans ja s'havia encarregat de la de la infanta Helena, va ser un nou èxit d'audiència. Un espectacle en tota regla.

Després van venir els fills de totes dues, i els professionals de la premsa van haver de fer hores extres per no perdre's ni un minut de la llarga espera davant les clíniques privades en què van néixer. El poble espanyol no es podia perdre les primeres moixaines de Froilà, el petit Joan Urdangarín i Victòria Frederica, i les cadenes de televisió interrompien les emissions habituals per anunciar unes notícies tan bones en directe. La mort de la mare del rei, Maria de la Mercè, comtessa de Barcelona, el gener de 2000, va acabar de donar l'última capa de vernís d'humanitat a la família reial, que tant necessitava després de diverses temptatives del PSOE de conjura a la Corona. Al funeral, com ja havien fet al de Don Joan, el rei i la reina van aparèixer junts, plorant emocionats, i novament la premsa va donar un ressò desproporcionat al gest, com si plorar la mort d'una mare fos un fet extraordinari. Francisco Umbral, els últims anys entregat a explicar al país com n'era d'humà el rei "que no quiso ser Franco" (cosa que es podria entendre en un doble sentit, sense la majúscula a Franco, tot i que no era la intenció de l'escriptor), va publicar a la seva columna diària d'El Mundo: "Este Rey Juan Carlos, que tanto ha enseñado a reír a los ásperos españoles, es un hombre que llora cuando le pasan cosas. A la gente le gusta saber eso". Encara que també deia: "El Rey llora con un ojo, pero me mira con el otro..."

El monarca mirava al seu voltant, com dient "¡A ver qué pasa..!" I és que l'arribada al poder d'Aznar l'hauria d'haver tornat a les activitats vel.leitoses de les vacances amb el iot i els casoris, sense més preocupacions. Però encara no es podia baixar la guàrdia. Calgué seguir encara diversos anys, fins avui, amb un ull obert per vigilar el que passava en el desenllaç final de tots els sumaris que s'instruïen als jutjats. El PSOE havia deixat massa rastre.

Abans d'aconseguir arribar a La Moncloa, malgrat els escàndols del PSOE que treballaven a favor seu (sobretot el tema GAL, que en el model favorit del poder polític establert a Espanya, el dels Estats Units, hauria acabat amb la dimissió de Felipe González molt temps abans), el Partit Popular no ho va tenir gens fàcil. No perquè comptés o no amb la confiança de la banca o la CEOE, o amb la simpatia o no del monarca. Es que enfront dels espanyols defraudats pels presumptes socialistes, la dreta no era realment una alternativa. Desencantar-se davant el lladregueig del PSOE i fugir cap al PP només se'ls podia acudir als que estaven atrapats en la sensació de fugir del foc per caure a les brases que el sistema democràtic de la monarquia parlamentària havia aconseguit anar consolidant al llarg dels anys. Al PP ho sabien i es van esforçar a fer una campanya per moure's cap al centre, encara que fos a costa d'uns quants caps -"cráneos privilegiados", que diria Valle Inclán- del PP més recalcitrant. Però abans de guanyar les eleccions el 1996, per pura desesperació d'un electorat l'alternativa del qual era abandonar-se a l'abstenció en massa, a Aznar li van fer la traveta unes quantes vegades.

Al rei Joan Carles, molt en particular, li costava bastant acceptar d el fet previsible que el, PP arribés al Govern un dia no gaire llunyà. S'havia sentit massa còmode amb Felipe González i, sobretot, lligat a ell pels secrets compartits. Durant la campanya electoral de 1993, en un debat en directe amb el líder del PSOE a Antena 3, José María Aznar va dir algunes coses que tothom tenia ganes de sentir sobre els escàndols de corrupció econòmica i la guerra bruta. Venint d'ell, no era per llançar les campanes al vol, però era alguna cosa, i a banda de ser un èxit d'audiència, el debat va donar el líder del PP com a clar guanyador. Però immediatament després, mentre el públic esperava impacient la segona entrega, que havia de tenir lloc al plató de Telecinco entre els mateixos adversaris, Aznar va rebre una trucada amb el consell reial de no tibar massa la situació. "Menos crispación", era la consigna. El 31 de maig de 1993, tot Espanya estava enganxada a Telecinco com si anessin a emetre la final de la lliga... O més, perquè el debat preelectoral va assolir unes xifres d'audiència que no van ser superades ni pels moments més calents de Gran Hermano. Fou el rècord de la cadena en tota la seva història, mai batut fins al dia d'avui. No obstant això, Aznar desaprofita l'oportunitat i va defraudar. El públic es va quedar parat davant la imprevisible i anodina desaparició de les referències a la corrupció. El PP va reduir l'avantatge que havia adquirit al debat anterior. Acabà perdent les eleccions.

Amb tot, els vuit milions de vots que va obtenir en la derrota de 1993, la falta d'altres alternatives, el punt de vista del Govern ianqui sobre el contenciós..., ja situaven Aznar com un inevitable futur president amb vista a les següents eleccions. Com ja hem comentat en un altre capítol, en cercles pròxims al monarca s'especulava sobre la possibilitat d'una "tercera via" amb Mario Conde al capdavant per donar sortida a la situació, però aquesta opció va quedar descartada definitivament després d'un viatge de Joan Carles als Estats Units, l'octubre de 1993. Quan va tornar, Aznar va ser rebut a La Zarzuela i després es reuní a la Moncloa amb Felipe González per començar una mena de "traspàs de poders" per endavant, amb diversos acords per desempallegar-se de Mario Conde de manera definitiva (el 28 de desembre següent el Banc d'Espanya va intervenir Banesto) i pactar un punt final per al tema GAL.

El 3 de març de 1996, el Partit Popular va guanyar les eleccions generals. Però, per a la tranquil·litat del PSOE, Aznar es va avenir a negociar, per mitjà del monarca, importants nomenaments que afectaven els ministeris de Defensa (amb Eduardo Serra al capdavant) i Interior (amb Ricardo Martí Fluxá com a segon de Mayor Oreja), i també el CESID (amb el general Javier Calderón com a nou director general). Després, el 2 d'agost, va decidir no desclassificar els papers del CESID. I, després del judici del cas Marey celebrat a l'estiu de 1998, va concedir l'indult a Vera i Jose Barrionuevo, que no arribaren a passar ni un any

a la presó. El Govern del PP també va col·laborar a ajudar Polanco i Cebrián en el cas Sogecable per petició del rei.

Pel que fa al cas KIO, Aznar havia començat per explicar a Manuel Prado, quan va recórrer a ell per primera vegada, en una entrevista que tingueren a la primavera de 1994, que el PP no es mullaria pel rei en un escàndol de corrupció econòmica (o si el rei no actuava com a garant de la unitat d'Espanya). Però cal no oblidar que un dels destinataris dels telegrams que Javier de la Rosa va enviar des de la presó el novembre de 1994, juntament amb el rei i Jordi Pujol, va ser José María Aznar. No se sap amb certesa què podria significar una advertència d'aquella mena, encara que De la Rosa ha parlat alguna vegada d'una "maleta de dinero" lliurada a un dirigent del PP. Fos com fos, després de les eleccions de 1996. el novembre d'aquell mateix any, el Govern d'Aznar ja col·laborava amb el rei quan Sabino Fernández Campo va ser cridat a declarar sobre l'entrevista que havia tingut amb De la Rosa, a través del vicepresident del Govern Francisco Álvarez Cascos.

Se segueix dient que "no hi ha química" entre el rei i el líder de[PP, tot i que la primera dama, Ana Botella, s'esforci a resultar simpàtica. Davant de testimonis, Joan Carles ha criticat i ridiculitzat Aznar múltiples vegades ("¡Pero qué corto, qué hombre tan corto!", diuen que exclamà). A banda d'això, el monarca no s'ha contingut gens ni mica i s'ha comportat a la descarada diverses vegades. Com quan va anunciar el compromís matrimonial de la infanta Cristina el mateix dia en que Aznar era rebut pel president Clinton; o quan va abraçar efusivament Felipe González davant una munió de fotògrafs, després d'una sòbria encaixada de mans amb Aznar, a la recepció per celebrar el seu sant als jardins del Campo del Moro, el juny de 1998. Però tot això deixa de tenir d'importància quan, en el que realment compta, regna l'harmonia.

Aznar ja havia advertit a Manuel Prado, el 1994, que el que més li importava, com a Franco, era la "unidad de la patria". I aquí, pel que es veu, el rei s'està comportant. Al marge d'una breu etapa, ja superada, en què la treva d'ETA semblava que anunciava una negociació final al conflicte (que, segons algunes fonts, podria haver estat potenciada en certa manera pel secretari d'Estat per a la Seguretat, Ricardo Martí Fluxá, el segon de Mayor Oreja a l'interior en aquesta etapa, i abans cap de Protocol a la Casa Reial), el Govern del Partit Popular torna a ser on volia ser. Com que tothom sap ben bé de què va la cosa, que per a això els telenotícies obren tots els dies amb el mateix tema, sobren les explicacions.

Això sí, el "nacionalismo" espanyol d'Aznar segueix amb les mateixes característiques curioses que sempre va tenir en les distintes etapes polítiques de la Transició. Durant el seu Govern s'han donat impulsos importants i decidits per a la "integració" de l'Estat espanyol en organismes internacionals com l'OTAN i l'Europa comunitària, amb decisions vinculants que afecten la defensa i la independència econòmica de l'Estat, naturalment sense fer cap consulta popular; per què?

Precisament aquestes qüestions van provocar l'única crítica al rei des dels fòrums polítics institucionalitzats que s'ha pogut constatar al llarg dels 25 anys que ja fa que regna. L'hi va llançar Julio Anguita, i no precisament com una floreta, just abans que la campanya d'"acoso y derribo" contra ell li costés el cap. "Lo que tiene que hacer el rey es callarse", va afirmar Anguita el setembre de 1996 en una roda de premsa, dos dies després d'haver parlat, a més, al míting de la tradicional festa anual del PCE a Madrid, de la República, el federalisme i el dret d'autodeterminació dels pobles (incloent-hi l'espanyol). Aquestes paraules eren una rèplica a diversos discursos en què el monarca s'havia referit a l'OTAN i a Maastricht.

El rei havia dit sense embuts que la renovació de l'OTAN hauria de permetre la plena participació dels països que la componien i advocava per una reforma que facilités la plena integració d'Espanya a l'Aliança. Fou en el discurs que va pronunciar a la seu de l'OTAN, a Mons, Bèlgica, el 25 d'abril de 1996, redactar inicialment per José de Carvajal Salido,

aleshores director general de Seguretat i Desarmament, i després acabat de polir a La Moncloa (Felipe González encara era president en funcions, però va enviar el discurs reial, per cortesia, a la seu del PP). Joan Carles també havia tractat del tema d'Europa en diverses allocucions públiques (entre altres a la del 30 d'agost de 1996, amb motiu del Consell de Ministres presidit per ell mateix a La Zarzuela), en què defensava els acords de Maastricht: "Los objetivos que, a plazo fijo, España desea alcanzar en el seno de la Unión Europea exigirán decisiones importantes por parte del Gobierno y un esfuerzo considerable de todos los ciudadanos...", va dir aquell dia. I tot això va provocar que l'aleshores líder d'Esquerra Unida digués: "El Rey, con el tema de la OTAN, lo mejor que podía hacer era callarse. Y, en el tema de Maastricht, callarse. Y si no se calla en estos temas, hombre, que le eche una mano a la justicia en el sentido de todo lo que está pasando. Pero yo creo que es mejor que se calle, cumpliendo su papel constitucional".

El "que se calle" d'Anguita no el van haver de contestar ni Aznar ni el rei, perquè ja se'n va encarregar gent com Felipe González o Cristina Almeida (que va dir que Anguita estava "hablando de otro mundo"). Convertiren les seves reaccions davant les paraules del comunista en una defensa de la monarquia. El tema del paper de l'Estat espanyol en els organismes internacionals ni es va debatre. Però, això sí, durant setmanes les tertúlies radiofòniques van polemitzar sobre si es podia criticar públicament el rei o no. I naturalment van arribar a la conclusió que, en tot cas, encara que es pogués, no s'havia de fer. Per ampliar les seves informacions sobre el tema, la COPE va encarregar una enquesta a l'empresa Sigma Dos sobre l'opinió dels espanyols respecte, entre altres, a la qüestió: "¿Es, en general, aconsejable o desaconsejable el hecho de que se le planteen críticas al rey?" El mer fet de posar-ho en dubte resultaria objectable en un Estat que estableix la llibertat d'opinió i d'expressió com a drets fonamentals; però només el 15,8% dels consultats van entendre que sí que estava bé analitzar, i reprovar, si calia, les actuacions del rei. Una aclaparadora majoria donava la raó a les consignes del pensament únic

CAPÍTOL 21

I DESPRÉS DE JOAN CARLES, QUÈ?

L'enrevessada llista d'hereus

En una guia d'organitzacions no governamentals, fundacions, associacions, col·lectius, etc., editada a Madrid el 1999, "por un error tipográfico", segons han assegurat els seus autors, se situava la Fundación Institucional Española (FIES) a l'apartat d'"ecologistas", com a entitat especialitzada en la "protección de especies en extinción". Fou un error curiós, tenint en compte que la FIES en realitat és una fundació cultural privada, creada el 1976, que té com a objectiu "la difusión de las ventajas de la Institución Monárquica" (és a dir, que tampoc no té res que veure amb els presos del fitxer d'especial seguiment). La seva feina es materialitza en projectes de "educación dudadana", en què col·laboren econòmicament, entre altres, entitats com el Banco Herrero, el Club Internacional del Libro, Falomir Juegos, Uniarte, El Corte Inglés, Marks & Spencer, o el grup de negocis immobiliaris Masa.

Editen una revista, organitzen el concurs infantil anual "¿Què és un rey para ti?" i, a més, donen premis de periodisme als qui han destacat per la seva tasca de suport a la monarquia. Fins ara els guardonats han estat Fernando Ónega, Antonio Burgos, José María García Escudero, Baltasar Porcel, Pilar Cernuda, Francisco Umbral, Sabino Fernández Campo (periodista?), la revista Hola, Alfonso Ussía, Manuel Hidalgo i Carmen Henríquez (aquesta última, en representació dels serveis informatius de TVE que cobreixen la família reial). Aquest any segur que la fundació de propaganda monàrquica no li dóna el premi ni a Jaime Peñafiel, ni a Juan Balansó, ni a Pedro J. Ramírez, persones declarades no grates off the record pel fet de publicar coses que no els agraden (tot i que cal aclarir que l'última de les persones esmentades, el director d'EIMundo, ja va viure millors èpoques amb la FIES, quan als vuitanta va treballar amb Ramón Pi i Pilar Cemuda en el llibre d'encàrrec per a ells, que sortiria al mercat amb el títol Todo un rey).

Actualment la preocupació més lògica de la FIES hauria de ser començar a "promocionar" el successor, ja que els estudis d'opinió que manegen els han advertit que, per bé que el "joancarliste" està consolidat, no hi ha res ferm quant al suport popular als seus continuadors. Espanya segueix sense ser monàrquica. Però, curiosament, aquest és un tema tabú. Han rebut la consigna de la Casa Reial que qualsevol cosa que es publiqui sobre l'assumpte dels hereus, sigui el que sigui, és dolenta. I com menys es parli del príncep Felip, millor... almenys mentre no es casi.

I és que la qüestió successòria, que amb el naixement de Felip el 1968 semblava definitivament solucionada, podria entrar de nou en un període d'incerteses si el príncep, que ja té 32 anys, no garanteix la continuïtat amb un fill. Aquesta és la seva funció més vital, no ho oblidem. Cap problema no seria més seriós. Vegem l'exemple de Carles d'Anglaterra, que ha passat pels escàndols del seu divorci i infidelitats mútues; converses esbombades, com la famosa del tàmpax amb la seva amant; la mort en estranyes circumstàncies de Lady Di, i fins ha hagut que suportar que es publiqui que el segon fill de la seva exesposa no és seu. La monarquia britànica ho pot resistir tot perquè sap que, en última instància, Carles podria abdicar en el seu fill i Anglaterra, fins i tot, hi sortiria guanyant. Aquí, en canvi, si Felip fallés, què?

Després de l'anòmal accés al tron de Joan Carles com a successor de Franco i no del seu pare, de les renúncies poc clares dels germans grans

de Don Joan, de l'exclusió de les germanes d'aquest en funció de les seves bodes amb homes que no eren de sang reial, de la postergació de les dones en favor dels homes.., ja ningú sap del cert a qui correspondria heretar el tron si no fos Felip el tocat pel dit de Déu. Fem un breu repàs de les que se suposen que són normes vigents per regular els drets successoris dels Borbó.

Felip V, el primer Borbó, promulgà el 1713 la llei sàlica espanyola, en què establia que a Espanya no podrien regnar dones. Però com que a banda d'aquesta norma la llei a més en contenia d'altres que no li convenien, Carles III la va abolir el 1789 i establí, convocant les i Corts i aprovant-la sense debat, la Pragmàtica Sanció, que és semisàlica, ja que estableix que els hereus masculins només tenen preferència. Però no la publicà ni es va aplicar fins que el 1830, Fernando VII, casat per quarta vegada amb Maria Cristina de Nàpols, va pensar en el que podria passar si només tenia descendència femenina. Això va permetre que, en morir ell, heretés el tron la seva filla de només tres anys, Isabel II. El seu germà Carles mai no la va acceptar i s'alçà en armes, s'autoproclamà Carles V i, així, va començar la primera guerra carlina.

En la Convenció Internacional de Nova York del 18 de desembre de 1979 s'establí l'"eliminació de totes les formes de discriminació de la dona". Però el tractat es va signar un any després de ser promulgada la Constitució de 1978, en què es consagrava la preferència dinàstica de l'home. Quan l'Estat espanyol ratifica la Convenció, el 1983, es va fer l'expressa excepció que les seves disposicions no afectarien les constitucionals en matèria de successió a la Corona.

Ara bé, si es respecta la Pragmàtica Sanció de Carles III pel que fa a donar prioritat als homes, caldria respectar també el principi que estableix que els seus prínceps o princeses s'han de casar amb algú de sang reial. Una norma que sempre ha coexistit amb les distintes constitucions espanyoles. Teòricament Felip de Borbó pot elegir entre una trentena de princeses (que ja és bastant; Joan Carles només en tenia deu per escollir). Però mai a una plebea, o quedaria exclòs del tron. Si aquesta norma es trenqués amb ell, llavors caldria tornar enrere en el temps perquè les germanes d'Alfons XIII també recuperessin els seus drets dinàstics i els seus descendents passarien a ocupar un lloc en la llista de possibles successors. Ara com ara, tampoc no està clar si les infantes, casades totes dues amb plebeus, han desaparegut d'aquesta llista o no. Dels fills de la infanta Helena, i d'ella mateixa, se'n sol parlar com de possibles hereus, malgrat el seu matrimoni morganàtic amb Jaime de Marichalar.

En fi, que és un caos del qual ningú no aconsegueix treure l'aigua clara. Si Felip de Borbó morís sense tenir un descendent, la successora de Joan Carles seria, en principi, la infanta Helena, i el següent en

la llista seria el seu fill Froilà i després la seva filla Victòria Frederica. La següent en l'ordre successorí seria la infanta Crisüna, i el seu fill Joan i el que vingui.

Després seguirien les seves tietes, tot i que tampoc no es van casar amb prínceps, Pilar de Borbó i la seva descendència (els Gómez-Acebo, Joan, Bru, Beltran, Ferran, Simoneta i els seus fillls...), i la germana petita de Joan Carles, Margarida (i els seus fillls, els Zurita, Alfons, Maria, etc.).

Després vindrien els descendents dels germans d'Alfons XIII. Per una banda, la dubtosa línia de Jaume, el sordmut, que es va retractar de la seva renúncia al tron, aniria a parar al besnét de Franco, Lluís Alfons de Borbó-Dampierre Martínez-Bordiú. I per l'altra, la de la infanta Beatriu, casada amb Alessandro Torlonia, a través de la seva primogènita, Sandra, acaba en Alessandro Lecquio i els seus descendents: el fill que té amb Antonia Dell'Atte i el que té amb Ana Obregón si,

segons la legislació vigent, s'equipara els fills nascuts dins i fora del matrimoni.

Això últim ens portaria, a més, a tenir en consideració la línia del germà il·legítim de Don Joan, Leandre Ruiz de Moraga, fill d'Alfons XIII i l'actriu Carmen Ruiz Moraga i, per tant, oncle del rei Joan Carles I, amb prioritat a la línia femenina de la infanta Beatriu. I, per altra banda, caldria introduir en una posició immediatament anterior a la que ocupa la infanta Helena, és a dir, immediatament després del príncep Felip, Paola de Robiland, la presumpta filla il·legítima del rei Joan Carles, si se'n demostrés la paternitat, ja que és la més gran. Com qualsevol persona pot suposar, davant d'aquest caos, és millor no pensar ni tan sols en la possibilitat que el príncep Felip pogués renunciar al tron, no tenir fills o morir prematurament. En aquest capítol, no obstant això, ens centrarem en els tres fills reconeguts del rei Joan Carles, com a descendents més possibles i immediats.

Helena, més acudits que Lepe

Només la premsa estrangera gosa parlar de la malaltia de la primera filla dels reis. I ho fa amb certa naturalitat: "La infanta Helena va néixer malalta, com molts dels seus avantpassats, i encara avui s'ha de sotmetre a contínues teràpies", publicava la monàrquica revista italiana Oggi el 1988. A Espanya, és un tema tabú i, quan se'n parla, és en l'estricta intimitat i en veu baixa. És clar que, per compensar-ho, la crueltat popular s'ha proveït d'infinitat de bromes. Això és el que la Casa Reial ha aconseguit amb el seu secretisme que la infanta Helena compti ara com ara amb més acudits que Lepe, l'antologia dels quals -suposem- no es podrà publicar en menys de 100 anys. El conegut col·laborador de televisió català Quim Monzó ja va sofrir en el seu moment la censura per aquest motiu, arran d'un programa emès amb motiu de la boda de la seva germana a Barcelona.

La "infanta amazona", com l'anomena la premsa, sent en efecte una gran passió pels cavalls, encara que no és gaire destra. Des del seu primer embaràs, però, ja no se la veu practicar com abans. Fa anys ho feia amb freqüència, per a la qual cosa acudia a les cavallerisses de la Guardia Reial a El Pardo. Una vegada, davant de multitud de testimonis, va mostrar el seu geni amb la fusta sobre els lloms d'un jove corser, en un dels atacs d'ira a què té acostumades les persones més pròximes. La irascibilitat colèrica, combinada a estones amb una gran cordialitat i familiaritat, és un tret característic que molts historiadors han,, detectat en el temperament borbònic. I pel que sembla, la infanta l ha heretat del seu pare, a jutjar pel què alguns autors han escrit sobre les ires domèstiques del monarca, de les quals es diu que va ser testimoni, i moltes vegades fins i tot víctima propiciatòria, el seu ajudant de cambra, Blas Leyva Moreno, i que van ser motiu que més d'una donzella de la reina abandonés el servei a La Zarzuela, sense que la Casa Reial ho hagi desmentit fins ara.

Tot i que sempre ha estat sota l'atenta mirada d'una psicòloga argentina (i del mateix Sabino Fernández Campo, que acudia a la seva consulta per encàrrec reial per monitoritzar els progressos de la jove princesa), Helena va fer Magisteri, estudis que va finalitzar amb titulació oficial. Fins i tot després va fer algunes pràctiques al col·legi privat Santa María del Camino, situat a Puerta de Hierro (Madrid), en l'època en què n'era directora Isabel Carvajal Urquijo (germana de Jaime, l'excompany d'estudis del rei des dels seus primers anys a Espanya i el seu col·laborador polític els darrers anys del franquisme i els primers de la Transició).

Finalitzada la seva etapa de formació, Helena es dedicà, com la infanta Cristina, a col·laborar en acres oficials que requerien la presència d'algun representant de La Zarzuela. Els assumptes culturals els va deixar a la seva germana i ella s'especialitzà en temes d'educació i en nens discapacitats, tot i que amb algunes reserves. El 1991, Helena, amb

la seva millor intenció, acceptà de motu propio la presidència dels Jocs Paralímpics espanyols. Però quan la Casa Reial se'n va assabentar, no ho va trobar gens oportú. Segons la versió oficial, hi havia diversos grups de poder introduïts en aquest organisme i no era aconsellable que un membre de la família reial s'hi barrejés. Sembla que l'aleshores president del Consell Superior d'Esports, Javier Gómez Navarro, va haver d'intervenir personalment per desfer l'embolic. Sabino Fenández Campo va exigir que, a partir d'aquell moment, la Casa Reial tingués constància de tota mena d'activitats del príncep i les infantes. I que no s'acceptés res sense consultar.

El 1994 s'anuncià el compromís oficial de la infanta amb Jaime de Marichalar y Sáenz de Tejada, un xicot de casa bona, el fill més lleig del comte de Ripalda, sense cap mena de titulació universitària només el batxillerat, i empleat de banca a París. La boda de la infanta, que es va celebrar a Sevilla el 18 de març de 1995, va ser tot un esdeveniment a les revistes del cor, que va disparar de nou la popularitat de la família reial en les enquestes d'opinió pública, després d'haver passat per moments molt baixos. Per això no li tingueren en compte al poble sevillà ni que rebategessin popularment el seu Hospital Infanta Elena com "La Tonta", ni que fessin broma sobre si el rei dubtava entre atorgar-li el títol de duquessa de Lugo o el de comtessa de Formentera. Coses de la gracia andalusa. Fins i tot van passar per alt que, a Madrid, determinats barris Populars com Las Ventas s'omplissin de pintades, signades per un tal "Comando Mateo Morral", que deien: "Basta de experimentos genéticos. No a las bodas reales".

Després d'una breu estada a París, Marichalar i Helena s'instal·laren a Madrid, on viuen actualment. I ja tenen dos fills: Felip Joan Froilà, que amb certa precocitat ja ha estat admès en una antiga institució historiconobiliària de la Rioja, i la nounada Victòria Frederica.

Cristina, la infanta llesta

Des que va néixer, Cristina va tenir poc protagonisme en la vida pública. "Ay que rica... es niña. Bueno, ya llegará el niño, ya llegará", va dir Sofia, aleshores princesa, amb molta tranquil·litat quan l'hi van portar. Don Joan ni tan sols va anar al seu bateig.

Segons alguns historiadors, és "la infanta más lista de los Borbones". Gaudeix d'òptima salut i va ser una estudiant poc problemàtica, que complementava els seus estudis amb classes de piano a casa i la pràctica d'esports, sobretot la vela, a la qual és una gran afidonada. Va estudiar al col·legi de Los Rosales, i després al de Santa María del Camino. Més endavant va fer la carrera de Ciències Polítiques i Sociologia a la Universitat Complutense de Madrid, sense plans d'estudis especials ni cap altre privilegi que poder escollir els professors que li agradessin més.

Com la d'Helena, la seva vida pública d'infanta es basa a assistir a diversos actes i, en el seu cas particular, a apadrinar des de Regiments de Ferrocarrils fins a avions d'Iberia i corbetes de l'Armada.

La premsa rosa no va deixar d'atribuir-li nòvios que, a excepció de l'empresari Pepe Barroso, eren tots de sang reial, o gairebé: Felip de Bèlgica, Caietà d'Alba, el príncep de Noruega, Demetri de Iugoslàvia... Però aquests suposars festejos, si és que mai van existir, no cristal·litzaren. I tal vegada hi va tenir alguna cosa a veure la maledicció de l'hemofília, que afecta la línia femenina de la seva família, com a possibles transmissores, des que la va introduir la seva besàvia Victòria Eugènia de Battenberg, que des d'aleshores les ha convertit totes en "mals partits" per a l'aristocràcia. Sigui com sigui, Cristina va acabar escollint per casar-se tot un atleta, capaç de regenerar ell sol tota la sang de la família: Iñaki Urdangarín, plebeu, tot i que amb un avantpassat bisbe i màrtir a mans dels mandarins (San Valentín de Berriotxo, canonitzat el 1988 i avui patró de Bizkaia), i

una estrella de l'esport malgrat els seus problemes d'oïda, que l'incapacitaren per fer el servei militar obligatori.

Es va casar el 4 d'octubre de 1997 a Barcelona, ciutat on ella ja residia abans per la seva feina a la Caixa. Com a parella, ostenten el títol de ducs de Palma i ja van pel segon fill. El primer, a qui pretenien posar un nom senzill, per qüestions de protocol el van haver d'anomenar Felip Joan Alfons Pau de Tots els Sants Urdangarín de Borbó. Va oficiar l'acte religiós d cardenal arquebisbe de Madrid, monsenyor Rouco, amb aigua portada expressament del riu Jordà, com es fa per a tots els batejos de la Casa Reial.

Felip, el príncep solter

El príncep Felip no compta amb l'arsenal d'acudits i facècies de la seva germana Helena. En canvi, n'hi va haver prou amb un perquè la Casa Reial mostrés el seu profund desgrat, cosa que oblidà el director del diari en què va aparèixer, Pedro J. Ramírez a donar explicacions i demanar disculpes públicament. En la vinyeta d'El Mundo, signada per Ricardo i Nacho, que a Palau va fer coïssor, el príncep sortia anunciant al rei, el seu pare: "Papá, ahora que está a punto de casarse Cristina quiero darte dos noticias, una buena y una mala... La buena es que he encontrado pareja... Y la mala es que es Alberto de Mónaco". Tot i que el príncep acabava fent l'ullet al seu pare -";Que era broma, hombre!"-, l'única cosa que li faltava al solter d'or era que la cort es comencés a burlar d'ell en el mateix to en què es parla del seu col·lega, l'hereu de Mònaco, sempre envoltat de models espaterrants i de rumors incessants sobre la seva homosexualitat, una condició absolutament respectable però complicada i fins i tot perillosa per a algú que té com a objectiu a la vida garantir la continuïtat de la dinastia.

El problema del príncep Felip és que passen els anys i se segueix resistint a trobar una companya. I això que la revista nord-americana People el va seleccionar el 1993 com un dels 10 homes més atractius del món, i a pesar de la multitud de nòvies que se li atribueixen, per dissipar qualsevol rumor. Entre les aristòcrates se l'ha relacionat ja pràcticament amb totes les possibles, incloent-hi algunes cosines o parentes pròximes com Maria Pilar d'Orleans-Borbó, Carolina de Borbó Parma, Alèxia de Grècia o Victòria de Borbó de les Dues Sicílies. En la llista de les plebees hi ha una mica de tot. Noies de bona família, com Vicky Carvajal o Gabriela Sebastián d'Erice; i d'altres de dubtosa reputació, com la model noruega Eva Sannum o la cambrera Alice Krejlova. Perb les dues úniques amb les quals ha estat fotografiat en actitud carinyosa, sense l'espai entre ells que ho pogués posar en dubte, van ser Isabel Sartorius i Gigi Howard. Amb totes dues cal destacar l'embolic d'intrigues i pressions a la premsa que va envoltar les aventures, al més pur estil de les peripècies protagonitzades pel seu pare en diferents moments de la vida del monarca, amb algunes de les seves conegudes examants, i amb Sabino Fenández Campo d'"apagafocs" reial.

Isabel Sartorius, filla dels marquesos de Mariño, va ser el més pròxim a una nòvia oficial de Felip de Borbó. La seva relació es desenvolupà entre 1989 i 1991, encara que algunes fonts asseguruen que es van seguir veient en secret uns quants anys més. La jove es va guanyar de seguida d cor de la premsa rosa espanyola, que la va batejar com la novia de España". No era de sang reial. Encara més, era la neboda del conegut excomunista Nicolás Sartorius, el mateix que, quan l'octubre de 1960 l'aleshores príncep Joan Carles intentava acudir "d'incògnit" a les seves classes a la Facultat de Dret, participava en els aldarulls perquè se'n tornés per on havia vingut, a la seva Casita d'El Escorial. Però tot allò ja només era aigua passada. Quan va ser rei, Joan Carles es va voler relacionar amb els seus condeixebles, incloent-hi els discòls, en uns sopars mensuals que s'encarregà d'organitzar un dels seus amics més discrets, el consultor Antonio Alvarez Couceiro. I Sartorius, ja en una

altra línia, va ser assidu a aquelles trobades; i a altres a casa del seu oncle, l'ambaixador Manuel Bermúdez de Castro, en les quals els reis confraternitzaven amb un grup de militants d'esquerra, entre els quals hi havia, a part de Nicolás Sartorius, Antonio Gutiérrez, Cristina Almeida, Diego López Garrido i Antonio Elorza.

Però per altres motius, La Zarzuela no va acceptar Isabel. Com ja comentem en un altre moment, a la reina i a Sabino Fernández Campo se'ls atribueix el fet d'haver trencat la parella, el 1992. En aquell mes de juny en què el rei estava desaparegut a Suïssa i no es presentava a les seves obligacions oficials, tampoc no estava disponible el príncep Felip, que, segons es va dir, estava massa afectat amb el gran disgust que li havia provocat la ruptura amb la Sartorius, encara que l'explicació oficial de la seva absència va ser que estava entrenant amb l'equip olímpic de vela. Després Sabino, el mes d'agost del mateix any, va haver de treballar amb els temes del fill com ja tantes vegades ho havia fet amb els del pare, per aconseguir evitar que el diari Claro tragués l'història amb les drogues de la mare i el germà d'Isabel Sartorius, motiu pel qual, presumptament, la reina havia impedit que el compromís de la parella prosperés.

La discreta Isabel Sartorius va plorar en silenci les seves penes d'amor, i el 1995 es traslladà a Londres. Des d'allà es va informar un dia que estava embarassada, encara que la premsa, que mai no havia deixat d'assetjar-la, no li coneixia cap nòvio. Mesos després es va casar amb l'aristòcrata Javier Soto, un matrimoni que tots els mitjans van interpretar com "de conveniència" i del qual mai no es va arribar a tenir documentació legal. El 1997 va tornar a Espanya per donar a llum la seva filla Mencía. Uns dies després va anunciar la seva separació matrimonial.

Un altre embolic grotesc del príncep Felip va ser el que va protagonitzar amb la seva nòvia nord-americana, la multimilionària Gigi Howard, amb la qual l'havien sorprès en actitud carinyosa en una idíl·lica platja de l'illa de Saint Martin, al Carib. S'havien conegut mentre el príncep estudiava un màster als Estats Units, no prou lluny dels paparazzi de la premsa rosa espanyola. Després d'haver-los caçat a Saint Martin, Hugo Arriazu (el mateix reporter que havia descobert la infanta Helena en la seva secretíssima lluna de mel) va continuar el seguiment de la parella, cosa que va acabar provocant el seu ingrés a la presó, el juny de 1995, en un embolic a l'estil del cine negre americà. Acusaren el periodista d'espionatge telefònic per haver punxat suposadament, les línies de la Howard, acció que, en canvi, havia efectuat un confident de la Policia nord-americana que no va resultar acusat de res. En el judici, l'acusació contra Arriazu es va basar en el testimoni de l'agent Hunker de la Policia ianqui. Però va estar envoltat de contradiccions i zones obscures. Per exemple, el jutge va interrompre la declaració de Hunker quan els advocats d'Arriazu intentaven esbrinar qui li havia ordenat controlar els moviments del periodista, fins i tot el seu compte corrent, abans dels fets que se li imputaven. L'únic que al final va quedar clar va ser que, a instàncies de no se sap qui, la Policia nord-americana havia col·laborat activament en l'assetjament al reporter, que al final va haver de ser absolt. I així estan les coses al començament del nou segle, mentre el "campechano" rei d'Espanya continua assegurant com si res que el seu nen es casarà "cuando le dé la gana".

Aventures sentimentals a banda, altres dades interessants en la seva biografia passen per la promulgació del decret que el proclamava príncep hereu, set mesos després de les primeres eleccions generals, el gener de 1978, quan estava a punt de complir deu anys. El setembre de 1987, Joan Carles va esmentar per primera vegada, en una entrevista amb Jim Hoagland, del Washington Post, que arribaria el dia en què cediria el tron al príncep d'Astúries. I uns anys després, pels volts del 1992, vindrien les tensions sorgides en la parella reial que, presumptament, portaren la reina a pensar en l'abdicació del rei en favor del seu fill, com una manera d'alliberar el seu marit de les servituds que imposa la

institució. Els rumors es van difondre just en els moments previs a la sortida de Sabino de la Casa Reial, coincidint també amb la cèlebre conjura "republicana", més endavant revelada per José María Ansón en la seva famosa "ansonada".

Però és dubtós que el príncep tingués ni tan sols coneixement de tot això al seu dia. Al llarg de tots aquests anys, la seva activitat se centrava en la seva formació acadèmica i militar. A l'Escola Naval de Galícia, seguint la tradició del centre, compartia habitació amb tres camarades que canviaven regularment, cosa que permetia que tots els 280 alumnes de la Marina es coneguessin entre ells. Després va donar la volta al món amb el Juan Sebastián Elcano, com ja havia fet el seu pare, i encara s'ho va passar millor.., d'escàndol. Va ser el seu segon any de formació militar i era el benjamí de la seva promoció. Amb 72 companys de promoció, va fer una travessia de cinc mesos de durada, passant per les Canàries, Rio de Janeiro, Buenos Aires, Montevideo, El Salvador, Santo Domingo i Baltimore, fins a acabar el seu recorregut a Cadis.

La preparació acadèmica de Felip -sota l'atenta mirada del seu tutor, càrrec que va ocupar el general Alcina durant deu anys (de 1984 a 1994), al qual molts coneixien familiarment com "la niñera"- va passar primer per un col·legi de la burgesia madrilenya i, després, per la Facultat de Dret de la Universitat Autònoma de Madrid, amb un pla d'estudis especial. A continuació es va considerar convenient que completés la seva formació amb períodes d'estudis en universitats estrangeres. Primer va convalidar el COU a Lakefield (Canadà) i després va fer un màster de Relacions Internacionals a la Universitat de Georgetown (Washington), centre regentat per jesuïtes on es prepara la classe dirigent nord-americana i la dels principals països desenvolupats. Allà hi van estudiar, per exemple, l'expresident Bill Clinton i diversos membres de la família Kennedy. A part del seu gosset Puskis, el diplomàtic Enrique Pastor com a tutor i els escortes (que van aprofitar per fer un curs d'anglès i van rebre els seus diplomes al mateix temps que el príncep), el va acompanyar el seu cosí Pau de Grècia, que va conèixer allà la seva actual esposa, la rica hereva Marie Chantal Miller, íntima amiga de Gigi Howard, per cert.

A més d'estudiar, Felip va practicar la vela, i el 1992 va ser designat membre de l'equip espanyol que va representar Espanya en els Jocs Olímpics de Barcelona, i va provocar tendres llàgrimes d'emoció a la seva germana Helena quan es va passejar com a portabandera en la cerimònia inaugural. I a més sent passió per l'ecologia, que avui en dia ven molt i el va dur a protagonitzar la sèrie La España salvaje de TVE, que, malgrat la seva presència, va ser un fracàs rotund d'audiència.

Actualment, en la seva professió d'hereu, per a la qual des de 1995 va fixar la seva residència a Madrid, compta amb l'ajuda de la Secretaria del Príncep, organisme oficial que depèn de la Casa del Rei. El secretari general és Jaime Alfonsín Alfonso (abans soci en el bufet d'Aurelio Menéndez i Rodrigo Uría, casat amb Mónica Prado y Colón de Carvajal, neboda de Manuel Prado). I té tres "ajudants de camp", els comandants de Terra, Mar i Aire, Emilio Tomé de la Vega, Juan Ruiz Casas y Francisco López Sillero; i diversos administratius assignats.

Entre les activitats a què dedica el dia, Felipe, pel que sembla, gasta molta tinta en els seus discursos, i els retoca una vegada i una altra fins que queden al seu gust. La Constitució no determina un paper oficial per a l'hereu i, per resoldre-ho, el Ministeri d'Affers Estrangers va firmar després de l'estiu de 1995 un acord amb la Casa Reial pel qual se li assigna a la pràctica el paper d'una cosa així com un ambaixador de luxe, a qui correspon de manera permanent la representació de l'Estat en les preses de possessió de caps d'Estat d'Iberoamèrica i Portugal.

En l'àmbit empresarial li va millor. Felip de Borbó i Grècia és el president de l'empresa "Sociedad Española de Estudios para la comunicación fija a través de Estrecho de Gibraltar SA". D'aquesta

mateixa companyia, n'eren consellers el seu avi Joan de Borbó i Battenberg i altres il·lustres personatges, com Muhammad Kabbaj, Alí Benbouchta, Azeddine Guessous (ambaixador del Marroc) o Antonio de Oyarzabal Marchesi (ambaixador d'Espanya a Dinamarca, a Quito, exdirector general de Cooperación Técnica Internacional, governador de Gipuzkoa, de Tenerife, i director de I'OID).

CAPÍTOL 22

EL "PUDRIDERO REAL"

El rei Joan Carles sap comptar els anys, sent la Parca més a prop, i vol vacances permanents. Moltes persones properes a ell asseguren que els seus desitjos actuals estan encaminats a "jubilar-se" i gaudir de la vida abans de l'inevitable. Diuen que en el fons del seu cor hi ha l'esperit d'un funcionari de l'Estat i que ja ha cobert el seu període d'exercici. Ara vol passar a les classes passives. Es parla del seu desig d'abdicar en Felip, tot i que la solteria d'aquest i la manca de candidata per continuar la descendència no deixen massa marge de joc al relleu. Uns apunten que s'instal·larà permanentment a Mallorca; un altres pensen que residirà amb la reina Sofia a Londres, on ella viatja freqüentment, i on viu des de fa 20 anys el seu germà, l'exrei Constantí II.

Seria, en tots dos casos, una manera tranquil·la d'acabar i, a més, sense donar temps que el problema successori, o qualsevol altre, arribés a posar en perill la pervivència de la monarquia a Espanya. Cal no oblidar que la institució, en general, està en clar retrocés en la història dels països avançats, per molt que una bona llista d'aspirants a restaurar corones s'entestin a mantenir la il·lusió contrària. Persisteixen a regnar, encara que no han arribat a convèncer sobre els beneficis que poden aportar a les seves règies pàtries entre altres, Otó d'Habsburg (per revitalitzar l'Imperi austrohongarès) Miquel Romanov (la solució vivent a la caiguda de la Unió Soviètica), Víctor Manuel de Savoia (per retornar Itàlia a l'antiga esplendor de l'Imperi romà), Alexandre I (per solucionar els conflictes ètnics reunificant la desfeta Iugoslàvia), o el mateix Lluís Alfons de Borbó-Dampierre Martínez-Bordiú (cosí del rei Joan Carles, besnét de Franco, neofeixista i aspirant al palau de Versalles i, si fos possible, també al d'Espanya).

Només la ,vuitena part dels països del món compten avui amb un Règim monàrquic com a sistema polític. És clar que la majoria és millor no treure'ls gaire a passejar a l'ONU, perquè poden demanar que els súbdits tornin a portar cadenes als peus. Swazilàndia, Bhutan, Tonga, Cambodja, Lesotho, el Marroc, el Nepal, Oman o Tailhàdia són exemples per desitjar alguna cosa millor per als seus pobles. Un petit grup, més que països, són paradisos fiscals, com ara Mònaco o Liechtenstein. I d'altres, filials de les multinacionals del petroli, com Brunei, l'Aràbia Saudita, la Unió dels Emirats Àrabs, Qatar o Kuwait.

A l'Europa occidental encara queden uns quants regnes sòlidament consolidats (Bèlgica, Dinamarca, Suècia, el Regne Unit...). Però res no és etern. La dinastia espanyola dels Borbó és la més antiga, ja que ha regnat des de l'any de gràcia de 1700, però, com és ben sabut, el seu recorregut històric ha passat per tota mena d'avatars, incloent-hi quatre règies figures que van sortir comes ajudeu-me del país mentre el poble feia festa als carrers. Carles IV va abdicar en favor del seu fill Ferran VII assetjat per les masses. Se'n va anar a l'exili, d'on ja no va tornar. Va morir a Nàpols el 1819. Ja abans, el 1808, el seu successor, Ferran VII, també havia estat expulsat. Va deixar el tron a la seva filla Isabel II. Amb ella el poble va ser més sever. No va permetre que deixés un altre Borbó en lloc seu quan va haver de sortir corrents, el 1868, i va instaurar la primera República. Poc després, però, Alfons XII va tornar a restablir la monarquia en olor de multituds. Va ser el 1874 i el jove Borbó va tenir una acollida tan apoteòsica a Madrid que, inclinant-se sobre el seu cavall, va dir a un home que l'aclamava: "Gracias, gracias". A la qual cosa l'home respongué: "Esto no es nada. ¡Si hubieseis visto cómo gritábamos cuando echamos a su madre!"

Alfons XII va aguantar en el tron fins que va morir, quan era molt jove, segons rumors que corrien per Madrid, recollits pels historiadors, "hecho polvo de tanto joder". I va deixar "la menor porción posible de rey", en paraules de Sagasta, perquè es tractava d'un nadó que a penes tenia uns mesos, però un rei al cap i a la fi. Va ser la mare d'Alfons XIII, Maria Cristina, la qui li va guardar el tron com a regent, fins que va tenir la majoria d'edat, deixant que Cánovas i Sagasta s'alternessin en el poder, fidel als últims consells del seu espòs, que, ja agonitzant, li va dir en el seu llenguatge castís: "Cristina, guarda el coño, y de Cánovas a Sagasta y de Sagasta a Cánovas".

Però Alfons XIII també va ser expulsat, com la seva àvia, el 1931, amb la declaració de la segona República. Abans, l'avi de Joan Carles encara va tenir temps d'apostar pel general colpista Primo de Rivera. Després se'n va anar a corre-cuita tant a prop de Déu com va poder, davant del Vaticà, esperant que el designi diví el retornés al Palacio de Oriente després d'un nou cop d'Estat. No arribà a consumir-se en favor seu, i en el seu lloc es va quedar el Caudillo, que, marxant sota pal·li i amb el braç incorrupte de Santa Teresa a les mans, per demostrar que ell també tenia el designi diví de part seva, va actuar de regent de Joan Carles fins que va morir.

No hi ha res que pugui fer pensar en una nova caiguda de la monarquia, per ara. Encara que ja deia Miguel Maura, aquell monàrquic que fou ministre d'Interior del primer Govern de la República el 1931, quan oferia consell a un eventual nou rei d'Espanya: "¡Que no deshaga las maletas! No vaya a ser que no tenga tiempo de volver a hacerlas si las cosas se estropean". José Luis de Vilallonga l'hi va recordar una vegada al rei Joan Carles, per veure com reaccionava davant la impertinència. Hi va respondre de manera impertorbable: "Procede de un pesimismo que ya no tiene fundamento. Miguel Maura no podía imaginarse que nuestra actual monarquía sería del agrado de muchos republicanos de toda la vida". A aquesta afirmació s'hi podria afegir, però, que només els reis són capaços de provocar el fervor republicà.

Sigui com sigui, i encara que sigui sense república ni canvi de règim, ni tan sols amb jubilació pel mig, algun dia arribarà un final per al regnat i la vida de Joan Carles. Ja que aquest llibre és una biografia que pel seu moment històric es queda necessàriament inacabada, sense ànim de ser morbosos i molt menys endevins, avancem algunes dades del que, com a desenllaç podem preveure que passarà. Joan Carles I ocuparà, com la resta dels Borbó de la seva dinastia i alguns Àustria, un lloc en el que s'ha erigit com a monument fúnebre de la hi el monestir de San Lorenzo de El Escorial. A dins, al Panteón de Reyes, hi ha enterrats els monarques. Es tracta d'una petita joia del barroc, una estança octogonal que a penes té 10 metres quadrats, coberta de marbre, on hi ha 26 urnes sepulcrales sostingudes per urpes de lleó de bronze daurat. Es troba al subsòl de la Basílica, concebuda per Felip II com una part del monument representatiu del seu poder, ja que aleshores regnava sobre un imperi que tenia la seva llegenda negra però en el qual no es ponía el sol. Allà reposen les restes de tots els reis d'Espanya des de Carles I (amb les seves esposes, si havien estat mares d'un rei, ja que si no, ho tenien vetat). I només n'hi manquen dos: Felip V, que trobava lúgubre El Escorial i va preferir ser inhumat a La Granja de San Ildefonso; i Ferran VI, que va escollir l'església de Las Salesas per estar al costat de la seva esposa, Bàrbara de Bragança, que no havia tingut descendència.

Fins i tot per morir hi ha classes, almenys pel que fa a l'embolcall. I tan important és per a la monarquia aquest monument, que una de les grans preocupacions d'Alfons XIII des que s'exilià a Roma el 1931, després de proclamar-se la segona República, va ser què passaria amb els sepulcres. Miguel Pinte, marquès de Bóveda de Limia, un dels primers generals que van entrar a Madrid al capdavant de les tropes de Franco, es va haver de desplaçar a El Escorial abans que a casa seva per informar el monarca exiliat que les tombes no havien estat profanades.

Ignorem de quina mena d'ostentació, quan arribi el moment, podria revestir-se la cerimònia en honor de Joan Carles I. Podria, com ell mateix endevina, estar guarnida de molts republicans només de boca, dels que porten anys adulant-lo, a falta d'una cort aristocràtica de veritat, que mai no s'ha treballat gaire en vida, en què ha mantingut un distanciament manifest de l'estament nobiliari.

I això que els últims temps ha redoblat els esforços per aconseguir el seu afecte, presidint l'última assemblea de la Diputació de la Grandeza (celebrada el març de 2000). Aquesta entitat és una cosa així com el sindicat de la noblesa, que vetlla per la seva integritat i puresa, i que actualment reconeix pels volts de 2.700 títols vigents (entre senyories, baronies, vescomtats, comtats, marquesats, ducats i "grandes de España"). Una llista que el rei Joan Carles ha ajudat a engrandir, integrant-hi, a més dels seus gendres, més de 20 plebeus als quals ha atorgat títols. Entre altres en aquest cens hi ha Carmen Polo, Josep Tarradellas, Alfonso Escámez, José Manuel Lara, Camilo José Cela... No hi són, en canvi, perquè van considerar que el títol no els encaixava i van refusar l'honor, Severo Ochoa i Pedro Laín Entralgo. També Franco havia assumit per decret (del 4 de juny de 1948) el dret d'atorgar títols, i ho va fer 38 vegades, procurant que els elegits vestissin l'uniforme del rang militar més alt. Gairebé tots van ser generals de la Guerra Civil (Mola, Moscardó, Queipo de Llano, Carrero Blanco...), o falangistes (com ara Julio Arteche o José Antonio Primo de Rivera). Potser la dita de "nobleza obliga" la van aplicar tots dos, Franco i el rei, com a palanca de fidelitat sobre els ascendits a comtes i ducs d'última hora.

Arribat el moment, els qui no podran rendir honors al rei, encara que ho volguessin, seran alguns dels seus millors amics. Al llarg de tota la seva vida i el seu regnat, per a Joan Carles ha estat una constant el fet de comptar amb algú al seu costat, com a conseller o col·laborador, a vegades com a tutor. Però també ha estat una constant anar substituint-los els uns pels altres, en funció del que més convingués segons els temps, i deixar-los en mans dels destí com joguines trencades quan finalitzava l'etapa. Així va passar amb Torcuato Fernández Miranda (el seu tutor universitari i tutor polític durant els primers anys de la Transició, ara ja mort), Alfonso Armada (el seu secretari particular i gran amic fins al 23-F), Adolfo Suárez (el seu primer president i fidel col·laborador fins que s'afartà d'ell), Sabino Fernández Campo (el seu director d'escena en la representació teatral de la monarquia durant molts anys), Mario Conde (que va acabar als tribunals per delictes econòmics sense que el seu amic de La Zarzuela pogués fer res per evitar-ho), Francisco Sitges (en les mateixes circumstàncies), Javier de la Rosa (benefactor del monarca fins que es va sentir traït i es convertí en la seva espasa de Dàmocles), el príncep Tchokotua (que es passa pels tribunals de tant en tant com a encausat en algun cas de malversació de fons, malgrat la seva llarga relació d'afecte amb el rei), Manuel Prado (avui amb un peu a la presó per delictes en què també volen involucrar el seu amic més íntim), etc. A tots, un darrere l'altre, Joan Carles els va anar deixant a la cuneta, en el millor dels casos amb un títol nobiliari, en el pitjor a la presó, assumint responsabilitats que presumptament havien compartit. És clar que ell és impune i això ho sap tothom. No hi ha cap raó, doncs, perquè alguns s'hagin sentit traïts. Parlant sobre l'amistat, el mateix rei Joan Carles matisava: "En España empleamos la palabra 'amigo' con demasiada ligereza. Termina por no querer decir nada". Tornant al destí que espera al monarca a El Escorial, cal explicar, encara que pugui resultar una mica desagradable, que abans de ser traslladats al Panteón, els cadàvers dels reis passen un temps al "Pudridero Real".

Es tracta d'una estança tota de pedra, amb el terra de granit i el sostre amb forma de volta, d'uns 16 metres quadrats, distribuïda en tres cambres a manera d'alcoves, sense llum ni cap mena de ventilació. Un descans, si no etern, almenys ple. Allà s'hi dipositen els cadàvers, per

entrar en reial descomposició, durant un temps prudencial, de 20 a 40 anys. El que s'estimi necessari perquè culmini el procés biològic de la seva reducció natural. Uns triguen més i uns altres menys. Alfons XII, per exemple, només va esperar 13 anys (de 1885 a 1898) abans de passar al Panteón Real. Es va podrir de seguida. I Alfons XIII ni tan sols hi va arribar a passar. Havia mort a Roma el 1941 i van transcórrer 40 anys fins que va ser traslladat a Espanya, el 1980. No obstant això, va plantejar problemes. Com que estava embalsamat, no cabia a l'urna i va caldre trencar-li les cames en una cerimònia que li va tocar presidir a l'aleshores cap de la Casa Reial, el marquès de Mondéjar. No devia ser precisament una festa i no és estrany que el príncep Felip, en una entrevista, quan li van preguntar què l'havia impressionat més en la seva vida. recordés aquell moment: "En El Escorial, cuando la transferencia de las cenizas de Alfonso XIII..."

Per facilitar la descomposició dels cossos, es dipositen en una caixa dins de la cambra, sobre quatre falques de fusta que la sostenen a dues o tres polzades de terra. El fèretre es recolza sobre una safata de calç, després de fer-li forats a la base perquè en surti la matèria orgànica i es desinfecti en contacte amb aquesta substància. I, fora, es col·loca una senzilla làpida de marbre negre amb el nom d'aquell a qui pertanyen les restes. Allà s'hi queden fins que, quan s'ha consumit la humitat i ja no fan pudor, són traslladades al Panteón, en una urna més petita (a penes d'1 metre de llargada i 40 centímetres d'amplada).

No hi ha cap document que reculli la data de creació del Pudridero Real, encara que segurament va ser propera a la del Panteón (inaugurat el 1654, sota el regnat de Felip IV). El primer testimoni sobre la seva existència és de 1854. Estar custodiat per una comunitat de pares agustins, un col·lectiu de 51 membres religiosos en l'actualitat, que porta els assumptes entre Déu i els seus designats per regnar, i que guarden el monestir des de 1885. Entrar al Pudridero està prohibit per a qualsevol altra persona (els 700.000 turistes que cada any visiten el mausoleu, per exemple), i romandre-hi, no cal ni dir-ho. Ni tan sols té porta. Cada vegada que s'hi accedeix, els paletes han d'enderrocar un envà, i tornar-lo a aixecar després.

Si tot això té importància ara i aquí és perquè el Pudridero Real serà, amb tota probabilitat, el destí definitiu del rei Joan Carles I, ja que a la cripta octogonal no hi queda espai per a ningú més. El 8 de novembre de 2000 es traslladà, des d'El Escorial fins a la catedral de Santa Maria la Real de la Almudena, Maria de la Mercè, la primera esposa d'Alfons XII (la de les pel·lícules i la cobla de Juan Ignacio Luca de Tena ¿Dónde vas Alfonso XII?). Però el trasllat de les seves restes mortals no significa que s'hagi fet un forat al Panteón Real per a un nou inquilí, ja que ella estava enterrada a la Basílica, de gorra fins que arribés l'hora que es poguessin complir els desitjos d'Alfons XII.

Actualment al Pudridero hi ha tres cadàvers en descomposició, en l'espera de plaça definitiva: el de la reina Victòria Eugènia, àvia de don Joan Carles (morta el 1969 i traslladada el 1985 a El Escorial procedent de Lausana); el de Don Joan, comte de Barcelona (des de la seva mort, l'abril de 1993, i que no va ser rei però serà enterrat com a tal per desig exprés del seu fill); i el de la comtessa de Barcelona, mare del rei (que va morir el 4 de gener de 2000). Amb el pas d'aquests tres cadàvers al Panteón, l'estança quedarà completa.

De tota manera, el lliurament del cos al Pudridero Real no està exempta del ceremonial digne d'un rei, cosa que no succeeix en el trasllat habitual d'allà al sepulcre definitiu. Aquest es fa normalment en la intimitat, exceptuant-ne la presència d'un membre de la comunitat agustina com a testimoni, d'un arquitecte de Patrimoni Nacional que dirigeix l'operació, de dos operaris, i d'un metge que doni testimoni que el procés de descomposició ha finalitzat. A la cerimònia del Pudridero, en canvi, hi assisteix fins el ministre de Justícia, que ha de pronunciar les paraules: "Padre prior y padres diputados, reconozcan vuestras paternidades el cuerpo del señor/señora .... que conforme al

estilo y la orden de su majestad que ha sido dada voy a entregar para que lo tengáis en vuestra guarda y custodia". Després el prior i els pares agustins ancians presents contesten: "Lo reconocemos". Es tanca el fèretre, s'aixeca una acta de lliurament i els agustins es fan càrrec de la clau del taüt. La tradició també mana que es donin tres forts cops a la caixa del monarca difunt, i se'l cridi pel nom, i després d'això el cap de la Casa Reial ha de declarar solemnement: "Puesto que el rey no responde, está muerto".